PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

grazia deledda

ISBN 973-21-0303-5

editura minerva

285 + 2 TL = 287 lei

Sub cerul albastru şi sudic al Sardiniei viaţa se desfăşoară după tiparele acelea de veacuri. Prina într-o zi când un ţăran înstărit zăştepe pe drumuri o orfişcană fără căpătăi. În casa lui această Ciccheddu înfloreşte, tristeţe pământului, împartă lumina satului in tăcere diferită. Nobilimea locală-ţărănul cu pricina sinepotul lui stăns luminsat,fiecare alfel, de făclara iubirii pentru Ciccheddu. Lumea satului unde se credea că există ascuns o omoară, descoperă dintr-o dată, prin dragoste, că cea mai de preţ comoară este viaţa însăşi, cu spile ei adînci strălucind, plină de tentaţii, sub cerul sudic al Sardiniei.

grazia deledda

1373

fondată în 1895 bpt serie nouă

grazia deledda

comoara din sardinia

BIBLIOTECA ALEPH

CLUBUL CĂRŢII DIGITALE

Ilustrația copertei de : *Kalab Francisc*

GRAZIA DELEDDA
Il tesoro
Milano, Fratelli Treves Editori, 1928

grazia deledda

comoara din sardinia

ROMAN

TRADUCERE DE ELENA MURGU
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE ALEXANDRU BALACI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1993
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

III

Pentru versiunea românească, toate drepturile
rezervate Editurii Minerva (B.P.T.)

ISBN 973-21-0303-5

PREFAȚĂ

Am mai avut prilejul de a scrie despre Grazia Deledda. Eram în Italia, la Accademia di Romania, în anul 1971, cînd se împlinea cifra armonică a centenarului scriitoarei. Îmi aminteam atunci de o conferință ținută la Universitatea din București. Studenții de la cursul de Literatură universală mă rugaseră să le vorbesc despre marii scriitori care nu au primit Premiul Nobel. A fost într-adevăr surprinzătoare lista numelor literaților proeminenți neînscrise în registrele de aur ale laureaților Academiei Suedeze. Mai mult, există, după părerea noastră, un cert dezechilibru între cei încununați și cei „uitați", iar acul balanței de valoare înclină spre aceștia din urmă. (Peste ani, în vasta sa Antologie de autor a literaturii universale din secolul al XX-lea, *Nobel contra Nobel*, Laurențiu Ulici pune „față în față pe scriitori care au dobîndit laurii Premiului Nobel și pe cei rămași în afara opțiunilor Academiei Suedeze, încercînd să probeze — și o face strălucit — „compatibilitatea lor axiologică".

Grazia Deledda a fost cea de a doua femeie, după Selma Lagerlöf, care a primit distincția ce se consideră încă a fi consacrarea supremă în domeniul literaturii. Dar scriitoarea laureată a Premiului Nobel 1926 a avut nevoie de însemnarea cronologică a documentariștilor literari, care i-au semnalat centenarul la sfîrșitul anului 1971, pentru a fi smulsă din conul de umbră și re-

propusă atenției cititorilor țării sale, mai mult prin palide articole comemorative decît prin reeditări de opere sau exegeze competente.

Născută la Nuoro, în strălucirea secretă a marii insule a Sardiniei, la 27 septembrie 1871, autodidactă, Grazia Deledda se va transfera, prin căsătorie, la Roma, în 1900, unde, într-o atmosferă de calm, dedicată familiei și intensului travaliu literar, va trăi pînă în 1936. Zguduită, desigur, de marea întîmplare a consacrării operei sale prin decernarea Premiului Nobel din 1926.

Îndepărtarea, dilatarea orizontului dincolo de țărmurile insulei de naștere i-au decantat amintirile pînă la esența miturilor, ea neputînd uita niciodată fervoarea aspră a pămîntului sard, starea pură, primordială a locuitorilor insulei către care se va îndrepta totdeauna ca acul busolei spre unicul punct cardinal. Nu numai pentru ea, Sardinia era insula unui aed ca Homer, cea mai veche brazdă a Italiei, ultimul vestigiu al unui pierdut continent în derivă pe apele oceanului planetar. Preistoria în istorie a putut să fie definită starea Sardiniei, vas imens închis, izolat de ape, pe marginea marilor curente ale vieții și ale istoriei. Astăzi Sardinia este oglinda unei aspre întîlniri între trecut și prezent, insula păstorilor devenind o zonă a petrochimiei dezvoltate. În urmă cu un secol, Sardinia era „insula", zona primordială în care viața fremăta elementar, ca „Trestiile în vînt", ca la începuturile lumii.

Folclorul sard va rămîne în centrul artei Graziei Deledda care se revendică inițial de la verism. De altfel, Luigi Capuana, *spiritus rector* al variantei italiene a naturalismului denumită *verism* și echivalentă cu oglindirea integrală a adevărului *(vero)*, avea să-i recenzeze, deosebit de favorabil, unul dintre primele sale romane, *La via del male (Drumul răului)*.

Verismul consideră că scriitorul are datoria de a înfățișa realitatea în toate aspectele sale, chiar cele mai crude, dincolo de prejudecăți etice, considerînd creatura umană drept obiect al observării directe, considerînd-o cvasiștiințific în varietatea și complexitatea atitudinilor sale.

Aportul Graziei Deledda la verism a fost fluidul său lirism, un profund sens de neliniști și de austeritate. Scriitoarea, cititoare asiduă a romanelor rusești care pătrundeau masiv în literatura occidentală a acelor ani, ținea seama parcă de excepționala recomandare pe care marele epic Lev Tolstoi o adresa tinerilor scriitori : „Descrie-ți satul și vei deveni universal..." Italia cunoscuse de secole o fragmentare regionalistă, prin divizarea politică a Comunelor-stat, a Signoriilor, prin frecvența dialectelor, prin campanilismul literar care nu se înălța decît prea rareori deasupra zidurilor cetății pentru a contempla stările de lucruri ale întregii Peninsule. Regionalismul acesta în reprezentarea lui semnifică și tendința de a prezenta celorlalți cunoașterea deplină a pămînturilor și oamenilor care le însuflețesc în zone nu numai pitorești, prin primordialele lor tradiții și obiceiuri, în toate evocările pătrunse de nostalgie ale scriitorilor veriști care sunt mai mult contemplatori ai nefericirii și neliniștii umane, decît indicatori de soluții de mîntuire. Ei, veriștii, demonstrează interesul anatomistului față de personajele sale, îndepărtîndu-se de emoții profunde, subiective.

Lumea prozei Graziei Deledda, lumea pămîntului său insular, este o lume arhaică, o lume de legende, de întîrzieri, o lume închisă sub semnul negru al unui fatalism primordial. Hotarul între bine și rău se poate trece de cele mai multe ori, în romanele autoarei italiene, cu un salt care se revendică de la o psihologie elementară. Regionalismul, „sardismul" Graziei Deledda este o cunoaștere deplină, un schimb intens, continuu, între oameni și cerurile care s-au boltit asupra pămînturilor nașterii lor. În căutarea dialogului perpetuu între forțele telurice și om, între protagoniștii prozei și zonele în care există identitatea. Într-o scrisoare către Epaminonda Provoglio (16 ianuarie 1893), Deledda (mai degrabă introvertită decît exteriorizată în manifestările sale) putea să facă o declarație neașteptată de încredere în facultățile sale de cunoaștere a sentimentelor umane : „*...io conosco profondamente*

il cuore umano e, benchè sia molto giovane, forse non ho più nulla a imparare su cio" [1].

Oamenii Sardiniei sunt de multe ori liniari, aspri ca pămînturile înţelenite şi ca oceanul înconjurător. Se dezlănţuiesc în ei forţe elementare. Dar Grazia Deledda aspiră să creeze un tărîm fantastic, o zonă populată de oameni „inocenţi", dimensionaţi uneori supranatural, simbolizînd forţele elementelor care constituie universul. În felul acesta proza veristă cunoaşte o trecere spre *prosa d'arte*, reflectarea „ştiinţifică" veristă căpătînd haloul de taină al unui tărîm de vis. Aşa sunt paginile din *Canne al vento (Trestii în vînt)*, pătrunse de lirismul neliniştit, de sensibilitatea fragilă a autoarei, care freamătă şi ea aidoma unei trestii ce se îndoaie în vînt. Arta corală a trăirii, a peisajului în care sunetele şi culorile îşi răspund, lumea naturală în care peisajul este cadrul luminos al cerului înstelat, al munţilor strălucind sub zăpezi, al turmelor care sunt păstorite ca în Biblie de oameni care trăiesc ca în basmele copilăriei, a căror amintire va fi totdeauna vie în memoria autoarei care pînă în ultima clipă a vieţii le-a evocat, credincioasă lor şi meseriei de a scrie cuvintele evocatoare care le portretizează.

Dar alte numeroase pagini ale Graziei Deledda se află sub semnul socialului, se revendică de la o sensibilă răzvrătire împotriva dimensiunilor lumii contemporane. S-a putut vorbi şi despre un vag socialism, singulară concepţie de tip preponderent

---

[1] „...eu cunosc profund sufletul omenesc şi, cu toate că sînt foarte tînără, poate că nu mai am nimic de învăţat despre el" cf. Giancarlo Buzzi, *Grazia Deledda*, Milano, Fratelli Bocca-Editori, 1953, p. 8. (Cartea lui Buzzi este o „stroncatura", o critică acerbă, negativistă a Graziei Deledda.) Dar tot aci (p. 9) am găsit (scrisoarea din 15 maggio 1892 către acelaşi E. Provoglio), o afirmaţie (interesantă pentru noi, românii) relativă la lecturile viitoarei laureate a Premiului Nobel : *„Vedi, io ammiro Ada Negri ; però preferisco la musa di Aurelio Costanzo, oh, la dolce musa confortatrice e quella di Carmen Sylva e quella della sua damigella Elena Văcărescu"* („Vedeţi eu o admir pe Ada Negri, deşi prefer muza lui Aurelio Costanzo, oh, dulcea muză reconfortantă, cea a Carmen Sylvei şi cea a doamnei ei de companie, Elena Văcărescu").

anarhic, descătușat și orientat spre o rezolvare sentimentală. Era în circulație intelectuală în acei ani un pozitivism edulcorat care încerca să domine arta în căutarea cauzelor, în determinarea efectelor. În plină civilizație a începutului de secol douăzeci, există încă în Sardinia evocată o primitivă mentalitate și o supraviețuire a superstițiilor. În comunitatea dintre omul primordial și natură există un flux continuu, un transfer de la natură la om. Aceasta este caracteristica sardă a romanelor Graziei Deledda. S-a putut scrie despre admirabila capacitate de analiză a autoarei, și un critic și istoric literar de severitatea lui Attilo Momigliano nu s-a sfiit să afirme că în descrierea puterei de atracție a păcatului, Grazia Deledda poate aminti de Dostoievski, autorul capodoperelor *Crimă și pedeapsă* și *Frații Karamazov*.

Motivarea comportamentului personajelor narațiunilor Graziei Deledda nu este determinată de motive de interes economic ori social ci de frămîntările interioare în căutarea neliniștită, atît de caracteristică omului, dincolo de treapta de civilizație, a fericirii.

Aceasta este, după părerea noastră, caracteristica romanului *Il Tesoro (Comoara)*, a cărei traducere este prezentată acum cititorilor din țara noastră.

Tipărit în 1897, romanul este o realizată narațiune a unui contrast intens a două lumi, a celor „umili" și a nobililor. Regionalismul sard este analizat în profunzime de ochiul lucid, pătrunzător al autoarei. În realitate este vorba de povestea a două familii reprezentative pentru starea caracteristică a contrastelor din lumea insulei. Evoluția și involuția personajelor este determinată, în ambele medii, de către iubire. O servitoare ignorantă, Cicchedda, din casa unui țăran mai înstărit, Salvatore Brindis, se va metamorfoza sub semnul iubirii, pentru un tînăr văduv, Alessio, nepot al lui Salvatore. Ea va suferi atacurile Costanzei, și ea nepoată a lui Brindis și aspirantă la a fi soția lui Alessio. Emoționantă este și evoluția mai vîrstnicului Salvatore, apărător și, pînă la urmă, și el îndrăgostit de Cenușăreasa Cicchedda, devenită frumoasă și inteligentă, crisalidă și fluture. Izbucnește violența în casa Brindis, și Cicchedda și Alessio o părăsesc. Îndrăgostita va

avea un copil de la omul iubit şi va fi luată de el în căsătorie, după o lungă agonie, depăşită, şi de recucerire a frumuseţii şi a bucuriei de a trăi intens. Paralel, se dezvoltă evoluţia sentimentală a două tinere nobile, Elena şi Giovanna Bancu. Ele sunt prietenele unui magistrat, Paolo De-Cerere. Giovanna este aceea care se crede iubită şi aşteaptă declaraţia şi cererea în căsătorie din partea austerului Paolo. Magistratul va fi transferat, în interesul serviciului, din insulă pe continent, şi Giovanna îl va uita foarte curînd. În schimb sentimentala Elena va fi partenera unei corespondenţe susţinute cu Paolo, considerînd cu toată intensitatea generarea unei iubiri bazată mai ales pe afinităţi spirituale. Dar Paolo este, în realitate, căsătorit, suferă din cauza soţiei sale care nu-l înţelege, care-l trădează chiar. Corespondenţa se întrerupe şi Elena agonizează. Pentru ea nu există *happy end*, iar la întoarcerea magistratului în insulă, moare. Personajul feminin are o complexitate delicată iniţială dar care cunoaşte o involuţie retorică, lipsită de un intens dramatism. Există însă, incontestabil, în jurul ei, o aură de poezie, generată de nuanţele delicateţei sale psihologice. Ea însă este pecetluită de sigiliul „învinşilor", al celor care nu pot lupta integral, vitalitatea fiind de partea celor care reprezintă pămîntul şi forţele telurice: Cicchedda, *la servetta innamorata* (slujnica îndrăgostită). În roman însă psihologia personajelor capătă contururi luminoase prin reflexele peisajului înconjurător. O dată mai mult paginile Graziei Deledda se structurează în cromatica şi armonia Sardiniei. Curiozitatea de creator a autoarei păstrează atitudinea de observator lucid şi raţional, încercînd să nu se emoţioneze, în faţa vicisitudinilor şi tribulaţiilor personajelor sale. La Elena există neliniştea, dorinţa evadării, nostalgia unor alte ceruri şi a unei alte vieţi. Proza paginilor din *Il Tesoro* nu duce nici la grotesc, nici la straniu, nici la absurd.

Verismul italian nu a acordat o mare importanţă artei cuvîntului, expresiei, ci mai mult conţinutului, dincolo de vestigiile edulcorate ale romantismului. Retorismul nu se potrivea unei lumi în contradicţii, între îndoieli şi pasiuni. Nu se poate vorbi, în cazul estetic al Graziei Deledda, despre un declarat narcisism şi tendenţiozitate moralizatoare. Ea a fost mai mult decît un artist

al cuvîntului, o muncitoare tenace în zonele literaturii. Există chiar o sinceră declarație, un manifest, nu atît de artă cît de comportament uman în următoarea declarație a sa : *„La felicitá sta solo nel lavoro e nella coscienza di poter dire ogni sera : io non ho perduto la mia giornata e non sono stata vile. Nel lavoro è la pace e il gaudio spirituale che piace a Dio, mentre nell'ozio forzato è la noia, sono le passioni stolte, le idee che fanno soffrire e deviare dalla buona via !...“* [1]

Grazia Deledda nu a fost caracterizată de convenționalismul vreunei mode filozofice care ar fi purtat-o spre realizări monocorde, ci de un lirism dominant care o poartă impetuos atunci cînd descrie locurile și viața oamenilor țării sale. Chiar reprezentanții criticii care îi reproșau o anumită monotonie nu i-au putut refuza recunoașterea absolutei aderențe și a intensei forțe sugestive în evocarea marii insule natale. Pendularea între fatalism și răzvrătire, între realitate și fantezie, de la lumină la zonele umbrelor are totdeauna drept mare cadru Sardinia, uneori arhaică, pierdută în cețuri mistice, dar fremătînd perpetuu de o intensă viață primordială. Protagoniștii romanelor sale sînt profund înrădăcinați în solul mistic al Sardiniei, prezentări ale unor suflete însetate de viață, de trăire în zone de puritate. Folclorul ca imagine predominantă în artă a fost o altă propunere estetică a Graziei Deledda, alături de aceea a transfigurării oamenilor care caută o transcendere a păcatului.

Dar Grazia Deledda va rămîne în istoria literaturii (nu numai italiene), sintetizată de caracterizarea lapidară înscrisă în diploma Premiului Nobel pentru literatură din 1926 : „...pentru forța ei de scriitoare susținută de un înalt ideal și care portretizează în forme plastice viața îndepărtatei sale insule natale...“

---

[1] „Fericirea stă numai în muncă și în conștiința de a putea spune în fiecare seară : nu mi-am pierdut ziua și n-am fost josnică. În muncă se află pacea și bucuria spiritului, care plac lui Dumnezeu, pe cînd în trîndăvia impusă se află plictisul, pasiunile neghioabe, ideile care te fac să suferi și să te abați de la drumul cel bun...“

În traducerea sa, Elena Murgu (a mai tradus din opera Graziei Deledda și capodopera *Iedera*), demonstrează, o dată mai mult, că traducătorul este un scriitor iar traducerea un act de creație literară. Ea a învins obstacolele diferenței dintre două limbi și a transmis conținutul narațiunii italiene, în expresivitate artistică românească, cu talent și devotament intelectual, slujind cauzei traducătorilor care deschid largi ferestre luminilor culturii universale.

ALEXANDRU BALACI

TABEL CRONOLOGIC

1871 *septembrie 27* Se naşte la Nuoro, în Sardinia, Grazia Deledda. Copil precoce, nu a avut însă ocazia de a urca treptele unui învăţămînt oficial, dată fiind situaţia de izolare a marei insule. Deledda poate să fie considerată o autodidactă, lecturile ei de adolescentă avînd o orientare sentimentală, romantică.

A început să scrie de la 13 ani, şi primele ei încercări (nuvele cu tematică sardă) vor fi publicate între 1888 şi 1889 într-o revistă, *Ultima moda.*

1890 Tipăreşte la Milano, editor Trevisini, *Nell'azzurro (În albastru).* Începe să fie cunoscută în cercurile intelectuale şi să fie preţuită de Angelo de Gubernatis şi de însuşi Luigi Capuana, teoreticianul verismului italian. Viaţa Graziei Deledda este lipsită de evenimente şi se poate urmări numai în succesiunea operei. Va cunoaşte la Cagliari, în 1899, un funcţionar roman, Palmiro Madesani, cu care se va căsători, transferîndu-se în 1900 la Roma, unde, într-o atmosferă de austeritate, dedicată familiei şi travaliului literar, va trăi pînă în 1936.

Opera Graziei Deledda a fost însumată, sub titlul *Romanzi e novelle,* de către editorul Mondadori din

Milano, în patru mari volume tipărite între anii 1941—1959, în două ediţii. În acest tabel cronologic vom cita volumele Graziei Deledda în ediţiile lor originale (titlu, localitatea şi editorul).

1891 *Amore regale (Iubire regească)*, Roma, Perino.

1892 *Fior di Sardegna (Floare din Sardinia)*, Roma, Perino.

În anii aceştia Giovanni Pascoli publică, la Livorno, primul său volum de versuri *Mirycae* ; Matilde Serao, cunoscutul său roman *Il paese di Cuccagna (Ţara Fericirii)* ; Italo Svevo, *Una vita (O viaţă)*.

1894 *Racconti Sardi (Povestiri sarde)*, Sassari, Dessì.

Luigi Capuana publică *Le paesane (Ţărăncile)*, iar Federico de Roberto, *I Vicerè (Viceregii)*.

1895 *Anime oneste (Suflete cinstite)*, Milano, Cogliati şi volumul de eseuri *Tradizioni popolari di Nuoro in Sardegna (Tradiţii populare din Nuoro în Sardinia)*, Roma, Torzani et C.

Gabriele D'Annunzio publică *Le vergini delle rocce (Fecioarele stîncilor)*.

1896 *La via del male (Drumul răului)*, Torino, Speirani.

Alfredo Oriani tipăreşte romanul *La disfatta (Înfrîngerea)*.

1897 *Il Tesoro (Comoara)*, Torino, Speirani, şi, la acelaşi editor, volumul de versuri *Paesaggi sardi (Peisaje sarde)*. La editorul Capelli din Rocca San Casciano, Deledda tipăreşte *L'ospite (Oaspetele)*.

Emilio de Marchi publică romanul *Giacomo l'idealista (Giacomo idealistul)*, iar Renato Fucini *All'aria aperta (Aer liber)*.

1899 *La Giustizia (Dreptatea)*, Torino, Speirani, și *Le tentazioni (Ispitele)*, Milano, Cogliati.

Adolfo Albertazzi publică romanul *Ora e sempre (Acum și totdeauna)*.

1900 *Il vechio della montagna (Bătrînul muntelui)*, Torino, Roux e Viarengo.

Gabriele D'Annunzio publică romanul *Il fuoco (Focul)*.

1902 *La regina delle tenebre (Regina întunericului)*, Milano, Agnelli, și *Dopo il divorzio (După divorț)*, Torino, Roux e Viarengo.

Luigi Pirandello își începe publicarea nuvelelor însumate sub titlul *Novelle per un anno (Povestiri pentru un an)*.

1903 *Elias Portolu*, Torino, Roux e Viarengo.

Benedetto Croce înființează revista *La Critica*.
Gabriele D'Annunzio publică volumul de versuri *Maia* și tragedia *La figlia di Jorio (Fiica lui Jorio)*.

1904 *Cenere (Cenușa)*, Roma, edizioni della *Nuova Antologia*.

Luigi Pirandello publică romanul *Il fu Mattia Pascal (Răposatul Mattia Pascal)*.

1905 *Nostalgie*, Roma, edizioni della *Nuova Antologia*, și *I giuochi della vitta (Jocurile vieții)*, Milano, Treves.

F.T. Marinetti înființează revista futuristă *Poesia*.

1907 *L'ombra del passato (Umbrele trecutului)*, Roma, ed. della *Nuova Antologia.*

Moare Giosuè Carducci ; se naşte Alberto Moravia.

1908 *L'edera (Iedera)*, Roma, ed. della *Nuova Antologia* şi *Il nonno (Bunicul)*, idem.

Moare Edmondo de Amicis ; se naşte Cesare Pavese.

1910 *Il nostro padrone (Stăpînul nostru)*, Milano, Treves, şi *Sino al confine (Pînă la hotar)*, idem.

Gabriele D'Annunzio îşi publică ultimul său roman, ***Forse che sì forse che no (Poate că da, poate că nu).***

1911 *Nel deserto (În pustiu)*, Milano, Treves.

Moare Antonio Fogazzaro. Benedetto Croce publică *Breviario di estetica*, iar Guido Gozanno volumul de versuri crepusculare *Colloqui.*

1912 *Colombi e sparvieri (Vulturi şi porumbei)*, Milano, Treves ; *Chiaroscuro*, idem, şi piesa *L'edera* (în colaborare cu C. Antona-Traversi, la acelaşi editor.

Moare Giovanni Pascoli. Francesco Torraco publică *Studi danteschi.*

1913 *Canne al vento (Trestii în vînt)*, Milano, Treves.

Luigi Pirandello publică romanul *I vecchi e i giovani (Bătrînii şi tinerii).*

1914 *Le colpe altrui (Vinile altuia)*, Milano, Treves.

Dino Campana tipăreşte volumul de versuri *Canti orfici*, iar Camillo Sbarbaro, *Pianissimo.*

1915 *Il fanciullo sconoscinto (Copilul necunoscut)*, Milano, Treves ; *Marianna Sirca*, idem.

1918 *L'incendio nell'oliveto (Incendiu în livada de măslini)*, Milano, Treves.

1920 *La madre (Mama)*, Milano, Treves.

1921 *Il segreto dell'uomo solitario (Taina omului singuratic)*, Milano, Treves, și piesa *La Grazia*, în colaborare cu C. Guastalla și V. Michetti, la același editor.

Giovanni Papini publică *Storia di Cristo*.

1922 *Il Dio dei viventi (Dumnezeul celor vii)*, Milano, Treves.

Moare Giovanni Verga ; se naște Pier Paolo Pasolini. Alfredo Panzini publică *Diario sentimentele della guerra 1914—1918 (Jurnal sentimental al războiului 1914—1918)*.

1923 *Il flauto nel bosco (Flautul în pădure)*, nuvele, Milano, Treves.

Italo Svevo tipărește *La coscienza di Zeno (Conștiința lui Zeno)*.

1924 *La danza della collana (Dansul colierului)*, Milano, Treves.

1925 *La fuga in Egitto (Fuga în Egipt)*, Milano, Treves.

1926 *Il sigillo d'amore (Pecetea dragostei)*, Milano, Treves.

Graziei Deledda i se acordă Premiul Nobel pentru literatură.

Apare la Florența revista literară *Solaria* (Ungaretti, Montale, Saba).

1927 *Annalena Bilsini*, Milano, Treves.

Moare Matilde Serao, la Napoli ; iar la Catania : Federico de Roberto.

Riccardo Baccheili publică romanul *Il diavolo al Pontelungo.*

1928 *Il vecchio e i fanciulli (Bătrînul și copiii)*, Milano, Treves.

1930 *La casa del poeta (Casa poetului)*, Milano, Treves. La același editor apare și traducerea : Honorè de Balzac, *Eugenie Grandet.*

Salvatore Quasimodo publică primul său volum, *Acque e Terre (Ape și Pămînturi).*

931 *Il paese del vento (Țara vîntului)*, Milano, Treves.

Giovanni Gentile publică *La filosofia dell'arte (Filosofia artei)*, iar Giovanni Papini, *Gog.*

1932 *La vigna sul mare (Podgoria de pe țărm)*, Milano, Treves.

Giorgio Caproni publică *Come un'allegoria (Ca o alegorie)*, iar Corrado Govoni, *Il flauto magico (Flautul magic).* Moare Dino Campana.

1933 *Sole d'estate (Soare de vară)*, Milano, Treves.

Giuseppe Ungaretti publică volumul de versuri *Sentimento del tempo.*

1934 *L'argine (Stăvilarul)*, Milano, Treves.

Carlo Bernari tipărește romanul *Tre operai (Trei muncitori)*. Premiul Nobel pentru literatură se acordă lui Luigi Pirandello.

1936 *La chiesa della solitudine (Biserica singurătății)*, Milano,Treves.
Grazia Deledda moare la Roma, la 16 august.

1937 *Cosimo (postum)*, Milano, Treves.

I

Trăia la Nuoro în Sardinia, spre sfîrşitul lui aprilie 1886, un om pe nume Salvatore Brindis, poreclit Cîine Roşu [1]. Avea în jur de cincizeci de ani, era înalt, corpolent, cu o barbă stufoasă şi sură, cu faţa roşie şi ochii destul de ciudaţi, piezişi, injectaţi, care uneori, cînd deveneau limpezi şi aproape blînzi, se asemănau cu ai unui cîine inteligent ; şi poate că ochilor acelora şi culorii lor sangvine îşi datora Salvatore Brindis porecla.

Întreaga lui făptură emana un aer de putere, de forţă şi de voinţă ; pe pieptu-i larg şi robust, catifeaua albastră a hainei se mula desenîndu-i fiecare linie a corpului, iar o centură de piele neagră, împodobită cu broderii grosolane, cum poartă ţăranii nuorezi, îi strîngea corpul viguros. Salvatore Brindis făcea parte din categoria înstăriţilor ; avea animale, casa în care locuia, un ţarc pentru vite la munte, un vast teren îngrădit, cu stejari şi păşuni, o moşioară în vale, precum şi un cal grozav, mare şi vînjos ca şi stăpînul. Veniturile îi permiteau să trăiască nici bine nici rău ; dar cum el prefera să trăiască bine, avea şi unele datorii destul de supărătoare : păşuni neplătite şi o cambie la Banca Agricolă.

Se ducea adesea să-şi vadă proprietăţile, în special ţarcul de vite, dar cea mai mare parte din timp şi-o pe-

[1] În orig., *Cane Ruju* (dialect sard).

trecea în oraş, ocupîndu-se mai mult de treburile altora decît de ale lui. Umbla cît era ziua de lungă, şi cum nu se încălţa decît cu ghete înalte, elegante, puţin cam strîmte, picioarele îi transpirau îngrozitor ; iar soţia lui, în fiecare seară, înainte de a se culca, îl punea să şi le spele cu apă călduţă.

Într-o seară, spre sfîrşitul lui aprilie 1886, în timp ce Salvatore îşi vedea de obişnuitu-i spălat pe picioare, soţia lui a intrat în cameră cu un aer straniu şi misterios.

Agada Brindis, şi ea spre cincizeci de ani, era înaltă, energică, avea o faţă prelungă, aspră, încadrată de o bandă galbenă ; se îmbrăca simplu, cu fustă de postav gros cenuşiu şi cu haină bărbătească, dintr-o ţesătură de culoare închisă, cu piepţi dubli ; era ignoranţa personificată, plină de prejudecăţi, superstiţii, îngăduitoare şi supusă ; ceea ce n-o împiedica însă uneori să aibă o totală autoritate asupra soţului.

— Salvatore, îi zise închizînd uşa fără să facă zgomot, am să-ţi spun ceva.

— Ei, ce ? exclamă el ridicîndu-şi faţa, mai roşie decît de obicei din cauza efortului pe care-l făcuse aplecîndu-se asupra ligheanului cu apă.

— Ceva de bine !... răspunse nevastă-sa uitîndu-i-se drept în ochi, de parcă ar fi vrut să-l întrebe : nu eşti curios ?

El rămase însă indiferent şi, scoţînd din apă un picior alb şi păros, începu să şi-l şteargă liniştit.

— Aşteaptă, mai întîi aşează-te în pat, spuse Agada dînd la o parte velinţa roşie. I se părea că Salvatore e nerăbdător să afle secretul, pe cînd el, în schimb, se dezbrăca fără să o întrebe nimic.

În faţa patului era întins un sac din lînă, vîrstat cu negru şi gri ; vechiul pat conjugal sard, din lemn negru sculptat, cu baldachin dar fără polog, avea în jurul picioarelor, pe toate cele patru laturi, un volan de stambă

în pătrățele roșii și albe. Pe pereții albi ai spațioasei camere erau agățate o mulțime de tabloașe în culori vii ; lîngă capul patului, cîteva șiraguri de mătănii, o lumînare de ceară, o cruce din lemn de palmier, o ramură de măslin, un crucifix și alte cîteva obiecte sacre păzeau somnul Agadei și al lui Salvatore împotriva ispitelor și nelegiuirilor diavolului.

Pe măsuța de lîngă pat, acoperită cu o scoarță sardă foarte veche, din pînză de in, împodobită cu ciucuri și broderii roșii, între ceșcuțe, pahare, potire și sticluțe, o candelă cu untdelemn de măsline lumina ambianța simplă, curată și străveche.

În scurt timp Salvatore se vîrî între cearceafurile albe, aspre și începu să ofteze din rărunchi, să caște, să se zvîrcolească, de parcă ar fi așteptat să-i vină pe cap o nenorocire. Agada, care plecase să ducă afară ligheanul cu apă, intră din nou și, apropiindu-se ușor de pat, nu se mira de starea bărbatului ; așa se zvîrcolea el toată noaptea, avea un somn neliniștit, aproape nervos, dar dacă-i erau picioarele spălate, ea nu se sinchisea, dormea pînă la ziuă un somn odihnitor și foarte liniștit.

— Citește scrisoarea asta, spuse Agada aplecîndu-se asupra patului ; ochii îi scînteiau, buzele subțiri și palide îi tremurau ușor și, întinzîndu-i scrisoarea, părea că-i dă ceva sacru.

— Ce naiba e, ce naiba-i asta ? Adu lumina aia mai aproape, spuse el începînd cu zvîrcolitul și despăturind curios foaia.

Agada apropie lumina, strîngînd în mînă plicul murdar și mototolit, care sosise doar de cîteva ore și, dreaptă, țeapănă, ținîndu-și respirația, urmărea cu privirea fiecare mișcare pe chipul lui Salvatore, care citea cu ochi holbați și curioși. Văzu cum fața lui mare și roșie trece de la expresia de curiozitate la cea de stupoare, de uimire,

de îndoială şi, în cele din urmă, la veselia cea mai zgomotoasă.

Salvatore se lasă pe pernele de pe care se ridicase puţin ca să poată citi mai bine şi, ţinînd scrisoarea în mînă, deschise braţele şi începu să rîdă ca un nebun, cu un rîs vesel, plin, zgomotos şi insolent. De mult nu-l mai văzuse Agada rîzînd în felul acesta, şi imediat o fulgeră bănuiala ciudată şi înfricoşătoare că o fi înnebunit de bucurie.

— Arată-mi plicul, zise Salvatore, şi ea i-l dădu.

Era un plic lung, alb şi grosolan, pe care scria :

„Domnului Salvatore Brindis, Propriet.
(Italia)

Nuoro (Sardegna).“

Salvatore începu din nou să rîdă zgomotos : nu-i trecu prin minte nici măcar să-i reproşeze neveste-si că-şi permisese să deschidă scrisoarea şi să i-o arate abia acum, într-atît de ridicolă i se părea povestea şi într-atît de obişnuită era Agada să procedeze după bunul ei plac în anumite împrejurări.

— Mi-e adresată chiar mie, lui Salvatore Brindis, ei, drăcia dracului ! Ce o fi însemnînd acest *propriet.*, ce o fi însemnînd oare ?

— Probabil proprietar, zise Agada.

— Ah, proprietar ! Ah, proprietar ! strigă Salvatore, şi rîdea de se zgîlţia patul cu el.

Agada se simţi îngrozitor de jignită şi, avînd impresia că bărbatul ei rîde nu numai de scrisoare dar şi de ea, spuse cu ciudă :

— Fă bine şi isprăveşte ! De ce rîzi aşa ? Ce-i de rîs ?

— Dar tu crezi ? o întrebă el privind-o cu milă.

La început Agadei îi fu ruşine să spună da, dar apoi, ca să-i facă în necaz, afirmă :

— Sigur că eu cred.

Atunci, Salvatore se porni pe un asemenea rîs, că se învineți.

— Blestemat ăl' de-ți spune ție ceva ! zise Agada umilită și înveninată, trebuia să mă fi gîndit la asta, pentru că ești un nătărău ; dă-mi-o, dă-o încoace...

Îi luă cu ușurință scrisoarea și plicul și vru să plece ; dar el zise :

— Ascultă, nu mă mai face să rîd, că o să-mi vină rău. Tu nu vezi că e o șarlatanie ?

— O șarlatanie ? !...

— Atunci ce, un drac ?

La gîndul acesta, Agada se făcu mică, mică, se potoli și privi scrisoarea cu o expresie de regret dureros.

— Fii bun, spuse ea apropiindu-se din nou de pat, mai citește-mi-o tu o dată, și explică-mi-o...

Salvatore încetă cu rîsul și-i făcu pe plac ; ciudata scrisoare, scrisă în cea mai stîlcită italiană, cu caractere mari și regulate, venea de la o închisoare militară din Franța, dar pe timbrul verde era pusă ștampila de Paris, de unde fusese, desigur, expediată. Salvatore citi cu glas tare :

„Mult stimate domn,

Deși nu am onoarea să vă cunosc, știind că sînteți o persoană onorabilă în care poți să te bizui cu încredere, vin să vă cer o favoare pe care sînt sigur că nu mi-o veți refuza. Eu sînt un fost căpitan de cavalerie, fost casier al unui regiment în timpul războiului franco-prusac din 1870—71. După înfrîngerea de la Sedan, cînd prusacii au invadat Franța, eu am reușit să fug cu casa de bani a regimentului încredințată mie, care conținea 40 000 de ludovici de aur (800 000 lire italiene), și ajuns în Sardinia am ascuns această sumă în împrejurimile ținutului dum-

neavoastră, într-o casetă solidă de oţel, cu încuietoare invizibilă, căreia numai eu îi cunosc secretul.

Plănuiam să mă întorc în insulă cu familia mea, dar, ajuns în Franţa, am fost arestat ca dezertor şi condamnat la închisoare. Acum eu vă scriu pentru a vă propune să găsiţi banii ascunşi de mine, dar cu următoarele condiţii :

1 Dumneavoastră vă va fi dată o treime din sumă dacă faceţi precum urmează :

2 Să o chemaţi în satul dumneavoastră pe o fiică de-a mea care are 17 ani şi care se află la studii într-un colegiu ; ar urma să vină cu o doamnă de companie şi ar aduce cu ea datele necesare pentru a găsi şi deschide caseta.

3 Să asiguraţi cu cele două treimi din suma rămasă sosirea acestei fete şi să o instalaţi într-o casă onorabilă sau măcar să-i găsiţi un soţ bun, distins, cu stare, care să o facă fericită.

4 În sfîrşit, să anticipaţi cheltuielile de călătorie pentru cele două femei.

Dacă, domnule, dumneavoastră acceptaţi, răspundeţi-mi imediat, numai că vă rog să binevoiţi să puneţi două plicuri, pe primul, sau cel din interior, scrieţi numele meu, pe al doilea, sau cel din afară, scrieţi ardesa acestei persoane, care se va îngriji să ajungă la mine răspunsul :

Madame Josephine Bargil
Rue de Chery, 100

Paris (France).

De asemenea, veţi semna cu numele de „Ferro", asta pentru o mai mare precauţie, în cazul că scrisoarea ar fi cumva deschisă aici, unde sînt supravegheat cu multă străşnicie. Bizuindu-mă pe onestitatea şi bunăvoinţa dumnea-

voastră, și contînd pe onoarea dumneavoastră încredințîndu-vă acest secret, aștept și sînt al dumneavoastră multdevotat :

VICTOR HONORÉ."

În timp ce citea, Salvatore se străduise din răsputeri să nu izbucnească iar în rîs ; mai ales condiția a patra, după el, trăda șarlatania, îl amuza nespus. Îi explică și soției lui.

— Ia te uită, își închipuie că eu o să dau fuga să le trimit banii, idioții, că altceva nu sînt ! Dar de unde naiba or fi aflat de existența mea ?

— Ar trebui mulți bani ?

— Pentru ce ?

— Ca să vină cele două femei...

Salvatore se uită la nevastă-sa și se înfurie.

— Poftim la ce-ți stă mintea, proasto ce ești ! Fă-mi, te rog, sfînta plăcere și lasă-mă să dorm !

Și aruncă scrisoarea ; Agada o luă cu umilință de pe jos și plecă fără să mai scoată nici o vorbă ; coborînd însă scările de piatră, începu să ofteze și să se întristeze.

Mica scară ducea la parterul casei unde se aflau două camere și un fel de cerdac, în care Agada și Constanza, nepoata ei, stăteau vara și lucrau. Căsuța, din piatră și lut — o veche și solidă construcție, căreia timpul îi dăduse o culoare cenușie— avea un anumit aer pitoresc, cu ferestrele și ușile foarte mici, cu cîte un balcon de lemn la primul și ultimul etaj și cu bolta din cărămidă nearsă a așanumitului cerdac. În fața casei era o curticică pavată cu pietre de rîu, pe care trebuia să o străbați ca să ajungi la bucătărie, la *dommo 'e mola* [1], adică la încăperea pentru măcinat (unde un măgăruș se învîrtea neîncetat în jurul unei pietre de moară tocită), și la un șopron foarte bine alcătuit, căruia cei din familia Brindis îi ziceau staul. Un smochin mare și frumos umbrea curticica.

[1] În dialect sard.

Agada traversă curtea cu pasul ei uşor ; Costanza apăru în uşa luminată şi deschisă a bucătăriei, întrebînd-o repede, plină de nerăbdare :

— Ei, ce-a zis ? Ce-a zis ?

Agada o trase de şorţ, făcîndu-i semn spre slujnicuţa care se afla în bucătărie, apoi se îndreptă cu ea mai încolo, spre poartă.

— Tot nu-nţelege ea nici o boabă, zise Costanza, referindu-se la Cicchedda, servitoarea.

— Crezi ? Dar, oricum, e mai bine să nu vorbim faţă de nimeni. A zis că e o şarlatanie.

— O şarlatanie ? exclamă Costanza cu stupoare, şi pe faţa ei se desluşi, în lumina lunii, aceeaşi tristeţe care o cuprinsese şi pe Agada ceva mai înainte.

Costanza avea douăzeci şi patru de ani, şi încă de mică trăia împreună cu soţii Brindis, care nu aveau copii : era o fată zveltă, simpatică şi mai ales inteligentă ; şi totuşi chiar şi ea, după ce-i citise mătuşii ciudata scrisoare a lui *monsieur* Honoré, se lăsase cuprinsă de bucuria febrilă şi nervoasă a unei apropiate îmbogăţiri...

Ideea şarlataniei nici măcar nu-i trecuse prin minte, ba mai mult, în creierul ei întreprinzător se şi formulase planul de inversare a rolurilor, adică de a-i da o treime din comoară domnişoarei Honoré, iar restul unchiului Salvatore, care, în felul acesta, s-ar fi achitat imediat de datorii şi ar mai fi cumpărat vreo zece sau douăsprezece ţarcuri de vite şi o cireadă de vaci. Costanza nu-şi explica în alt fel îmbogăţirea ; nu se gîndea la pagubele şi necazurile pe care un atît de neaşteptat şi nemaipomenit noroc le-ar putea aduce, ci numai la avantajul şi cum să o tragă pe sfoară pe domnişoara Honoré. Dar dacă nu i-ar da nimic ? Nu, biata de ea, trebuia să-i dea şi ei ceva şi să-i găsească un bărbat bun. Şi Costanza se şi gîndea la un domn, rudă de-a lor, avocat, tînăr şi distins ; dar trebuia să fie cu băgare de seamă, ca nu cumva acesta să încurce iţele şi să-şi însuşească el totul...

Seara, Agada și nepoata au vorbit numai și numai despre asta, așteptînd întoarcerea lui Salvatore, de care s-ar fi lipsit bucuroase dacă ar fi avut banii ce trebuiau expediați la Paris pentru drumul celor două doamne. Dar aici era necazul, că mătușa și nepoata nu aveau bani ; probabil că nu-i avea nici Salvatore ; dar el putea să facă rost de ei cu ușurință.

Și iată că acum un singur cuvînt le spulbera visul ; la început Costanza se răzvrăti.

— Ce șarlatanie, ce șarlatanie ! zise cu glas scăzut. Mi se pare cu neputință ; atunci, cum de s-ar fi adresat chiar unchiului Salvatore ? Din moment ce au știut că există, n-aveau cum să nu știe și că nu e atît de prost încît să se lase tras pe sfoară. Mîine o să-i explic eu...

Agada zîmbi ; zîmbea rar și zîmbetul ei anunța întotdeauna ceva trist.

— N-ai ce să-i explici. Cînd am insistat eu, era cît pe-aci să mă bată. Dacă-i pomenim iar despre asta, o să facă un adevărat tărăboi.

— Și totuși, mie-mi spune inima că ceva adevărat există aici. Dă-mi scrisoarea ; o s-o duc s-o citească cineva care se pricepe la astea.

— Cine ?

— Bancu.

Agada avusese aceeași idee, dar nu-i mărturisi și nici nu-i dădu scrisoarea ; cuvintele Costanzei îi întăreau însă convingerea că era vorba despre ceva adevărat și serios ; zise :

— Mîine o să mergem amîndouă la Bancu ; la urma urmelor, nu-i rău să încerci ; Salvatore are părerile lui. Să-l lăsăm în pace, iar tu să nu-i spui nimic.

— Nimic, repetă Costanza, și intrară în bucătărie, unde Agada, reluîndu-și locul ei obișnuit lîngă vatră, începu să toarcă.

Costanza se așeză în fața ei, tăcută și îngîndurată.

Slujnicuța spăla vasele, aplecată peste un ceaun negru în bucătăria cu pereții de un galben mohorît, afumați cu tavanul din grinzi groase și din trestie, se găsea cuptorul, vatra din pietre șlefuite, deasupra căreia atîrna, la înălțimea unui stat de om, *la cannitta* [1], acea gratie de lemn, cam de un metru pătrat, susținută de patru frînghii care servește la afumatul brînzei după ce a fost scoasă din saramură.

Agățată de această *cannitta*, o lampă de tablă cu trei fețile împrăștia o lumină salbă și tremurătoare, care nu izbutea să alunge tot întunericul din bucătărie, nici să se reflecte în tingirile de aramă înnegrite de fum, lăsîndu-le pe cele două femei într-un clar-obscur pitoresc, dar cam stînjenitor.

Totuși, Cicchedda spălă vasele nestingherită de asta în timp ce Agada, pe scăunelul ei înalt, torcea mai departe cu multă îndemînare, urmărind cu ochii mișcările mîinilor ei lungi și uscate.

Costanza nu făcea nimic, dar se gîndea ; se gîndea la *povestea aceea*, la care de altfel se gîndea și Agada, plimbîndu-și privirea pe firul de lînă ce-l înfășura pe fus ; nu vorbeau între ele fiindcă era de față slujnicuța, dar gîndurile lor băteau aceeași cale...

Un fel de febră le frămînta mintea, atît de liniștită și resemnată pînă acum cîteva ceasuri ; se gîndeau mai cu seamă la fericirea de a nu mai avea datorii, de a nu mai plăti dobînzi, de a se simți deasupra tuturor femeilor bogate din Nuoro, și la plăcerea schimbărilor pe care întîmplarea asta le-ar fi adus în viața lor.

Pe Costanza o sîcîia gîndul, care îi străfulgerase mai înainte în curte, de a-i arăta scrisoarea avocatului Cosimo Bancu, chiar cel căruia voia să-i propună să se însoare cu domnișoara franțuzoaică ; și întrucît, în ciuda inteligen-

[1] În dialect sard.

ţei ei, Costanza nu era lipsită de superstiţii, o altă idee ciudată îi veni în minte. După ce Cicchedda puse la locul lor vasele şi veni să se aşeze jos lîngă vatră, Costanza îi aruncă o privire pătrunzătoare.

Slujnicuţa era o biată şi ciudată creatură de vreo optsprezece ani, blondă, cu ochi mari, miraţi şi somnolenţi. Era din satul Oliena, total ignorantă şi foarte săracă ; acum doi ani încă mai venea din satul ei la Nuoro ca să cerşească. Într-o zi, Salvatore Brindis, întorcîndu-se spre casă călare, o întîlnise pe şosea, aproape moartă de foame şi de frig, şi o întrebase cîţi ani are.

— De ce nu munceşti ? îi zisese el cu brutalitate. La Nuoro, fetele de vîrsta ta sînt slujnice, iar pe cele din Mamojada le vezi la sapă, de ţi-e mai mare dragul.

Apoi, aducîndu-şi aminte că soţia lui căuta o slujnică, i-a venit ideea să i-o ducă. Şi i-a dus-o.

Cicchedda nu ştia să facă nimic ; era numai zdrenţe şi plină de păduchi, şi Agada Brindis vru s-o alunge dimpreună cu bărbatu-său cu tot, care-i adusese în casă asemenea podoabă.

Dar Salvatore, cu toate defectele lui, avea o inimă bună, şi izbuti să-şi convingă nevasta s-o oprească, din moment ce nu trebuia să-i dea altceva decît de mîncare ; şi cum Agadei îi era silă de olienesă [1], mai ales din pricina halului de murdărie în care se afla, Salvatore, care avea un pic de timp, o luă pe Cicchedda de ciuful încîlcit, i-l tunse şi i-l aruncă pe foc. Apoi o obligă să se închidă în *dommo 'e mola* şi să se spele într-un hîrdău cu apă fierbinte şi, luînd nişte haine vechi de-ale Costanzei, i le aruncă pe ferestruica uşii, fără să privească înăuntru, strigîndu-i să şi le pună pe ea. Ar fi putut chiar să şi intre : fata era atît de zăpăcită, că nici n-ar fi băgat de seamă. După ce s-a îmbrăcat, a ieşit în curte, şi Salvatore a prezentat-o, îmbrîncind-o de la spate, celor două femei, spunîndu-le :

[1] Originară din Oliena (Sardinia).

— Acum e rîndul vostru să vă ocupați de ea, dacă vreți să mergeți în rai, altfel o să mergeți acolo unde vă place mai mult !

— Ei, ia stai — zise Agada potrivind hainele în jurul trupului plăpînd al fetei. Apoi a întrebat-o dacă știe să facă vreo treabă, ceva, dar sărmana nu știa nici măcar să vorbească, și nici nu înțelegea prea bine ce i se spunea.

A fost nevoie de un timp bun ca să o învețe să-și tragă poalele bluzei sub încingătoarea de la fustă, să mănănce, să spele vasele, să îndemne măgărușul în jurul pietrei de moară : Costanza o blestema fără pic de milă, iar Agada scotea sufletul din ea tot punînd-o la treburi. Dar atît de mare i se părea bunăstarea întîlnită, în comparație cu viața rătăcitoare și înfometată a copilăriei ei, era atît de fericită că mănîncă în fiecare zi, că e încălțată, că doarme — și ce somn ! — într-un pat adevărat, încît Ciccheddei i se părea că se află în rai, și simțea o profundă recunoștință față de stăpîni. Se atașase de ei ca un cîine ; ar fi făcut orice ca să-i mulțumească ; iubea cu aceeași dragoste tot ceea ce aparținea casei, smochinul, grajdul, moara, bucătăria ; iar cu calul, cu măgarul, cu găinile, cu pisicile era într-o strînsă prietenie ; vorbea cu ele cu voce tare, și un permanent surîs de fericire îi apărea pe buzele subțiri și roșii. După doi ani, făcea cu multă conștiinciozitate fiecare treabă, ca și cum ar fi fost răsplătită ; în schimb nu primea decît haine, hrană, cîte o pereche de pantofi și cîțiva bănuți la sărbătorile mari ; iar Agada Brindis, cu subtilitatea înțelegerii ei, nu-și făcea nici un fel de scrupule, spunînd :

— Întrucît am învățat-o să muncească, e normal să muncească puțin și în folosul meu. Cînd o să dobîndească singură ceva, o să-i dăm.

Cicchedda nu se gîndea să le ceară nimic, doar două lucruri o întristau : ideea că într-o bună zi ar putea fi izgonită, și, cealaltă mare amărăciune, că, avînd un mers

topăit, Salvatore, bătîndu-şi joc de ea din pricina acestui defect, avea obiceiul să-i spună :

— Sînt aproape sigur că tu de la cingătoare în jos ai trup de broască. În ziua în care te-am adus aici, mi s-a părut mie, cînd te spălai, că văd pe ferestruică ceva de felul ăsta...

Atunci ea devenea palidă, se necăjea, suferea, convinsă că Salvatore vorbea serios.

Om nespus de sarcastic, Salvatore se amuza de nefericirile şi de micile defecte ale altuia, iar cînd vreo glumă de-a lui dădea rezultat, continua cu ea pînă la cruzime. Aşa că în fiecare zi o chinuia pe biata fată cu presupunerea lui şi, ceea ce o necăjea şi mai mult, i-o spunea de faţă cu lumea.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! strigă ea înfuriată, dacă am picioare de broască : sînt ale mele, nu sînt ale dumitale ; vezi-ţi de-ale dumitale, unchi neghiob ce eşti !

Nu-l mai trata cu respect, şi şi-ar fi dat zece ani din viaţă numai să se termine cu batjocura.

Şi în seara aceea, la cină, Salvatore făcuse aceeaşi aluzie ; ea se simţea nespus de tristă şi, spălînd vasele, două lacrimi mari îi căzură în ceaunul cu apă în care le spălase.

— Cicchedda, îi zise Costanza, vrei să-mi faci un serviciu ?

— *Eia ! (Da !)*, afirmă ea, deschizînd larg ochii-i somnolenţi şi umezi.

O clipă, Agada se opri din tors ; ce anume serviciu putea să-i ceară Costanza acelei netoate ?

— Fii atentă, zise Costanza. Tu eşti nepoata Martei Fele. Marta Fele, din Oliena, ghiceşte orice, chiar tu ai spus-o de-o sută de ori.

— *Eia !* repetă cu însufleţire Cicchedda, cu faţa ridicată spre ea.

O șuviță de păr gălbui-închis, care-i cădea pe tîmpla dreaptă, la numele Martei Fele îi fremătă ușor, se deplasă și-i umbri toată fruntea.

Întrucît Marta era o femeie uluitoare, care prezicea viitorul, explica enigmele cele mai ciudate, Cicchedda, care se fălea că îi e rudă, credea cu atîta strășnicie în puterea ei, că tremura pomenindu-i numele sau auzindu-i-l pomenit. Costanza o întrebă :

— Ce-ar fi dacă te-ai duce tu la Oliena și ai convingi-o să vină pînă aici ?

Agadà înțelese gîndul nepoatei și începu din nou să toarcă.

— Uh, n-o să vină ! exclamă slujnica, împingîndu-și înainte buza de jos ca să sublinieze negația.

— De ce ? N-a mai fost niciodată la Nuoro ? De ce să nu vină ?

— N-o să vină !

— De ce să nu vină ? repetă Costanza cu voce ridicată, începînd să se înfurie.

— Fiindcă n-o să vină ! Cine vrea s-o vadă, trebuie să se ducă acolo !

— Asta-i bună ! Și la ce oră și în ce zile ghicește ea tot ce o întrebi ?

O auzise de multe ori spunînd, dar întrucît nu avusese niciodată nevoie să ceară sfaturi vrăjitoarei, uitase.

— În zilele de sărbătoare, răspunse Cicchedda, molfăind un capăt al șorțului și legănîndu-se, de la două la trei seara, sărbătoarea... în zilele de sărbătoare...

Și cum o spusese pe un ton lălăit, Agada o dojeni :

— Nu-i nevoie să-ncepi să cînți, nici să joci. Poți să vorbești cum se cade și să stai liniștită...

— Nu pot să stau liniștită...

— Ah, nu poţi! Şi din pricina asta cum ţi se spune?...

Făcea aluzie la gluma lui Salvatore, Cicchedda înţelese şi, trezită la durerea ei, izbucni în plîns.

Aşezîndu-se lîngă vatră, simţise nevoia să plîngă, dar întrebările Costanzei o distrăseseră ; acum dojana mătuşii Agada îi atinsese atît de ascuţit rana, încît durerea izbucni cu atît mai puternic cu cît fusese mai neaşteptată şi înăbuşită.

— Ce naiba ai ! strigă Constanza mirată.

Agada închise ochii, forţîndu-se să nu rîdă.

Costanza înţelese şi izbucni în hohote de rîs, un rîs dezlănţuit, batjocoritor şi sonor, asemenea celui al lui Salvatore ; numai că dacă pe el rîsul îl urîţea şi-i diforma faţa, pe nepoată o făcea nespus de frumoasă. Avea dinţi minunaţi, ochi superbi, pe care rîsul îi făcea şi mai strălucitori.

Cicchedda se amărî şi mai mult, şi sughiţul plînsului ei acoperi hohotul sonor al rîsului Costanzei, cărea i se făcu milă şi încetă ; cealaltă continua să plîngă, zvîrcolindu-se şi trăgîndu-se de păr.

„O face special !“ îşi zise Costanza, şi încercă să o liniştească ironizînd-o ; Cicchedda izbucni însă şi mai tare.

— S-ar putea şti ce naiba ai ? ! O să vină aici patrula de noapte, fiindcă ai zice că te spînzură cineva ! îi strigă Costanza, dar n-a fost chip s-o potolească sau să o facă să spună care-i pricina suferinţei ei disperate.

— Termină odată ! zise Agada plictisită şi enervată. Îmi vine să-ţi dau cu furca-n cap ! Dar tot n-ar sluji la nimic ! Ascultă, dacă isprăveşti, duminică o să te duci la Oliena împreună cu Costanza....

— Adevărat ? strigă atunci Cicchedda, înseninîndu-se.

II

A doua zi Salvatore se sculă în zori, înşeuă imediat calul, dar îşi simţea pleoapele grele şi plecă la cîmp fără nici un chef. Era o dimineaţă cenuşie şi calmă de aprilie; de pe ramurile încă desfrunzite ale smochinului picura o rouă tristă, fără reflexe, iar în curte domnea o linişte aproape nocturnă.

— Dă-mi desagii, îi zise Salvatore slujnicei, care ieşea din *dommo 'e mola* după ce înhămase măgăruşul să maeine.

— Stăpînă, strigă Cicchedda îndreptîndu-se spre bucătărie, stăpînul vrea desagii.

— Lua-te-ar naiba să te ia ! tu nu poţi să mi-i aduci ? exclamă Salvatore repezindu-se spre bucătărie.

Agada aprindea focul şi nu se clinti, dar îl întrebă :

— Nu iei nimic în gură, Salvatore ? Ce eşti atît de grăbit ? La ce oră te întorci ?

— O să mă întorc cînd o să mă întorc ! zise el morocănos ; săltă pe cal şi Cicchedda îi deschise poarta, dar cînd ajunse în drum băgă de seamă că uitase *la leppa* [1] — un cuţit mare pe care păstorii nuoresi îl poartă înfipt la cingătoare într-o teacă grosolană de piele — şi strigă:

— Cicchè, hei, Cicchè, adu-mi *la leppa*, care e pe coltul mesei din bucătărie.

Cicchedda intră să i-l aducă, dar nu-şi mai făcea apariţia ; calul bătea din copite, pe Salvatore îl cuprindea furia, cînd la capătul drumului apăru o femeie care începu să-i facă semne, agitîndu-şi braţele.

— Pleci la cîmp ? întrebă ea.

— Aşa se pare ! răspunse Salvatore cu aroganţa-i cunoscută, aproape fără a binevoi s-o privească, şi cu trufaşă indiferenţă.

[1] În dialect sard.

— Nu pleca ! exclamă femeia, care era o cumătră de-a lui, foarte săracă. Nevasta dumitale s-a sculat ? Am venit să vă spun că soţiei lui Alessio îi e mult mai rău, nu se ştie dacă mai apucă seara.

— Oh, fir-ar să fie ! zise Salvatore mirat şi îndoios, întorcîndu-se spre femeie. De ce n-ai venit mai devreme ?

— Mai devreme decît acum ? Şi ce-aţi fi putut face ?

— Agada, aseară, nu mi-a spus nimic ; credeam... aşteaptă... Agada, Agada ! strigă el intrînd în curte. Of, n-auzi ce spunea cumătra Franzisca ? Mariei îi e foarte rău, e pe moarte !

— Isuse ! strigă Agada înspăimîntată.

— Uite *la leppa !* zise Cicchedda, fără să ia în seamă trista veste. Dar Salvatore o privi ameninţător şi descălecă, în timp ce cumătra îi dădea Agadei mii de amănunte în legătură cu înrăutăţirea stării Mariei, soţia lui Alessio Piscu, nepotul preferat al lui Brindis, pe care-l crescuseră în casa lor împreună cu verişoară-sa Costanza, iubindu-l ca pe un fiu.

Alessio, tînăr, frumos şi înstărit, se căsătorise de puţin timp şi avea un băieţel.

Cu o zi mai înainte, Agada fusese s-o vadă pe bolnavă : starea ei nu era gravă şi nu prevestea nimic alarmant.

— În schimb, acum e foarte rău, zise Franzisca, a avut o noapte ca de iad. Am dormit la ei şi am vrut să am eu grijă de ea, dar Alessio nu m-a lăsat : a stat toată noaptea în picioare, bietul de el. Pe la miezul nopţii Maria a avut un asemenea atac, încît am crezut că s-a terminat cu ea ; apoi a mers din rău în mai rău ; acum nu mai recunoaşte pe nimeni şi are faţa roşie ca sfecla.

Salvatore duse calul în grajd şi Agada începu să plîngă, deşi în realitate nu simţea nici o durere ; dar trebuia să facă aşa, fiindcă Franzisca ar fi povestit la lume totul. În timpul ăsta continua să dea amănunte

interesante în legătură cu boala Mariei, ştergîndu-şi din cînd în cînd gura cu un aer plin de importanţă, iar Agada lăsa impresia că e atît de îndurerată încît rămase pironită în uşă ; o durere care nu-i permitea nici măcar să o invite pe cumătră să intre şi să stea jos. Franzisca observase însă ibricul de cafea pe foc şi îşi prelungea misiunea în speranţa că se va alege cu o ceaşcă de cafea. Cicchedda mătura în bucătărie, dar era cu urechile ciulite ; deodată făcu un salt, fiindcă apa de cafea fierbea în clocot şi dădea în foc, şi începu să strige :

— Stăpînă, stăpînă, veniţi încoace !

Agada, scandalizată, nici măcar nu întoarse capul ; cumătra Franzisca înţelese că era inutil să mai rămînă şi se îndreptă să plece. Salvatore se şi dusese la Maria.

— O trezesc chiar acum pe Costanza şi vin şi eu numaidecît, zise Agada, însoţind-o pe femeie spre poartă.

— Ah, era să uit de un lucru ! Trebuie să aduceţi copilul aici.

— O să-l aducem. Mergi cu Dumnezeu.

— Costanza ! strigă Agada, ciocănind în uşa camerei de la parter. Scoală-te repede.

Întorcîndu-se la bucătărie, o văzu pe Cicchedda rîzînd încet, arătîndu-şi toţi dinţii ei albi şi zicînd :

— Am făcut-o eu să plece ! Nu mai isprăvea ; avea chef de cafea, dar nu i-a mers. Iar dacă i-aţi fi dat, v-ar fi bîrfit, spunînd : Ia te uită, ia te uită, nici nu-i pasă de nenorocire !

Agada, deşi surprinsă de aceste juste observaţii, nu zise nimic şi, retrăgîndu-se în ea însăşi, puse cafeaua în apa clocotită, mestecînd-o repede pe foc.

— Eu n-am ochi s-o văd pe mătuşa asta Franzisca, continuă Cicchedda, se vîră în toate şi peste tot şi se crede necesară în fiecare casă. Trăieşte numai pe spinarea altora ; îmi vine să-i trag vreo cîteva picioare.

Vă îmbrăcaţi în doliu dacă moare Maria Piscu ? întrebă în cele din urmă, făcînd-o pe stăpînă să se enerveze.

— Isprăveşte, isprăveşte odată ! Şi măsoară-ţi cuvintele înainte de a le spune.

— Ce-am spus ?

— Du-te şi îndeamnă măgarul, că de altceva nu eşti bună. Fugi din calea mea.

Cicchedda nu se supără, şi ieşi cu mersul ei săltăreţ; de cum deschise uşa de la *dommo 'e mola*, găinile începură să coboare zburînd de pe o stinghie pusă sub streaşina acoperişului, şi cocoşul prinse să cînte.

— *Chicchiricchi !* repetă Cicchedda, şi nu pricepea, dar nici nu încerca să-şi explice de ce trista veste a bolii Mariei Piscu îi dădea o ciudată stare de bucurie.

— Ai face mai bine să-ţi îndemni fratele, că stă pe loc. Că acum vin la tine ! strigă Costanza ieşind din şopron desculţă şi cu capul gol.

Măgăruşul, într-adevăr, se oprise cine ştie de cînd, poate dormea în picioare, sub masca lui de piele, pentru că atunci cînd Cicchedda strigă la el să se urnească, o luă la trap, speriat.

— Aa, te odihneai ! poate că n-ai dormit destul ? îl întrebă ea cu ironie. Hai, mişcă-ţi picioarele, mişcă-ţi picioarele, fiindcă trebuie să facem pîine înainte să... adăugă ea cu glas scăzut, sigură pe misiunea ei — înainte să moară nevasta lui Alessio Piscu !...

După ce au băut cafeaua, Agada şi Costanza s-au îmbrăcat să meargă la Maria. Costanza îşi pusese costumul simplu al ţărăncilor nuorese, afişînd o anume modestie, şi basmaua din lînă de culoare închisă, trasă pe frunte.

Agada îmbrăcase costumul de femeie măritată, cu şort de stofă brodată şi centură de argint. Înainte de a pleca, îi porunci Ciccheddei să mătură curtea şi grajdul, să dea de mîncare calului şi să aibă grijă ca măgăruşul să tragă la roata morii.

— Şi să nu te mişti de-acasă, bagă de seamă !

— Şi găinile ? întrebă Cicchedda dînd fuga după ele pînă în drum.

— Oh, aşteaptă ! spuse Agada întorcîndu-se. Pune apă la foc şi fierbe tărîţele pentru găini.

— Bine ! strigă fata în italiană, oprindu-se în poartă şi, urmărind cu privirea pe cele două femei, făcu o strîmbătură văzîndu-le cum îşi iau o atitudine atît de ţeapănă şi demnă de să îngheţe pietrele.

S-au întors după două ceasuri, însoţite de Salvatore, care ţinea în braţe un copil gras şi roşu, îmbrăcat ca un călugăraş juruit Sfîntului Francesco d'Assisi.

— Oh, Domenico, oh, Domenico ! strigă Cicchedda venind în întîmpinarea stăpînului care depuse copilul în braţele ei firave şi neliniştite. Domenico îi mîngîie faţa cu mînuţele lui reci, roşii şi pline de gropiţe.

— Ciccedda... Ciccedda... gînguri el.

— Ce face mama ta, sufleţelul meu, ce face ?

Salvatore, adresîndu-se copilului, alintător :

— Mama s-a dus la tîrg. O să-i aducă bomboane lui Domenico, şi un cal o să-i aducă, nu-i aşa ? Şi Domenico o să stea aici pînă se întoarce mama.

— Şi cînd se întoarce ? întrebă copilul, cu ochii cam neliniştiţi.

— Mîine o să se întoarcă, zise Cicchedda lăsîndu-l jos.

Salvatore se aplecă şi-l luă cu duioşie de mînuţă ; tabloul era ciudat ; omul acela masiv, cu ochii pieziş, aplecat asupra călugăraşului care părea o jucărie, blond, cu ochi mari verzi-cenuşii-albaştri, adînci şi indiferenţi ca ai unei graţioase şi egoiste pisici. Hăinuţa de culoare închisă, în formă de rasă călugărească, avînd cingătoare albă şi o mică glugă, îl făcea şi mai graţios, şi mai frumos. Salvatore îl iubea foarte mult.

— Ce face ? o întrebă Cicchedda pe Agada, care se întorsese.

— Rău, tare rău. Închipuie-ţi că nici nu ne-a recunoscut ; i-am atins fruntea, întrebînd-o : Maria, cum te simţi ! — şi nu mi-a răspuns.

— Biata de ea ! Să mă duc şi eu s-o văd ?

— Cum să nu, că se şi simte nevoia ! zise cealaltă cu ironie tristă.

Domenico alerga prin curte călare pe un băţ de trestie, scoţînd mici strigăte vesele ; Salvatore îl privea melancolic, cu presimţiri triste. Într-adevăr, din ziua aceea veştile despre Maria erau din ce în ce mai rele. În fiecare seară cei din familia Brindis îşi ziceau :

— N-o să mai apuce dimineaţa.

În schimb zilele treceau, dar tot fără vreo speranţă. Avea fierbinţeli cumplite, însă agonia bolnavei se prelungea.

— N-o mai duce decît vreo cîteva ore, zise Agada în cea de-a patra zi. Nu mai înghite, nu mai vede, nu mai simte nimic. Se zvîrcoleşte întruna şi e nevoie de trei oameni ca s-o ţină, altfel îşi sparge capul.

Dar mai trecură încă trei zile ; Salvatore, Agada şi Costanza se duceau şi veneau, fără să le mai stea capul la nimic altceva, iar Cicchedda făcea pe stăpîna casei.

— Mama de ce nu se întoarce, şi tata de ce nu-i aduce căluţ lui Domenico ? întreba copilul.

— Mîine, inimioara mea, mîine...

Dar acest mîine nu mai sosea niciodată ; medicii prelungeau viaţa Mariei cu injecţii, fapt pe care Salvatore îl socotea o cruzime, pentru că Alessio îmbătrînea cu un an cu fiecare oră de agonie a soţiei sale.

— Doamne, Dumnezeule ! zise într-o seară Cicchedda, după ce fusese pe la muribundă. Alessio Piscu pare un bătrîn de o sută de ani. Tare mult *trebuie* să-şi fi iubit soţia !

O socotea deja moartă ; Agada se grăbise să închidă ferestrele şi poarta în semn de doliu ; dar zilele treceau şi Maria nu murea, iar Domenico aştepta întruna şi întreba :

— Azi nu e mîine ? Mama şi tata nu se întorc de la tîrg ?

— Mîine, mîine.

Într-o seară, doar la cîteva minute după ce se întorsese Agada, veni în fugă cumătra Franzisca ; cînd împinse poarta, dădu cu ochii de micuţul călugăr, care voia să iasă, şi puţin a lipsit să nu-l trîntească jos cînd a împins poarta.

— Unde te duci, unde te duci, scumpul meu ? îl întrebă ea luîndu-l în braţe.

— Vreau la mama, vreau la mama !... începu el să strige, plîngînd fără lacrimi şi zbătîndu-se.

Atunci femeia începu şi ea să plîngă, dădu copilul în grija Cicchedei, spunîndu-i să-l liniştească.

Văzînd-o pe Franzisca intrînd în bucătărie, Agada şi Costanza înţeleseră imediat că Maria murise şi se puseră pe plîns ; plecînd, Franzisca îl auzi pe Domenico rîzînd cu multă veselie, pentru că Cicchedda îl pusese pe măgăruş, şi-o podidi iar plînsul, ducîndu-şi la ochi un capăt al şorţului ei albastru-închis ; dar se gîndi : „Acum Alessio o să se întoarcă aici, trebuie să vină cît mai curînd, fiindcă or să aibă atîtea de făcut...“

Într-adevăr, Alessio reveni în casa unchiului său după trei zile, pe înnoptat ; în semn de mare doliu lăsase să-i crească barba, purta mantaua închisă şi gluga trasă pe frunte ; avea ochii duşi în fundul capului, încît nici nu le distingeai culoarea, şi era palid ca un cadavru. Nu căută să-l vadă pe Domenico, de altfel copilul dormea, şi nici nu întrebă nimic despre el ; Cicchedda, care-i pîndise sosirea, îl privea curioasă, urmărindu-i fiecare mişcare, fără a cuteza însă să-i adreseze vreo vorbă.

De altfel nici ceilalți nu deschideau gura ; moartea, doliul, tristețea le impuneau un fel de respect apăsător. A fost o seară foarte tristă ; nu erau în stare să discute despre nimic, nici despre problemele lor, nici despre ale altora, iar amintirea moartei era mult prea prezentă în gîndul lui Alessio, ca vreunul să mai îndrăznească să vorbească de ea.

Afară ploua, ploua întruna ; se auzea clipocitul noroiului pe uliţele desfundate ale cartierului mizer, locuit de oameni sărmani ; era una din acele nopți foarte triste de primăvară, cînd ai impresia că iarna, pe neașteptate, ar vrea să-și răzbune stăpînirea.

Alessio credea că i-a sosit sfîrșitul, avea febră și i se părea că toată ploaia aceea enervată, neîncetată, pătrundea pînă la corpul mort al bietei sale soții, inundîndu-l și înghețîndu-l...

Toată noaptea, în patul în care își relua locul său după patru ani de mare fericire, n-a făcut decît să delireze într-o stare de semiveghe zbuciumată, plină de vedenii ciudate și de senzații fantastice. Una dintre acestea, stăruitoare și stranie, punea stăpînire pe el din cînd în cînd, umplîndu-l de o misterioasă uluială. Pătratul de lumină firavă al micii ferestre albită de cîte un petec de lună care, în răstimpurile cînd înceta ploaia, trecea grăbind printre nori, i se părea basmaua preferată a Mariei, o basma neagră de lînă cu flori verzi, pe care i-o cumpărase el de la un tîrg. Și pătratul acela de lună, transformîndu-se în basma, vorbea, rîdea, se mișca ; frunzele erau părul lui Alessio și fiecare mișcare smulgea cîte o frunză, producîndu-i junghiuri ascuțite în capul torturat de friguri. Mici monezi de argint apăreau și dispăreau de pe basma, avînd gravat pe ele un minuscul cap al Mariei, care vorbea și rîdea așa cum vorbea și rîdea Maria ; și totul era traversat de cingătoarea albă de călugăraș a lui Domenico.

Printre celelalte necurmate viziuni, bizara basma dispărea și reapărea odată cu lumina lunii, din care pricină Alessio încerca o senzație apăsătoare, care făcea să-i crească febra.

În zori păru că se trezește, cînd, de fapt, nu dormise absolut deloc, și durerea ascuțită și sufocantă care de trei zile îl chinuia îi produse un fior și un spasm fizic care-l făcură să sară din pat și să-și izbească nebunește în pernă frumosul lui cap. Ieși în așa-zisul cerdac, pentru că odaia lui se afla la parter, în fața celei în care dormeau Costanza, Domenico și Cicchedda, și aceasta din urmă, deja trează, se grăbi să-i aducă un lighean de tablă plin cu apă.

Din smochin cădeau încet mari picături cenușii, rămase de la ploaie ; pe cerul deosebit de limpede, dar decolorat, ultimii nori se destrămau ca un fum, curtea era plină de noroi, de băltoace întunecate ce reflectau în ele tristețea dimineții.

În timp ce Alessio se spăla, Cicchedda îl privea pierdută și tristă, iar el simți că pînă și ființa aceasta, cea mai amărîtă dintre ființe, îl compătimea ; ceea ce făcu să-i sporească tristețea și revolta.

Ciccheddei i se părea, într-adevăr, mai îmbătrînit ca niciodată, dar, în afară de milă, îl privea și din naiva curiozitate de a vedea *cum arată* o mare nenorocire.

Fața lui Alessio era lividă, părul lui des și țepos, barba, mustața și sprîncenele împreunate păreau mai negre și mai dese ; statura-i înaltă, trupu-i musculos și perfect, căruia pitorescul costum nuores îi dădea o eleganță aparte în gesturi și mișcări, se gîrbovise ; profilul său latin, cu fruntea, buzele și bărbia proeminente, de puritatea sculpturală a unei rase antice nealterate, se accentuase și mai mult datorită obrajilor supți de slăbiciune, iar ochii, care acum, la lumină, distingeai că sînt negri, aveau o fixitate de halucinat. Avea treizeci de ani, era inteligent, știa să scrie și să citească și îi plăcea să trăiască oarecum

boiereşte ; ceea ce putea să-şi permită, pentru că era mai înstărit decît unchiul său şi ştia să-şi conducă şi să-şi rezolve mai bine treburile. Ba chiar, trista lui reîntoarcere în casa Brindis părea să redreseze afacerile încurcate ale lui Salvatore ; îi dădu un împrumut cu care Salvatore reuşi să potolească vreo cîţiva creditori ce-şi pierduseră răbdarea. Treburile gospodăreşti însă se triplară. Alessio avea trei servitori care devorau şase pîini de orz în fiecare zi, aşa că Cicchedda trebuia să îndemne cu disperare măgăruşul, iar stăpînele nu mai făceau altceva decît să tot cearnă făina şi să aprindă cuptorul.

Încetul cu încetul, Alessio se linişti şi îşi reluă deprinderile ; pleca de acasă călare şi lipsea zile întregi ; la întoarcere, Cicchedda ieşea să-l întîmpine în drum cu Domenico în braţe. Îl ridica sus, sus, pînă la oblîncul şeii, spunîndu-i fel de fel de fleacuri şi gîdilîndu-l ; copilul rîdea, cu rîsul lui ca un ţîrîit de greieri sau ca un ciripit de pasăre, arătîndu-şi dinţişorii şi cu scăpărări strălucitoare în ochii mari, irizaţi, manifestînd o stranie veselie inconştientă, egoistă, inocentă şi deplină, încît era o adevărată încîntare să-l priveşti.

Alessio îl lua în şa şi, ca să-i sporească bucuria, îndemna calul la pas ; Domenico rîdea, privind la tatăl lui de jos în sus, iar Cicchedda bătea din palme în mijlocul drumului.

Rîsul lui Domenico a vindecat rana lui Alessio mai mult decît orice altceva ; cînd simţea că durerea e gata să-l năpădească, el ştia la ce să recurgă ca să se salveze ; se gîndea la o feţişoară roşie şi fragedă, un pic aspră, cum sînt piersicile bine coapte, plină de gropiţe şi de farmec ; la ochii, la dinţişorii, la mînuţele copilului, şi asta îl liniştea.

Alessio avea multe vite, mult pămînt ; avea, de asemenea, o mulţime de afaceri, din care cauză era mereu ocupat şi mereu în legătură cu tot felul de persoane, însemnate sau mai puţin însemnate ; şi acest permanent

du-te-vino, pe cîmp sau la oraș, îi înghițea timpul, îl distrăgea de la durerea lui. Nu trecu mult și își recăpătă firea lui obișnuită de om oarecum serios și taciturn, dar totdeauna egal și de o gentilețe aproape distinsă ; și văzîndu-l reîntinerind, cu ochii din nou vioi și expresivi, cu ținuta dreaptă, cu părul și barba îngrijite, cu fața de o paloare bronzată, sănătoasă și naturală, văzîndu-l ocupîndu-se din nou de treburile și problemele lui, stabilindu-se în casa altuia, umblînd, mîncînd și vorbind de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, Cicchedda se convinse că el n-avea inimă !

III

În timpul acesta, printre evenimentele care aduceau multe schimbări precum și multe griji, Agada și Costanza neglijaseră faimoasa lor afacere, fără să o uite însă.

Vorbeau mereu despre ea ; adesea Costanza revenea pe neașteptate asupra acestei probleme, printr-o frază vagă și misterioasă, iar mătușa Agada răspundea fără nici o ezitare, de parcă exact la asta se gîndea și ea în clipa aceea.

Într-o seară, ridicîndu-și dintr-o dată capul de pe cusătură, Costanza zise :

Să-i spunem și lui Alessio, mătușă ?

— Deh ! răspunse Agada, m-am gîndit și eu la asta, dar nu mi se pare că ar fi bine. Are aceleași idei ca și unchiul tău, o să rîdă de noi, o să se ducă să-i repete ce i-am spus și o să iasă iar tărăboi... Las-o baltă ; ba e chiar mai bine că Salvatore a uitat.

Atunci Costanza propuse să facă ea singură răspunsul ; îl și gîndise.

— Uite, să scriem aşa : să ne spună numele fiicei şi al colegiului unde studiază ; că deocamdată n-avem de unde să-i trimitem banii, dar că o să facem rost în curînd. Între timp ne interesăm de colegiu, de fată, şi vedem la ce ne putem aştepta.

Dar Agada nu fu de acord : ideea ei fixă era aceea de a-l consulta pe Cosimo Bancu, ruda lor, avocatul lor, împuternicitul lor, în care aveau o infinită încredere. El dădea foarte rar pe la ei, dar ei erau bineveniţi în casa lui la orice oră, ori de cîte ori ar fi avut nevoie.

În timpul bolii şi apoi al morţii Mariei, îl văzuseră de două ori, dar cum Agada şi Costanza trebuiau să păstreze o demnitate sobră, profundă, dată fiind nenorocirea şi doliul lor, n-au îndrăznit să-i spună nimic.

Acum, spre jumătatea lui iunie, într-o duminică seara, avocatul Cosimo Bancu se afla în salonul lui, cîntînd la pian emoţionantul final din *Aida*. Avea musafiri ; o doamnă în etate şi o domnişoară înaltă, rece şi uscată, care părea o statuie de zăpadă în rochia ei albă. Totuşi, o statuie foarte frumoasă ; sub mănuşile-i din piele de căprioară se ghiceau două mîini mici, perfecte, iar decolteul fin al rochiei lăsa să i se vadă gîtul de o uimitoare albeaţă. Gura şi bărbia erau, de asemenea, un adevărat poem de graţie şi puritate ; părul, de un castaniu deschis, aproape blond, mătăsos, abundent, era pieptănat cu artă ; ochii însă erau mici şi negri, plini tot timpul de un surîs lipsit de expresie, lipsit de spirit.

În schimb, alte două fete, aşezate aproape la picioarele ei în două fotolii joase — fiindcă ea trona pe un scaun înalt, capitonat, foarte ţeapănă — aveau ochii nespus de frumoşi, întunecaţi, mari şi profunzi, limpezi şi inteligenţi, care, cu o surprinzătoare mobilitate, îşi schimbau expresia la fiecare notă a pianului. Erau cele două surori ale lui Cosimo, mici de statură, cu faţa albă şi palidă, cu profil neregulat ; ar fi fost de o asemănare aproape perfectă dacă sora mai mică nu ar fi fost puţin mai robustă, cu

obrajii plini, cu sprîncenele abia schițate și cu părul foarte deschis, aproape ca acela al domnișoarei îmbrăcată în alb.

Giovanna era o fată foarte grațioasă, fără a fi însă nici frumoasă, nici delicată ; avea optsprezece ani și niște picioruțe invizibile ; părea încă aproape o fetiță, dar o fetiță vicleană, un trandafir neînflorit încă ; avea o anumită drăgălășenie, o anumită plinătate, ceva ce trezea dorință, iubire, făcîndu-te să spui : e ceva frumos, fără a fi însă ceva precis.

Cea mare era mai subțire și mai plăpîndă ; părul negru, sprîncenele dese, împreunate, genele lungi și o anumită delicatețe a contururilor feței mici îi dădeau o înfățișare cu totul deosebită. Apoi, avînd în vedere cei douăzeci de ani ai săi, căpătase un anume aer de femeie tînără, visătoare.

În fundul salonului, așezate pe divanul cu husă albă, doamna în vîrstă și mama lui Cosimo discutau despre o serie de lucruri utile, prea puțin atente la muzica pianului ce le acoperea vocea.

Donna Francesca Bancu aparținea unei foarte nobile familii de origine arborensă ; mai mult, această familie descindea chiar din Arborea, la început membrii ei avînd titlu de conți ; dar după înfrîngerea lui Leonardo d'Alagon, venind aragonezii, un străbunic al doamnei Francesca pierduse domeniul și titlurile nobiliare și fusese exilat. Astfel că ultimile vlăstare, stabilite la Nuoro, păstrau noblețea de sînge și se încăpățînau să o pretindă și în titlu ; iar *donna* Francesca, căsătorindu-se cu un simplu burghez, ba chiar țăran îmbogățit — mort de vreo cincisprezece ani — rămase doamnă pînă în vîrful unghiilor.

Ceea ce nu o împiedica însă, în seara aceea, să îmbrace o toaletă destul de puțin potrivită pentru primire : o fustă de un negru-verzui, o jachetă lungă cu o croială demodată și un șăluț la gît.

Hainele elegante ale fetelor și costumul foarte fin al lui Cosimo constastau puternic cu îmbrăcămintea modestă

a mamei ; și totuși era mult mai doamnă ea, în jacheta aceea asemănătoare mai degrabă cu un sac decît cu altceva, decît ei în hainele lor croite după ultima modă. Exista atîta degajare și delicatețe în mișcările mîinilor ei fine, în mobilitatea feței ei albe și proaspete, a ochilor mari și negri, a frunții acoperită la tîmple de două șuvițe de păr mătăsos și argintiu, încît pînă și un orb ar fi putut recunoaște în ea o nobilă sardă de viță veche.

Cînd primea musafiri, obișnuia să se îmbrace frumos, cu o rochie neagră de mătase, pe care o purtase și ca domnișoară, și ca femeie măritată, și ca văduvă ; dar în seara aceea, doamna și domnișoara Marchis, surprinzînd-o în haine de casă, nu-i îngăduiseră să se schimbe.

— Oh, uite cum arăt ! exclamase ea, deschizînd brațele și privindu-se.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! răspunse doamna Marchis, trăgînd-o de mînă, doar știm și noi cum se stă în casă. Iar dumneata, care muncești atîta, care ai atîtea de făcut !...

Cosimo fusese, de asemenea, și el surprins la pian ; altfel s-ar fi făcut cu plăcere nevăzut, fiindcă nutrea o deosebită antipatie față de frumoasa Peppina Marchis și, văzînd-o acolo, în fața lui, albă, slăbănoagă și fără expresie, în loc să-i creeze o bucurie estetică, îl indispunea.

După cîteva complimente seci și aproape ironice, Cosimo își reluă indiferent cîntatul la pian. Era chiar la finalul din *Aida*, cînd ușa se deschise și o servitoare, băgînd respectuos capul prin deschizătură, spuse :

— Domnule, vă caută cineva.

— Te caută cineva, Cosimo, repetă Elena, sora mai mare.

— Poftim ? întrebă el, oprindu-se din cîntat și ridicînd capul.

— Sînt niște persoane în birou, spuse servitoarea.

— Cine e ? întrebă el enervat. Era atît de înalt, încît capul i se vedea în întregime pe deasupra pianului.

Doamna Marchis se uită la el, apoi, din fundul divanului pe care stătea, își îndreptă privirea spre Elena și Giovanna și, cu un aer surprins, de parcă pînă acum n-ar fi observat acest lucru, spuse :

— *Donna* Francesca, dar copiii dumitale nu seamănă deloc unul cu altul !

— N-are nici o importanță ! răspunse cealaltă zîmbind și uitîndu-se la Cosimo. Fetele seamănă cu bunica lor, biata mea soacră, iar Cosimo cu bunicul și puțin și cu tatăl lui, dar destul de puțin. Cu mine însă nu seamănă deloc, deși se spune că băieții iau fizionomia mamei.

— Eu semăn cu tine ! spuse cu însuflețire Giovanna, răsucindu-se în micul ei fotoliu și luînd parte la discuția dintre cele două doamne.

— Sînt mătușa Agada Brindis și nepoata ei, răspundea slujnica din ușă.

Cosimo schiță un gest de profundă plictiseală și proasta lui dispoziție se accentuă. Elena își dădu seama, și :

— Să mă duc eu ? întrebă ridicîndu-se și privindu-și fratele.

— Ai putea să le spui că nu sînt acasă ! exclamă iritat Cosimo, fără să-i pese de prezența domnișoarei Peppina.

Îi era atît de neplăcut s-o vadă pe mătușa Agada, care-l tot consulta, împuindu-i capul cu fel de fel de prostii, încît preferă să rămînă în salon.

Dar cum, în calitate de rude, trebuia să li se dea oarecare atenție, se duse Elena să le primească și să le spună că, din păcate, Cosimo nu era acasă.

Avocatul se așeză din nou pe taburet, cu gesturi de om plictisit ; Peppina înțelese foarte bine că el le trimetea frumușel la plimbare pe mătușa Agada și pe mîndra-i nepoată. Și, încheindu-și nasturii unei mănuși, care de altfel erau deja închiși, își zise : „Ce tip ! Nu se deranjează nici măcar pentru puținii clienți pe care-i are !..."

Îl privi pe furiș, apoi, cum Giovanna, cu capul întors spre maică-sa, continua să discute, se răsuci și ea spre ele,

dar o făcu atît de încet, atît de rigid, de parcă nu s-ar fi mişcat.

Cu un deget pe o clapă, Cosimo făcea să răsune în salon o singură notă acută şi stridentă, în care era răspîndită întreaga lui plictiseală enervantă. Deodată însă o izbucnire bizară şi argintie de triluri, de modulaţii, de piuituri vesele, proaspete şi variate acoperi vocea doamnei Francesca, care povestea cum avusese Elena patru moaşe.

— Oh, vînătorii, Peppina, ascultă vînătorii ! exclamă Giovanna, întorcîndu-se din nou spre pian, cu ochii strălucitori.

— Ce vînători ? întrebă Peppina puţin surprinsă, privind spre fereastră.

Vînătorii era însă graţioasa romanţă fără cuvinte pe care o cînta Cosimo la pian ; ceea ce, în cele din urmă, Peppina trebui să înţeleagă.

— Ascultă, ascultă împuşcăturile ! zise Giovanna.

Se auzeau într-adevăr împuşcături, şi păsărelele cu trilurile lor vesele, care apoi scoaseră ţipete de spaimă, căzură, se risipiră, dispărură.

— Oh, ce frumos ! zise Peppina, dar fără să-şi piardă cumpătul. Repetaţi-l !

Şi Cosimo îl repetă, mai mult pentru el însuşi decît pentru ea, pentru că bucata aceea graţioasă îi plăcea foarte mult, mai ales că era un pasionat vînător.

În timp ce păsărelele îşi reluau trilurile şi zborul întrecîndu-se printre ramurile unui piersic înflorit — trebuia, fără îndoială, să fie un piersic înflorit — Cosimo spuse surîzînd :

— Am început să compun şi eu o simfonie cu temă de vînătoare. Oh, să auziţi aici împuşcături ! Şi nici vorbă de păsărele ! Se aude grohăitul porcilor mistreţi şi goana cerbilor...

Vorbea cîntînd la pian, şi fruntea lui începu, în sfîrşit, să se însenineze.

— Să o auzim, zise Peppina.

— O, încă n-am terminat-o ! răspunse el oprindu-se din cîntat, cu mîinile pe claviatură ; mîini albe și subțiri, mîini într-adevăr de pianist, de gentilom rafinat și civilizat. Pe degetul mic de la mîna stîngă strălucea un inel, un inel masiv împodobit cu un solitar, pe care el îl purta cu religiozitate, nu pentru că era un inel pe măsura titlului de avocat, ci pentru că era o amintire de la tatăl său, Giuseppe Bancu, bărbat puternic, ambițios și energic, căruia fiul voia să-i semene.

Cosimo avea ochii de un albastru-închis, foarte vioi ; cînd îi țintuia în ochii cuiva, pătrundeau scrutător pînă în adîncul sufletului, cu o fixitate în care nu puteai să desluşeşti bine limita dintre vrajă și insolență. Era palid ca și surorile lui, dar cu trăsături bine conturate, cu fruntea foarte largă și bărbia acoperită de o barbă roşie, tăiată scurt. Cînd se îmbrăca în negru, acest meridional get-beget părea un om din nord, o figură *à la* Rubens, palid, rece și aproape delicat, în ciuda staturii lui înalte și a umerilor largi și viguroși.

Își luase licența cu șapte ani în urmă la o universitate de pe continent [1] ; avea cabinetul lui, era un bun avocat ; lucra însă puțin, nu avea clienți pentru că era încrezut, sceptic, zeflemitor și nu-și dădea interesul pentru rezolvarea puținelor cazuri care-i erau încredințate.

Picta, dansa, cînta la pian și din gură ; toți îi erau prieteni, toți îl cunoșteau, toate fetele de măritat puseseră ochii pe el. Dar în privința lui nu-ți puteai da seama dacă iubea sau ura, pe cine iubea și pe cine ura, ce anume dorea sau visa ; nu lăsa să se vadă decît o profundă indiferență, o superioritate zdrobitoare și, uneori, o plictiseală care devenea jignitoare pentru cine-i stătea în preajmă.

[1] Locuitorii din Sicilia și Sardinia numesc continent Peninsula italică (n.t.).

Elena întîrzie atît de mult, încît, la întoarcerea ei, doamnele Marchis se pregăteau de plecare.

— Cum, nu mai staţi ? E încă atît de devreme ! spuse.

Era puţin tulburată şi emoţionată, şi Cosimo o întrebă :

— Ce voiau femeile acelea ? Puteai să le expediezi mai repede.

— Eh, da ! zise Elena cu o strîmbătură copilărească, întoarsă spre Peppina, oarecum pentru a se scuza. Ne sînt, totuşi, rude, şi vin atît de rar, sărmanele ! Voiam chiar să o chem pe mama, dar ele, cînd au auzit că avem musafiri, au fost rezervate, n-au vrut să...

— Foarte rezervate !... zise Cosimo ironic.

— Îmbrăcaţi-vă, domnişoarelor, să facem cîţiva paşi împreună, spuse doamna Marchis.

— Să mergem ! zise Elena fără entuziasm, uitîndu-se la Giovanna, care răspunse uşor mirată la privirea Elenei.

De ce oare nu voia Elena să iasă în seara aceea ? Căci, totuşi, îi plăcea foarte mult să se ducă la plimbare, mai ales duminica.

— Da, să mergem, zise Giovanna îndreptîndu-se spre uşă. Elena o urmă fără chef şi, traversînd vestibulul :

— Ce plăcere să ieşi cu *ele !* eu nu ştiu ce găseşti tu în asta ! murmură.

— Ce ai ? o întrebă Giovanna întorcîndu-se. Dacă nu vrei să vii, poţi să rămîi acasă !

Elenei nu-i plăcea să se arate în lume cu Peppina Marchis, ştiind că, lîngă Peppina, ea este în dezavantaj. Acesta era un secret al ei foarte inocent, dar răutăcios ; la biserică, pe stradă, peste tot, căuta să fie alături de fete urîţele, mai scunde şi mai şterse, pentru ca astfel ea să apară graţioasă şi elegantă.

A se arăta în lume cu domnişoara Marchis era pentru ea un adevărat sacrificiu, cu atît mai mult cu cît nu-i făcea nici o plăcere compania acestei frumuseţi reci, goale şi pedante. În ciuda bunelor relaţii dintre ele, care tre-

ceau drept prietene, între femeile din familia Bancu şi cele din familia Marchis nu exista nici un fel de simpatie sau intimitate ; de cum se despărţeau, începeau să se critice una pe alta. Doamna Marchis era o bîrfitoare numărul unu, care observa fiecare amănunt şi găsea motiv de luat în rîs orice.

În timpul plimbării se întîmplă ca Elena, într-un fel mult mai bine, să meargă lîngă ea, Peppina şi Giovanna fiind în faţa lor ; doamna Marchis n-a tăcut nici o clipă : bîrfea toate persoanele pe care le întîlnea şi împuia bietul căpşor al Elenei cu clevetiri şi răutăţi.

Dar ea nu răspundea ; era plictisită şi nervoasă, nu saluta pe nimeni ; uneori se extazia, un gînd profund îi străbătea privirea şi se uita la Giovanna cu dorinţa arzătoare de a se întoarce cît mai repede acasă, să-i destăinuiască marele secret pe care de două ore îl deţinea. O şi anunţase în timp ce se îmbrăcau :

— Cînd o să ne întoarcem, am să-ţi spun ceva.

— Ce, ce, spune-mi acum, repede !

Dar ea tăcuse. Nu era un lucru pe care să-l spună aşa, pe fugă, cu uşile deschise, în timp ce-şi strîngeau cordoanele rochiilor, aveau să vorbească despre asta la întoarcere.

Pe măsură ce se înserа, strada începea să se anime ; apăreau doamne în rochii deschise, domni pe care nu-i întîlneai în timpul zilei, şi un murmur vesel şi însufleţit se înălţa în crepusculul diafan şi strălucitor de iunie. Pînă şi Peppina rîdea, cu rîsul ei proaspăt, dar frivol şi pedant. În acest timp doamna mamă nu mai găsea destule cuvinte ca să-i bîrfească pe toţi ; cîte o victimă îi mai scăpa, e drept, şi i-ar fi scăpat şi un domn de o anumită vîrstă, care, trecînd pe lîngă ele, le-a salutat înclinîndu-se adînc şi respectuos, dar al cărui salut era fără îndoială numai pentru familia Bancu, fiindcă fusese însoţit de un zîmbet imperceptibil adresat Giovannei. Ea se întoarse şi, aşteptînd ca sora ei să se apropie, îi spuse cu însufleţire :

— Elena, l-ai văzut pe De-Cerere ?

— Da, mergi mai departe, răspunse Elena serioasă, cu o cută în mijlocul frunții.

— Ah, De-Cerere, domnul acela bătrîn ? întrebă doamna Marchis.

— Nu e bătrîn ! exclamă Giovanna, întorcîndu-se încă o dată, cu interes.

— Ah, judecătorul, judecătorul acela, da, da, îl cunoaștem. Cine nu-l cunoaște ? Totuși aveam impresia că-l cheamă Cenere [1]. Nu iese niciodată : l-au trimis aici drept pedeapsă ; e totdeauna serios, nu iese niciodată. E bătrîn, trebuie să aibă vreo șaizeci de ani !

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat ! exclamă Giovanna, și se opri. Apoi veni alături de doamna Marchis și începu să-l apere pe judecător cu o înflăcărare prea evidentă, fără să-și dea seama de privirile pline de fulgere ale Elenei.

— Nu-i adevărat că are șaizeci de ani, cine spune asta ? Are patruzeci și cinci, cel mult patruzeci și opt. Are toți dinții, nu vedeți ?

— Or fi falși...

— Cum să fie falși ! Vine des pe la noi... și ieri-seară a fost.

— Oh ! exclamă doamna, surprinsă și cu răutate. Sînteți în relații de prietenie ?

— Da, interveni Elena, ca să o împiedice pe Giovanna să mai continue. E foarte bun prieten cu Cosimo și vine adesea în casa noastră. În altă parte nu se duce, cred ; are puține cunoștințe, dar este foarte capabil și gentil. La Nuoro totuși nu stă cu plăcere, fiindcă se spun mii de tîmpenii pe seama lui. O să-și schimbe locul cît mai curînd.

— Face dragoste cu *cutare*, zise Peppina.

[1] Cenușă (It.).

— Dragoste ? Dar e bătrîn ! zise mama ei rizînd ; își dăduse seama destul de ușor că pe Giovanna o interesa De-Cerere, și insista asupra acestui punct ca s-o necăjească. Și Giovanna era să-și iasă din nou din fire, dar interveni Elena, serioasă și autoritară :

— Nu, doamnă, nu e bătrîn, nu are încă nici cincizeci de ani ; și apoi e bogat și binecrescut, distins. Dacă i-ar cere mîna *cutăreia,* l-ar accepta în familie. Dar sînt palavre.

— Nici măcar nu o cunoaște, exclamă Giovanna. Și nici prin minte nu-i trece ! Iată-l din nou. Uitați-vă bine la el să vedeți dacă e bătrîn !

Într-adevăr, De-Cerere se apropia iar de ele, după ce făcuse un tur destul de lung ; era în compania unui alt domn grav și distins, și de astă dată nu mai zîmbi, dar îi zîmbi Giovanna, schimbîndu-se dintr-o dată ; ba chiar se întoarse ușor să-l privească. Elena băgă de seamă și-și strînse buzele zicîndu-și : „Ne întoarcem noi acasă și o să ai de-a face cu mine, gîsculiță !"

— Nu-i bătrîn, dar nici tînăr nu poți spune că e ! dădu sentința doamna Marchis. Are părul și barba castanii, dar cine știe dacă nu și le vopsește !

— Nu și le vopsește, nu și le vopsește ! interveni cu hotărîre Giovanna. De fapt nu are părul castaniu, îl are negru și începe să devină cenușiu. Așadar, nu și-l vopsește. Și-apoi, nu e omul care să se ocupe cu asemenea prostii.

— Dar nu-s prostii !... (Doamna Marchis și-l vopsea.)

Și continuară pe tonul acesta, nepărăsindu-l pînă ce nu-l revăzură pe De-Cerere de mai multe ori și doamna Marchis nu se convinse că el nu putea să aibă cincizeci de ani, că-și păstra toți dinții, tot părul, toată barba, deși cam rară, scurtă și despărțită în două pe bărbie. Era mic de statură, cu un mers puțin obosit dar corect și aristocratic, avea o fizionomie nobilă și blîndă, aproape suavă,

ochii întunecați și adînci, fruntea înaltă, fără riduri, gînditoare și tristă ; avea un ten palid, se îmbrăca elegant, purta mănuși negre ; aerul întregii sale persoane emana demnitate, seriozitate și gravitate.

Aceasta a fost de fapt ultima impresie a doamnei Marchis.

— Nu mi se pare un bărbat care să curteze fetele, e atît de serios !

„Dacă ar ști !" își zise Giovanna zîmbind.

— Probabil, o fi căsătorit. De unde este ?

— E toscan. Dacă ar fi avut soție... spuse Giovanna, și era cît pe-aci să-i scape o nerozie, dar adăugă : n-ar fi venit singur în *exil*, cum îi spuneți dumneavoastră.

Din toate discuțiile astea, cele două Marchis au tras concluzia că o legătură mai mult decît de prietenie lega familia Bancu de De-Cerere ; rămînînd numai ele, n-au mai vorbit decît despre asta ; își dăduseră seama că el îi făcea curte Giovannei și imediat împrăștiară vestea în dreapta și-n stînga, pretutindeni.

După vreo trei zile toată lumea spunea că De-Cerere era logodit... cu Elena !

— O fi cu *donna* Francesca ! adăugă cineva ca o glumă bună.

Întorcîndu-se acasă, Elena i-a făcut Giovannei un tărăboi nemaipomenit ; i-a zis că-i o cocotă și că o să-i spună totul lui Cosimo, dacă o să-și mai permită să mai întoarcă iar capul ca să se uite după bătrînul acela. I-a zis bătrîn, deși nu gîndea defel că-i așa, apoi adăugă :

— L-am apărat pentru că doamna Marchis mă calcă pe nervi, dar e bătrîn, are părul vopsit și dinți falși...

— Și, de fapt, ce mă interesează pe mine ? exclamă Giovanna.

— Atunci de ce te porți ca o proastă ?

— Fiindcă cele două Marchis mă calcă şi pe mine pe nervi. Ce lume invidioasă ! Dacă Paolo i-ar face curte Peppinei, ai vedea cît ar fi de tînăr şi de frumos... şi tot ce vrei !

Vorbind între ele despre De-Cerere îi spuneau totdeauna pe numele mic ; la început Elena o făcea în glumă, cu ironie, dar apoi se obişnuise să-i spună aşa la modul serios. Între ele, Paolo încoace, Paolo încolo ; în fiecare zi, dimineaţa sau seara, simţeau nevoia să vorbească despre el într-un fel destul de neobişnuit.

El le căuta adesea ; uneori Cosimo nu era acasă, sau era dar n-avea chef să-şi facă apariţia, iar *donna* Francesca era ocupată. Atunci îl primeau Elena şi Giovanna singure, fără să vadă nici cel mai mic rău în asta ; *donna* Francesca şi Cosimo le îngăduiau, fiindcă-l considerau pe judecător dacă nu bătrîn, un om matur, a cărui prezenţă nu putea să dăuneze cu nimic fetelor. Mai mult, Cosimo dorea ca ele să-l primească frumos, politicos ; era un judecător cu vechime, continua să fie vicepreşedinte, era foarte influent, iar avocaţii, chiar dacă prefăcuţi sau delăsători ca şi Bancu, ştiau foarte bine că uneori au nevoie de asemenea personalităţi.

În salonul doamnei Francesca, Paolo De-Cerere era atît de amabil, de plăcut, de afectuos, de gentil, încît nici nu ţi-ar fi trecut prin gînd că e judecător.

Vizitele lui se prelungeau, deveneau jenante ; el nu-şi dădea seama, se extazia, spunea că erau pentru el o rază de soare, şi îi făcea curte Giovannei. Dar era o curte absolut inocentă, aproape paternă, dacă se putea numi aşa, care măgulea nespus de mult vanitatea copilei, fără să-i atingă însă inima.

La început, De-Cerere îşi îndreptase atenţia asupra Elenei, dar probabil că o găsise prea plăpîndă şi serioasă, iar el poate că era un om de lume mai mult decît se arătase şi-i plăceau fetele frumoase, vesele şi pline de mireasmă, fiindcă în scurt timp se îndreptă cu totul spre

Giovanna, arătîndu-i Elenei doar o prietenie profundă şi respectuoasă, o admiraţie sinceră pentru inteligenţa ei, pentru bunătatea şi îngăduinţa ei. Dar Elena nu se simţea prea măgulită şi nutrea faţă de el o stimă relativă ; i se părea că vorbele lui au prea puţină profunzime, că vine în vizită mai mult ca să se recreeze decît pentru altceva ; şi în orice caz o dezgusta foarte mult curtea pe care i-o făcea Giovannei. Sau poate că el glumea, şi Elena nu admitea glumele, sau poate o făcea în serios, şi ei îi repugna cum nu se poate mai mult ideea ca Giovanna să devină soţia unui bărbat care putea să-i fie tată. De îndată ce pleca De-Cerere, ea începea să se lamenteze şi să-l vorbească de rău. „N-avea să-l mai lase să-şi vîre nasul, n-avea să mai îngăduie să-l primească numai ele singure pe bătrînul ăla ipocrit, nesocotit şi pisălog." Într-o zi spuse :

— Dacă mai aştepta doar o clipită, aseară, bătea miezul-nopţii. Ce domn educat ! Ascultă, Giovanna. Să nu te mai încumeţi să mă chemi şi pe mine cînd vine el. Primeşte-ţi-l singură.

— De ce nu-i spui lui toate astea ? întrebă Giovanna iritată.

Ele se înţelegeau totdeauna foarte bine, se iubeau, îşi destăinuiau una alteia tot ce aveau pe suflet, dar adesea, cauza fiind domnul De-Cerere, se certau groaznic. Giovanna zicea :

— El nu se gîndeşte la mine în mod serios ; dacă s-ar gîndi, l-aş lua numaidecît !

O spunea în glumă, dar Elena se înfuria, părîndu-i-se într-adevăr că o vede pe fetiţa aceea îndrăgostită de Paolo, gata să-şi sacrifice copilăria şi, ca să-l atace cît mai bine, îşi bătea joc de el, îl maimuţărea. Şi Giovanna adăuga cu răutate :

— Vorbeşti aşa fiindcă nu se gîndeşte la tine. Dacă s-ar gîndi, ţi s-ar părea un vis.

— Sigur că da ! Un vis urît ! zicea Elena rîzînd, şi amenința că o să pună să i se închidă uşa în nas.

În schimb, cînd Paolo venea iar la ele, ea intra în salon zîmbitoare şi nu înceta să zîmbească cît ţinea vizita, nici măcar atunci cînd Paolo îi strîngea mînuţele Giovannei sau îi adresa complimente mult prea galante. De altfel, obiceiul de a strînge mîinile, în anumite momente ale discuţiei, Paolo îl avea cu toţi. Nu o dată şi-a permis să ia chiar şi mîinile Elenei şi să le ţină într-ale sale cu un gest afectuos şi patern, dar ea şi le retrăgea imediat.

Totuşi, aceasta şi alte familiarităţi păreau deosebit de fireşti la De-Cerere ; el, atît de solemn şi de grav pe stradă, cînd se afla lîngă micuţele sale prietene îşi îngăduia intimităţi pline de afecţiune ; îşi povestea viaţa, depăna lucruri plăcute şi amuzante, şi rîdea arătîndu-şi uimitoarea splendoare a dinţilor săi.

Spunea că voiajase mult, şi vorbea despre tatăl lui, încă în viaţă, cu o duioşie profundă ; ceea ce n-o împiedica pe Elena să-i spună Giovannei, cînd rămîneau între ele :

— Trebuie să aibă vîrsta lui Matusalem. Crezi într-adevăr că o mai fi trăind ? Eu nu cred !

— Ce proastă eşti ! exclama Giovanna cu stupoare. Cum crezi că ar vorbi de tatăl lui în felul acesta, dacă ar fi mort ?

— O fi făcînd-o ca să demonstreze că, trăindu-i tatăl, el nu poate fi bătrîn !

De aici începea cearta. Elena zicea :

— Altă dată te-aş ruga să-mi faci deosebita plăcere şi să te aşezi departe de el, să nu te mai laşi strînsă de mîini, şi să fii atentă la ceea ce vorbeşti. Spune-mi, dacă cineva, oricare altul, ar veni şi şi-ar permite să facă şi să spună ceea ce face şi ce spune el, ce părere ne-am face noi ?

— Dar el o face în mod inocent ! E atît de bun, atît de educat ! Ar putea să fie tatăl nostru ! Cine știe dacă n-o avea vreun gînd cu mama ! zicea Giovanna pe un ton glumeț, și gîndul acesta le amuza și le împăca.

Giovanna credea totuși că De-Cerere e îndrăgostit de ea, și nu de altcineva, și aștepta o declarație formală. Nu era îndrăgostită, dar curtea lui Paolo o măgulea, creîndu-i o imagine cu totul neobișnuită despre ea însăși ; și ar fi vrut ca el să se explice, pentru a putea să se afișeze cu un asemenea curtezan, serios și influent, și mai ales bogat.

Familia Bancu locuia într-o casă frumoasă cu două etaje, cu o mică grădină, o casă confortabilă și boierească, restaurată la întoarcerea lui Cosimo de la studii : la parter se afla biroul său de avocat și de procuror.

Mai aveau încă o casă pe care o închiriaseră, și multe terenuri, dar, în realitate, erau mai puțin înstăriți decît se credea. Veniturile le ajungeau atît cît să-și plătească impozitele și să trăiască onorabil, fără lux însă ; Cosimo nu cîștiga nimic și avea datorii ; își aducea aminte de timpurile cînd, trăind tatăl său, banii curgeau gîrlă în casa lor, și ar fi vrut să le readucă ; dar nu avea voință, iar dorința lui ambițioasă îl chinuia, fără să-l îmboldească însă la acțiune.

Chiar și fetele, amintindu-și vag de timpurile foarte bune de altădată, visau la căsătorii cu bărbați înstăriți ; de aceea Giovanna nu respingea ideea de a se mărita cu De-Cerere, tocmai pentru că se spunea că-i bogat.

Elena era însă mai sensibilă, mai romantică, și dincolo de bunăstare ea visa iubirea ; fără iubire nici nu concepea căsătoria.

Cu doi ani în urmă se îndrăgostise de un tînăr student, prieten cu Cosimo, distins, dar sărac. Cunoscînd aspirațiile ambițioase ale familiei Bancu, el îi promisese

Elenei marea cu sarea ; terminîndu-şi studiile, avea să ocupe un post bun, avea să-şi creeze o situaţie strălucită. Dîndu-i crezare, Elena se lăsase cu totul în voia primei sale iubiri, ca în voia unui dulce vis realizabil.

Dar se întîmplase obişnuita poveste : *el* nu izbutise să dobîndească decît o situaţie modestă. *Donna* Francesca şi Cosimo intervenire cu vehemenţă ca Elena să rupă legătura ei amoroasă, şi visul s-a risipit asemenea petalelor unui trandafir.

Acum *el* era departe, şi mai spera încă, dar Elena nu se mai gîndea la el.

Ea spera să iubească din nou, dar nu căuta, nu mergea în întîmpinarea vreunei alte pasiuni. Toţi tinerii pe care-i cunoştea îi erau absolut indiferenţi ; nu se uita la nici unul cu dorinţa de a fi curtată, dar aştepta.

„O să vină, mîine, peste un an, peste doi sau trei, îşi spunea. O să-l iubesc foarte mult, dar o să am grijă să nu mai cad iar în mrejele unei pasiuni nefericite. Trebuie ca toţi ai mei să fie mulţumiţi..."

Cîteodată se gîndea că poate între timp *el* va izbuti să se ridice şi să devină demn de ea. Oare l-ar mai iubi ? Ar putea să fie el alesul ?

Poate că nu, din păcate ! Indiferenţa era mare şi puternică, pe cît de mare şi puternică fusese iubirea, mai mult, amintirea decepţiei suferite îi aducea în suflet un uşor dezgust, gîndindu-se că *el*, cu timpul, putea să o facă să devină a lui.

Totuşi, nu-i scrisese niciodată lucrurile astea ; legătura se rupsese pe nesimţite, stinsă parcă de timp şi de depărtare. Ultimul care scrisese fusese el ; ea nu-i răspunsese, nu-i mai spusese nici un cuvînt de speranţă, dar nici de negare. Iar el, departe, fără vreo veste de la ea, spera încă şi continua să o iubească.

IV

Întorcîndu-se de la plimbare, Elena, foarte furioasă din cauza atitudinii Giovannei, nu-i împărtăşi secretul pe care-l deţinea ; dar petrecu o noapte agitată şi nu izbuti să adoarmă decît foarte tîrziu, frămîntată de gîndul că ştie ceva şi nu i-a spus şi surorii ei.

Luni dimineaţa, pe la orele zece, intrară împreună în salon. Prin perdelele de muselină de la fereastra întredeschisă pătrundea o lumină discretă şi proaspătă, creînd o ambianţă mai tihnită decît de obicei, mai potrivită pentru confidenţe. Salonul era mic, cu pereţii de un galben pal cu dungi albe, pe care urcau ramuri de frunze galbene în relief ; în mijlocul şi în colţurile tavanului alb ieşeau în evidenţă, în medalioane emailate, buchete mari de trandafiri foarte galbeni ; un covor de culoare închisă, imitaţie Bruxelles, acoperea pardoseala ; mobilierul era foarte simplu ; vechi tablouri în ulei, pe fond întunecat şi cu imagini de un roşu spre galben estompat, împodobeau pereţii ; coşuleţe cu flori puneau o notă luminoasă pe consolele de culoare închisă, pe vechiul clavecin negru. Totul avea un aer de simplitate, de graţie tihnită şi modestă, fără a lipsi totuşi o anumită eleganţă.

Elena trase uşa şi se aşeză în faţa pianului închis.

— Ascultă, îi zise Giovannei, care o privea cu curiozitate. Mătuşa Agada Brindis mi-a încredinţat ieri-seară un secret. Deşi n-ar avea rost, ţi-l spun şi ţie, dar mai întîi jură-mi că...

— Cui crezi că aş putea să-l spun ? interveni Giovana cu nerăbdare ; şi cuvintele acestea fură de-ajuns ca să o liniştească pe Elena.

— Fii atentă ce poveste ciudată, zise Elena coborînd vocea şi scoţînd o scrisoare.

— Oh, oh ! exclamă cealaltă cu sufletul la gură şi deschizînd larg ochii. Aşteaptă, aşteaptă puţin !

Luă un scaun, se așeză lîngă Elena și, rezemîndu-se de ea, o urmări cu ochii în lenta și aproape șoptita lectură a faimoasei scrisori despre comoară.

— Oh, oh ! exclamă la sfîrșit. Arată-mi-o mai bine, dă-mi-o s-o văd, stai...

O citi și ea din nou cu atenție, cercetă plicul și pe o parte și pe cealaltă și, cu fața luminată de o nespusă bucurie, o năpădi pe Elena cu întrebări. Cum și de ce îi împărtășise mătușa Agada un asemenea secret ? Și unchiul Salvatoare nu știa nimic de asta ? Și de ce era scrisoarea la ea ?

— Ieri-seară mătușa Agada l-a căutat pe Cosimo ; eu i-am spus că nu-i acasă și că s-ar putea să nu-l găsească nici astăzi, fiindcă trebuie să plece la țară. Mătușa Agada și Costanza s-au uitat una la alta dezolate, și atunci le-am spus : Dacă socotiți că pot să-i comunic eu ceea ce voiați să-l întrebați, am s-o fac cu plăcere. Ele s-au privit din nou, au stat puțin la îndoială, au șoptit, apoi Costanza a zis : — Elenei putem să-i spunem ! — Dacă pot să vă fiu de folos ! am exclamat eu. Atunci mătușa Agada mi-a dat să citesc scrisoarea asta, zicînd : — Ei bine, e un lucru pe care trebuie să-l știi. — Dacă vreți să-mă ascultați, am spus eu după ce am citit scrisoarea, să nu-i vorbiți despre asta lui Cosimo, că poate n-o să ia în seamă, ori n-o să creadă. E ceva foarte simplu, și o să facem noi răspunsul. Le-am convins și mi-au lăsat scrisoarea. Ascultă, Giovanna, încheie Elena gînditoare, mi-a apărut în vis bunicul, care-mi zicea : — Pînă acum au fost vremuri triste, dar au să se schimbe ! Eu nu cred în vise, dar cine știe ? Poate că bunicul ne veghează de acolo, de sus : cine știe, cine știe dacă n-o fi fost sufletul lui care a călăuzit-o pe mătușa Agada la noi ?

— De-ar fi adevărat ! exclamă Giovanna din ce în ce mai uluită. Dar de ce n-or fi răspuns oare pînă acum, de ce nu i-or fi spus unchiului Salvatoare !

Elena îi repetă ceea ce-i povestea Agada Brindis în legătură cu asta.

— Nici eu nu sînt convinsă, zise ea apoi. S-ar putea să fie o escrocherie, lumea e atît de rea, dar n-ar fi exclus să fie şi adevărat. Acum să facem răspunsul : eu ţi-l dictez şi tu îl scrii, pentru că scrisul tău e mai puţin cunoscut decît al meu.

„Asta aşa e !" îşi zise Giovanna, care nu trimisese niciodată o scrisoare prin poştă.

— Cum răspundem ?

Răspunsul pe care urmau să-l facă era cel sugerat de Costanza : numai că, dintr-o mai mare măsură de prudenţă, ulterioarele informaţii în legătură cu comoara trebuiau să fie trimise pe adresa Elenei.

— Îţi dai seama, dacă or să sosească alte scrisori de la Paris pe adresa unchiului Salvatore, lumea ar putea să intre la bănuieli şi să înceapă să clevetească. În schimb, în ceea ce mă priveşte, eu aş putea să am anumite cunoştinţe în Franţa, cu atît mai mult cu cît scrisorile adresate unei femei pot fi chiar şi de la o modistă.

Mătuşa Agada, care nu voise să-i dea scrisoarea Costanzei, se lăsase convinsă de Elena, încrezîndu-se fără nici o rezervă în ea : iar dacă afacerea reuşea, căsătoria lui Cosimo cu domnişoara Honoré era ca şi încheiată !

— Opt sute de mii de lire ! exclamă Giovanna, închizînd ochii, parcă spre a întrezări mai clar luminoasa viziune. Şi din banii aceştia ne dau o treime. Oh ! Iar dacă Cosimo se însoară cu domnişoara, ne rămîn nouă toţi ! Dar unde o fi ? Unde o fi comoara asta ?

— Poate în ţarcurile de vite ale unchiului Salvatoare. Căpitanul probabil că s-o fi informat, probabil că şi-o fi amintit numele lui. Ce poveste ciudată ! zise Elena rîzînd. Nu pot să cred în ea, nu mă pot convinge. Există aici toate probabilităţile unei escrocherii. Într-adevăr, de ce căpitanul, fugind din Franţa, nu şi-a luat cu el fiica ?

— Poate că n-a avut timp.

— Atunci de ce, ştiind ce-l aşteaptă, nu a rămas aici şi nu şi-a adus şi fiica ? E o tîmpenie ; eu nu cred nimic !

— Eh ! zise Giovanna. Tu zici ba una, ba alta, tu şi crezi şi nu crezi ! Ce să-ţi fac eu ?

— Gata ! Să pregătim răspunsul ; încercarea moarte n-are.

— Eu cred, eu cred ! afirmă cu convingere Giovanna, ridicîndu-se drept în picioare. Hai în birou.

Intrară în birou. Cosimo era la vînătoare, aşa că domnişoarele se instalară în largul lor în faţa biroului său mare şi în dezordine, unde colile timbrate se uitau chiorîş la triumfătoarele partituri muzicale, scrise de mînă sau tipărite, iar romanele apăsau în mod ruşinos codurile de legi.

— De ce să nu-i spunem lui Cosimo ? întrebă Giovanna, pregătindu-se să scrie.

— Pentru că ar rîde de asta, ca şi Salvatoare Brindis, şi ar strica totul. O să-i spunem mai tîrziu. Scrie, zise Elena.

Îşi sprijini coatele pe masă şi, cercetînd un manuscris de muzică, începu să dicteze. Giovanna scria cu grijă, repetînd ultimul cuvînt aşternut pe hîrtie atunci cînd Elena se oprea, cuprinsă de o anumită emoţie, de parcă ar fi îndeplinit un act solemn, un ritual.

Ceea ce nu o împiedică pe Elena să strige la ea :

— *Credito* [1] cu un singur *t*, ignoranto !

Giovanna şterse rîzînd *t*-ul de prisos şi continuă. Scrisoarea zicea că persoana care scrie, adică Salvatore Brindsi ascuns sub numele de *Ferro*, era strîmtorată, dar că, primind asigurări mai ferme asupra chestiunii, ar fi făcut sacrificiul de a lua cu împrumut suma cerută. Şi dorea informaţii cu privire la colegiul în care studia domnişoara Honoré.

— O fi o blondină ! zise Giovanna în timp ce Elena recitea scrisoarea. Are şaptesprezece ani, cu unu mai puţin decît mine, dar cred că e înaltă şi voinică. Oh,

[1] Credit (it.).

Doamne sfinte, mama ! exclamă apoi tresărind și întorcîndu-se spre ușă.

Elena se întoarse și ea, neliniștită, nedorind ca *donna* Francesca să afle deocamdată secretul ; dar ușa fu împinsă de o pisică frumoasă, albă, care intră în goană, urmată de un pisoi grațios, negru ; cele două animale dădură repede ocol camerei, iar pisoiul sări în spinarea pisicii, care-i zgîrîie botișorul roz și ochii verzi.

— Mîțe blestemate ! strigă Giovanna, bătînd din picioare că să le alunge.

— Lisbet, Lyly, afară imediat ! porunci Elena arătînd spre ușă, dar cu un accent afectuos, care o enervă pe Giovanna, dușmanca neînduplecată a pisicilor.

În schimb, Elena le iubea foarte mult : Lisbet și Lyly se fugăreau și se jucau tot timpul, deși nu se sufereau mai deloc.

Lisbet era albă, grasă și superbă ; Lyly, jucăuș, nebunatic și drăgăstos ; îi plăcea oarecum compania ei și căuta să și-o facă prietenă ; alerga după ea și în orele de inimitate, cînd Lisbet dormea gravă și solemnă, îi lingea urechiușele roz, dar ea nu se înduioșa defel și îl zgîria. Totuși, cîteodată renunța la olimpica ei solemnitate, redevenea tînără și se juca cu plăcere. Cînd mîncau, îl zgîria însă mai mult ca oricînd pe grațiosul și lacomul Lyly, și dacă nu izbutea să-l îndepărteze, se îndepărta ea, așteptînd. Prefera rămășițele decît să mănînce cu el. Dar în afară de această antipatie a ei, era bună, blîndă și o privea pe Elena cu ochii aceia mari, verzi, dînd impresia că simte ca un om.

— Ce greșeli ! zise Elena împăturind scrisoarea. Cum e posibil să fii atît de ignorantă ! Nu ești în stare să scrii două rînduri !

— Altă dată să scrii tu, sau pune-ți copiii ! răspunse Giovanna arătînd spre pisici.

— Ar scrie mai bine decît tine ! Dacă-i scrii așa și lui Paolo, o să fie grozav de încîntat ! Ah, iată-ți surîsul maliţios !

Era un surîs caracteristic, uşor, revelator, involuntar, care întredeschidea gura Giovannei şi desena un cerc în jurul bărbiei sale, de fiecare dată cînd se vorbea de De-Carere. Pe Elena o enerva la culme, fiindcă-şi propunea tot timpul să nu facă nici o aluzie la Paolo, să nu-l pomenească niciodată în prezenţa Giovannei. În schimb, revenea asupra lui, fără să vrea, în fiece clipă ; şi de fiecare dată surîsul acela fericit de vanitate rotunjea graţioasa bărbie albă a Giovannei.

Scrisoarea, în plic dublu, a fost pusă imediat la poştă, şi Giovanna întrebă :

— Cînd o să sosească răspunsul ?

— Cine ştie ! Ţi-e clar că scrisoarea nu poate să ajungă imediat la căpitan. Una peste alta, eu cred că o să dureze două săptămîni cel puţin, zise Elena.

Dar cele două săptămîni au trecut şi răspunsul n-a venit.

Zilele se scurgeau egale şi monotone ; *donna* Francesca se ocupa de casă, de treburile domestice, de pregătitul mîncării ; Cosimo primea cîte un client, se ducea la Pretură şi la Tribunal, cînta la pian, şi în fiecare noapte se întorcea acasă pe la ora unu sau două ; Elena şi Giovanna brodau, se duceau la plimbare şi flecăreau. În afară de cele două Marchis, cunoşteau multe alte doamne şi primeau deseori vizitele lor.

Discutau mereu de comoară, făcînd planuri măreţe, între glumă şi serios ; dar cum răspunsul nu mai sosea, entuziasmul a început să le scadă, iar bănuiala lui Salvatore Brindis începea să se cuibărească în sufletul lor.

Între timp, la sfîrşitul primei săptămîni, mătuşa Agada, întorcîndu-se de la biserică, intră pe la amabilele ei rude, iar cum Elenea veni s-o întîmpine, o întrebă imediat dacă sosiseră veşti în legătură cu *povestea aceea*.

— Vă cam grăbiți ! zise Elena zîmbind. Trebuie timp !

Ca să nu lase impresia că venise special pentru asta, Agada intră la *donna Francesca ;* s-au bucurat nespus, începînd apoi să se lamenteze reciproc de impozite, de anul prost, de infidelitatea servitorilor și de multe altele.

— Și Alessio, stă la voi ?

— La noi stă. Ce să fi făcut, bietul de el ?

— O să se recăsătorească ! zise Giovanna distrată, neluînd în seamă aerul îndurerat pe care și-l luase Agada Brindis.

— Da, numai la asta-i e gîndul ! E atît de îndurerat, de îmbătrînit ! Parcă nu mai e el. Stă tot timpul pe cîmp, copleștit de tristețe.

Începu s-o ridice în slăvi pe Maria Piscu și lacrimile porniră să i se scurgă pe obraji.

„Ce femeie ipocrită !" își zise Elena.

— N-aveți nici o grijă, îi spuse însoțind-o pe scări, cum o să sosească răspunsul am să vă dau de știre. Dar eu sînt sigură că n-o să sosească nimic.

— Ce spui ? întrebă Agada fixînd-o. Totuși, eu nu mi-am pierdut deloc nădejdea. Costanza a visat sosirea doamnelor...

„O să le-aștepte degeaba !— își zise Elena — e foarte șireată, dar ar face mai bine să viseze o căsătorie... cu vărul Alessio !"

La plecare, Agada o întîlni pe cumătra Franzisca la poartă, care tocmai intra.

„Își vîră nasul și aici !" își zise Agada salutînd-o cu un semn ușor din cap.

Femeiușca venise să-i propună doamnei Francesca să cumpere o cloșcă cu doisprezece pui, de la cineva care nu voia să i se știe numele.

Asta era o combinație de-a cumetrei Franzisca ; se ocupa adesea cu asemenea vînzări secrete, și cîștiga destul de bine, pentru că, de pildă, dacă cineva-i dădea

să vîndă un trepied vechi cu o liră, ea îl dădea cu două lire ; dacă i se încredința un inel pe care să-l amaneteze contra cinci lire, lua una sau două în plus pentru ea ; iar dacă dobînzile la ceva erau de treizeci la sută, ea le ridica la cincizeci, păstrîndu-și restul.

— Cloșca e grasă, pare o zînă (chiar așa !), puișorii, frumoși, frumoși, o încîntare nu alta ! Un preț foarte scăzut, asta fiindcă are mare nevoie de bani : șase lire.

— Adu-i să-i văd, zise *donna* Francesca. O să discutăm după aceea.

— Era să uit, zise cumătra Franzisca către Elena, în capul scărilor, dați-mi un strop de untdelemn : vă faceți o mare pomană, e pentru o femeie bolnavă...

— N-avem, altă dată.

Dar vrăjitoarea știa atît de bine să stăruie, încît Elena îi dădu. Era foarte miloasă dar, lucru ciudat, nu-i putea suferi pe cerșetori ; cu toate acestea, îi miluia pe mulți datorită acelui principiu profund de a face bine sărmanilor nu pentru faptul că merită, ci pentru că suferă.

— *Atunci*, îi zicea rîzînd Giovannei, o să cumpărăm o mulțime de terenuri și o să-i angajăm pe cei sărmani să le muncească.

Atunci însemna după faimoasa căsătorie a lui Cosimo cu domnișoara franțuzoaică ; reveneau foarte des asupra acestui subiect, uitînd pînă și de Paolo ; dacă cîntau la clavecin — cîntau puțin și prost — și vechiul instrument era dezacordat, își propuneau să cumpere, *atunci*, altul, unul de șase mii de lire, pictat de un artist faimos ; dacă făceau curățenie în salon, ziceau că o să-l tapeteze cu brocart, împodobindu-l cu mobilă de lux ; se gîndeau să lărgească grădinița, să mai construiască o aripă la casă, să facă o călătorie pe continent.

Spuneau toate astea rîzînd, dar Giovanna credea în ele destul de mult, și chiar și Elena, cîteodată, se simțea prinsă în mrejele iluziei.

Între timp, răspunsul nu sosea.

Într-o seară, pe cînd stăteau la fereastră, trecu Costanza, care le salută:

— Staţi la aer ? Ce mai faceţi ?

— Bine, dar tu ce mai faci ? Nu intri pe la noi ?

— Nu, sînt grăbită. Toate cele bune !

Păru că trece mai departe, dar înălţă din nou capul şi întrebă :

— De povestea aceea nu se mai ştie nimic ?

— Încă nimic ! răspunse Elena.

După ce se mai îndepărtă Costanza, adăugă :

— Au început să mă enerveze ! Pun prinsoare că a trecut pe aici special, ca să întrebe ce mai ştim.

— Că nu mai răspund odată ! zise Giovanna abătută. Să mai încercăm cu încă o scrisoare.

Au încercat, dar a trecut şi luna iulie şi răspunsul tot n-a sosit.

Mătuşa Agada găsea ba un pretext, ba altul, ca să le viziteze şi să se intereseze în legătură cu afacerea.

— Nimic, nimic ! îi spunea Elena dezolată, şi iubita rudă pleca agale, fără nici un chef, zîmbind trist.

Într-o zi Elena îi vorbi lui Cosimo despre această deosebit de ciudată poveste.

— Ia să văd scrisoarea, zise el.

În timp ce o citea, Elena îl privea fix, aşa cum îl privise Agada pe bărbatul ei ; Cosimo totuşi nu rîse.

— S-ar putea ! exclamă el cu seriozitate, şi povesti vreo trei istorioare cu comori descoperite, dintre care una semăna foarte mult cu cea a căpitanului francez, cu singura deosebire că era vorba de un bărbat de altă naţie (se pare că biata Sardinie este ţinta tuturor celor dornici, din orice parte a lumii ar fi, să-şi ascundă comori), care îngropase o uriaşă sumă de bani în diferite casete de fier. Numai una dintre acestea, din păcate numai una singură, fusese găsită, conţinînd douăzeci de mii de lire în aur ; în orice caz, era ceva !

Cosimo îşi dădu cuvîntul de onoare că faptul era adevărat, iar Elena spuse rîzînd :

— Noroc că de data asta e vorba de o singură casetă, şi de oţel. Aşa că o să găsim ori totul, ori nimic !

— Eh, nu mai rîde aşa ! zise Cosimo. E posibil. Ştii ce trebuie pentru asta ? Bani, mulţi ; şi să pătrunzi în închisoarea acestui domn, şi să izbuteşti să pui mîna pe ceva...

Vorbea în glumă sau în serios ? Elena nu putea să-şi explice ; totuşi se simţea influenţată, şi începu din nou să creadă...

— Lasă, lasă, zise Cosimo, trăgîndu-se cu două degete de ciocul roşu şi, privind spre fereastră : chiar astăzi o să trimit o telegramă directorului închisorii militare unde se află căpitanul. Dacă mă conving de preţioasa lui existenţă, atunci lasă pe seama mea...

— Ascultă, zise Elena zîmbind, mătuşa Agada vrea să te însori cu domnişoara Honoré.

— Ei drăcie ! O să ne gîndim după aceea ! zise el trăgîndu-şi ciocul bărbii în sus ; şi, apropò de asta, găsi prilejul să spună, rîzînd, că descoperise că Peppina Marchis era îndrăgostită de el. Şi o bîrfi pe frumoasa domnişoară.

Cînd, în momentele de bună dispoziţie, era pornit pe destăinuiri, spunea lucrurile cele mai oribile, descoperirile cele mai uimitoare, cu o maximă indiferenţă ; relaţiile lui de toate soiurile, viaţa pe care o ducea îi permiteau să cunoască toate clevetirile, scandaluri mai mult sau mai puţin intime, întîmplări din toate familiile oraşului ; nimic nu constituia o noutate pentru el, şi de aceea asculta cu indiferenţă orice bîrfă. Avea pretenţia ca surorile şi mama lui să nu se amestece în treburile altora ; dar dacă el uneori, asta însă foarte rar, începea să facă unele confidenţe în prezenţa lor, dezvăluia întîmplări de-a dreptul uluitoare.

Astfel că în ziua aceea povesti nişte lucruri pur şi simplu bizare în legătură cu Peppina Marchis. Elena zise :

— Nu cred că sînt adevărate. Şi apoi e frumoasă şi bogată.

— Ce contează bogăţia ! strigă Cosimo. Femeia cu care o să mă căsătoresc eu nu va fi bogată, dar pură ca aerul, inocentă şi bună.

— Maria ? întrebă Elena.

El începu să rîdă ironic.

Şi totuşi Maria, o fetiţă de optsprezece ani, care locuia peste drum de casa lor, era o copilă pură ca aerul, inocentă şi bună, palidă şi purtînd încă părul împletit în codiţe ; vădit îndrăgostită de Cosimo, îl pîndea tot timpul de la fereastră, roşea cînd îl vedea, şi ore în şir visa lîngă pervazul geamului ; el îşi dădea seama de asta, dar Maria era prea timidă şi prea modestă ca să-i atragă privirile.

Incapabil să nutrească o pasiune profundă, el credea că toate fetele cochetează ca să găsească un bărbat, şi, cu toate că vanitatea lui era măgulită de muta adoraţie a Mariei, îşi zicea cu răutate ; „Îşi şi caută un bărbat, micuţa cochetă !“ De altfel o găsea mult prea insignifiantă ca să binevoiască să-i arunce o privire, nici măcar aşa, din pură distracţie : nu-i inspira decît plictis, uneori chiar dezgust. Era fiica unui funcţionar mărunt şi, fără să fie urîtă, părea foarte ştearsă ; aeva doar un frumos păr castaniu, ochi limpezi, clari şi puri ca roua.

— Am uitat franceza, zise Cosima reluînd subiectul comorii, dar de astă-seară vreau să reîncep să exersez. O să vorbesc franţuzeşte cu De-Cerere.

Luă scrisoarea şi o puse în buzunarul de la vestă ; înainte de a ieşi însă, îşi schimbă hainele şi uită de ea. Elena o găsi şi o luă zicîndu-şi : „Dacă o să-i trebuiască o să mi-o ceară ; aici ar putea s-o vadă careva“.

Spera ca, seara, Cosimo să reia discuţia ; poate că şi telegrafiase, poate că aflase ceva ; dar el veni acasă tîr-

ziu, cină în grabă şi ieşi din nou, luîndu-şi cheia. Nici a doua zi nu deschise discuţia ; era prost dispus şi Elena nu îndrăzni să-l întrebe nimic.

Amîndouă surorile aveau o anumită rezervă faţă de el ; îl iubeau foarte mult, dar caracterul lui ciudat, puţina atenţie pe care le-o acorda le făcea să se îndepărteze de el, să fie rezervate. Nici ele, nici *donna* Francesca nu făceau abstracţii de defectele lui, dar cum îi atribuiau şi calităţi deosebite, nutreau faţă de el o stimă şi o afecţiune nemaipomenite, mama ajungînd uneori pînă la adoraţie. În indiferenţa arogantă a fiului ea vedea un semn de superioritate, de nobleţe a sîngelui ; pînă şi în faptul că nu prea avea chef de muncă vedea un semn al vechii lui obîrşii aristocratice.

De altfel, *donna* Francesca era cel mai frumos tip de străveche familie sardă : înaltă, delicată, cu ochi negri, profunzi, profil pur şi carnaţie încă plină de prospeţime. Purta părul cenuşiu pieptănat după vechea modă sardă, despărţit în lung şi în lat, astfel încît cărările formau o cruce în vîrful capului ; ceea ce era poate şi un semn de devoţiune, de cucernicie, o pavăză împotriva ispitelor. Se îmbrăca numai în negru şi ţinea adesea în mînă o batistă albă, ceea ce-i dăda un aer monahal. Muncea tot timpul şi supraveghea totul ; nu era la curent cu viaţa monderă, dar tolera noile obiceiuri ; nu bîrfea pe nimeni, nu se mînia niciodată, era lipsită de orice maliţiozitate. Pe lîngă toate acestea, făcea prăjituri şi pateuri grozave, cum numai călugăriţele ştiu să facă, şi îngrijea cu mîinile ei grădiniţa. Nu cunoştea sentimentul răutăţii ; de aceea le permitea fiicelor să-l primească pe domnul De-Cerere, sau pe oricare alt prieten al familiei, ele singure, fiind sigură că fetele sale, semănîndu-i, erau destul de înţelepte şi de serioase ca să-şi poarte singure de grijă. Şi Elena era aşa în mod sigur, însă Giovanna, prin firea şi prin copilăroasa-i tinereţe, nu prea era : şi cine ştie

cum s-ar fi sfîrşit legătura ei amoroasă cu domnul De-Cerere fără acea simplă întîmplare petrecută spre sfîrşitul lui august.

După falsul entuziasm al lui Cosimo în legătură cu comoara, Giovanna reluase firul ambiţioaselor ei speranţe ; dar nu sosea nici o veste, şi nici Cosimo nu părea să-şi mai amintească de povestea asta.

Într-o zi în care îl văzu bine dispus, Elena îl întrebă dacă trimisese telegrama.

— Sigur, am trimis-o. Căpitanul există într-adevăr, este prizonier militar, are o fiică la colegiu :

— Adevărat, chiar e adevărat ? zise Elena privindu-l fix şi întrebîndu-se dacă el glumeşte sau nu. Nu ştia ce să creadă ; Cosimo părea ironic şi totodată serios ; dar oricîte întrebări i se puseră şi oricîte rugăminţi i se făcură, nu arătă răspunsul telegramei. Oare-l pierduse ?

În ziua aceea, precum şi în următoarele, s-a vorbit foarte mult despre chestiunea asta, şi Cosimo zicea că, într-o zi sau alta, vrea să plece în Franţa, dar apoi a uitat, ocupat pînă peste cap cu opera *Vînătorii sarzi* şi cu alte compoziţii muzicale...

— Ascultă, zise într-o zi Giovanna, în timp ce deretica, împreună cu Elena, în salon, unde nu îngăduiau să intre neîndemînaticele de servitoare, hai să facem ceva : să vorbim cu Paolo.

Elena, cu mînecile suflecate şi cu o basma albă pe cap, împrăştia pe jos frunze de viţă ca să cureţe covorul ; se opri uluită şi indignată :

— Ce ? Ce ? întrebă.

Giovanna, în picioare pe un scaun, ştergea tablourile de praf şi, continuîndu-şi liniştită treaba, repetă :

— Am zis să vorbim cu Paolo : Cosimo n-o să facă nimic.

— Ce, cc, n-am înţeles bine ! zise Elena întorcînd-o pe glumă.

— Dacă n-ai înțeles, o să-ți repet încă o dată : nu lua lucrurile în felul ăsta ; oricum, tot n-avem nimic de pierdut.

— Ce fetișcană proastă ! exclamă Elena ca pentru sine. Și totuși nu pare așa.

— De ce sînt proastă ? întrebă Giovanna, jignită nu atît de epitet cît de numele de fetișcană.

— Să vorbești de un lucru ilegal unui judecător ?

— Nu judecătorului, ci prietenului nostru.

— Prietenul tău ! zise Elena cu aprindere.

— Prietenul nostru ; și n-o să ne trădeze, și nu numai atît, o să ne ajute chiar.

— Lasă-mă-n pace, nu mă mai bate la cap, zise Elena oarecum plictisită. Fă-mi plăcerea și nu te mai gîndi la nebunia asta. Rău am făcut că ți-am spus. Acum Agada și Costanza Brindis și-au pierdut încrederea, Cosimo fabrică romane, tu vrei să faci tîmpenii, iar eu m-am săturat de toate astea. Norocul nu se găsește așa ; se cîștigă cu sudoarea frunții, și dacă musiu Honoré e la închisoare, poate să stea mult și bine acolo. Dar ia fii atentă, că o să cazi ; acum te văd pe jos...

Într-adevăr, Giovanna se urcase pe speteaza scaunului și peria perdelele aproape suspendată în aer. Nu răspunse la observația Elenei, continuînd firul propriilor ei gînduri.

„Da, trebuia să vorbească despre povestea asta cu Paolo ; le-ar fi ajutat ; ar fi stabilit dacă e un lucru serios sau o farsă. E atît de bun și de amabil, atît de îndrăgostit de ea ! De cîte ori nu-i spusese să-i ceară să facă ceva pentru ea ?"

„Să vedem acum ce o putea face ; poate că și știe cîte ceva, fiindcă Cosimo zice că, de cîte ori se întîlnesc, vorbesc numai franțuzește și că, chiar și ieri-seară, au avut o lungă discuție."

De mai multe zile se gîndea Giovanna la asta ; nu era oare acum un prilej bun ca să încerce devotamentul,

gentileţea, iubirea lui Paolo, care se manifesta în toate felurile, numai printr-o declaraţie deschisă nu ? Poate se temea ? A-i încredinţa un secret şi a-i cere ajutor ar fi însemnat, aşadar, o încurajare. Şi el, pentru a se face iubit, ar fi încercat tot ce i-ar fi stat în putinţă ca să-şi mulţumească iubita. Deşi, că e într-adevăr iubită, ea era foarte sigură. De Sfîntul Ion, Paolo îi făcuse un cadou frumos, iar cu prilejul următoarelor vizite o curtase mai mult ca oricînd, lăsînd mereu să se înţeleagă că nu-şi declara iubirea pentru că nu spera nimic, pentru că nu pretindea nimic, pentru că era bătrîn şi dorea pentru ea o fericire deplină, pe care el nu putea să i-o ofere.

Dar Giovanna era foarte convinsă că, văzîndu-se încurajat, el şi-ar fi mărturisit, cu siguranţă, iubirea. Totuşi, din fericire, inimioara ei nu era încă atinsă, şi asta o dovedeau, în mod evident, două lucruri ciudate. Rîdea, fără să se supere, la cuvintele înţepătoare ale Elenei — în special cînd se atingea subiectul amuzant în legătură cu tatăl lui Paolo, de a cărui existenţă se îndoiau ; şi după cină, cînd *donna* Francesca se retrăgea iar ele rămîneau să citească sau se aşezau la fereastră să deseneze, Elena făcea diverse schiţe originale şi stîngace care o înfăţişau la braţul lui De-Cerere. Nici una dintre caricaturile Elenei nu era atît de caraghioasă ca aceste schiţe care o înfăţişau pe Giovanna agăţată de braţul respectabilului logodnic, căruia îi punea în mînă anumite bastoane ciudate sau umbrele deschise, diverse pălării şi fracuri care-l făceau să semene cu un corb bătrîn.

Ea se amuza de toate astea de parcă nici n-ar fi privit-o, dar, cînd se afla în faţa prietenului ei, încerca o fascinaţie dulce şi misterioasă. Accentul lui Paolo era blînd şi insinuant, privirea sa profundă şi bună ; întreaga lui înfăţişare se impunea şi-ţi inspira respect.

Giovanna nu era înclinată spre visare, ca Elena, dar cum nu mai iubise pînă atunci, ar fi fost de-ajuns poate doar o singură clipă ca să o sugestioneze şi să o fascineze cu totul.

Într-o seară de august, în care Paolo De-Cerere se simţea îngrozitor de plictisit, s-a dus să bată la uşa familiei Bancu ; intrînd, îl întîlni pe Cosimo, care ieşea.

„Fir-ar al naibii să fie !" îşi zise avocatul, care n-ar fi dorit să se facă văzut.

La rîndu-i, De-Cerere îşi muşcă uşor buza superioară, gîndindu-se că ar fi fost mai bine să vină mai tîrziu. Cu toate acestea, îşi făcură mii de complimente ; Cosimo ţinea cu orice preţ să nu mai plece, celălalt insista să iasă, să nu se deranjeze, cînd de fapt el era cel care nu voia să fie deranjat în vizita lui. Între timp Cosimo îl însoţi pînă în salon, unde Elena, care, intrînd, auzise discuţia lor ceremonioasă, interveni, oferindu-i un fotoliu lui De-Cerere :

— Într-adevăr, Cosimo n-are nici o treabă în oraş. O să rămînă cu noi şi o să ne cînte la pian noua lui compoziţie.

„Neghioaba !" exclamă în sine Cosimo, înfuriat şi uitîndu-se urît la soră-sa.

— O vom interpreta în seara asta, cu acompaniament de vioară, zise cu multă gentileţe. Sper că veţi binevoi să rămîneţi.

— Da, da, dar acum vă rog, totuşi, să nu vă deranjaţi, domnule avocat, continuă celălalt.

Gîndul că Cosimo rămînea acasă îl indispuse ; aproape regreta că venise, dar insistă cu atîta amabilitate ca avocatul să procedeze după cum îi e voia, încît acesta plecă vesel, fără să-şi dea seama că de fapt fusese alungat.

Paolo rămase însă oarecum prost dispus. Giovanna întîrzia să apară, iar Elena, deşi surîzătoare, i se părea mai rece ca gheaţa. Mai era şi o zi înăbuşitor de caldă

şi apăsătoare ; în salon pătrundea o stranie lumină cenuşie, fără strălucire, iar de la fereastră se simţea un suflu uşor de siroco ce-ţi irita nervii şi-ţi zbîrlea părul cu mirosul lui sufocant de nori umezi, de mlaştini îndepărtate, de mare în furtună.

— Ce timp ! zise Elena, mai mult ca să spună ceva, se pare că totuşi o să vină ploaia.

Şi se uită spre fereastră.

Vorbeau încă despre vreme, cînd intră Giovanna, în toaletă de gală : era palidă şi nervoasă, dar surîdea şi părea veselă.

„Poftim ce-i trebuia, cînd ştia foarte bine că eu sînt în haine de casă !" îşi zise Elena, care purta o bluză simplă din indian. Zîmbetul îi pieri şi se făcu şi mai mică decît era, în timp ce Giovanna — care, cam lipsită de tact, într-adevăr, îşi pusese o rochie toată numai panglici şi nişte escarpeni splendizi — făcea notă discordantă cu ea. În definitiv, puţin îi păsa, căci nu dorea să atragă atenţia lui Paolo, dar o deranja lipsa de delicateţe a Giovannei, şi acest incident, împreună cu suflul sirocoului, care, venindu-i în spate, îi umezea zulufii de pe ceafă şi-i dădea un tremur nervos, în cele din urmă îi creară şi ei o stare de proastă dispoziţie.

Întinzîndu-i mîinile, Paolo îi făcu Giovannei un lung compliment, după care ea se aşeză în faţa ferestrei, etalîndu-şi picioruşele, şi conversaţia păru a se urni cu numeroase *aşadar* destul de animate. Începură să vorbească despre vreme, despre plictiseală, despre o sărbătoare cîmpenească, despre Cosimo şi muzica lui (Paolo nu le ruga niciodată pe domnişoare să cînte la pian, ştiind că nu se prea pricepeau) ; Elena, vădit plictisită, vorbea puţin, iar Giovanna rămînea cu privirea aţintită asupra pianului, în care se reflectau arabescurile perdelelor.

Chiar şi Paolo pierdea din cînd în cînd şirul conversaţiei ; nu era dispus ca în alte dăţi, nu făcea complimente şi uneori părea neliniştit şi nedumerit.

„Cred că astă-seară îmi face declarația !" își zise Giovanna.

Dar el se mulțumea să-i admire picioarele și, ca să-și exprime într-un fel admirația, începu să spună, mișcîndu-și bastonul elegant, că femeile sarde aveau aproape toate picioare de zînă.

Elena roși, și le ascunse pe ale sale, care erau foarte mici, și se uită crunt la Giovanna pentru că, în loc să facă și ea la fel, surîdea cu satisfacție la cuvintele lui Paolo.

Pornind de aici vorbiră despre picioare și picioruțe, fură amintite, firește, chinezoaicele și japonezele și discuția zbură în țări îndepărtate, în orașe frumoase, în călătorii minunate, iar Paolo repetă că a călătorit mult. Elena își zise :

„Dacă e adevărat sau nu, asta doar el știe !"

Paolo începu să vorbească din nou despre Paris, și în clipa aceasta Giovanna se uită la Elena, care răspunse privirii ei, dar ridicînd ușor din umeri și împingînd înainte buza inferioară, ca și cum ar fi vrut să spună : „Fă cum vrei. Ce mă interesează pe mine !"

— Paris ! exclamă Giovanna, cînd Paolo isprăvi de povestit despre minunățiile văzute la Expoziția din 1878 — știți că noi va trebui să facem o călătorie acolo ?

Întrucît ochii ei străluceau în chip neobișnuit, Paolo luă lucrul în serios și întrebă care-i scopul călătoriei.

— Dacă ați ști ! zise Giovanna. Dar puteți păstra un secret ?

— Închipuiți-vă ! zise el aproape jignit ; și privind-o maliții, adăugă : E vorba de o călătorie de nuntă ?

— Oh, nu, nu !

Giovanna își plecă ochii, apoi o privi pe Elena, aproape rugînd-o să vorbească ea.

După interesul oarecum ironic cu care Paolo lua faptul, Elena înțelese că era inutil, poate chiar periculos să vorbească ; pe de altă parte, o voce tainică, nervii ei

tulburați și tensionați îi spuneau că de rezultatul acestei discuții depindea viitorul Giovannei ; și vorbi. Pe un ton între ironic și serios povesti întîmplarea, fără să dea nume ; Paolo ascultă zîmbitor, cu o atenție deosebită, dar fără să manifeste nici o curiozitate. Giovanna îl privea cu încordare ; credea că el avea să o întrerupă pe Elena cu întrebări speciale ; că înțelege pentru ce se dezvăluia secretul ; că avea să le ofere imediat serviciul lui.

Nu se întîmplă nimic din toate acestea ; el ascultă amabil și, cu toate că Elena observă o ironie crescîndă în atenția pe care o manifesta, el se dovedi destul de politicos ca să nu ia în derîdere sau să pună la îndoială povestea.

— S-ar putea, s-ar putea, zise Paolo privind-o pe Elena și mîngîind o partitură groasă legată în piele roșie, care se afla pe măsuța de lîngă el. E un lucru cel puțin verosimil, și aici în Sardinia se povestesc multe întîmplări de acest gen. Așadar, dumneavoastră, domnișoară Elena, sînteți cea care mergeți la Paris ? Da, da; duceți-vă, duceți-vă, e foarte bine să voiajezi, mai ales cînd cineva este inteligent ca dumneavoastră !

— Da, foarte inteligentă ! exclamă ea rîzînd și plecîndu-și ochii.

— Da, da, deosebit de inteligentă ! Nu vă mai plecați ochii aceia mari cu atîta modestie. Așa-i, toate femeile sarde sînt inteligente. Și dumneata, Giovanna, nu-i așa ? și se întoarse spre ea zîmbindu-i și făcîndu-i un semn cu capul. Ba dumneata ești chiar mai șireată, mai vioaie decît Elena. Dar Elena e atît de bună, atît de sinceră !

Începu acum un adevărat discurs, lăudînd cu entuziasm femeile din Sardinia :

„Ehe, îi plac prietenului nostru !... Dacă le cunoaște atît de bine !“ își zise Elena.

Despre comoară, nimic, de parcă nici nu s-ar fi vorbit de ea. Giovanna devenea din ce în ce mai palidă,

stătea cu ochii holbați, plini de stupoare și tristețe. Ce decepție cumplită trăia !

În cele din urmă, Paolo își aminti, reveni asupra subiectului, urîndu-le noroc și dîndu-le sfaturi în privința călătoriei, a modului de comportare la Paris și în Franța. Elena, observînd în continuare o urmă de sarcasm în cuvintele lui amabile, îi răspundea și ea cu ironie, de parcă ar fi fost oarecum vorba de o glumă ; dar, din cînd în cînd, se uita la Giovanna, spunîndu-i prin acea privire vie și grăitoare : „Ei, îți vezi prietenul ?"

Eh, da, îl vedea foarte bine, biata Giovanna, și încerca un sentiment de furie și o durere de nespus. Dar ceea ce o necăjea cel mai mult era tocmai decepția ei ; exagera lucrurile, avea impresia că Paolo își bate joc de ele, distrîndu-se și luîndu-le în rîs.

Și datorită nervoasei ei mînii infantile îi treceau prin minte lucruri îngrozitoare. Credea sau nu credea domnul De-Cerere în povestea asta ? Poate credea, și înțelegea foarte bine scopul confidenței lor, dar se prefăcea că nu crede și că nu înțelege, pentru ca apoi, cine știe ? să folosească pe cont propriu destăinuirea pe care i-o făcuseră ele ; poate nu credea și vorbea cu acea ironică amabilitate ca să-și bată și mai bine joc de ele ?

La aceste lucruri îngrozitoare se gîndea Giovanna și, în timp ce se gîndea, îl privea cu atîta îndrăzneală și curiozitate pe prietenul ei, de parcă acum l-ar fi văzut pentru prima dată.

Ah, da, era într-adevăr bătrîn ; barba-i era vopsită și dinții falși ; cuvintele lui erau la fel de minunate și de false ca și dinții !

„Poate crede că i-am vorbit de istoria asta ca să-i cerem bani cu împrumut !" gîndi ea, și simți o mare umilință. Pentru a dovedi contrariul, începu să afișeze un aer de mare doamnă, abia stăpînindu-și mînia :

— Sigur, sigur, de îndată ce Cosimo o să aibă timp, fiindcă acum este foarte ocupat (nu era adevărat), o să

se ducă, o să descopere el, iar dacă e o glumă, o să profite de ocazie ca să voiajeze ; totdeauna și-a dorit să facă o lungă călătorie !

Elena o privi cu mirare.

— Va face foarte bine ! zise Paolo, tot cu amabilitate. Ba chiar spune-i să te ia și pe dumneata, și în felul acesta s-ar evita obișnuitul voiaj de nuntă, care e cumplit de plicticos.

— De unde știi dumneata cum e ? întrebă Elena rîzînd.

— Oh, nu-i nici un pericol ca eu să fac vreo călătorie de nuntă, zise Giovanna, fiți liniștit...

— Oh, eu sînt foarte liniștit, zise el înclinîndu-și capul, dar de ce, dacă mi-e îngăduit, dumneavoastră n-o să faceți călătorie de nuntă ?

Giovanna începu să rîdă, răspunzînd :

— Pentru că aici nu se obișnuiește, și apoi pentru că... îmi lipsește mirele.

— În privința asta... Dumneavoastră sînteți încă o fetiță ; n-o să vă lipsească niciodată admiratorii și n-o să trebuiască decît să alegeți. Ba chiar am auzit...

Se opri, cu surîsul acela fin al lui, care-l făcea să-și plece ochii și să-și arate dinții. Părea că surîde în sinea sa.

— Ce ați auzit ? întrebă Giovanna foarte atentă.

— Între noi totul e îngăduit, nu-i așa ? deși dumneavoastră sînteți puțin mai ascunse față de mine...

— Nicidecum, ce vă închipuiți !... începu Elena, dar el n-o lăsă să continue :

— Nu-mi închipui nimic, nu-mi închipui nimic ! Vă rog, Elena, nu mă întrerupeți, nu mă dojeniți ; am spus în glumă. Eu cred în tot ce-mi spuneți, și chiar și acum voi crede în tot ce veți voi să-mi spuneți.

— Așadar ?

— Așadar, mi s-a spus că amîndouă domnișoarele Bancu sînt logodite.

Giovanna se gîndi : „Oare din pricina asta nu îndrăznește să-mi facă nici o declarație de dragoste ?“ — și cu felul ei nesăbuit de a proceda, întrebă nerăbdătoare :

— Cu cine ? Cu cine ?

— Și dumneavoastră puteți crede, zise Elena cu calm, că dacă asemenea lucru s-ar fi petrecut, n-ar fi fost prietenul nostru primul care să-l afle ?

— Bravo ! exclamă el, entuziasmat de francheţea Elenei, căreia îi luă mîna și i-o strînse.

La întrebările insistente ale Giovannei, spuse apoi numele presupușilor logodnici : pentru Elena, cel al vechiului îndrăgostit, și ea îl ascultă fără să clipească ; pentru Giovanna, cel al unui prieten de-al lui Cosimo, care le frecventa casa.

— Nu-i adevărat ! spuse cu fermitate Elena.

Giovanna, în schimb, începu să-l bîrfească pe tînăr, declarînd că-i era antipatic. Elena începu să se agite, făcu un gest de enervare, o privi sever, dar ea continuă să trăncănească.

— Cine știe, cine știe, cine știe ? zise Paolo, surîzînd. Dumneavoastră sînteți atît de răutăcioasă !

— Da' de unde răutăcioasă ! exclamă ea roșind. Vă asigur că nu-i adevărat...

— Că nu sînteți răutăcioasă ?

— Nu, că nu e adevărat ceea ce vi s-a spus : toate nu sînt decît răutăți, prostii. Unii nu pot să vadă vreo persoană intrînd în casa cuiva ca să nu înceapă imediat cu tot felul de răutăți. Nu poți să ai nici o relație cu nimeni. Chiar și de dumneavoastră, parcă de dumneavoastră n-au zis...

Elena, teribil de rușinată, în clipa asta închise ochii, propunîndu-și să o bată pe Giovanna, ca pe o fluștură-tică ce era, de îndată ce aveau să rămînă singure.

Dar Paolo asculta cu blîndețe, și spuse înclinîndu-se :

— Știu, știu, și pentru mine e o mare onoare !

— Da, dar deocamdată...

— Dar deocamdată înseamnă că toți vă admiră și...

„Ce fel de discuție e asta ?“ își zise Elena, redeschizînd ochii.

—' ...poate că vă deranjează ? continua De-Cerere. Vreți să nu mai vin ?

— Oh, nu spun asta ! zise Giovanna, vreau să spun numai că lumea interpretează cu răutate totul, și vede mereu numai lucruri neîntemeiate !

Nu era oare acesta momentul oportun pentru ca Paolo De-Cerere să-și deschidă inima și să se explice clar ? La începutul discuției Giovanna declarase, spre cumplita enervare a Elenei, că îi plăceau bărbații în vîrstă, serioși și așezați ; apoi lăsase să se înțeleagă o oarecare dorință de a se mărita, iar în cele din urmă spusese că inimioara ei era liberă.

De ce, așadar, Paolo nu vorbea deschis ?

Ea, dezgustată de atitudinea pe care o avusese prietenul în legătură cu comoara, n-a mai fost foarte atentă la acest aspect, dar fusese Elena, care-l privea fix, cu fruntea încruntată, de parcă judecătorul ar fi fost un răufăcător. Din clipa aceea conversația deveni mai rece ca gheața, nemaiputînd să o încălzească nici cafeaua pe care slujnică le-a servit-o peste puțin timp.

Apoi, la un moment dat, a intrat tiptil Lyly, care se vîrî sub divan să se joace, răsuci un colț de covor și începu să facă tot soiul de tumbe nemaipomenite. Giovanna bătu din picior ca să-l alunge, dar întrucît Lyly nu înțelegea cu binele, ea îl luă de-o ureche și-l dădu afară.

— Sărăcuțul ! exclamă Paolo.

Se arătă apărătorul acestei rase de animale grațioase și calomniate, ceea ce spori ciuda Giovannei, care luă o atitudine rece și bosumflată de fetiță răsfățată și, în ciuda rochiei și escarpenilor ei frumoși, în seara aceea îi deveni foarte nesuferită lui Paolo.

A plecat tîrziu, dar vizita nu l-a mulțumit, ca alte dăți ; și de cum a ieșit, Giovanna a început să vorbească despre el cu amărăciune.

Elena rămase liniștită, și zise :

— Nu-ți spusesem eu ? Acum ești mulțumită ? Dar ce soi de om e Cosimo ? exclamă după o clipă. Zicea că ieri-seară a stat mult de vorbă cu Paolo în franțuzește, în timp ce Paolo ne-a spus că nu l-a mai întîlnit de două săptămîni.

— Care o fi mincinosul ? întrebă Giovanna.

Și întrebarea rămase fără răspuns.

V

Elena ieși clătinînd din cap ; Giovanna, nervoasă și tristă, stătea la fereastră ; își trase un scaun alături și se lăsă pe el obosită. Nu se dezbrăcă, sperînd că avea să se întoarcă și Cosimo, împreună cu prietenii care-i interpretau compozițiile lui muzicale, și rămase lîngă fereastră.

Vîntul se domolise, dar nori mari, umezi și posomorîți, întunecau cerul, făcînd seara dezolantă și tristă.

Și Maria stătea la fereastră, mai palidă ca de obicei și, văzînd-o, Giovanna își spuse cu răutate :

„Dacă ea e la fereastră, înseamnă că Cosimo trebuie să sosească : ea știe."

Dar Cosimo nu sosea, și la un moment dat căpșorul Mariei se retrase repede.

„Ce-o fi ? se întrebă Giovanna, întinzîndu-se peste pervaz. A, trece Peppina. O veni în casă ? Da, vine în casă. Ce plictiseală !"

Se retrase și ea, ca să nu fie văzută, dar rămase lîngă fereastră și observă că Maria, după ce trecuse domnișoara Marchis, apăru iar, cu timiditate.

„Asta într-adevăr e îndrăgostită ! își zise Giovanna cu ironie și compătimire. Și de cine, biată Maria. Dac-ai ști tu ce soi de bărbat este idealul tău ? ! Și totuși îmi place mai mult decît Peppina, deși e săracă. Eu aș prefera-o. Mi-e simpatică, țin la ea. Ah, uite că doamnele Marchis vin încoace. Ce plictis ! Noroc că Paolo a plecat."

Gîndindu-se la Paolo, fața i se posomorî ; un moment rămase cu gura căscată, cu ochii pierduți, dar apoi, în ciuda tristeții ei, se îndepărtă de fereastră țopăind și, ajungînd la ușă, se întoarse și făcu un semn ironic de adio spre Maria :

— Adio, geloasă mică !

În seara aceea *donna* Francesca avu timp să se aranjeze puțin ; cînd intră în salon, doamna Marchis îi făcu zeci de complimente, măsurînd-o cu ironie, dar Peppina rămase rece și țeapănă, rîzînd totuși grațios și fluturînd splendidul ei evantai brodat.

Era îmbrăcată cu o bogată rochie albastră și părea mai frumoasă, mai rece, mai distantă ca de obicei. Cîți ani avea ? Probabil că era mai aproape de treizeci decît de douăzeci, dar după obrazul alb și proaspăt îi dădeai cel mult optsprezece ; părea o statuie infantă, pură și înghețată, fără viață, fără pasiuni, și era imposibil ca această creatură superbă și rece să fi avut atîția adoratori și atîtea aventuri cîte îi erau puse în seamă de limbile ascuțite.

Elena o privea cu anumită tristețe și umilință ; se gîndea că prietenii lui Cosimo ar fi găsit-o alături de Peppina și mai neinteresantă ca de obicei.

Într-adevăr, așa a și fost. Cei trei prieteni pe care Cosimo îi aduse cu multă gălăgie în salon, văzînd-o pe domnișoara Marchis, părură că nici nu le observă pe gazde, uitînd și de buna-cuviință.

Cosimo, în schimb, era contrariat că le găsește acolo pe cele două Marchis, și abia cînd s-a așezat în fața pianului a întrebat-o pe doamnă ce mai face.

— Bine. Văd că şi dumneavoastră sînteţi bine.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, binişor, zise el cu indiferenţă, ocupat cu răsfoitul partiturilor sale.

O chemă pe Elena şi-i spuse ceva în şoaptă : ea ieşi, iar cînd reintră îl văzu pe domnul Ciriaco, cel care trebuia să acompanieze la vioară, în picioare lîngă Cosimo ; ceilalţi doi prieteni o asaltau pe Peppina, iar Giovanna le întoarse graţios spatele, din moment ce nici ei nu se prea ocupau de ea. La rîndu-i, Elena se aşeză lîngă maică-sa, cu faţa spre doamna Marchis, şi i se păru că o vede pe această respectabilă cucoană bucurîndu-se cu perfidie că acei cavaleri se ocupau numai de fiica ei. Atunci, ca reacţie, Elena se simţi deasupra acestor mici meschinării, şi-i găsi ridicoli pe cei doi tineri. Şi într-adevăr erau, orice s-ar spune. Unul era avocat în fază, celălalt funcţionar ; avocatul purta ochelari şi era un prost numărul unu ; făcea curte, mai mult, se îndrăgostea de toate fetele, şi frumoase şi urîte ; totuşi, aflîndu-se între atîtea, le prefera pe cele frumoase, sau cel puţin în floare, uitîndu-le însă de cum dispăreau. Se îndrepta apoi imediat spre altele ; inima lui nu rămînea goală nici o clipă, poate întrucît capul îi era cu mult mai gol decît s-ar fi putut imagina. Funcţionarul, un continental blond şi insipid, cu nişte ochi de culoarea ardeziei, prieten la cataramă cu avocatul, îi stătea adesea în calea cuceririlor amoroase. Se întîmpla uneori ca victoria să fie de partea blondului, şi atunci avocatul o lua în altă parte.

Domnul Ciriaco, în schimb, înalt, slab, cu mustăţi de om disperat, afişa o atitudine de sceptic, de personaj important, pasionat doar de artele frumoase. Se temea să nu fie luat peste picior de Cosimo, şi îl vorbea de rău ; dar îl urma peste tot, îi făcea servicii şi îl linguşea. Şi cu toată seriozitatea şi falsa lui distincţie — se credea foarte distins — spunea insolenţe şi impertinenţe chiar şi de faţă cu doamnele ; în afară de toate astea, în momentele de

bună dispoziție, dovedea un talent nemaipomenit în a imita, în bătaie de joc și cu mult haz, o serie de persoane respectabile, ca, de pildă, judecătorul de plasă, președintele, anumiți avocați, anumiți preoți și alți indivizi care nu-l supărau cu nimic. Surprindea de minune latura ridicolă a oricărui personaj și o reproducea perfect ; de asemenea, *făcea* precum pisica, precum cocoșul, cîinele și ca alte animale.

Dar nimic nu se poate imagina mai nostim decît Cosimo Bancu caricaturizîndu-l pe domnul Ciriaco ca imitator al celorlalți.

În seara aceea Ciriaco, apropiindu-se de Cosimo, care căuta printre partituri, îi privea cu multă atenție pe funcționar și pe avocat, reținîndu-le toate mișcările, toate gesturile, ca să-i poată, desigur, imita a doua zi.

Peppina, rece la complimentele celor doi prieteni, își mișca din cînd în cînd fotoliul ca să poată fi văzută de Cosimo ; dar el nu-i dădea atenție, prins în continuare în discuția cu Ciriaco, care stătea cu mîinile la spate, rezemat de perete. Deodată, lăsîndu-se întunericul, Bancu aprinse lumînările de pe pian și, în lumina galbenă care inunda colțul acela al peretelui, în timp ce în restul salonului mai stăruia ultima licărire a serii cenușii, chipul lui părea mai palid și mai trist ca de obicei. Ciriaco îl privi în fugă, observîndu-i mîinile albe și uscate, cu unghii lungi, ușor striate, și încă o dată își zise că acest tip era de neimitat. De multe ori încercase să imite fizionomia aceea serioasă, sarcastică, vocea, gestul mîinilor acelora, aristocratice, nervoase ; în zadar, nu-i reușea. În schimb Cosimo, cînd juca rolul lui Ciriaco imitîndu-l pe el, stîrnea cea mai vie ilaritate.

La un moment dat, Ciriaco începu s-o observe pe doamna Marchis, găsind în ea un subiect pe care ar fi putut să-l caricaturizeze extraordinar. Ea, de obicei, tot vorbea și vorbea, nemailăsînd pe nimeni să scoată un cuvînt ; știa și se pricepea la toate, în afară de lucrurile

raționale, și dacă interlocutorii ei nu o urmăreau sau o întrerupeau, sau, nemergînd cu îndrăzneala pînă aici, tăceau, ea îi califica drept proști.

Era urîtă, ciupită de vărsat, cu un cap mare și un trup jigărit ; privea fix, se îmbrăca extravagant și făcea pe aristocrata : avea excelentul obicei de a te convinge, din cînd în cînd, că e bogată, că în bucătăria ei nu se gătește decît cu unt, că stătea totdeauna în fotoliu, că mulți oameni îi datorau destui bani soțului ei ; și întrucît se înrudise cu două sau trei persoane sus-puse, se lăuda cu ele față de orice nouă cunoștință. De cum îi era prezentată, începea : „Eu m-am născut în cutare loc, soțul meu este cutare, al cutărora, și ocupă cutare post. Era un înalt funcționar. Ah, dumneavoastră sînteți cutare ? Exact, am auzit de numele dumneavoastră de la soțul meu. Îl cunoașteți pe unchiul meu, șef de secție la Ministerul de Finanțe ? Mama e sora cutăruia, care are funcția cutare, iar vărul meu, care locuiește la Lion, s-a căsătorit cu o englezoaică milionară."

Apoi nu mai închidea gura ; intra în detalii intime, îți dădea de înțeles că fiica ei avea o droaie de pretendenți.

Cosimo n-o putea suferi, și în seara aceea întîrzia concertul sperînd s-o vadă plecată. Pierzîndu-și speranța, îi făcu un semn lui Ciriaco, parcă spre a-i spune : „Să începem, să ne închipuim că persoanele astea nu sînt aici !" Celălalt își luă locul, potrivindu-și cît mai bine picioarele lungi, cu laba enormă, își cuprinse drăgăstos instrumentul, înclină capul spre dreapta, ciulindu-și urechea mare și roșie ca o frunză de viță-de-vie uscată.

Din clipa aceea, el se desprinse cu totul de lumea aceasta ; nu mai văzu, nu se mai gîndi să imite pe nimeni ; mustățile nu-i mai erau zburlite, ochii, mijindu-se, i se alungiră, maxilarele îi deveniră mai proeminente și întreaga lui fizionomie luă un aer de japonez.

Concertul începu : avocatul făcu un salt și, exclamînd : „Ei, ei, începem ?" se duse și se așeză la pian.

Funcționarul, în mod vădit emoționat, își îndreptă spatele și zise cu însuflețire :

— După aceea voi cînta eu !

— Ceva frumos ? întrebă Peppina.

— Oh, răspunse blondul cu modestie, o poezie de-a mea pusă pe muzică de Bancu.

Între timp, Peppina prinse prilejul ca să-și împingă și mai mult fotoliul în față, zîmbi spre Elena și Giovanna, de parcă pînă atunci nici nu le văzuse.

Dar ele rămaseră distante, iar Giovanna, ca să-i arate că nu-i păsa de ea, nici de faptul că le neglijase, se apropie de Elena și, sprijinindu-se ușor de umărul ei, îi luă mîna și i-o strînse. Dar Cosimo o întrebă :

— De ce nu aprinzi luminile ?

Atunci, tînăra se înălță repede în vîrful picioarelor, se îndreptă să le aprindă și dădu peste un fotoliu de lîngă avocat.

— Oh, scuzați ! zise el, iar Giovanna îi rîse în față, pentru că de fapt ea era cea care trebuia să se scuze.

— Ah, zise Peppina, cu rîsul ei strident, de ce aprinzi luminile, Giovanna ? Încă se vede ; e mai poetic așa !

„Ah ! făcu în sinea ei Giovanna, imitînd ironic rîsul prietenei... De ce ar fi mai poetic ?"

Și aprinse toate luminile. În fereastră mai tremura încă amurgul, iar în depărtare, la orizont, pe o fișie de cer limpede se conturau clar crestele întunecate ale munților. Giovanna se opri să privească și din nou o cuprinse o mare și copleșitoare tristețe.

Cosimo și prietenul său atacară cu violență preludiul din *Vînătorii ;* notele pianului și trilurile viorii se contopeau într-o larmă care umplea salonul pătrunzînd pînă și în sertarele mobilelor. În acest preludiu trebuia să se *audă* solemnul și sălbaticul peisaj al munților de la Gennargentu, unde muflonii, cerbii și porcii mistreți se în-

tîlnesc la tot pasul ; vioara trebuia să profileze în special culmile de alabastru înzăpezite, să reproducă pătrunzătorul parfum al rododendronilor ; nota pedală a clavecinului să dea senzaţia acelei nesfîrşite şi tainice tăceri.

În realitate nu izbuteau să redea nimic, şi Giovanna întrezărea Gennargentu doar prin geamurile ferestrei, la îndepărtatul orizont care se întuneca.

Doamna Marchis, în sfîrşit, tăcea, profitînd de starea de reculegere generală, ca să facă studii de critică asupra diverselor personaje : Peppina surîdea, strălucind de frumuseţe, şi chiar şi Elena, lăsată uşor pe spătarul scaunului ei, cufundată parcă într-un vis, părea frumoasă în lumina din salon. Era trandafirie, cu părul ridicat deasupra frunţii de o seninătate deosebită. Avocatul se învrednicea, în fine, să o privească de sus, şi îşi zicea, puternic izbit de înfăţişarea ei :

„Iată o tînără care cred că gîndeşte profund. Cît e de serioasă şi pură !"

Instrumentiştii executau prima parte : intrarea vînătorilor călare, cu cîini, cărora li se deslușea foarte bine lătratul. Ochii domnului Ciriaco atingeau pieziş rădăcina părului de la tîmple, iar arcuşul viorii părea o baghetă magică. Peppina îl privea uimită, apoi observa mîinile lui Cosimo, mai sidefii decît clapele pianului şi, fără vraja acestor mîini, toată muzica n-ar fi avut asupra ei decît efectul unui tunet cu respectivele fulgere. În acest timp, blondul, cu cotul sprijinit pe genunchi şi cu bărbia în palmă, îşi recita în gînd poezia, iar doamna Marchis îl califica drept un tînăr inteligent, întrucît îi făcea curte Peppinei.

„Cît e de serioasă şi pură ! îşi zise avocatul privind-o pe Elena. Cîţi ani să aibă ? Poate douăzeci."

Se întoarse să o privească pe Giovanna ; dar ea-i întorcea spatele, continuînd să fixeze în depărtare un punct misterios. Singura care urmărea cu oarecare intuiţie sonata era Elena ; sufletul ei nobil căuta să pătrundă toate

lucrurile frumoase din muzica lui Cosimo, și înclinația ei binevoitoare dădea anumită valoare fiecărei note. În a doua parte i se păru că aude împușcăturile, că-i zărește pe vînători stînd nemișcați la pîndă, în spatele povîrnișurilor, că vede cerbul trecînd prudent și ușor, apoi în salturi repezi, rănit la șold și urmărit de cîini. Sonata se încheia cu întoarcerea vînătorilor, care cîntau voios, coborînd printre prăpastii, pe potecile stîncoase ale muntelui, la căderea serii.

Cîinii trebuiau să latre vesel și, spre a sugera înserarea, în depărtare trebuia să se audă clopotele pentru rugăciunea *Ave Maria*. A fost într-adevăr unicul lucru care i-a reușit bine : clopotul melancolic și vibrant se auzea în depărtare ; în ochii Elenei apăru o uimitoare lumină, pentru că încerca senzația unui peisaj înalt și pustiu, unde strălucea magnificul amurg al munților.

S-a aplaudat, s-a cerut un bis al părții finale, iar domnul Ciriaco, transpirat și emoționat, părea că se trezește dintr-un vis. După puțin timp a intrat slujnica, aducînd cafele și vinuri alese ; doamna și domnișoara Marchis hotărîră să plece.

— E tîrziu, zise Peppina privind spre fereastra ce se întunecase.

— O, nu, mai stați. O să vă însoțim noi, spuse blondul, care ținea morțiș să obțină aplauzele Peppinei pentru romanța lui *Frumoasele mîini*.

La un moment dat se sprijini de perete și, acompaniat fără nici o plăcere de Cosimo, începu. Ce voce avea ? O voce de măgar, domnii mei !

Romanța povestea despre vraja frumoaselor mîini, care alină orice durere cu mîngîierea lor.

— În schimb ai impresia că mîinile astea sînt gata să-l ia la pumni ! zise încet avocatul aplecîndu-se spre Elena.

Elena îl privi ușor mirată, dar nu-și putu reține un surîs. Chiar și Giovanna, așezîndu-se, zîmbea cu batista la gură.

Blondul continua să cînte : își ținea respirația pînă se făcea stacojiu, își apăsa șoldurile cu mîinile, se deșira și se strîngea ca un șarpe.

Încurajat de surîsul Elenei, avocatul se apropie, aplecîndu-se peste speteaza scaunului ei, și zise glumeț :

— Fiți atentă cît de insistent îl privește Ciriaco. O să fie un spectacol, cînd o să-l imite.

Elena era gata să spună : „Dar cum e cu putință ca Ciriaco să nu mai știe altceva în afară de a face pe măscăriciul ?“ însă zîmbi și tăcu.

— Să-l fi văzu caricaturizîndu-l pe De-Cerere ! zise avocatul. Puțin după aceea a picat însă pe neașteptate judecătorul, și era cît pe-aci să iasă un scandal.

— Dar eu cred că De-Cerere nu merită nici un fel de caricaturizare ! exclamă Elena cu o anume asprime, care-l derută pe tînăr.

Giovanna, ajungîndu-i la urechi numele lui Paolo printre frazele cîntecului disperat al blondului, se ridică neliniștită și se apropie de Elena. Îl auzi pe avocat spunînd :

— Știți că e transferat ?

— Cine ?

— De-Cerere.

— Oh ! exclamă Giovanna uluită. Doar a fost aici în seara asta ! Și nu ne-a spus nimic.

— Decizia a sosit chiar astă-seară, zise tînărul cu politețe. E clar că el nu știa încă. A fost numit președinte. O să fie încîntat.

— Și unde ?

Avocatul numi un orășel meridional de pe continent.

În clipa aceea cîntecul funcționarului se termină, dar, lucru trist, nimeni nu l-a aplaudat : Ciriaco din invidie,

Peppina ca să-şi păstreze cumpătul, *donna* Francesca şi doamna Marchis din acelaşi motiv, avocatul şi domnişoarele Bancu pentru că vorbeau de Paolo.

— Cosimo, zise Giovanna, întinzîndu-se peste pian. De-Cerere a fost numit preşedinte.

— Ştiam, răspunse Cosimo liniştit ; dar un intens „oh" ! de surpriză izbucni din partea celorlalţi, care imediat începură să vorbească de Paolo.

Avocatul rămase lîngă Elena, iar funcţionarul, mîhnit din pricina lipsei de aplauze, se apropie şi întrebă dacă domnişoara n-ar vrea să cînte la pian.

— Nu, nu ! zise ea.

— Ba da ! exclamă blondul cu galanterie. Ştiu că domnişoarele cîntă foarte bine : oferiţi-ne fericirea de a vă auzi.

Şi începu să-i facă mii de complimente, încît doamna Marchis, văzînd că nu-i mai făcea curte Peppinei, îl califică drept neghiob.

După puţin timp, doamna şi domnişoara Marchis plecară, neacceptînd să fie însoţite ; dar, întinzîndu-i mîna lui Cosimo, Peppina îi aruncă o privire fugară, pareă propunîndu-i ceva, iar el, deveni deodată amabil, voi să le însoţească pe scări.

Pe palier (doamna Marchis mergea înainte), Cosimo strînse cu putere mîna Peppinei şi îi spuse :

— Voi veni la unsprezece...

Pe drum, în timp ce mama le bîrfea pe femeile Bancu şi pe prietenii lor, fiica se cufundă în visare, gîndindu-se că discuţia din noaptea aceea avea să-l hotărască pe Cosimo s-o ceară de soţie.

După opt zile, Paolo De-Cerere făcu o vizită familiei Bancu, să-şi ia rămas-bun. Nu arăta nici bucurie, nici regret : era de o politeţe aristocratică şi rece, repetînd aceleaşi lucruri.

A promis că o să le scrie, că o să trimită cărți și ziare micuțelor lui prietene, spre a le dovedi că nu le dă uitării, și repetă de mai multe ori :

— Poate că n-o să ne mai vedem niciodată !

Giovanna rămase zîmbitoare și indiferentă, în timp ce el găsea modalitatea de a spune o serie de banalități cu cea mai mare amabilitate din lume.

În ajunul plecării continuă să-și arate interesul față de anumite întîmplări și persoane care acum dispăreau pentru totdeauna din cercul lui de existență, dar care rămîneau însă în cel al micuțelor lui prietene ; povesti iarăși multe episoade din trecutul său.

Repetă obișnuitele urări și, luîndu-și rămas-bun, se arătă oarecum grav, aproape emoționat. Îl însoțiră pînă la poartă.

— Adio ! repetă el, încă strîngînd mîna Giovannei, care continua să zîmbească.

— La revedere, zise Elena.

Ieșind pe poartă, se înclină, cu ochii în pămînt, și se îndreptă fără a-și mai întoarce capul.

— Adio, repetă Giovanna aproape cu veselie, închizînd poarta. Și urcă scara țopăind zglobiu, în timp ce Elena era serioasă, aproape tristă din pricina plecării lui Paolo, pe care poate că într-adevăr n-avea să-l mai revadă niciodată.

— Mai bine așa, zise Giovanna, și traversă palierul la fel de săltăreț. Lyly și Lisbet continuau să se joace, fugărindu-se și zgîriind ușile.

Lyly o luă înaintea Giovannei pînă la ușă și, ridicîndu-se pe labele dinapoi cît era de lung, începu să zgîrie și să miaune ; ea își aminti cum îl bătuse într-o zi, în prezența lui Paolo și, surîzînd, îl alungă cu piciorul.

— Mai vrei o lecție ? îl întrebă. Dar apropiindu-se de fereastra salonului, se simți deodată tristă.

Se întuneca. Deasupra ultimei culmi muntoase se zărea, parcă suspendat, un nor lung, negru, pe fondul ver-

de-albastru și clar al orizontului. Pe bolta înaltă a cerului foarte senin, o singură stea, Luceafărul, de culoarea aurului, fixă și radioasă, își proiecta inefabila-i rază asupra norului lung, care părea o îndepărtată pădure aeriană, cu conturul acela de hățișuri, de arbori și de tufișuri tremurînd ușor la orizont.

Cu bărbia sprijinită în mîinile împreunate, Giovanna privea, copleșită de o nemărginită și tainică tristețe ; i se păru că Paolo De-Cerere n-o iubise niciodată ; simți cît ar fi fost de nefericită dacă s-ar fi lăsat pradă iluziei pînă la sfîrșit, și repetă în sinea ei : „Mai bine așa !"

De ce erau făcuți oare bărbații în felul acesta ? Erau buni sau răi ? Erau buni și răi ; și i se păru că Paolo era, printre altele, un mare egoist. Totuși simți că dispariția vechiului prieten lăsa un gol în viața ei tînără : un gol în vanitatea ei inocentă. Pentru a se consola, își zise din nou că Paolo era bătrîn pentru ea, că nu l-ar fi iubit niciodată cu toată inima ; dar aceste reflecții, în loc să-i diminueze, i-au sporit melancolia ei infantilă.

Și astfel, ca un ultim tribut adus primei ei iubiri născută moartă, lăsă să-i cadă două lacrimi mari, strălucitoare ca două perle în raza reflectată de Luceafăr.

VI

În zorii unei dimineți de septembrie, Constanza Brindis și Cicchedda plecau la Oliena, amîndouă călare pe același cal. Nu era faimosul cal negru al lui Salvatore, ci blînda murgă a lui Alessio. Salvatore nu dădea niciodată, nici măcar femeilor din familie, calul lui favorit, pe cînd nepotul împrumuta cu multă bunăvoință iapa lui. El avea un fel de cresctorie de cai ; în fiecare an vindea doi sau trei, pe ceilalți ținîndu-i la pășunea de la țarcurile lui de

vite, și pe care, în afară de murga lui favorită, îi împrumuta cu plăcere prietenilor sau rudelor.

În fiecare dimineață Cicchedda înșeua murga, îi punea în spinare două coșuri mari din trestie, vîrîte într-o pereche de desagi enormi, și cobora în vale să culeagă nopali de pe locul împrejmuit al stăpînilor. Animalele și chiar membrii familiei Brindis mîncau cu nemiluita fructele astea ; și mai ales Cicchedda și Domenica, care de cîtva timp s-ar putea spune că nu trăiau decît cu nopali.

Coborînd în vale, fata călărea veselă, la trap, îndemnîndu-și iapa cu o smicea de soc ; uneori însă murga galopa atît de iute, că fata se trezea cu picioarele în aer. Dar cum la ora aceea a dimineții și în pustietatea drumului nu era nimeni s-o vadă dîndu-se peste cap, ea-și revenea imediat și, fără să se simtă stingherită, urca din nou în șa, blestemînd iapa. Ajunsă la locul împrejmuit, desprindea fructe de nopal cu o trestie lungă și cînta cele mai pătimașe *mutos*. Unele dintre ele erau compuse chiar de ea, cu uimitoare cuvinte poetice ; avea o voce frumoasă, tremurătoare, și pe cîmp, sau acasă, cînd cernea făină, acompaniată de zgomotul cadențat al sitei, sau cînd spăla rufele la rîu, cînta pînă-și pierdea răsuflarea. Acum pronunța perfect dialectul nuores (legase prietenii strînse cu cîteva fete vesele), și în ultima vară se petrecuse cu ea un fel de transformare morală și fizică. Gata cu privirea aceea adormită. Gata cu zîmbetele acelea tîmpe ! Ținea să fie îmbrăcată îngrijit și începea să-și însușească toate cochetăriile și grațiile fetelor nuorese.

Nu mai avea mersul țopăit, dar stăpînul continua să-i spună vorba aceea supărătoare ; și cînd Alessio era de față și auzea, ea se făcea roșie ca o rodie și plîngea în taină.

Dar avea un plan, cu care nădăjduia să pună capăt chinului. De mai multe ori, văzînd că de fapt Costanza

nu se mai hotăra să plece la Oliena, ceru îngăduința să se ducă singură, pe jos.

— Trei ore, numai trei ore, stăpîna mea dragă !

Dar Agada răspundea nu.

— Ei, mai e timp ! O să te duci cu Costanza cînd o să termin de tors toată lîna pe care trebuie să o duceți la țesătoarea din Oliena.

Acesta nu era însă decît un pretext, plecarea Costanzei fiind amînată din zi în zi în așteptarea răspunsului la scrisoarea trimisă de Elena Bancu.

Dar răspunsul nu sosise nici în septembrie. Acum Costanza și Agada își pierduseră încrederea ; se căiau că destăinuiseră povestea cu comoara ; simțeau că dacă răspunsul venea ori ba, dacă faptul era adevărat ori fals, nu trebuiau să-și facă iluzii.

Totuși, un firicel de speranță le mai lega încă de frumosul vis spulberat ; și într-o zi, fiind toarsă lîna, Costanza și Cicchedda încălecară pe iapa lui Alessio și plecară spre Oliena. Slujnica nu-și mai găsea locul în șa de bucurie ; cu ochii pe sus, la fiecare pas al iepii spunea cîte o nerozie, iar Costanza, privind drept înainte, serioasă și liniștită, netrezită de-a binelea și palidă, tăcea sau răspundea cu indiferență.

Aurora sîngera încă în spatele piscurilor Singurătății și, la capătul văii, munții de la Oliena apăreau trandafirii pe cerul foarte limpede și luminos sub primele raze ale îndepărtatului soare ce sta să se nască. Versantul dinspre apus al muntelui Orthobene, șoseaua și adîncul văii rămîneau însă în umbra răcoroasă a zorilor ; în hățișurile înrourate, printre visătorii măslini cenușii, era un vesel ciripit de păsări ; dinspre munte veneau miresme proaspete de ierburi aromate, de fistic și de stînci umezite de rouă.

Soarele era deja sus cînd ieșiră pe cîmpia Olienei, în fața munților liliachii, printre țarinile fără arbori și mi-

riştile dese, de un auriu intens. Începură să întîlnească ţărani călare şi ţărănci mergînd pe jos care, cu pantofii în mînă, se duceau la Nuoro să vîndă fructe.

Cicchedda, recunoscîndu-şi consătencele, le striga pe nume, agitîndu-se pe iapă şi rîzînd cît o ţinea gura. Olienesele se opreau mirate, nemairecunoscînd-o în portul ei nuores, şi-i aruncau vorbe de ocară. La un moment dat, Costanza, enervată, le spuse cine e tovarăşa ei.

— Oh, oh, e Cicchedda Brontu ! Ia te uită, ia te uită, e Cicchedda Brontu ! strigară olienesele, înconjurînd-o.

O fată zdrenţăroasă îi zise :

— Oho, ţi-ai spălat carapacea ?

— Eu, da. Acum spalăţi-o şi tu ! îi strigă Cicchedda.

Femeile începură să rîdă, dar, după ce se mai îndepărtară, fata zdrenţăroasă se întoarse şi strigă :

— Numai că eu nu mă duc la Nuoro să cerşesc !

Cicchedda se înroşi ; voia să descalece şi să azvîrle cu o piatră după nemernica aia, dar Costanza, temîndu-se de scandal, îmboldi iapa la galop. Slujnica trebui să se ţină zdravăn, ţipînd de frică să nu cadă, iar cînd murga îşi reluă pasul obişnuit, zise :

— Uită-te la ele ! Uităt-te la oliensele astea cum nu pot să sufere pe nimeni care-şi schimbă viaţa ! Mă gîndesc ce-o să fie, adăugă apoi, cînd m-or vedea măritată !

— Ei drăcie ! exclamă Constanza. Ce-ţi trece prin cap ! Te gîndeşti să-ţi iei bărbat ? Asta era că de la o vreme încoace ai începu să fii...

— Cum am început să fiu ? strigă ea roşie şi enervată.

— Ei, să fii mai zglobie. Ţi-au intrat gărgăuni în cap ? O să ţi-i scoată mătuşa Agada cu coada măturii.

Cicchedda începu să rîdă, cu ochi strălucitori ; rîse şi Costanza, iar un ţăran cu hainele albite de var, care tocmai trecea pe lîngă ele, le privi şi zise :

— Uşurel, uşurel, mîndreţelor, că altminteri o să căde ţi de pe cal.

Dar ele nu-i răspunseră, ca să nu-l stîrnească la vorbe nelalocul lor, şi continuară să rîdă în aerul proaspăt al livezilor, al grădinilor verzi şi irigate.

— Cînd o să te măriţi tu cu Alessu, zise Cicchedda, o să-mi dai mătase roşie şi postav negru pentru o haină, şi atunci o să-mi fac şi eu rost de un iubit...

— Alessu nu se gîndeşte să se mai însoare şi, în orice caz, nu s-ar gîndi la mine. El vrea o femeie bogată şi bună gospodină. Tu i-ai fi potrivită ! zise Costanza cu ironie.

— Eu ? Eu nu merit nici să-i leg şireturile la pantofi ! exclamă Cicchedda roşindu-se, fii serioasă. Nu trebuie să-ţi rîzi de mine fiindcă sînt săracă. Dar tu, care eşti bogată...

— Bogată pe naiba ! zise Costanza.

Tăcură, cufundate parcă amîndouă într-un vis, şi aşa intrară în Oliena. Cicchedda nu simţi aproape nici o emoţie revăzînd primele case dărăpănate ale satului şi femeile care ieşeau pe la portiţe să le privească, pline de curiozitate, părea însă cuprinsă de o oarecare tristeţe, şi ochii ei mari visau în umbra unui gînd nespus de blînd şi dureros...

Descălecară în faţa unei căsuţe sărăcăcioase, la o rudă de-a Ciccheddei, ţesătoare, căreia Costanza îi dădu ghemele mari de lînă albă şi neagră, precum şi o bucată de carne. Femeia se apucă imediat să o gătească, iar ele plecară să hoinărească prin sat.

Nimeni nu mai recunoştea în Cicchedda pe micuţa şi zdrenţăroasa cerşetoare de acum trei ani ; faptul o bucura, iar dacă uneori Costanza o prezenta ca olienesă, ea sărea ca arsă, negînd. Se părea că o nouă conştiinţă se trezeşte în ea, făcînd-o să roşească pentru trecutul ei mizer.

Neştiind cum să-şi petreacă dimineaţa, stăpîna şi slujnica se duseră la o vie a ţesătoarei, nu prea departe de sat, la poalele muntelui. Locul era de un pitoresc nebănuit, înmiresmat de cimbrişor şi de lumînărică ;

umbra munților albi și blînzi cădea peste via neruginită, în care strugurii se și copseseră ; prunele violete se reliefau pe verdele strălucitor al pomilor zvelți. În depărtare, pe povîrnișurile orizontului însorit, se vedea Nuoro.

— Ce-o fi făcînd mătușa Agada ? întrebă Cicchedda, privind într-acolo cu nostalgie.

— O fi pregătind prînzul ! zise Costanza, spălîndu-se la o fîntînă, și adăugă cu răutate : unde-ți place mai mult, aici sau la Nuoro ?

— La Nuoro, răspunse fata.

„Să mă trăznească dacă Cicchedda nu e îndrăgostită ! își zise Costanza culegînd prunele violete. Dar de cine ? Numai să nu-și rupă gîtul !“ Și clătină din cap, părîndu-i-se că slujnica a luat-o pe-o cale greșită și că, din nenorocire, o să se trezească repede din stupidul ei somn copilăresc.

La întoarcere, pe cînd străbăteau un drumeag mărginit de niște ziduri mici năpădite de ruguri de mure, Costanza întrebă :

— Așadar, mergem la vrăjitoare ?

— Sigur că da ! răspunse Cicchedda, și în gînd : „Doar nu pentru asta am venit ?“

— Și ce o întrebăm ? zise cealaltă cu falsă naivitate.

„Ei, știi tu ce vrei să o întrebi !“ se gîndi Cicchedda. Apoi, cu glas tare :

— Eu o s-o întreb dacă mă mărit...

— Numai la asta ți-e gîndul ! Ești îndrăgostită ? Ai fost văzută stînd de vorbă cu un licean...

Cicchedda rîse, dînd din umeri ca și cum ar fi spus : „Ce prostie !“ și exclamă :

— E un student din Oliena ; de cîte ori mă vede, mă oprește, dar eu nu-l iau în seamă !

— Nu-l iei în seamă ? Atunci pe cine iei tu în seamă ? Cu cine te iubești ?

— Cu pîinea ! zise cealaltă rîzînd. Dar apoi se supără. Ia să lăsăm pălăvrăgeala asta și să mergem la mătușa Marta Fele.

— Trebuie să fii singură cu ea cînd o întrebi ?

— Ți-am spus de o mie de ori. Ce, ți-e frică ?

— Îți face vreun rău ? Te atinge ? întrebă Costanza neliniștită. Nu mai e nimeni de față ?

— Sigur că nu ! Nimeni.

— Știi ce vreau s-o întreb ? zise Costanza, gîndindu-se că trebuie să caute un pretext.

— Dacă te înșeală iubitul ?

— Eu n-am iubit și nici nu mă gîndesc la asemenea nerozii. Ascultă, dar jură că n-ai să spui la nimeni...

— Pe sufletul meu !

— Ascultă, bunică-mea era plină de bani. Acum, cînd a murit, nu i-au găsit nici un sfaț, și toți spun că ar fi ascuns o groază de bănet, și că moartea nu i-a dat răgaz să spună unde. Așa că eu vreau să o întreb pe vrăjitoare dacă-i adevărat, dacă banii ar putea fi găsiți, și unde. Crezi că o să răspundă ?

— Și de ce nu ? zise Cicchedda, ghicindu-i gîndul.

Apoi tot drumul o bombardă pe Costanza cu întrebări, pălită de o nouă tristețe.

— Or fi mulți bani ?

— Cum să nu ! Peste zece mii de scuzi.

— Dumnezeule mare ! Atunci chiar că o să fii bogată, și dacă o să te căsătorești cu Alessio, o să fiți cei mai bogați oameni din Nuoro !

— Azi e duminică, zise Costanza trecînd prin fața bisericii, și noi nici măcar n-am fost la slujbă. Dacă ar ști mătușa !...

Biserica era închisă, și oricît ar fi așteptat ele tot n-ar fi venit nimeni să le deschidă ; se mulțumiră, așadar, să se uite și să se roage prin găurile ușii roase, apoi își reluară drumul spre casa țesătoarei.

— Crezi că e păcat să te duci la vrăjitoare ? zise Costanza, fulgerată de un gînd.

— Da, sigur că da ! zise Cicchedda, fulgerată şi ea de gîndul ăsta, sau prefăcîndu-se că e. Dacă află mătuşa Agada ne rupe oasele !

— N-o să afle, dacă nu-i spui tu.

— Eu ? Ferească sfîntul, dar s-ar putea să afle, că o să fim văzute cînd o să intrăm la ea, şi olienesele astea sînt tare curioase. Pînă nu dau ele de fir, nu se lasă... zise Cicchedda şi, cu un zel nemaipomenit, încerca s-o convingă pe Costanza să nu se mai ducă la vrăjitoare. Pe cît de mult dorise la început să se ducă, pe atît, acum, gîndul acesta o dezgusta.

La Nuoro avea să se afle, şi era o mare ruşine să te duci la vrăjitoare ; avea să ajungă la urechile mătuşii Agada, şi vai de ele ! Trebuiau să-i ducă vrăjitoarei ceva în dar, că nu primea bani, şi n-aveau ce să-i dea. Şi apoi, cine ştie dacă o să ghicească, ori cine ştie dacă n-o să profite ea de taina asta.

Şi mai era şi păcat, şi încă o mie de alte lucruri.

Evident, renunţa la atît de mult visata ei întîlnire cu vrăjitoarea, numai şi numai ca s-o împiedice pe Costanza să ia legătura cu ea ; dar Costanza ştia să învingă orice piedică, orice ezitare ; şi, ca să nu trezească bănuieli, Cicchedda trebui să o însoţească la bătrîna Fele.

Era ora două ; soarele de septembrie, încă fierbinte, încingea ulicioarele mizere ; şi pe măsură ce se apropiau de casa vrăjitoarei, satul devenea şi mai trist, cu drumeaguri murdare, case în paragină, sub bolta cerului luminos şi cald, în lumina puternică a după-amiezei.

În faţa cocioabei vrăjitoarei, tristeţea *ambianţei* ajungea pînă la desnădejde, care se strecura şi în sufletul celor două fete, încă prea puţin apte să primească impresia locurilor şi a lucrurilor.

Nu se vedea nimeni ; uliţa se lărgea într-o mică piaţă năpădită de urzici şi de alte buruieni uscate. De după un zid în ruină se ţtea un melancolic smochin sălbatic, prăfuit, iar un cîine cenuşiu, slab şi tăcut, scormonea prin gunoaiele drumului.

— Mătuşă Marta ! Mătuşă Marta ! strigă Cicchedda în faţa unei uşiţe deschise. Şi cum nu răspundea nimeni, fetele înaintară într-o bucătărie întunecoasă, unde, într-un colţ, se zărea o piatră de rîşniţă care nu mai era bună de nimic şi un cuptor dărăpănat. În fund era o altă uşiţă ; Cicchedda o deschise fără să şovăie şi dădură într-o curticică asemenea pieţişoarei din drum, năpădită de aceleaşi buruieni uscate şi de pietre.

La umbra unui smochin sălbatic — chiar acela pe care-l văzuseră din drum — o femeie, stînd ţeapănă, zdrenţăroasă şi prăpădită, torcea, înconjurată de şase găini somnolente. Tristeţea sporea, Costanzei nu-i mai prea venea să înainteze.

— Hai, zise Cicchedda, încurajînd-o, şi se îndreptă spre femeie, salutînd-o cu voce tare. Din felul cum aceasta reacţionă, Costanza îşi dădu seama că femeia care torcea era surdă ; crezînd că e vrăjitoarea, făcu o strîmbătură, dar Cicchedda zise :

— E sora mătuşii Marta.

Tot gesticulînd, slujnica izbuti, în sfîrşit, să se facă recunoscută şi să-i explice motivul vizitei.

—Unde e mătuşa Marta ? răcni, lipindu-şi gura şi mîinile de urechea surdei.

Femeia, care se uita fix la Costanza, zîmbindu-i, arătă cu degetul spre fundul curţii o căsuţă cu un etaj ; trebuiau să se caţere pe o scară veche, mobilă, ca să ajungă la o uşă care se deschidea aproape sub acoperiş.

Surda le făcu să înţeleagă că vrăjitoarea, stăpînită de spirite, era acolo sus.

— De mult ? întrebă Cicchedda arătînd cu degetul.

— Nu de mult.

— Repede, Costanza, urcă-te pe scară și intră. Cînd simte că-i vine criza, mătușa Marta are grijă să se retragă acolo.

Costanza însă șovăia, și întrebă privind ușa :

— Cum, e deschisă ? Nu cade de-acolo ?

— Stă într-o cămăruță de-alături. Du-te.

— Mi-e frică, zise încet Costanza.

— Ce proastă ești ! N-o să-ți facă nimic. E o biată bătrînă, un pumn o pune la pămînt.

— Dar spiritele ?

Aproape tremurînd, Costanza se îndreptă spre scară și, în timp ce Cicchedda i-o ținea, începu să se cațere sprintenă, prefăcîndu-se că rîde, dar cu inima ca gheața. Ajunsă în dreptul ușii, o împinse și, înainte de a intra, aruncă o privire. Era o cămăruță chiar sub acoperiș, cu un pat de lemn, vechi și prăpădit, o ladă străveche, o cană așezată pe jos și pînze de păianjen prin colțuri.

Ascuțindu-și privirea, Costanza o văzu prin ușa întredeschisă pe vrăjitoare, culcată în camera de alături ; era bătrînă și părea că doarme.

„Mi-e frică, mi-e frică !" își zise fata, tremurînd în fața misterului, pe care ideea păcatului îl făcea și mai profund ; intră totuși, lăsînd ușile deschise.

O privi îndelung, plină de curiozitate, pe vrăjitoarea cufundată într-un fel de somn cataleptic ; era îmbrăcată în negru, desculță și zdrențăroasă, slabă și cu pielea ca arsă ; fața însă, încadrată de părul alb, strîns într-o scufie neagră, era senină, palidă, cu trăsături atrăgătoare și cu cearcăne mari, vineții, în jurul ochilor.

Costanza prinse curaj, dar, agasată și plictisită de somnul bătrînei, se întoarse la ușa primei cămăruțe și, aplecîndu-se, zise :

— Doarme.

— Ei, așteaptă pînă o să înceapă să vorbească, și atunci întreab-o repede, îi spuse Cicchedda.

Costanza închise ușa și, întorcîndu-se lîngă culcușul vrăjitoarei, îi văzu, cu o nouă groază, gîtul slab și negru umflîndu-i-se ușor și mîinile contorsionîndu-i-se. Biata bătrînă era cuprinsă de oribile convulsii epileptice. Costanza crezu că o năpădiseră spiritele, care-i frămîntau trupul.

Hipnotizată parcă, pradă convulsiilor, bătrîna Fele spunea lucruri groaznice și extraordinare, schimbîndu-și din cînd în cînd inflexiunea vocii, făcînd ca tot felul de animale ; vorbea în graiuri ciudate, cu sunete guturale și stridente, ce puteau trece drept latină ori spaniolă, dar care, în schimb, puteau să fie și ostrogotă. În asta consta meritul ei suprem, faima ei nemaipomenită ; din fericire însă, la întrebările timide ale Costanzei, răspunse în simpla olianesă.

Dar nu spuse nimic precis. Printre ocări, blesteme și răcnete de pe altă lume, răspunse că da, comoara aia exista într-adevăr, dar că-i trebuiau date exacte ca să o găsească.

„Pe dracu' ! își zise în gînd Costanza. Dacă aș fi avut date exacte, n-aș fi venit aici să tremur de frică."

Făcîndu-și curaj, continuă cu stăruințele ei.

— Străduiți-vă, străduiți-vă să ghiciți locul, uitați-vă bine, căutați...

Vrăjitoarea căuta, căuta, dar răspundea mereu :

— Există, există, dar e nevoie de indicații precise. Adu-mi-le și o să te conduc...

„Dacă am indicațiile, nu-i nevoie să mă mai conduci dumneata !" își zise Costanza enervată.

Vrăjitoarea, înfricoșată, cu fața, cu mîinile și cu gîtul umflate, se tăvălea, apucîndu-se de pat, se zvîrcolea toată. Costanzei îi era frică să n-o vadă căzînd și spărgîndu-și țeasta în furia cu care și-o izbea de pat, dar se pare că bătrîna avea instinctul conservării. Uneori, ca reacție firească, sau de ciudă, Costanza se gîndea dacă totul nu era decît o prefăcătorie, dar cînd vrăjitoarea scoase niște

sunete stranii, asemănătoare cu cîntatul cocoşului, se înfioră de groază şi fu gata s-o ia din loc.

— Stai, stai ; eşti nuoresă ? o întrebă vrăjitoarea cu voce firească şi blîndă.

„S-a trezit ?“ se întrebă Constanza, şi se miră văzînd că ochii bătrînei sînt tot închişi, că membrele îi sînt tot răsucite de convulsii.

— Eu sînt cel mai *mic,* zise vocea blîndă a vrăjitoarei, cel care o ocroteşte pe Marta Fele de alţi şase demoni.

„Oh, oh !“ exclamă în sinea ei Costanza, şi întrebă cu îndrăzneală :

— Atunci, de ce nu-mi răspunzi tu ?

Spiridusul se înfurie şi, în timp ce mătuşa Marta se ridica din pat (Costanza se refugie în cealaltă cămăruţă), strigă :

— Şi cine crezi că ţi-a răspuns dacă nu eu ?

„Mi-ai răspuns pe naiba !“ îşi zise fata ; apoi, văzînd că vrăjitoarea cade iar pe pat, izbindu-şi foarte tare capul, zise :

— Bine ! atunci, la revedere.

— Adu-ţi aminte de cel *mic,* de *micuţul cel bun ;* trebuie să-i faci şi lui parte din comoară, sau nuoresa, sau nuoresa... strigă o altă voce a vrăjitoarei, răguşită şi stinsă.

„S-o crezi tu !“ răspunse în sinea ei Costanza, coborînd repede scara.

Cicchedda îi veni în întîmpinare alergînd, şi aproape că nici n-apucă să coboare, că aceasta şi începu să urce.

— Ce grabă ! zise Costanza, rîzînd fără să vrea.

Apoi, prost-dispusă, se apropie de surdă, şi simţind, în ciuda decepţiei suferite, o mare milă faţă de cele două creaturi nenorocite, îi arătă banii, întrebînd-o prin semne dacă-i voia.

— Nu, zise surda cu hotărîre.

Nu primeau bani de frica poliţiei şi n-aveau niciodată încredere în nimeni.

— Atunci ce să vă dau ? întrebă Costanza întinzînd mîinile goale ca s-o facă să înţeleagă că nu avea nimic altceva.

— N-ai văzut-o ce dezbrăcată e, şi eu la fel ? întrebă surda privindu-şi hainele rupte. Sîntem aproape goale. Trimite-ne nişte zdrenţe de la Nuoro.

— Da, făcu semn cu capul Costanza.

Surda nu-şi mai lua ochii de la şorţul ei albastru din indian.

— „Să ştii că-l vrea ! se gîndi fata. Să i-l dau ? Nu, e încă prea nou."

— Asta da lucru bun ! zise surda atingîndu-i-l cu mîna.

„Eh, ce spuneam eu !"

Între timp Cicchedda, ajungînd repede sus la vrăjitoare, o mişca uşor şi îi striga :

— Mătuşă Marta, mătuşă Marta, ce mai faci, nu mă recunoşti ? Sînt Cicchedda, sînt nepoata dumitale. Cum ai îmbătrînit...

Vrăjitoarea, o clipă nemişcată, mută şi sleită, începu iar să izbească puternic cu piciorul şi cu mîna dreaptă ; dădu de vreo zece sau douăzeci de ori cu pumnul în pat, apoi repezi braţul în sus, şi dacă Cicchedda nu s-ar fi tras înapoi, ar fi lovit-o în faţă. Cuprinsă iar de convulsii, începu să bombăne, blestemînd.

— Mătuşă Marta, zise Cicchedda prinzînd momentul, sînt nepoata dumitale, şi am venit să te întreb ceva. E o persoană care-mi vrea răul şi mă insultă mereu. În fiecare zi. Ce să fac ca să nu mă mai insulte ?

— Du-te dracului ! strigă vrăjitoarea. Du-te dracului !

— Du-te dumneata ! strigă Cicchedda. Vreau să-mi răspunzi. Hei, nu eşti cu nuoresa, acum, eşti cu mine, cu Cicchedda Brontu, nepoata dumitale. Răspunde-mi, altminteri te bat !

„Aşa trebuie să fac, biata de ea ! se gîndi. Ameninţînd-o pe ea cu bătaia, *cel mic* o să răspundă. Altfel, nu."

Într-adevăr, printr-un fenomen de sugestie, vrăjitoarea păru să se supună poruncii autoritare ; ba chiar începu să tremure, apoi se liniști.

— Eh, zise ea, vorbind parcă în vis, mușcă-l de piciorul stîng !

Cicchedda începu să rîdă, din pricina vulgarității și dificultăți rețetei, și se duse să se așeze pe un scaun schilodit, privind cu milă odăița mizeră.

— E cu neputință, ce-ți trece prin minte ? ai luat-o razna ? Gîndește-te bine, e o neghiobie ! Auzi, să-l muște de picior ! Și-apoi nu-i el omul care să se lase să-i faci asemenea lucruri. Mi-ar da una cu piciorul ăla și m-ar alunga din casa lui. Iar eu nu vreau să plec, mai ales acum cînd stăpîna mi-a promis cinci lire pe lună. Cinci sau șase, asta o să mai vedem. Hai, spune. Vreo băutură, mai bine, vreun descîntec.

— Ah, chiar așa, o băutură ! răspunse vrăjitoarea. Toarnă-i în vin puțin păr ars.

— Nimic altceva ?

— Nimic.

— Dar de la cine ?

— De la persoana pe care o iubește cel mai mult.

— „Alessio !" exclamă în sinea ei Cicchedda, gîndindu-se însă imediat că era nespus de greu să facă rost de o șuviță din părul lui. Repetă :

— Nimi altceva ?

— Nimic, nimic.

— Ah, acum — zise ea după cîteva clipe — *uită-te* la asta. Trase din buzunar o batistă colorată și o puse în mîna vrăjitoarei, care o strînse în pumn.

— E o batistă, zise, ținînd ochii tot închiși.

— A cui e ?

— A unui bărbat.

— Mă iubește bărbatul ăsta ? întrebă fata roșindu-se.

— Cît mă iubește și pe mine !

Răspunsul o întristă pe Cicchedda. Își luă batista și, aplecîndu-se asupra vrăjitoarei, care se agita și gemea încercînd să se elibereze de sugestie, o întrebă cu timiditate :

— Cu cine o să se însoare ?

— Nu știu.

— Cu cine o să se însoare ? Răspunde-mi !

— Cu o fată săracă.

— Foarte ?

— Foarte.

— Doamne Dumnezeule ! suspină fata. O să fiu eu ? întrebă.

— Nu știu, nu știu. Pleacă... zise mătușa Marta sleită, și a fost cu neputință ca Cicchedda să mai afle ceva ; dar credea că aflase destul, și un sentiment profund de durere și speranță îi copleșea întreaga ființă.

— Adio ! zise, și gîndindu-se la ceea ce Costanza nu se gîndise, puse cîțiva bănuți de aramă sub căpătîiul mătușii.

Abia ieșise, cînd o auzi pe vrăjitoare imitînd cîntatul lugubru al cocoșului.

„O prevestire rea ?“ se gîndi fata cu tristețe.

Cînd coborî în curte, Costanza îi spuse că surda dorea șorțul ei.

— Atunci, dă-i-l ! Ai atîtea !

— Voiam să-i dau bani...

— Lasă banii ! Dă-i șorțul sărmanei ăsteia.

Costanza lăsă să-i fie luat, dar, ajungînd în drum, îi păru rău ; și porniră amîndouă tăcute, căindu-se parcă de vizita făcută.

În amurg, mătușa Agada le mai aștepta încă, așezată sub șopron, cu micuțul Domenico în poală, pe care voia să-l învețe *Ave Maria*. Dar copilul n-o prea asculta ; turuia vesel și nu sta locului nici o clipă.

— Unde s-a dus Cicchedda ? întreba din cînd în cînd. Vreau Cicchedda și puiul de găină și turturica.

— Stai cuminte și învață, altfel ajungi în iad. *Dumnezeu să te păzească, o, Sfîntă Fecioară...*

— Puiul, turturica...

— Ce pui, ce turturică ? Stai liniștit și învață. *Dumnezeu să te păzească...*

— Nu, dom'le ! exclamă în cele din urmă copilul cu ton autoritar. Vreau puiul, Cicchedda mi-a spus că-mi aduce un pui de găină și o turturică. Unde e Cicchedda, de ce nu se-ntoarce ?

— O să se-ntoarcă numaidecît, inimicara mea, nu fi rău, că vin fiarele și te mănîncă...

— Unde sînt fiarele ? zise Domenico cu îndrăzneală. Dacă vin, Alessio ia pușca și le împușcă !

Îi zicea tatălui pe nume și-i spunea *tu*, așa cum adesea obișnuia și cu ceilalți. Agada se încăpățîna să-l învețe *Ave*, dar nu era chip ; mai apoi își lăsă capul pe pieptul mătușii și zise :

— Unde e Cicchedda, cînd se întoarce ? Dacă nu se-ntoarce repede, mă duc eu s-o caut...

— Auzi, auzi, vin ! exclamă Agada, parcă trăgînd cu urechea la un zgomot îndepărtat. Pe cine iubești tu mai mult, pe mine, pe Costanza sau pe Alessio ?

— Pe Cicchedda ! zise el cu însufleţire ; și nu se liniști pînă ce n-o văzu pe fată : i se agăță de picioare, scoțînd strigăte de bucurie și cerînd puiul și turturica.

Ea îi aducea în schimb un pui de vrabie, pe jumătate mort de foame și de frică.

— Uite turturica, puișorul meu, zise luînd copilul în brațe și sărutîndu-l ; puiul nu l-am adus fiindcă găinile noastre l-ar fi omorît de gelozie.

— Ce tîmpenii îi îndrugi copilului, zise Agada. D-aia e el scrîntit ca și tine !

— Scrîntită ești tu, Agada Brindis ! strigă Domenico strîngînd puiul de vrabie în pumn.

Femeile rîseră ; Cicchedda îl certă :

— Nu se spune așa mătușii, nu se spune așa !

Femeile încă mai rîdeau cînd intră Alessio, dar el nu rîse auzind „minunile" lui Domenico, care, legînd o sfoară de gheruța puiului de vrabie, încerca să-l facă să zboare. Se îndreptă spre el serios și-i zise :

— Repetă în fața mea cuvintele pe care i le-ai spus mătușii Agada !

Domenico își lăsă căpșorul în jos.

— Cine te-a învățat asemenea lucruri ? Poate Cicchedda ?

Cicchedda se înroși, plecîndu-și și ea capul. Alessio încheie :

— Dacă mai spui vreodată asemenea lucruri, va fi vai de tine !

— Și n-a spus că mai mult decît pe mine, pe Costanza și pe tine o iubește pe Cicchedda ! zise Agada cu prefăcută seriozitate.

— Ba da, ba da, vă place ori nu vă place, așa e ! strigă Domenico cu glăscior strident.

Un hohot de rîs puternic și vesel porni dinspre fundul bucătăriei, unde Cicchedda atîrna șaua de un cui, iar Domenico, temîndu-se că tată-său o să-l bată, se refugie și el acolo, trăgînd sfoara de care legase vrăbiuța.

Dar tatălui nici nu-i trecea prin minte să-l bată ; ba chiar era mîndru de vioiciunea copilului, pe care o atribuia agerimii minții lui ; voia totuși să-l educe bine și se supăra cu adevărat cînd copilul repeta fără să-și dea seama anumite obrăznicii învățate de la Salvatore Brindis, care rîdea să se prăpădească auzindu-l. Alessio avea un fel de delicatețe elegantă, care ieșea și mai mult în evidență alături de grosolănia lui Salvatore. De fapt, unchiul era bun la inimă, dar se arăta aspru, insolent și grosolan, pe cînd Alessio ura grosolănia.

VII

Mătușa Agada a fost foarte mîhnită și îndurerată de răspunsurile pe care i le dăduse vrăjitoarea Costanzei. Trase din caier un fir lung ca disperarea și zise :

— Degeaba ! Ne-am născut fără noroc ! Și înfășură firul pe fus oftînd. Și totuși nimeni nu-mi poate scoate din cap că Elena știe ceva. N-am făcut bine.

Costanza înțelese ce anume nu făcuseră bine și lăsă capul în jos, privindu-și șorțul și părîndu-i rău după cel pe care-l dăduse surorii vrăjitoarei. Și amîndouă femeile căzură într-o adîncă tristețe ; era prea dureros să-ți pierzi orice speranță. Că exista comoara, erau acum mai mult decît sigure, dar s-o găsească nu mai nădăjduiau ; totuși, în adînc, o speranță vagă, smintită, reprimată și nemărturisită a rămas ; era speranța necunoscutului, a ceea ce *putea să se întîmple*, dacă nu într-o zi, în alta. Cine știe ?

În definitiv, Elena Bancu nu era rea, era credincioasă și sinceră. Și apoi, cele două Brindis puteau să supravegheze tot ce se întîmpla în casa Bancu. Într-o zi, Costanza, la îndemnul Agadei, i-a spus Elenei despre vizita ei la vrăjitoare.

— Și tu crezi în lucrurile astea ? a întrebat-o Elena rîzînd. Eu nu știu : totuși tu nu pari o ignorantă. E și păcat, știi ? Dacă nu ne căutăm norocul din altă parte, nimerim prost ! Apoi adăugă, fixînd ochii mari ai Costanzei : Dar chiar, tu peste puțin timp n-o să mai ai nevoie de nimic. E adevărat că te măriți cu Alessio ?

— Da' de unde ! zise Costanza cu un aer îndurerat. Cine ți-a spus ? Ce tîmpenii se mai spun ! Cum îți închipui că Alessio s-ar gîndi la însurătoare cînd Maria a murit abia de șase luni ? Cine ți-a spus ? insistă ea, totuși, cu interes.

— Cine ? făcu Elena, parcă întrebîndu-se. Stai, cine mi-a spus ? Aha, Cicchedda !

— Slujnica noastră ?

— Da, alaltăieri, cînd a venit aici.

— Ia te uită ce nebună ! zise Costanza înroşindu-se. Îţi jur că nu-i adevărat ! Şi de tine se zice că te măriţi cu un preşedinte. Nu-mi aduc aminte cum îl cheamă.

— Nu-i adevărat. Prostii, zise Elena cu sinceritate.

De cum ajunse acasă, Costanza se luă la harţă cu Cicchedda ; se certară, îşi spuseră vrute şi nevrute. Acum slujnica răspundea, se înfuria la fiecare observaţie, lua o atitudine bizară ; nu mai trebăluia cu muta resemnare de mai înainte, pierdea în bunătate şi răbdare pe cît părea să cîştige în inteligenţă şi frumuseţe. Îşi făcea în continuare şi cu punctualitate treburile, dar vai dacă-i ziceai un cuvînt de reproş. Şi acum Agadei îi era teamă să n-o piardă ; conştiinţa povăţuind-o, în sfîrşit, că fata merita o răsplată, îi stabili cinci lire pe lună ; dar întrucît ştia, la momentul potrivit, să facă anumite speculaţii, într-o zi îi ţinu Ciccheddei următorul discurs :

— Ascultă. Tu acum eşti o fată care trebuie să se poarte frumos şi cuviincios...

Cicchedda ştia prea bine, aşa că făcu o strîmbătură drăgălaşă.

— ... acum, cînd te duci la biserică, trebuie să fii îmbrăcată cum se cuvine, cu pantofi...

— Îi am !

— ... şi cu corsetul bine legat...

— Cred că nu m-aţi văzut niciodată la biserică cu corsetul desfăcut !

— Eh, nu te prea omori tu mergînd la biserică !

— Fiindcă nu mă lăsaţi să mă duc.

— Nu, fiindcă îţi place să te plimbi. Dar să lăsăm asta. Trebuie, aşadar, să fii îngrijit îmbrăcată, să-ţi cumperi jachetă şi haină lungă.

— Dacă-mi daţi banii înainte !

— N-am, dar tu știi că am o jachetă și o haină lungă pe care vreau să le vînd fiindcă-mi sînt strîmte. Ți le dau în contul simbriei...

Cicchedda s-a învoit, și în felul acesta a fost plătită cu anticipație aproape pe un an, fiindcă Agada, cu toată conștiința ei, i le-a dat la un preț dublu față de cît valorau. Fiindu-i totuși teamă că într-o zi fata ar putea s-o lase, se purta bine cu ea, fiindcă acum cu greu ar fi găsit o slujnică mai pricepută, la o leafă atît de mică. Cicchedda cunoștea toate colțurile casei, știa rosturile gospodărești, era îndemînatică, credincioasă, pricepută, nu trăda secretul, nu fura, mînca și dormea puțin. Iar uneori era de o bună dispoziție molipsitoare, care alunga melancolia din sufletul auster al mătușii Agada. Spunea naivități ciudate și adevăruri care te făceau să rîzi, deși erau profunde ; aducea de pe drum, de prin case, de prin toate cotloanele pe unde pătrundea, o sumedenie de vești, de bîrfe, de lucruri nemaipomenite și emoționante.

Cei din familia Brindisi duceau o viață retrasă, dar le plăcea să știe ce se petrecea cu alții și se bucurau din plin de calitățile de bun cronicar ale Cicchedei.

Apoi, Domenico se atașase de slujnică cu toată intensitatea sentimentelor infantile ; fără ea, care parcă-l vrăjise, nu mînca, nu dormea, nu sta liniștit ; și cînd ea trebuia să plece de acasă zile întregi, devena melancolic, neliniștit și neascultător. Dacă se îmbolnăvea, ceea ce se întîmpla adesea, datorită capriciilor pe care i le îngăduiau în absența tatălui, numai Cicchedda reușea să-l îngrijească și să-l facă să ia medicamente.

Acum Domenico — cu frumoșii lui ochi verzi indiferenți, cu gropițele din obrajii proaspeți și trandafirii, cu rîsul lui de păsărică, precum și cu căluții și cu puștile lui din trestie, cu strengăriile lui, cu zarva lui care, deși nesemnată, întorcea toată casa pe dos, cu micile lui discursuri bizare și cuvinte învățate de la Salvatore Brindisi — era idolul familiei, și vai de cine l-ar fi atins !

În loc să fie geloși, cei din familia Brindis priveau cu plăcere preferința copilului pentru Cicchedda. Li se părea un semn de inteligență ; nu era absolut adevărat și uimitor ceea ce gîndea, încerca și gîngurea călugărașul ?

— Lăsîndu-l, așadar, să se lipească de cine vrea și-i place lui, să fim mulțumiți că Cicchedda știe cum să-i intre în voie, cum să-l împace, cum să-l facă să ia medicamentele, să se lase spălat și schimbat, să învețe rugăciunile și cuvintele frumoase.

Argumentul era logic, fără nici o fisură, ba era chiar mai limpede decît se poate imagina. Și datorită tuturor acestor lucruri, Agadei îi era teamă ca nu cumva Cicchedda s-o părăsească odată cu împlinirea anului pentru care o plătise anticipat.

Dar fetei nici prin gînd nu-i trecea una ca asta ; voia doar să fie respectată ; se trezise deodată în ea un fel de orgolioasă și sălbatică demnitate, fapt pentru care glumele lui Salvatore o înțepau acum ca niște ace înroșite în foc. Că ea devenea din zi în zi mai înaltă și mai arătoasă, mai curată și mai albă, că felul în care își sufleca mînecile de la cămașă peste bretelele corsetului îi dădea o eleganță aparte, că umbla cu capul descoperit, iar părul ei împletit era galben ca spicul grîului, puțin îi păsa de toate astea lui Salvatore Brindis. El continua să glumească ; de fapt el, tot în glumă, adresa cele mai stranii insulte tuturor cunoscuților ; și mai cu seamă soției lui ; dar Cicchedda nu voia să înțeleagă că ăsta era un semn de afecțiune și se gîndea tot timpul cu încăpățînare cum să facă rost de o *șuviță vie* din părul lui Alessio, ca să o ardă și să i-o dea stăpînului s-o bea.

Avea, într-adevăr, un gînd mai stăruitor și mai chinuitor decît acesta, dar dorința de a izbuti să facă amestecul vrăjitoresc pentru unchiul Salvatore nu era deloc un fleac.

Acum, foarte grea era problema părului. Alessio se pieptăna în fiecare zi, şi ar fi fost foarte uşor să adune firele de păr care îi cădeau ; dar nu, trebuia ca părul destinat faimoasei băuturi să fie tăiat anume, cu intenţia precisă de a-l folosi în asemenea scop şi cu dorinţa, ascunsă sau exprimată, de a obţine efectul dorit.

Dar de ce părul lui Alessio şi nu al altcuiva ? Era el într-adevăr persoana pe care Salvatore Brindis o iubea cel mai mult ?

Trei zile şi trei nopţi în şir îşi bătuse Cicchedda capul cu chestiunea asta : care era persoana cea mai iubită de stăpîn ? Alessio, Agada, Domenico sau Costanza ? Ori vreunul dintre numeroşii lui prieteni ? Nicola Noina, de pildă, pe care-l iubea ca pe un frate ?

Pentru o clipă s-a gîndit şi la Domenico ; dar imediat şi-a zis că un copil n-ar putea fi iubit cu pasiunea cu care iubeşti un adult. Le dădu apoi cu hotărîre la o parte pe Agada şi pe Costanza ; Salvatore Brindis nu i se părea omul capabil să iubească, mai ales o femeie, fie ea chiar şi soţia sau fiica lui adoptivă.

Rămînea Alessio ; lui trebuia să-i taie părul, şi la gîndul ăsta o apuca frica ; dar tocmai pentru ca Alessio să nu mai audă îngrozitoarele glume pe care unchiul le făcea pe seama ei, lucrul era necesar şi urgent. Apoi, îşi dădea seama că de la un timp Costanza îl ajuta pe Salvatore să o tortureze cu insulte, şi asta mai cu seamă în prezenţa lui Alessio.

— Stăpînă, zise ea într-o zi, cînd se afla singură cu Agada, pot să vă rog şi eu ceva ?

„O fi vrînd probabil să-i măresc simbria ?“ se gîndi Agada.

— Ascultaţi, zise Cicchedda, aşezîndu-se jos să-şi scoată un ghimpe din picior, ca şi cum şi-ar fi scos unul din inimă. Eu nu ştiu de ce stăpînul şi Costanza îmi vorbesc tot timpul atît de urît. Nu-mi fac cumva eu datoria ? Îi jignesc eu cu ceva ?

— Eşti totuşi cam rea de gură.

— Rea de gură ! Rea de gură ! Cînd mă scot din sărite ! Altfel nu supăr pe nimeni. Eu vă dau totul, şi trup şi suflet, iar dumneavoastră, ba dumneavoastră nu, dar Costanza se poartă rău cu mine şi-mi vorbeşte tare urît ! Mi-e ciudă, fiindcă, la urma-urmelor, nu mai sînt un copil. Poate că nu mai sînteţi mulţumite de mine ! Spuneţi-mi-o şi plec, nu trebuie să-mi vorbească urît şi să-şi bată joc de mine. Sînt aşa cum m-a făcut Dumnezeu !

— Ba eşti chiar o fată frumoasă, zise Agada ca s-o linguşească. Nu spun că de la început, dar acum...

— Frumoasă ori urîtă, puţin îmi pasă ! Recunosc tot binele pe care mi l-aţi făcut, dar nimeni nu trebuie să-mi arunce în obraz felul în care m-aţi adunat de pe drumuri ! De pomană au cerut pînă şi regii, şi sărăcia nu e josnicie. De altminteri, nimeni pe lume nu trebuie să fie atît de sigur, fiindcă cine n-a cerşit cînd a fost tînăr s-ar putea s-o facă la bătrîneţe. Eh, nu vă uitaţi la mine aşa, nu zic asta pentru dumneavoastră ! Ce mă necăjeşte, adăugă după o clipă de şovăială, e că mă iau ca pe un copil şi spun că am picioare de broască !

Agada rîse fără să vrea.

— Şi pe deasupra, zise, în sfîrşit, Cicchedda, băgînd un deget în gură şi frecînd un strop de salivă sub picior, mi-o spun şi de faţă cu bărbaţii, care din pricina asta îmi aruncă-n faţă tot felul de mojicii.

— Uite ce să faci, zise Agada rîzînd, arată-le picioarele, şi-atunci o să vadă că vorbele lor nu sînt decît născoceli !

Fata îşi înălţă repede capul, îşi privi scandalizată stăpîna şi spuse cu dispreţ :

— Ascultaţi aici, dacă nu faceţi bine să isprăviţi, şi dumneavoastră şi ei, o să vedeţi ce glumă o să vă fac eu !

Agada, temîndu-se ca nu cumva să plece, i-a rugat pe Salvatore şi pe Costanza să o lase în pace.

— Oh, drăcia dracului ! exclamă Salvatore. De chestiile astea te ocupi tu ? Sau eşti geloasă ?

Geloasă ? Agadei i se părea ceva atît de prostesc încît nici măcar nu zîmbi.

— Ce vrei să spui, Salvatore Brindis ?

— Vreau să spun că dacă-ţi trece prin cap ideea că pe bărbatul tău îl interesează în mod serios slujnica, s-o ia dracu !

— Dar nu asta voiam să-ţi spun !

— Da, pricep, dar la urma-urmelor fac ce cred şi ce-mi place mie !

Şi-ntr-adevăr, seara, în timp ce terminau cina, întrerupse o discuţie serioasă ca să spună :

— Ia vino încoace, Cicchedda, cerşetoare olienesă, ce baliverne te-ai apucat să-i îndrugi stăpînă-ti ?

Fata se înroşi şi o trecu un fior dureros.

— Eu ? Nimic ! răspunse.

— Nimic ? Îţi dau eu ţie nimic ! Uite că acum stăpîna-ta e geloasă, fiindcă i-a intrat în cap că prea te bag în seamă.

— Nu sînteţi zdravăn ! exclamă fata. Faceţi să rîdă şi curcile ! (batjocoritor).

— Chiar că să rîdă şi curcile ! zise Constanza cu dispreţ.

Cicchedda, care începea s-o urască pe tînăra-i stăpînă, simţea cum o cuprindea mînia.

— Lăsaţi-mă în pace, zise, eu nu vă caut pricină.

— Îţi căutăm noi ! strigă Salvatore ; şi văzînd-o că se încruntă şi respinge mîncarea, zise : mănîncă, mănîncă, mîncate-ar pămîntul, şi nu-mi mai chinui nevasta !

Alessio şi Costanza rîdeau, iar Cicchedda, cu ochii înecaţi în lacrimi, simţea cum rîsul acela îi roade măruntaiele.

— Nu vreau nimic ! îi spuse Agadei, care o linguşea. Nu-mi mai bateţi capul !

— Capul și picioarele ; dar mănîncă, altfel o să te mănînce furia.

— Chiar, chiar așa ! zise Costanza rîzînd. Eu nu știu ce naiba ai. Devii atît de insuportabilă că e o plăcere, n-am ce zice !

— Ar trebui să fii mereu veselă, interveni Alessio cu vocea lui caldă. Ce-ți lipsește ? Te gîndești să plătești dările ?

— Dările la bogați, care de-aceea n-au dreptul să-i jignească pe cei săraci ! zise Cicchedda cu îndrăzneală.

Alessio fu atît de izbit de cuvintele ei, încît nu răspunse, ci își plecă ochii asupra lui Domenico care, sprijinit de genunchii săi, își sugea liniștit un deget.

Cicchedda puse pe plită ceaunul cu apă ca să spele vasele și, ieșind în curte, se așeză sub șopron.

Noaptea era cenușie și destul de răcoroasă ; un vînt ușor și melancolic gemea, foșnind printre frunzele smochinului negru, unde cînta un greier întîrziat ; fata, cu capul gol, se înfioră de frig și se simți tristă, îngrozitor de tristă. Începu să plîngă cu suspine, încet, înăbușit, cu amărăciune, și nu-i răspunse Agadei, care o striga din bucătărie.

După puțin timp ieși Alessio și, apropiindu-se de ea, îi zise cu blîndețe :

— De ce nu intri în bucătărie ? Domenico a adormit ; du-te și așează-l în pat. Liniștește-te, nu-l mai lua în seamă pe unchiul, știi cum e el !

Cicchedda simți cum i se ușurează inima ; ar fi vrut să izbucnească în plîns, căzînd la picioarele lui Alessio, și scoase un suspin adînc, dar de o inefabilă duioșie.

— Dar chiar că ești o fată fără minte ! zise el cu și mai multă blîndețe. Acum de ce plîngi ? Hai, ridică-te și du-te în bucătărie.

— Toți mă urăsc, spuse ca printre sughițuri de plîns, dar o să plec... o să plec...

— Ei, asta-i. Nimeni nu te urăşte ; eu în orice caz te iubesc ! zise Alessio şi, ca să i-o dovedească, îi mîngîie părul blond şi proaspăt.

Glumea sau vorbea serios ? O trata ca pe un copil sau ca pe o fată ? Ea nu-şi putu lămuri, dar simţi toate stelele de smarald ale cerului căzînd în curte, smochinul dansînd, frigul transformîndu-se într-o căldură plăcută şi îmbătătoare ; şi fără să-şi dea seama, se trezi în bucătărie, rîzînd tăcută şi fericită. Îl luă pe Domenico în braţe şi se întoarse în curte.

Alessio nu mai era acolo, dar ea continua să-l vadă, şi cînd îl dezbrăcă pe Domenico şi-l puse în pat, aşezîndu-i cu gingăşie căpşorul şi mînuţele pe pernă, făcîndu-i semnul crucii, îşi ascunse faţa în pături şi începu să rîdă şi să geamă, de parc-ar fi înnebunit...

A doua zi Alessio şi Salvatore Brindis urcau, pe cai, la munte, ducîndu-se să vadă cam cît ar face ghinda stejarilor de la un ţarc de sus, pe care voiau să o ia pentru porcii lor.

La un moment dat, într-un loc de o frumuseţe sălbatică şi solemnă, unde stînci de granit împrejmuiau o minunată pădure, începură să vorbească de Cicchedda.

Caii, răsuflînd ceva mai greu şi lucind de sudoare, călcau fără zgomot pe frunzele moarte, printre ferigi uscate şi ierburi tomnatice ; Alessio spunea că Cicchedda era o fată frumoasă, şi vocea lui se pierdea ciudat în tăcerea profundă a pădurii înalte.

— Ţi-aduci aminte ? Acum cîteva luni era atît de proastă şi de urîtă ! Eu nu-mi pot explica anumite transformări ale femeilor ! Acum e frumoasă, şi o să devină şi mai frumoasă. Are un păr ca mătasea...

— Drace ! I l-ai pipăit tu ? întrebă Salvatore rîzînd.

— Poate ! zise Alessio.

Salvatore, cu trupul lui robust, lăsat puţin pe şa, gîfîia şi, din cînd în cînd, îşi trăgea pe frunte bereta,

care îi aluneca spre ceafă, fixînd fața nepotului cu ochi piezișî și injectați.

Alessio, în schimb, privea drept înainte, continuînd să vorbească despre Cicchedda ; pe buze și în expresia feței lui, Salvatore observa ceva ce nu-i era pe plac.

— Ascultă, zise la un moment dat, aplecîndu-se pe cal ca să treacă pe sub ramurile joase ale unui stejar, am impresia că te-ai uitat cam mult la fata asta.

— Și de ce nu ? răspunse Alessio rîzînd.

Dar Salvatore n-avea chef de rîs.

— Ascultă bine ce-ți spun. Nevasta ta a murit anul ăsta, ceea ce nu te obligă să te îngropi și tu imediat după ea. Ești tînăr și viguros, înțeleg foarte bine, dar cel mai bun lucru ar fi să nu te mai uiți atîta la Cicchedda.

— Oh, drace ! strigă Alessio, fixîndu-l ironic pe unchiul lui. Mi se pare că și dumneata te uiți la ea !

Dar Salvatore avea o expresie atît de aspră și de serioasă, încît nepotul, luînd lucrul în serios, adăugă cu dispreț :

— Nu-ți fie frică, nu !

— Pe Cicchedda eu o socotesc ca pe o fiică, zise Salvatore, trecînd aplecat pe sub un alt stejar ; a crescut în casa mea, n-am s-o alung niciodată...

Alessio făcu un gest ca și cum ar fi spus : „Ce mă interesează pe mine asta !"

— Nu vreau ca în casa mea să i se întîmple vreun rău ; nu vreau, înțelegi ?

— Numai să nu i se întîmple în altă parte ! zise Alessio. E frumoasă și veselă, și nu sînt eu singurul care mă uit după ea. Te uiți și dumneata, mi se pare !

— Pe dracu' ! termină cu vorbele astea ! strigă Salvatore, învinețindu-se de mînie. De altfel, să facă ce-o vrea și ce i-o place !

Discuția părea încheiată ; dar, după puțin timp Salvatore opri calul, îl așteptă pe Alessio și-i spuse cu hotărîre :

— E o fetiță, și chiar un pic cam prostuță, s-ar putea să facă vreo nebunie fără să-și dea seama de asta. Vreau însă ca tu să te porți ca un om cu judecată, înțelegi ? Ai putea risca...

— Dar, exclamă Alessio agasat, nu înțeleg de ce te enervezi dumneata așa ? Am spus eu cumva ceva ?

— Vezi acolo muntele *Palas de Casteddu* ? Adu-ți aminte ce-ți spun eu astăzi, aici. Distrează-te unde poftești, dar nu în casa mea, cu fata asta. Altfel o să te fac să plătești scump fiecare rău. Adu-ți aminte de asta ! Și Salvatore întinse brațele, chemînd parcă muntele drept martor.

Pădurea dădea într-o rarişte verde, de unde se deschidea o largă și încîntătoare panoramă, pînă la munții azurii ai Gennargentu-lui ; povîrnișuri verzi și stîncoase urcau pînă spre cele mai îndepărtate păduri ale muntelui ; dimineața era răcoroasă și strălucitoare, peisajul încîntător în blîndețea toamnei. Mai înainte de a reîncepe urcușul, și-au adăpat caii la un izvor de lîngă o colibă ascunsă printre stînci, de unde apăru un om înarmat cu o pușcă. Era un bandit care salută, întreținîndu-se încrezător cu cei doi drumeți. Plecînd de la izvor, ei începură să vorbească despre bandit, despre ghindă, despre porci și despre staule, iar blonda Cicchedda păru să fie dată cu totul uitării.

Dar din seara aceea Alessio avusese cea mai binevoitoare atitudine față de ea, cordială și fără răutate, ceea ce nu dădea nimic de bănuit nimănui, în afară de Costanza.

Fata asta, rece și ambițioasă, socotea că are anumite drepturi asupra vărului, deși nu-l iubise niciodată cu adevărat.

Mai demult, rudele, prietenii și vecinii i-l destinaseră de logodnic ; dar Alessio se însurase cu Maria, și ea se resemnase, cu atît mai mult cu cît, fiind foarte tînără, nutrea speranța să se mărite cu un alt *însărit*. Nu făcuse

niciodată dragoste, şi probabil că nici nu iubise vreodată. Ca toate ţărăncile nuorese de familie bună, în privinţa cinstei era de-o sensibilitate puritană ; ar fi murit de durere dacă cineva ar fi avut ce să obiecteze în privinţa comportării ei.

Pînă una alta, însă, la cei douăzeci şi cinci de ani ai ei, nici unul dintre pretendenţii, mai mult sau mai puţin adevăraţi, cu care se lăuda, nu binevoia să o ia de soţie.

Acum, în ciuda proaspătului doliu, rudele, prietenii şi vecinii începură iar să pună la cale între ei căsătoria lui Alessio cu verişoara. Şi ea spera asta, oh, cum mai spera ! cu atît mai mult cu cît acum Alessio era mai bogat decît înainte, iar faimoşii pretendenţi se lăsau aşteptaţi.

Acum trei luni, ea, odată cu visul legat de comoară, nutrise şi stupida speranţă de a se mărita chiar cu Cosimo Bancu ; tainic, în visul ei ambiţios, căruia, necunoscîndu-l bine pe Cosimo, nu putea să-i măsoare imposibilitatea, încercase voluptatea de a intra într-o familie distinsă, de a avea salon de primire, de a îmbrăca haine brodate şi mănuşi ; dar luminosul vis se spulberase odată cu speranţa de a găsi comoara, şi prezenţa lui Alessio, tînăr şi viguros, care-şi purta doliul cu dezinvoltură, o consolase.

Toţi o întrebau : „E-adevărat că te căsătoreşti cu Alessio ?“ Ea se enerva, răspundea că nu, se lua la harţă cu Cicchedda, care confirma şi răspîndea zvonul, dar în fond se simţea foarte fericită de o asemenea întrebare.

Îl înconjura pe Alessio cu tot felul de atenţii şi amabilităţi ; faţă de el se arăta harnică şi chibzuită, înţeleaptă şi pricepută, şi cu toate că el se gîndea la cu totul altceva decît să-i facă curte, ea continua să tragă nădejde.

Dar într-o zi, dîndu-şi seama de gărgăunii din capul Cicchedde'i, se mînie şi începu să o dușmănească. Ar fi dat-o afară în brînci de o sută de ori pe zi, dacă n-ar fi fost Agata Brindis şi unchiul Salvatore, de a căror protecţie fata se bucura acum.

În ciuda anumitor răutăți ale sale, Agada era prea simplă, prea de modă veche ca să înțeleagă anumite lucruri, iar stăpînul se afla mai tot timpul plecat ; de altminteri, comportarea Ciccheddei părea ireproșabilă ; devenise dintr-o dată serioasă și gînditoare, muncea cu rîvnă, suportînd cu răbdare persecuțiile Costanzei. De fiecare dată cînd Alessio se întorcea de la cîmp, ea, care recunoștea de departe pasul calului, îl lua pe Domenico în brațe și ieșea în drum : de cum se iveau urechile negre ale calului la colțul ulicioarei, copilul începea să dea din mînuțe, iar fața ei se lumina. Se ducea înaintea tînărului și-i întindea copilul, care țipa de bucurie ; Alessio, așezîndu-l pe Domenico în fața lui pe șa, îi spunea fetei cîteva vorbe bune și îi zîmbea, privind-o adînc. Ea muncea ca o sclavă, suporta toate greutățile și umilințele posibile, și și-ar fi dat în fiecare zi un an din nenorocita ei viață pentru privirea și pentru zîmbetul acela.

De atîtea ori se gîndise să-i împărtășească lui Alessio necazurile ei, persecuțiile Costanzei dimpreună cu ale unchiului Salvatore. Se gîndea chiar să-l roage să-i dea o șuviță din părul lui, ca să prepare băutura aceea fermecată ; după ce lua hotărîrea asta se simțea liniștită, aproape veselă ; dar cînd sosea momentul să-i vorbească, se rușina, roșea pînă și pentru că-i trecuse prin gînd așa ceva.

Și vrăjitoria se cerea acum mai mult ca oricînd, slujindu-i totodată și pentru Costanza, pe care ea o credea îndrăgostită de Alessio ; dar tocmai din cauza mutei și dușmănoasei supravegheri a acesteia, treaba devenea imposibilă.

Din fața camerei fetelor, printr-o ușă care se deschidea și se închidea prin simplul secret al unui zăvor manevrat de o sforicică, pătrundeai într-o cămăruță unde erau depozitate toate ustensilele pentru făcutul pîinii ; de aici se intra în camera lui Alessio, a cărei fereastră dădea în curte.

El dormea cu ușa deschisă, și era ușor să te strecori acolo, în timp ce dormea, și să-i tai părul ; dar Cicchedei îi era peste putință să se scoale noaptea, fiindcă Costanza o supraveghea, iar ușa ea o încuia și păstra cheia.

Într-o seară, însă, se hotărî.

Era spre sfîrșitul anului. Alessio și unchiul Salvatore plecară la stînă, unde țineau și porcii, care se îngrășau văzînd cu ochii și în a căror vînzare își puneau mari nădejdi de cîștig. Întrucît în casă era acum și nepotul, afacerile nu mai mergeau prost ca la început, dar nici atît de bine cum ar fi dorit. Salvatore juca la cărți, avea legături cu femei, era mînă largă cu prietenii, și veniturile n-aveau cum să ajungă. Agada se plîngea întruna și-i spunea lui Alessio, cu fața trasă și albă de necaz :

— Ceartă-l tu, ceartă-l tu, băiatul meu, spune-i să se lase de năravurile astea, spune-i că e timpul să termine cu toate prostiile astea. Acum e bătrîn, ar trebui să meargă pe calea cea bună...

Alessio făcea ce putea. Salvatore îl lăsa să vorbească sau se enerva :

— Vezi-ți de treburile tale ! îi zise într-o zi cu vocea lui sonoră, care-o făcea pe Cicchedda să tremure. Eu fac ce cred și ce-mi place !

Petrecură o zi foarte plăcută la munte ; sufla un vînt ascuțit dinspre nord, zăpada pusese glugă peste creste, din cînd în cînd cîte un nor de măzăriche se rotea peste păduri ; ciobanii aprinseră un foc mare în colibă și fripseră un purcel, povestind istorisiri plăcute. Apoi a venit un prieten de la un țarc de vite vecin, aducînd cu el și o tigvă de vin de Oliena, și au cîntat și au rîs, pălăvrăgind despre bandiți și despre femei.

Au vorbit iar și despre Cicchedda, Alessio lăsînd să se înțeleagă că fata era îndrăgostită de el. Salvatore și-a încruntat sprîncenele și s-a făcut vinețiu.

— Am s-o alung, am s-o alung... sau mai degrabă te alung pe tine... Adu-ţi aminte ce ţi-am spus acum trei luni... treceam pe acolo ! — strigă întinzînd braţul spre muntele *Palas de Casteddu.*

Alessio, care fuma, tolănit pe jos, strînse între buze pipa lui elegantă, cu o expresie de zeflemea şi de supremă indiferenţă, dar, răpit parcă de un vis, continuă să se gîndească la fată. Era o dorinţă nedefinită care-l îmboldea şi-l domina de cîtva timp ; dar el nu se gîndea nici măcar să o analizeze sau să o respingă, atît de superior se credea ca să ia în seamă pasiunea. De altfel, nici avertismentele şi ameninţările lui Salvatore nu-l preocupau mai mult ; şi dacă nu se distra cu Cicchedda, nu era din cinste sau din indiferenţă, ci pentru că socotea că se înjoseşte coborîndu-se pînă la ea.

Totuşi, cînd era lîngă el, cînd o simţea fremătînd şi pierzîndu-se sub privirea lui, cînd o vedea atît de frumoasă şi de proaspătă, atît de plină de pasiune pentru el, multe ispite îl năpădeau, ochiul lui devenea pătrunzător, şi-i trebuia o mare putere de voinţă ca să se stăpînească.

În timp ce el se gîndea la ea în coliba de pe munte, Cicchedda cernea făina de orz, visînd la el. Din cînd în cînd, îndemnată de monotona rotire a sitei, încerca să cînte, dar vocea i se oprea în gît : îi era frig, era mîhnită, presimţea lucruri triste şi amare, şi gîndul la *el* nu ajungea ca s-o liniştească.

„În noaptea asta o să intru, îşi zicea. Astă-seară trebuie să punem pîinea la dospit ; la miezul nopţii trebuie să mă scol să frămînt aluatul ; Costanza o să rămînă în pat, iar eu intru..."

Dar gîndindu-se la asta, ochii i se tulburau, rătăciţi, ca în faţa unei viziuni apocaliptice. La un moment dat suspină profund şi îşi spuse eroic : „Plec, plec ; mă vrea pînă şi familia Bancu şi o să mă plătească mai bine ca aici. Ce mă fac eu aici ? Dacă mai rămîn, înnebunesc !..."

Cîteva clipe, continuînd să cearnă, se gîndi la hotărîrea ei. Dar cum ar fi putut să plece, cînd viaţa ei era legată de fiecare colţ, de fiecare obiect din casă ? Cum ar fi putut să părăsească, nu numai persoanele, dar şi animalele, pe care le iubea atît de mult ? Cum să trăiască ea fără să vadă măgăruşul, iapa lui Alessio, calul unchiului Salvatore, cocoşul, găinile, cîinele şi pisicile ? Iubea smochinul, puţul, moara, surîdea fiecărui ungher al casei ; toate obiectele, de la ceaun pînă la foarfeci, îi vorbeau un limbaj special. Cum putea să trăiască fără să vadă în fiecare zi sclipitoarele păsări verzi de pe farfurii, fără să macine cafeaua în rîşniţa de metal, al cărei zgomot o îndemna să cînte, fără să scoată apă din puţul strîmt şi întunecat, cu găleata grea, fără să mătură curtea cenuşie şi rece, fără să închidă poarta, a cărei închizătoare avea o înfăţişare stranie ce parcă uneori rînjea iar alteori surîdea ?

Şi plîngea, plîngea gîndindu-se la toate astea, iar în timp ce o voce lăuntrică o sfătuia să plece, să scape de chinuri şi ispite, o altă voce, mai intimă, mai puternică şi autoritară, îi spunea că, în ciuda a tot şi a toate, ea trebuia să rămînă şi să facă după cum vroia soarta ei.

Cam pe la ora două după-prînz, făina era cernută ; şi, sosind mătuşa Franzisca, între o glumă şi alta, în timp ce ibricul de cafea bolborosea pe foc, spre marea bucurie şi poftă a cumetrei, ea a pregătit maiaua şi aluatul de pîine, l-a răsturnat în nişte vase mari de plută, le-a aşezat lîngă vatră şi le-a acoperit cu nişte saci de lînă. Mai tîrziu, spre seară, aluatul trebuia să înceapă să crească, iar pe la miezul nopţii. Cicchedda avea să-l frămînte din nou şi, după cîteva ore, să se apuce să coacă pîinea.

Deocamdată însă era tristă şi neliniştită fiindcă stăpînii întîrziau ; îi era teamă să nu rămînă să înnopteze pe munte, şi din cînd în cînd se ducea la poartă.

„Aha, îl aştepţi ? zise Costanza în sinea ei, dîndu-şi seama de cele ce se întîmplă. Dar astă-seară n-o să mai

ieşi tu în drum să faci pe nebuna, îţi dau cuvîntul meu !"

Într-adevăr, la căderea nopţii Cicchedda tresări auzind pasul cailor, şi îl luă pe Domenico în braţe, strigînd :

— Auzi, auzi, inimioara mea ! Auzi, vine tata şi unchiul Salvatore... hai să le ieşim înainte ! Îi aduc un purceluş lui Domenico, nu-i aşa ? I-auzi, i-auzi, te strigă purceluşul !

— Auzi, auzi ! purceluşul îl strigă pe Dominico ! ţipă bucuros copilul agăţîndu-i-se de gît.

Dar în clipa cînd să iasă, Costanza se repezi la ea şi-i smulse copilul.

— Mă duc eu ; tu stai aici ! îi zise cu asprime.

Cicchedda simţi parcă un pumnal în inimă ; rămase mută şi uluită, aproape speriată, şi în clipa aceea îşi dădu seama că pizma Costanzei devenise ură...

„În noaptea asta o să intru, îşi zise, nu mai pot ; dacă nu fac nimic cu farmecul ăla, plec".

— Şi Cicchedda ? ce-i cu ea ? întrebă imediat Alessio, văzînd-o pe Costanza cu copilul, care ţipa :

— Purceluşul, purceluşul meu, unde e ?

Era aproape noapte ; o noapte friguroasă, întunecoasă, umedă şi cu vînt puternic.

— E bolnavă... fiindcă se temea că n-o să veniţi acasă astă-seară, răspunse Costanza cu un zîmbet trist.

Alessio simţi şi el *ceva* în vocea verişoarei şi, văzînd-o pe Cicchedda palidă şi tristă, i se făcu milă ; ca s-o aline, o privi şi îi puse el însuşi copilul în braţe. Ea îşi recăpătă un pic de bună dispoziţie, nu răspunse nimic la vorbele Costanzei şi aşteptă.

Plecînd la culcare, n-a închis un ochi ; l-a auzit pe Alessio ieşind şi intrînd ; iar pe la unsprezece, cu ochii larg deschişi, în întunericul însufleţit de sforăitul uşor al copilului, urmărea în gînd fiecare mişcare a tînărului. S-a liniştit abia cînd i s-a părut ei că Alessio adormise ; dar dormea oare profund ? În momentul acela nu-l iubea ; se gîndea la el doar ca la preferatul lui Salvatore şi al Cos-

tanzei, de la care trebuia să ia o şuviţă de păr. Frica şi aşteptarea o paralizau ; şi rămînea în continuare cu ochii larg deschişi şi cu urechile ciulite.

La un moment dat i se păru că Alessio adormise adînc, dar că Alessio ar fi ea însăşi, care cădea într-un somn foarte uşor. Şi se simţi nespus de bine ; i se părea că e fericită, că-i iubeşte pe toţi, inclusiv pe Costanza. În starea asta — nici de somn nici de trezie — a rămas aproape o oră ; apoi s-a sculat tremurînd de frig, amorţită de odihna aceea chinuită, şi a cuprins-o o cumplită ameţeală, din care cauză întunericul din cameră a devenit şi mai dens şi mai profund. S-a îmbrăcat în linişte şi a ieşit cu pantofii în mînă, oprindu-se sub şopron să-i încalţe, biciuită de vînt, la a cărui rafală a simţit o senzaţie plăcută, redîndu-i un pic de viaţă şi de curaj.

Trase, aşadar, de sforicica zăvorului, şi uşa se deschise cu un scîrţîit uşor. Dar nu intră încă ; lăsă uşa întredeschisă şi traversă curtea în vîrful picioarele. În bucătăria călduţă, din focul acoperit cu cenuşă se ridica o firavă flăcăruie albastră şi transparentă, care părea că suspină după trosnetul trunchiului de lemn. Superstiţioasă şi fricoasă, ea se sperie şi, la lumina lividă a flăcăruiei, care abia lăsa să se zărească pietrele vetrei, căută tremurînd lumînarea. Acum, în timp ce întindea mîna dreaptă, cu stînga îşi frecă uşor colţul unui ochi, şi imediat, prin acel foarte simplu fenomen ce se întîmplă tuturor, văzu un mare ochi strălucitor trecîndu-i repede prin faţă. Sări cît colo şi scoase un strigăt dureros.

De cîteva ori văzuse ea ochiul acela — cîteodată chiar în acelaşi timp — cu o negrăită groază ; era privirea unui spirit ocult şi cumplit, care-i prevestea nenorociri misterioase. Şi de fiecare dată, spunea ea, i se întîmplase ceva rău ; ultima dată, de pildă, Constanza începuse s-o persecute !

Tremurînd nervoasă, aprinse lumina şi aţîţă din nou focul, dar nici măcar lumina şi căldura nu-i risipiră întu-

necata teamă. Cu toată chinuitoarea-i groază, se gîndea fără încetare la părul lui Alessio ; înteți focul, și abia după ce căută foarfeca în coșulețul de cusut, se uită să vadă dacă începuse să crească pîinea. De un cenușiu vinețiu, aluatul se umflase, dar nu atît cît trebuia ca să-l frămînte din nou ; se așeză lîngă foc, cu mîinile încrucișate pe genunchi, și căzu pe gînduri, așteptînd și tremurînd.

Spre ora unu, Alessio, care deși adormise gîndindu-se la altceva, visa că se află la stîna de pe munte. Totodată o văzu pe Cicchedda alergînd disperată spre el, urmărită de un cioban care striga la ea : — Te omor, te omor !... Mi-ai furat purcelul ! — Scapă-mă, scapă-mă, Alessio Piscu ! striga ea. Avea frumosul său păr blond despletit, și Alessio, care cu gustul lui de țăran civilizat și rafinat iubea atît de mult părul acela, a fost năpădit de involuntara pasiune pe care-o încerca totdeauna lîngă ea ; așa că o salvă plin de entuziasm, cuprinzînd-o în brațele lui ; și fără să-i pese de cioban, începu s-o sărute cu foc, gîndindu-se : Cît de prost am putut să fiu ca să nu răspund mai înainte sentimentelor acestei fete !"

Totuși, fata părea să gîndească altfel, pentru că începu să strige și, ca să se apere, luă o pereche de foarfeci și i le împlîntă în frunte.

El se trezi, cutremurîndu-se, și la început crezu că visul continuă : într-un firicel de lumină, care se strecura prin ușa întredeschisă, văzu fata visată aplecată asupra lui și simți că-i taie părul. Încercă o ciudată senzație de spaimă, de uimire și plăcere ; mîinile îi tremurau, dar imediat înțelese realitatea și se gîndi că Cicchedda îi fura părul ca să alcătuiască din el vreo licoare magică de dragoste, și simți cum spaima lui, mai mult fizică decît spirituală, dispare.

— Ce faci ? întrebă el cu voce șoptită, deschizînd ochii.

Ea lăsă șuvița tăiată, și tot sîngele îi năvăli în cap ; încercă să fugă, dar nu izbuti ; el o ținea strîns de o mînă

şi, sub influenţa aproape magnetică lăsată de vis, în ciuda şocului fizic pe care l-a avut trezindu-se, simţea că o iubeşte ameţitor, uitînd cu totul, în clipa aceea şi în acel ciudat moment psihologic, de toată superioritatea lui, precum şi de avertismentele lui Salvatore Brindis.

Şi Cicchedda, a cărei veghe chinuitoare, oboseală şi spaimă prin care trecuse, iar acum umilinţa şi durerea de a nu fi reuşit în încercarea ei, îi înlăturau simţul realităţii, în obscuritatea care-i apăsa capul îndurerat, care-i strîngea inima cu o inexprimabilă nelinişte, nu putea să fugă, nici să strige, în timp ce ochiul spiritului rău, ochiul de aur, verde, violet, roşu, radios şi înspăimîntător se întorcea să-i treacă iar prin faţă, mărindu-se nespus de mult.

VIII

Pe cinci august, ziua numelui ei, Maria Nevina Spina a aflat pentru prima oară trista veste.

Domnul Peppe Spina, care-şi adora copila, cumpărase dulciuri şi băuturi răcoritoare, invitînd cîţiva colegi ca să sărbătorească onomastica Mariei. Iar ea, atît de graţioasă, făcînd onorurile casei împreună cu slujnica, o femeie grasă, prietena şi călăuza ei, era îmbrăcată în rochia cea nouă, albă şi, în mod neobişnuit, obrajii ei delicaţi fuseseră fardaţi cu puţin roşu. Era foarte frumuşică aşa, cu ochii ei atît de limpezi şi totuşi atît de profunzi, cu minunata ei coadă lăsată pe spate.

Avea optsprezece ani, dar părea de cincisprezece ; un domn, făcîndu-i urările cuvenite, şi-a îngăduit să o ciupească uşor de obrazul stîng.

Au venit şi două doamne şi, la un moment dat, au început să-l bîrfească pe avocatul Cosimo Bancu ; Maria îşi ciuli micile urechi transparente, care-i deveniră ca de co-

ral. Ea nu putea, nici nu voia să intervină în discuție ca să-și apere vecinul, și își plecă îndurerată ochii mari și limpezi.

Un tînăr zise pe un ton zeflemitor, sorbindu-și ultima picătură din pahar :

— O să se ridice acum, dacă se căsătorește cu tînăra Marchis ! Și privi, în lumină, paharul gol, închizînd malițios un ochi.

Astfel se întîmplă ca Maria să afle multe lucruri pe care mai înainte nu le știa și pe care ar fi vrut să nu le afle niciodată.

— Ascultați, zise tînărul cu paharul, povestea e așa : acum cîteva luni, într-o noapte întunecoasă, Bancu se întorcea de la club. La un moment dat a văzut o poartă deschisă și, părîndu-i-se ciudat, s-a oprit, ba chiar a băgat puțin capul înăuntru. Imediat, o foarte frumoasă fată s-a repezit cu brațele de gîtul lui, începînd să-l strige pătimaș : „Stefano, dragul meu Stefano". Cu toate că în mod sigur nu-l chema așa, Bancu nu s-a formalizat, și vă dați seama cu cîtă plăcere ! Și cînd a sosit adevăratul Stefano, a găsit poarta încuiată !

Gluma a stîrnit hohote de rîs, deși poate că ea conținea și un sîmbure de adevăr, fiindcă pe cel care o povestise îl chema Stefano. Maria însă n-a rîs, cu atît mai mult cu cît una dintre cele două doamne își încheie presupunerile cu această plăcută profeție :

— O să vedeți că, dacă într-adevăr au să se căsătorească, nici n-o să treacă anul și au să se despartă.

Oh, cît de mult suferea Maria ! Ideea că Cosimo ar putea să se însoare nu-i trecuse niciodată prin minte în cei trei ani de cînd îl iubea. Era o fetiță melancolică și sentimentală, și poate prin atavism purta în ea ceva misterios, care scăpa pînă și atenției permanente și delicate a tatălui. Mama ei, fiica unei familii sarde aristocrate, îl iubise pe Peppe Spina printr-o pură fatalitate : fugită cu el, se căsătorise, și murise dezmoștenită și renegată de

ai săi, mai înainte de a cunoaşte amarele decepţii ale unor uniuni romantice. Dar murise îndrăgostită încă, şi gingaşa ei copilă moştenise, împreună cu o delicată distincţie de gîndire, de fizionomie şi comportare, o fatală intensitate de iubire.

Maria îşi petrecuse copilăria într-un tîrg de munte, înconjurată de peisaje înalte şi tăcute, într-o singurătate melancolică şi solemnă. Tatăl ei, om oarecum mulţumit şi fericit de condiţia lui, îi fusese învăţător ; ca atare, cultura ei nu era prea vastă şi prea temeinică, şi nici inteligenţa nu-i era deosebită, dar avea o gîndire profundă, aproape surprinzătoare pentru vîrsta ei.

La puţin timp după ce veniseră la Nuoro, ea se dusese să se uite pe fereastra apartamentului lor modest şi curat, şi-l văzuse pe Cosimo Bancu ; înfăţişarea lui palidă şi luminoasă, profunda lui privire magnetică o cuceriseră pe loc.

Piana[1], robusta lor slujitoare care o crescuse şi o însoţea pretutindeni, îşi dădu imediat seama de *ceva,* şi începu s-o certe că stă mereu la fereastră ; dar cum Piana avea multe treburi de făcut, nu putea să supravegheze îndeajuns puiul de pasăre care prindea aripi să zboare din cuib. Întrucît Peppe Spina era unul dintre acei mici slujbaşi sibariţi care îşi caută compensaţie pentru lunga, arida şi umila lor muncă în orice fel de mici şi posibile bucurii materiale, Piana stătea tot timpul în faţa plitei de gătit, născocind în fiecare zi noi rafinamente culinare, şi nu putea să bage de seamă că Maria aştepta la fereastră plecarea şi întoarcerea lui Cosimo Bancu.

Între familiile Bancu şi Spina relaţiile erau aproape inexistente, dar Maria începuse să le iubească foarte mult pe surorile şi pe mama lui Cosimo. Elena, îndeosebi, o fascina : cînd îi vedea, de la fereastră, palida faţă îngîndurată, rămînea s-o privească vrăjită, şi ar fi dat orice să poată

[1] Diminutiv de la Cipriana (n.t.).

deveni prietena ei. Dar nici Elena nu o lua în seamă mai mult decît Cosimo, şi Maria era foarte amărîtă din pricina asta.

Ce voia, ce dorea şi visa, nici măcar ea nu prea ştia. În trei ani nu vorbise niciodată cu Cosimo, dar îi cunoştea bine vocea, uşor caustică şi orgolioasă, şi o auzea de departe, în fiecare vibraţie a ei. În timidele ei vise nedesluşite nu îndrăznea nici cel puţin să-şi imagineze că vocea aceea i s-ar putea adresa plină de dragoste ei ; nu aştepta şi nu cerea nimic. Suprema ei fericire era *să-l vadă ;* nu dorea nici măcar să fie văzută, pentru că, dacă prin cine ştie ce minune Cosimo ridica ochii şi o privea, fie în mod inconştient, fie indiferent, atunci ea suferea. Cea mai mare frămîntare a ei era apoi îndoiala dacă nu cumva el ghicise tainica ei iubire.

Maria, auzind că el era logodit, s-a trezit ca dintr-un vis ; gelozia a făcut-o să înţeleagă multe lucruri necunoscute pînă atunci, şi începu să sufere ; primul lucru la care s-a gîndit a fost că nu-i mai este îngăduit să-l aştepte pe Cosimo să treacă, şi nici să-l vadă. Ce avea să facă, aşadar, toată ziua ? Lumea s-a prăbuşit în jurul ei, cu senzaţia golului pe care-l aduce spulberarea unui vis, întreruperea unei dragi şi dulci obişnuinţe.

Trei zile Cosimo nu i-a mai zărit căpşorul la fereastră, ceea ce i-a produs o oarecare neliniştе. O fi cumva bolnavă micuţa fată ? Aflase, poate, noutatea ? Voia să le întrebe pe surorile lui, dar n-a făcut-o din orgoliu ; curiozitatea totuşi îl îmboldea şi, într-o zi, întîlnind-o pe Piana pe stradă, i-a zis rîzînd :

— Piana, încet ![1]

— Ce doreşte înălţimea-voastră ?

— Ce mai faci ? şi o ciupi, gest pe care, grasă cum era, nici nu-l simţi.

[1] În orig. : *„Piana, piano !"* ; joc de cuvinte, *piana* fiind şi forma la feminin a lui *piano* = uşor, încet, slab (n.t.).

— Bine, mulțumesc lui Dumnezeu, răspunse.

— Și mica ta stăpînă, ce face ?

— Bine și ea, mulțumesc lui Dumnezeu.

Intrînd în casă, Piana observă că Maria, așezată la răcoare pe scară, împletea melancolică la un ciorap, și îi spuse glumind :

— Și mica ta stăpînă ce face ?

— Cine ți-a pus întrebarea asta ? zise ea ridicînd capul.

— Un domn pe stradă !

Maria roși, gîndindu-se imediat la Cosimo.

— Cine ? Cine ? insistă trăgîndu-se de coadă și strîngînd-o în dinți. Și se ținu după Piana pînă ce o forță să pronunțe numele adorat și urît. Și, plină de ciudă pe Cosimo, se întoarse la fereastră, mai palidă și mai firavă ca niciodată. Suferea mult, se gîndea mereu, cu încăpățînare, la Peppina Marchis, și i se părea că o urăște ; dar pe Cosimo nu-l mai ura, fiindcă binevoise să întrebe de ea.

Între timp zilele treceau, aerul începuse să se răcorească ușor ; schimbîndu-și starea de spirit, Maria devenea tăcută și serioasă, dar, deși avea o constituție delicată, fizicul ei nu resimțea melancolia spirituală. Numai sufletul gemea și suferea.

Viața se desfășura tot la fel ; tot la fel Peppe Spina lucra ca o mașină de scris, tot la fel Piana pregătea de mîncare ; acum Maria îi evita. În două luni i s-a înfiripat ideea unei teribile, inexorabile nefericiri : nu mai privea nici în trecut, nici în viitor, iar în prezent simțea o tristețe de moarte. Cîteodată se așeza jos, pe treapta de la ușa cămărutei ei, și privea îndelung pătratul de cer format de cadrul ferestrei.

Se pierdea acolo în înălțimi ; avea impresia a ceva nemărginit, nemărginit, de neatins, inexplicabil, ca pasiunea care o stăpînea.

O tristețe nedefinită o cuprinse, o invadă, o cuceri cu totul ; i se păru că rama ferestrei reprezintă sufletul ei

însingurat și părăsit, și o năpădi disperarea. Închise fereastra și se trînti pe pat fără să poată plînge.

Vîntul toamnei deveni mai puternic ; mii de zgomote triste, intensificate de frig, ajungeau pînă la geamurile care reflectau crepusculul auriu, cîntînd triste cîntece de moarte.

Oh, să moară, să moară ! Asemenea Ciccheddei, și Maria, în adînca și inefabila tristețe a toamnei muribunde, dorea să moară ca să trezească mila *lui !*

Pe măsură ce frigul se înăsprea, îl vedea pe Cosimo mai rar. Nu deschidea fereastra, dar privea prin geamul pe care ploaia uneori îl acoperea cu un văl lichid și plin de arabescuri ; alteori o ceață leneșă și violacee se așternea pe drum ; și în spatele acelor văluri melancolice figura lui Cosimo părea să se estompeze, să dispară din sufletul ei ; dar tristețea rămînea mereu aceeași, nemărginită și apăsătoare. Se gîndea că peste puțin timp, Cosimo devenind soțul alteia, ea n-ar mai fi putut să-l iubească fără a păcătui. Ori ea, ori iubirea ei trebuia să moară. Poate că iubirea și murise ; iar spulberarea viselor și îndepărtarea unei dulci obișnuințe erau singura cauză a tristeții ei ; dar, cu toate astea, nu-și pierdea încă definitiv speranța.

Într-o zi Piana i-a spus că surorile Bancu, și în special Elena, nu erau mulțumite de căsătoria lui Cosimo. Ea se înroși de o bucurie răutăcioasă ; oh, bine că măcar Elena nu o iubea pe *cealaltă !* Dar imediat se căi, pentru că în definitiv se străduia să nu-și urască rivala, deși, după toate clevetirile auzite, și-o imagina foarte demnă de dispreț. Văzînd-o la plimbare sau la biserică, o privea cu ochi înspăimîntați ; și observînd-o, atît de frumoasă, de înfloritoare, elegantă și indiferentă, simțea o ciudată umilință, care o făcea mică și o apăsa.

A sosit și iarna. De carnaval Peppe Spina se distra destul de bine și pretindea ca și fiica lui să se distreze la fel.

Omul acesta puțin bizar, care în tinerețe avusese doar fascinația unei mari frumuseți, acum, la vîrsta virilității șubrezite de arida și continua muncă, nu mai era decît un mic iubitor de petreceri, incult și vulgar. La birou avea o comportare capricioasă și extravagantă, din care cauză avocații îl bîrfeau, dar în rest, redevenit pur și simplu Peppe Spina, era mereu un om de o bună-dispoziție debordantă, aproape mojică.

Contactul cu distincția și buna-creștere a soției sale îi lăsase totuși un fel de rază îndepărtată care revenea zilnic să-și reflecte lumina în comportarea lui, dar numai față de Maria, mai mult chiar, evocată doar de prezența ei. Față de fiica lui, Peppe Spina devenea omul cel mai delicat și mai manierat din lume, iar dragostea lui se manifesta mereu la fel, cu aceeași veselă și expansivă blîndețe.

Își crescuse delicata copilă cu grijă și religiozitate, într-o ambianță ideală, care totuși nu era adevărata ambianță a casei Spina. Toate grijile materiale ale casei, micile neplăceri, greutățile existenței cotidiene apăsau asupra lui și pe umerii lați ai Pianei. Pînă la cincisprezece ani Maria nu se preocupase de nimic, iar de la cincisprezece ani, de Cosimo Bancu. Trăia într-o lume transcedentală, și chiar dacă împletea ciorapi, chiar dacă o ajuta puțin pe Piana, spiritul ei ocolea în mod spontan meschinăriile vieții modeste, cotidiene.

Vorbea puțin, evita privirea și uneori chiar prezența tatălui și, ceea ce era cel mai rău, părea că o face în mod firesc, din simplă indiferență.

Cîteodată Spina, însoțind-o la serate, o urmărea cu privirea și, văzînd-o dansînd și arătîndu-se veselă cu celelalte persoane, încerca parcă un sentiment de tainică și nedeslușită gelozie. Dar orele vesele durau puțin. Adesea Maria își întrerupea rîsul la jumătate și recădea în obosita ei melancolie, care părea poză, capriciu de fetiță ne-

statornică şi răsfăţată. Ca şi cum un spectru, o umbră, o amintire amară i-ar fi trecut pe dinainte, faţa i se întuneca şi buzele căpătau acea crispare dureroasă care-l izbea atît de puternic pe tatăl ei. Atunci el se căia pentru inocenta-i gelozie şi ar fi vrut, chiar dacă ar fi murit de mîhnire din pricina asta, ca Maria să rîdă şi să glumească mereu cu toată lumea.

— Eşti obosită ? Vrei să plecăm ? o întreba.

— Cum vrei.

— Nu, dacă-ţi face plăcere să mai stai. Ea făcea o strîmbătură de indiferenţă. Atunci să plecăm.

Şi cu toate că el ar fi vrut să mai rămînă, o înfăşura bine în şaluri, o lua de braţ şi se întorceau acasă.

Pe drum, în întuneric, ar fi vrut să-i spună lucruri vesele şi confidenţiale, dar tăcerea ei, rigiditatea braţului ei îi tăiau curajul de a vorbi.

Într-o zi, la Spina a venit o doamnă, spunînd că sîmbăta viitoare urma să fie bal la club, şi întrucît Maria nu manifesta nici un fel de entuziasm, a exclamat :

— Dar, domnule Spina, ce fel de fată e fiica dumneavoastră ? Ia uite-o cît de indiferentă stă, parc-ar fi de gheaţă ! La vîrsta ei, o veste ca asta pe mine mă făcea să sar în sus de bucurie !

— Eh, Maria nu sare, zise el. Ba acum e chiar veselă. Dacă aţi vedea-o în anumite momente !...

Ea simţi în cuvintele lui o uşoară notă de reproş şi de tristeţe, şi-i veni să plîngă. În schimb rîse.

— Da, v-aţi fi aşteptat să încep să sar în sus, îi zise doamnei. De altfel, persoanele care par mai reci, poate că sînt mai sensibile decît celelalte !

Tatăl, avînd multe motive să se îndoiască de această afirmaţie, clătină din cap, potrivindu-şi cu două degete gulerul cămăşii.

— Aş vrea un costum frumos, cu văl, zise ea.

— Există acela al Pianei.

Maria începu să rîdă din toată inima gîndindu-se cum ar arăta în costumul Pianei, al cărui guler îi putea cuprinde mijlocul, şi Spina, încîntat că o vede rîzînd, îi făcu rost, fără ştirea ei, de un minunat costum dintr-un sat vecin.

— Ce frumos e, ce bogat e împodobit ! zise ea cu bucurie şi surprindere, sucind şi răsucind corsetul în lumină.

Piana rămăsese şi ea cu gura căscată.

„Uite, aşa ar trebui să fie mereu ! îşi zise Spina. De ce nu e mereu aşa ? Ce i-am făcut eu ca să nu fie mereu aşa ? Măcar de-ar fi carnaval tot timpul, şi bal în fiecare seară, şi eu să-i pot procura în fiecare zi alt costum !"

Toată seara Maria, care din cînd în cînd admira costumul, a fost veselă : în timp ce Piana o îmbrăca şi o împodobea cu giuvaeruri, ea rîdea cu faţa îmbujorată, întorcîndu-se şi învîrtindu-se în faţa oglinzii.

— Stai locului ! striga Piana. Altfel plec şi te-aranjezi singură !

Fustiţa era din catifea neagră şi mătase albastră ; panglici azurii legau corsetul peste cămaşa brodată şi apretată ; mînecile despicate de la cot în jos lăsau să iasă în relief părţile bufante ale cămăşii ; o minune de bogăţie şi eleganţă.

— Ce bine-ţi stă ! exclamă Piana, strîngîndu-i cordonul auriu ; apoi se îndepărtă s-o privească mai bine.

În timp ce Maria, refuzîndu-i ajutorul, îşi punea vălul, în casă intră Peppe Spina, care fusese însoţit pînă la poartă de Stefano.

— Unde e Maria ? Nu-i încă gata ? strigă Spina de pe scări.

— Eh, îşi pune vălul, dar pînă mîine o să izbutească ! zise Piana mînioasă. Eu chiar că nu ştiu cum o să arate la bal.

— O să vii şi tu.

— Eu ? strigă Piana împlîntîndu-şi un deget în piept. N-aţi nimerit-o, dacă credeţi că eu o să vin acolo ca să-i aranjez vălul fetei dumneavoastră !

Intrînd la Maria, Spina rămase înmărmurit, fiindcă, în loc de fiică-sa, văzu o splendoare de fată înaltă și subțire, cu ochi strălucitori și fața îmbujorată. Vălul dantelat dădea o delicată vaporozitate strălucirii costumului.

— Piana zice că nu te pricepi să-ți pui vălul ! exclamă, neștiind ce să spună.

Îi puse mîngîios mîinile pe cap, parcă spre a-i aranja vălul, și, găsindu-și curajul :

— Nu mai ești tristă, așa-i ?

O umbră trecu prin fața ochilor ei. De ce-i punea tatăl asemenea întrebare ? Ah, așadar, știa ? Ghicea ? Roși, simți o mare umilință, o intensă duioșie, ar fi vrut să fugă, să plîngă la pieptul tatălui ei.

— De ce să fiu tristă ? răspunse ea în schimb, cu indiferență, evitînd privirea și mîngîierile lui.

Îl văzu întristîndu-se și o cuprinse o profundă durere, dar nu putu să sfărîme obstacolul care-i separa. Nu era cu putință ! Nu era cu putință !

— Să mergem, să mergem ! zise. Piana !

A ieșit repede din casă. În stradă s-a întîlnit cu Stefano și l-a salutat cu familiaritate.

— Oh, dumneavoastră erați ? Bună seara ! Veniți ?

El își scoase țigarea din gură, o scrută cu privirea, izbit de splendida ei apariție, și își zise : „Ce prost e Cosimo Bancu să nu-și dea seama ce minune de fată e !"

Începu să-i facă curte. A intrat în sala de bal la brațul lui, cu frumosu-i păr despletit sub văl, ce-i dădea un aer de zînă. Toți s-au întors s-o privească, mulți întrebîndu-se cine o fi.

Stefano îl văzu pe Cosimo Bancu în fundul sălii, sprijinit de pian cu un aer plictisit, trecu pe lîngă el, și simți că Maria — după ce zărise chipul bine cunoscut, foarte alb și indiferent deasupra plastronului cămășii ce părea de porțelan — tremura ca o păsărică speriată prinsă în colivie.

Stefano observă cum Cosimo, cu o fugară expresie de admirație pe față, își îndreaptă statura, ațintind asupra fetei ascuțita lui privire albastră, care străpungea ca un tăune, ca o insultă, ca un sărut violent.

I-ar fi tras bucuros o palmă, fiindcă numai în seara aceea catadicsea s-o observe pe Maria Spina, dar se mulțumi să-i arunce o privire rece, însoțind-o mai departe pe încîntătoarea copilă.

Sala era tixită de domnișoare costumate : o explozie de roșu aprins care se reflecta în pereții împodobiți cu iederă strălucitoare.

Cînd Maria a vrut să se așeze, Stefano s-a îndepărtat, dar n-a ieșit din sală, deși era un pasionat jucător, ci a rămas lîngă o ușă, observîndu-l pe Bancu și răsucindu-și furios mustățile.

Nu era, desigur, îndrăgostit de Maria, dar îl ura pe Cosimo și, văzîndu-l ațintindu-și privirea de șoim asupra fetei, simțea un nemărginit dispreț.

Dar oare Maria își dădea seama că e în centrul atenției lui Cosimo ? Poate că da, fiindcă devenea tot mai frumoasă, însuflețită parcă de o misterioasă lumină lăuntrică ; ședea grațios, puțin oblic, pe un scaun, cu un braț sprijinit de spetează, astfel că apărea din profil, cu faldurile superbe ale fustei căzîndu-i în față ; iar vălul care-i cobora pe șold, o acoperea toată cu vaporozitatea lui.

Cosimo o privea vrăjit ; i se părea că parfumul de violete, pe care-l simțise în clipa cînd Maria trecuse pe lîngă el, se răspîndea în toată sala și, întrucît Peppina nu sosise încă, el dorea parcă să nu mai vină.

De ce ? Și de ce încerca un fel de iritare nervoasă gîndindu-se că netotul acela de Stefano, predecesorul lui în inima Peppinei, putea să-i devină succesor în inima Mariei ?

La un moment dat, simțind că Stefano îl urmărește cu privirea, pentru a-i face în ciudă, în timp ce acordurile

pianului acopereau flecăreala femeilor, iar bărbaţii, puţin cam ridicoli în mişcările lor fals corecte, străbăteau grăbiţi sala în căutare de doamne, el se apropie de Maria şi, înclinîndu-se, o invită la dans.

Ea, roşie ca focul sub bogatu-i văl de zînă, se intimidă, nu îndrăzni să-l privească şi se ridică ; dar în timp ce Cosimo îi oferea braţul, apăru chipul impasibil al lui Stefano.

Maria, în tulburarea ei, îl zări ca prin ceaţă, văzu gura lui mare deschizîndu-se într-un zîmbet ciudat şi vorbind. N-a auzit cuvintele, dar l-a văzut pe Cosimo îndepărtîndu-se ; cînd se trezi sprijinită de braţul lui Stefano, îi veni să plîngă.

— Nu v-amintiţi ? întrebă tînărul privindu-şi vîrful pantofilor ; şi, cum ea nu-i răspunse, îşi zise cu o milă înciudată : „Biată creatură !"

Nu, Maria nu-şi amintea că-i promisese lui primul tur şi, dansînd, îl călcă pe picioare, fiindcă vedea pereţii mişcîndu-se ameţitor împrejur, lumînările şi scaunele rotindu-se, perechile învîrtindu-se în jurul lor ca într-un joc ridicol şi pueril.

În toată învălmăşeala asta năucitoare, îl observă pe Cosimo intrînd la braţ cu logodnica lui, îmbrăcată în alb, decoltată, cu un strălucitor lanţ de aur în jurul gîtului de alabastru. Cei doi logodnici începură să danseze, şi din clipa aceea Maria nu mai văzu decît gîtul Peppinei şi lanţul de aur care strălucea la intervale ca o stea căzătoare.

Stefano o conduse pe fermecătoarea lui tînără, care aproape nici nu mai respira ; în timp ce fata se aşeza pe scaun, trecură Cosimo şi Peppina, vorbind între ei, şi rochia albă a logodnicei, care frapa ca un crin printre costumele roşii ale celorlalte doamne, îi atinse vălul.

Pe Maria o cuprinse o mare tristeţe ; totuşi Cosimo începu să o fixeze din nou de la distanţă, iar la al doilea dans se apropie de ea, spunîndu-i cu familiaritate :

— Pe acesta mi l-ai promis mie, nu-i aşa ?

Ea se ridică rigidă și indiferentă, înclinînd capul, cu toate că nu-și amintea să-i fi făcut asemenea promisiune ; tristețea ei devenea din ce în ce mai profundă, mai întunecată, dar inimioara nu i se mai zbătea, pereții nu se mai roteau amețitor în jurul ei. Și în brațele *lui*, cu căpșorul atît de aproape de inima *lui*, cu mîna în mîna *lui*, nu mai simțea nici bucurie, nici durere. Iar el, ținînd în brațe trupul acela delicat și pur de copiliță, care emana mireasma de violete ce-l izbise mai înainte, văzînd fruntea aceea împietrită și tristă, ochii aceia limpezi care nu îndrăzneau să-l privească, nu izbuti să spună nici un cuvînt. Cu mîna înmănușată apăsă ușor vălul și părul ei despletit și i se părea că vălul acela, țesut din brumă și rouă, îi purifică mîna. Îl cuprinse o ciudată timiditate și se simți invadat de tristețea Mariei. Terminîndu-se dansul, a condus-o spre canapea, s-a înclinat în fața ei fără să zîmbească și s-a îndepărtat ; apoi nu și-a mai îndreptat spre ea privirea lui ascuțită de șoim, mai mult, părea chiar că a uitat-o.

Toată noaptea Maria a avut un mare succes cu costumul și splendidul ei văl ; fapt care parcă o îmbătase, ochii îi străluceau, avea buzele roșii și lucioase, ca de coral. Rămînea la petrecere, reținută parcă de o forță ascunsă ; ar fi vrut ca noaptea aceea să nu se mai sfîrșească, și totuși în adîncul ei simțea tot timpul o neliniște nedefinită.

Spre sfîrșitul balului, în timp ce Stefano stătea lîngă ea făcîndu-i curte, tată-său se apropie de ei, spunîndu-i :

— Lumea dorește ca tu să cînți *Ave Maria* de Gounod.

Ea îl privi uimită, apoi își aminti că în satul de munte, soția judecătorului de plasă o învățase *Ave Maria* de Gounod, și zîmbi.

— Dar cine le-a spus că-l știu ?

— Eu.

— Îți face ție plăcere ?

— Da.

— Atunci, și mie.

S-a ridicat, luîndu-i brațul surîzătoare, dar în fundul sălii l-a zărit pe Cosimo așezat la pian și, puțin mai departe, pe logodnica lui, strălucind în fastul rochiei și al bijuteriilor ei, și din nou simți că se sfîrșește.

Cosimo îi făcu politicos semn să se așeze, dar ea dori să rămînă în picioare, sprijinită ușor de perete, serioasă și palidă în amplul ei văl puțin deranjat.

Aproape toți invitații se strînseră în jur, și începu o vorbărie zgomotoasă, plină de rîsete, atenuată de acordurile pianului, amestecate capricios de Cosimo cu ciudate semicadențe, care Mariei i se păreau suspine înăbușite.

— Sîntem gata, îi zise el fără să o privească. Și *atacă*.

Atunci o liniște desăvîrșită se așternu în sală : se părea că toată tăcerea rece și cenușie a zorilor, albind ferestrele, se revărsase înăuntru ; flăcările lumînărilor aproape consumate deveniră lungi și luminoase, aruncînd un fugar reflex violaceu asupra frunzelor, tot proaspete și lucioase, ale iederii de pe pereții încăperii.

Maria, cu o voce puțin tremurătoare și reținută, tulburată de pronunția latinească, începu ; Cosimo auzea vocea aceea de parcă ar fi venit din cer și, fără s-o arate, o asculta cu multă atenție.

— Mai tare ! zise cineva.

Maria prinse curaj și, odată cu glasul, ridică și ochii, extaziată de zbuciumul ei supraomenesc, pe care numai rugăciunea aceea, numai muzica aceea, executată de cel care era pricina durerii ei de nespus, îl puteau oarecum exprima și potoli. Bărbații nu mai zîmbiră, pe fețele femeilor se așternu paloarea, cuprinse de nevoia de a plînge pentru durerea misterioasă și ocultă care gemea în invocația acelei nemărginit de blînde rugăciuni. Și vocea devenea și mai înaltă, și mai sfîșietor de dulce ; și invocația părea un suspin de supremă disperare, de ultimă speranță.

O cută se desena între sprîncenele lui Cosimo ; i se părea că notele, sub degetele-i albe, sînt niște lungi sfredele de aur, de argint, de cristal, care-i străpungeau și-i luminau inima asemenea unor raze proiectate de o puternică flacără interioară, orbitoare și mistuitoare.

De trei nopți el nu mai dormea : în noaptea aceea stătuse la masa de joc și băuse mult, destul de mult ca să fie, în repetate rînduri, nepoliticos și gelos cu logodnica lui : nu era, așadar, nimic de mirare dacă acum, cîntînd la pian *Ave Maria* de Gounod și auzind vocea Mariei, avea impresia aceea bizară de sfredele irizate, adunîndu-se și transformîndu-se în raze care îl luminau și-l sfîșiau lăuntric.

Vocea suavă și infantilă ajungea acum la el parcă de departe, intensificată sau atenuată de vînt, cînd sonoră, cînd stinsă ; și în lumina lăuntrică ce-l învăluia, imaginea Mariei îi apărea imaculată și divină în veșmîntul ei de catifea și voal. Și auzea cum sufletelul acela neglijat și batjocorit plînge plin de mîhnire, nespus de blînd, chiar în notele lui, sub mîinile lui albe, nemiloase.

Pe măsură ce rugăciunea se apropia de sfîrșit, vocea devena din ce în ce mai înaltă, mai clară, mai pură : Cosimo o revăzu pe Maria la fereastră, și acum dragostea ei, transpusă în rugăciune, i se păru ca un izvor cu apă limpede și argintie care ar fi putut să-l învioreze, să-l purifice, să-i dăruiască pacea pe care simțea că n-o poate găsi în iubirea frivolă a Peppinei Marchis.

O chinuitoare nerăbdare, o dorință teribilă de a sfîrși, de a se îndrepta spre Maria, să-i ceară iertare, să-i spună că o adoră, să o facă să uite într-un singur sărut toată durerea pe care vocea ei o destăinuia, îl cuprinse, inundîndu-i sîngele cu beția unei cupe de vin dulce și tare ; dar cînd termină de cîntat se simți ca paralizat, i se păru că se trezește dintr-un vis, și o văzu pe fată îndepărtîndu-se însoțită de aplauzele și privirile tuturor invitaților.

Plecînd de la bal cu Giovanna, îmbrăcată ca o înfloritoare şi veselă olienesă — Elena nu venise — şi însoţindu-le o bucată de drum pe logodnica şi rudele ei, Cosimo nu scoase nici un cuvînt, dar de vreo două-trei ori se clătină ; Peppina rîse cu indiferenţă.

Ajuns acasă, s-a culcat şi a dormit pînă la amiază ; cînd a ieşit în stradă, a ridicat capul spre fereastra Mariei, dar a văzut că e închisă. Nezărind-o nici în zilele următoare, l-a cuprins o neliniştе nervoasă şi nedesluşită, crezînd că fata o fi bolnavă. Într-o zi a întrebat-o pe Piana ce-i cu ea, şi a aflat că, într-adevăr, Maria se simţise destul de rău după balul de la club şi că Peppe Spina o dusese la Cagliari să se mai recreeze, lăsînd-o la o rudă de-a sa.

„Poate că-i mai bine aşa", îşi zise Cosimo.

La întoarcere, Maria a aflat că el se şi căsătorise cu domnişoara Marchis ; acesta era probabil motivul pentru care se arătă în sfîrşit afectuoasă şi expansivă cu tatăl ei, şi Peppe Spina se simţi omul cel mai mulţumit din lume.

IX

De şase luni Elena Bancu suferea în taină din cauza ciudatei căsătorii a lui Cosimo ; i se părea un vis urît ; în zadar încercase să-şi manifeste antipatia şi să se împotrivească. Îşi iubea cu pasiune fratele şi era dispusă să-i ierte orice defect, dar ca fatalitatea care-l stăpînea să-l tîrască spre o uniune nefericită, nu, asta nu putea să suporte. Intuia şi prevedea ceva trist, fapt care o făcea să sufere, deşi îşi zicea că s-ar putea să se înşele în presentimentul ei, rugîndu-se şi sperînd să fie aşa.

Cosimo se instală într-o locuinţă separată, dorind să trăiască independent, dar zestrea adusă de soţie, deşi fru-

moasă, nu putea să ajungă pentru toate. El spunea mereu că vrea să ocupe o poziție fermă și sigură, dar cu toate ca, date fiind influențele familiei Marchis, ar fi reușit ușor, nu se decidea, datorită lenii și pasiunii lui pentru o viață liberă și veselă.

Acum, și pretențiile soției erau numeroase, iar el nu cîștiga nimic ; avea datorii cu dobînzi mari și erau semne că o să le sporească în loc să le lichideze. Elena, știind toate astea, era tristă ; în ziua nunții, cînd Cosimo a părăsit casa, luîndu-și actele, cărțile și îmbrăcămintea, ea a plîns amarnic, părîndu-i-se că ceva din viața ei, din sufletul ei, pleca odată cu fratele. El pleca acolo ; dar unde se ducea ? La bine sau la rău ?...

Casa a devenit mai spațioasă și mai goală ca niciodată ; tainica tristețe care o chinuia pe Elena de șase luni s-a transformat într-o profundă dezolare ; în primele zile a plîns deznădăjduită, iar cînd Cosimo venea pe acasă ca un străin, ea se simțea foarte stînjenită față de el ; nu putea să-i spună nimic, părea indiferentă, cînd de fapt nu făcea decît să se gîndească la el și să se roage pentru viitorul lui.

Încet, încet, însă, s-a liniștit. Trecuse aproape o lună ; casa își recăpătase rînduiala, obiceiurile familiale nu păreau să sufere prea mult din cauza absenței lui Cosimo, ba chiar se instaurase o oarecare solitudine, o pace profundă și ordonată, care-n definitiv Elenei nu-i displăcea, așa cum îi displăcea, în schimb, Giovannei.

Soții se duceau în fiecare seară la doamna Francesca, și păreau fericiți.

Primăvara începea să îndulcească aerul. Elena simțea reveriile primăvăratice și se lăsa cu plăcere în voia lor : parcă în sufletul ei ar fi răsărit flori, așa cum primii trandafiri renășteau de-a lungul zidurilor grădinii, iar orizontul fanteziilor ei parcă s-ar fi înseninat ca orizontul cerului, atît de blînd și suav, dîndu-ți iluzia unor cîmpii

lactee ce se pierd în azur. Primăvara săvîrșea cu gingășie un miracol în sufletul ei, lăsîndu-i totuși un sentiment de infinită melancolie, mai ales cînd rătăcea pe aleile grădinii și cînd, în seara care se lăsa învăluită într-o ușoară ceață călduță, simțea primele miresme ale trandafirilor, acele parfumuri înrourate și pătrunzătoare care sînt taina muzică a primăverii. Jur împrejurul zidurilor de piatră ale grădinii făceau roată minunate tufe de trandafiri, printre care visau trandafirii roșii și catifelați ai fiecărei luni, susținuți de lujere groase de trestii tinere, galbene cu nuanțe violacee. În mijlocul grădinii se înălța un fel de peristil format din floarea-patimilor și iederă, susținut de o coloană de granit de culoare deschisă, pe care scîrțîia neîncetat, învîrtindu-se în jurul ei, o morișcă din fier roșu.

De la peristil, dulce loc de visare, pe care Elena îl iubea, porneau patru mici alei care dădeau într-o alee largă ce ocolea grădina. Caiși, piersici și cireși cu frunze de un roșu-aprins, meri și jujubi, pe care se cățăra vița-de-vie, alcătuiau prețioase și pitorești pergole ale acelui mic eden ; flori rare și delicate creșteau pe rudimentare vase sarde de lut ; nu domnea nici o ordine, printre trandafiri se înălțau leandrul și laurul, agrișele, salcîmul și iasomia, astfel încît formau un gard viu încîlcit, un triumf de verdeață ce jubila în soare și la adierea vîntului, susținut de trestiile aurii, a cărui rustică eleganță sporea poezia locului.

Era aici o poezie, o prospețime și o pace infinită. În față, casa liniștită și tăcută privea cu ferestrele ei lungi, atît de pline de pace și de blîndețe în umbra amurgurilor senine ; dincolo de ziduri se zăreau alte grădini, apoi cîmpurile ; la răsărit orizontul se închidea cu fermecătorii munți din Orthobene, la sud Elena vedea clopotnițele catedralei strălucind roșii în apus, iar între munți și catedrală se profila verdea colină din Sant'Onofrio, pierzîndu-se pe cerul senin.

În grădină, ea se apleca doar ca să culeagă cîte o floare ; nu se ocupa de nimic, nu cultiva nimic, totuşi cunoştea fiecare frunză, fiecare ramură, fiecare piatră din zid, iubea totul şi se simţea legată în mod misterios de fiecare frunză, de fiecare floare. Visele şi închipuirile ei erau toate acolo, în acel orizont, în acel spaţiu ; erau în cer, în aer, în pomi, în faţada casei, în micile alei tăcute, în trestiile pe ale căror vîrfuri violacee se aşezau neliniştite ciocîrliile şi rîndunelele, înălţînd spre cer voioasele lor balade primăvăratice şi autumnale.

Într-o seară, pe cînd Giovanna şi doamna Francesca erau la Peppina, Elena, în timp ce rătăcea prin grădină, auzi bătăi puternice în poartă şi, cum slujnica nu ieşea, dădu ea fuga să deschidă. Era poştaşul, care i-a întins un jurnal politic, un altul de mode, o carte poştală pentru doamna Francesca şi o scrisoare pentru ea.

— Mulţumesc, a spus Elena închizînd poarta şi privind plicul pătrat, tare şi alb, cu un scris unghiular, dar clar şi ferm, pe care l-a recunoscut numaidecît.

A urcat scările citind cartea poştală, a intrat în camera ei, a pus jurnalele pe măsuţă şi, apropiindu-se de fereastră, a deschis scrisoarea. Era de la Paolo De-Cerere. Pe măsură ce citea, Elena se îmbujora uşor, şi un surîs vag, aproape trist, îi crispă buzele ; cine ştie ce complimente nemaipomenite trebuie că-i adresa îndepărtatul ei prieten ca să o emoţioneze şi să o facă să surîdă în felul acesta.

Isprăvind de citit, îşi înălţă capul şi, sprijinindu-şi-l uşor de geam, privi în depărtare, cu o vagă expresie de blîndeţe şi de tristeţe în ochi. Se gîndea. Trebuia oare să-i arate scrisoarea Giovannei ? Sau trebuia nici să nu-i spună că a primit-o ? Dar asta-i repugna ; nu ştia să mintă faţă de sora ei ; era mai bine să-i arate scrisoarea, cu atît mai mult cu cît Giovanna nici măcar n-avea s-o citească.

În primele lui scrisori Paolo se adresase la amîndouă *micile lui prietene*, dar cum întotdeauna Elena era cea

care-i răspundea, începuse să i se adreseze numai ei. Şi de aceea Giovanna spunea cu o ciudă copilărească :

— Aha, ţie îţi scrie ? Atunci tu să-i răspunzi, dar numai în numele tău. Eu mă spăl pe mîini. De altfel se vedea destul de bine, cînd era aici, că pe tine te iubea, nu pe mine...

— Ne iubeşte pe amîndouă.

— Nu mă interesează absolut deloc ! zicea Giovanna cu indiferenţă.

Şi într-adevăr n-o mai interesa nimic în legătură cu bătrînul şi îndepărtatul ei prieten. La balurile de la carnavalul trecut şi la petrecerile de la nunta lui Cosimo, îşi dăduse tot mai mult seama cît de bătrîn şi de îndepărtat era Paolo ; cu totul alte fantezii fluturau acum în căpşorul ei zburdalnic şi răsfăţat : epoleţi strălucitori de ofiţeri, cămăşi albe, apretate, de tineri avocaţi şi profesori, ba chiar şi cravate trandafirii de studenţi eleganţi şi întreprinzători.

Văzînd scrisoarea lui Paolo adresată doar Elenei, se simţi puţin atinsă în vanitatea ei de fată frumoasă şi curtată, dar nu a fost decît un nor uşor, o spirală de fum care a dispărut imediat în azuriul imaginaţiei ei lipsită de frămîntări. Nu a vrut să citească nici măcar ultima scrisoare sosită de ziua nunţii lui Cosimo : îi stătea capul la cu totul altceva, spusese ea.

— Iar eu nu mai răspund ! replicase Elena, jignită.

— Cum vrei !

Dar scrisoarea era atît de plină de afecţiune şi de amabilitate încît Elena îi răspunse chiar cu mai multă înţelegere şi simţire decît de obicei. Acum rămăsese singură să-l iubească pe vechiul prieten, şi acest prieten care trăia solitar, simţind dorinţa şi nevoia de afecţiune, care i se adresa ei ca unei fiice îndepărtate, deschizîndu-şi tot sufletul şi destăinuindu-i-se fără nici o rezervă, care, scrîndu-i cu profunzime şi afecţiune paternă, îi cerea ca pe o favoare să nu-l uite şi să-i arate un strop de iubire, o

atrăgea cu gingăşie spre el, trezindu-i o afecţiune filială, curată şi sinceră. De departe se cunoscuseră mai bine ; acum era sufletul cel care vorbea în scurtele scrisori schimbate la lungi intervale ; afecţiunea lui pentru Elena creştea, de Giovanna nemaiamintind decît ca să o salute.

Dar în această ultimă scrisoare, sosită cu mai multă promptitudine decît altele, uitase chiar şi de asta ; spunea că e puţin bolnav şi că se simte cumplit de trist în singurătatea lui.

„Cît de multe am dorit, cît de mult doresc să fiţi lîngă mine, Elena ! Pentru că după ultima dumneavoastră scrisoare, în care văd toată inima dumneavoastră bună şi profundă, simt că vă iubesc şi că nu pot să vă uit niciodată."

Apoi : „Nu mă uitaţi : rugaţi-vă pentru mine, pentru sănătatea mea ; rugile unui suflet ca al dumneavoastră, Elena, trebuie să fie porunci nespus de dulci pentru Dumnezeu". Apoi : „Întindeţi-mi mînuţele, nu le mai retrageţi cum făceaţi odinioară, nu vă mai fie teamă de acest bătrîn bolnav şi singur, care vă iubeşte ca pe o fiică, de care în mod nemilos este despărţit, care-şi pune acum aproape toată puţina lui fericire în seama amabilei dumneavoastră afecţiuni ; daţi-mi mîinile dumneavoastră, scrieţi-mi curînd, nu mă lăsaţi singur. N-aş fi vrut să vă scriu atît de repede, dar singurătatea e mare, dorinţa de a primi din nou şi fără întîrziere scrisorile dumneavoastră este copleşitoare. Scrieţi-mi mult, deschideţi-vă tot sufletul, vorbiţi-mi despre visele dumneavoastră ; eu am să vă ascult cu religiozitate, şi fiecare cuvînt îmi va suna ca o muzică îndepărtată care mîngîie şi alină fiecare durere."

Şi termina cu o salutare afectuoasă, în care Elena simţi ceva nemărginit de trist şi de gingaş.

A rămas îndelung cu capul sprijinit de geam, cu ochii ficşi într-un punct îndepărtat al crepusculului.

Imediat i-a venit în gînd că Paolo, de acolo, de departe, se îndrăgostise de ea ; şi gîndul acesta i-a dat un sentiment de orgoliu dar şi de tristeţe. De orgoliu, fiindcă dacă acest fapt deosebit, unic, se petrecea, însemna un triumf al sufletului ei, al darurilor ei morale şi al farmecului ei spiritual. Tot timpul visase să fie iubită aşa, cu acea iubire ideală, în care să se înalţe doar sufletul, dîndu-ţi sentimentul curat şi dulce al unirii spirituale, lipsit de orice umbră materială.

Toată seara s-a gîndit la prietenul ei de departe, gînd pe care nu a încercat să-l alunge. El era bolnav, o chema ; de ce să nu dea fuga lîngă el cu iubire şi înţelegere ? Imaginea lui Paolo, care, singur şi trist, se gîndea la ea, care-i scria şi o visa lîngă el, se contura clară în sufletul ei. Şi gîndul că un bărbat serios şi inteligent, trecut prin atît de multe încercări ale vieţii, cufundat în atîtea probleme cetăţeneşti grave şi interesante, i se adresează ei, umil şi modest, cerîndu-i afecţiune şi încredere, îi dădea un sentiment de senină mîndrie.

Toată seara i s-a părut că e lîngă el, spunîndu-i vorbe calde care-l reconfortau şi-l făceau să zîmbească. Dimineaţa, trezindu-se din somnul profund şi dulce al aurorilor primăvăratice, gîndul ei, întrerupt doar de somn, a revenit imediat la scrisoare, la exprimările cele mai afectuoase, la imaginea lui Paolo.

A rămas aşa, gîndindu-se îndelung, cu mai multă tandreţe, la seara trecută, cu ochii închişi, încît părea încă adormită.

„Întindeţi-mi mînuţele dumneavoastră, nu le mai retrageţi, alungaţi-vă orice urmă de teamă faţă de acest bătrîn bolnav şi singur..." Cuvintele acestea îi reveneau cu insistenţă în minte şi avea impresia, suavă şi delicată, că îşi simte mîinile strînse în cele ale lui Paolo care îi zîmbea.

I-a scris ; dar scrisoarea nu era aşa cum o plănuise ea ; multe lucruri i-au scăpat, pe altele le socotea ne-

potrivite ; dar, oricum, i se părea atît de reconfortantă, încît simţi nevoia să o expedieze imediat. Dacă o mai lăsa, putea să-şi piardă parfumul, putea să ajungă la Paolo cînd el, restabilit şi resemnat, nu i-ar mai fi simţit dulcele confort.

În zilele următoare s-a întors însă la preocupările obişnuite, iar impresia vie a scrisorii trimise lui Paolo s-a risipit ; dar cînd se simţea copleşită de vreun gînd trist, revenea la imaginea prietenului ei îndepărtat şi se înseninа. Nu aştepta prea repede o altă scrisoare, şi i se părea că nici nu o doreşte, dar ştiind că între una şi cealaltă trebuia să treacă o săptămînă pentru un răspuns prompt, după opt zile, cînd a sosit poştaşul, a dat fuga să-i deschidă, uşor tulburată. Şi în seara aceea Giovanna lipsea de acasă ; şi în seara aceea sosise un plic pătrat, tare şi alb, a cărui adresă scrisă cu litere grăbite şi unghiulare lăsase deja o puternică impresie în memoria Elenei. Şi inima ei a tresărit. Atît de repede sosise, atît de repede ? De ce ? Cum ?

Paolo îi scria că lipsise cîteva zile ; la întoarcere găsise „ca o adiere de aer proaspăt şi înviorător" scrisoarea ei care l-a mîngîiat nespus de mult.

„Mulţumesc ; chiar şi de la distanţă, dumneavoastră aveţi un blînd şi nemaipomenit dar de încurajare. Pînă cînd ? În ceea ce mă priveşte, cu siguranţă că pînă cînd o ultimă suflare, o ultimă pîlpîire de viaţă va mai exista în mine."

În scrisoarea aceea el începuse să-i apară sub un nou aspect, care pur şi simplu a surprins-o extraordinar.

„Toată viaţa m-am gîndit, am simţit, am sperat, am visat şi am vrut să iubesc mult pe cineva. Viaţa mi s-a sfărîmat în mîini, în bucăţi amărîte. Dar cine ştie dacă apusul vieţii n-ar putea fi bun la ceva, dacă dumneavoastră, Elena, aţi voi ! N-am deloc impresia că drumul vieţii mele mai e lung, dar dacă aş putea să trăiesc sănătos, înfloritor, să fiu iubit şi să iubesc, să fiu înseninat

și să înseninez, încă zece ani, și apoi să mă sting cu sufletul împăcat, asemenea celui pe care ziua de muncă l-a istovit, dar care, în ultima rază de soare, a găsit un pic de fericire, mi s-ar părea că toți spinii vieții mele trecute se preschimbă în trandafiri ca să-mi încununeze fruntea obosită.

Desigur, sînt mult prea egoist ca să vă cer, Elena, să vă gîndiți la mine chiar în acești zece ani de tinerețe a dumneavoastră, înflorită și poetică. N-am dreptul să adun eu pentru mine comoara simțămintelor dumneavoastră și să vă tulbur calea viselor de fată. Mi s-ar părea aproape o crimă. Dumneavoastră aveți nevoie de un soare puternic, deosebit, care să vă umple de strălucire calea ; asemenea sori sînt rari, dar dumneavoastră sînteți demnă să întîlniți unul, și dacă-l întîlniți, lăsați-l să vă aprindă și să vă ilumineze toată. Dar dacă, pînă cînd o să-l găsiți, v-ar putea fi de ajuns puternica, leala și calda prietenie a unui bărbat care și-a descris acum parabola, dar și-a păstrat oarecum virginitatea inimii pentru marile sentimente, Elena, puneți-vă totuși căpșorul pe inima mea și, ridicîndu-vă ochii, căutați în ochii mei întreaga lumină a unei profunde afecțiuni care vrea să se reverse în sufletul dumneavoastră ca o ambrozie infinită...

Scrieți-mi mereu, cînd nu aveți nimic mai bun de făcut, cînd, prin a-mi scrie, credeți că v-ați putea recăpăta curajul, și că v-ar îndemna să scoateți triluri de bucurie în azurul luminos.

...Adio, scumpa mea, dați-mi mînuțele să vi le sărut și să le pun pe frunte, în timp ce ochii mei vă acoperă cu nesfîrșite dezmierdări...

...Și acum ce să vă mai spun ? Nimic, pentru că aș vrea să vă spun prea multe ; dar simțiți, într-adevăr, că sînt al dumneavoastră, al dumneavoastră, cu totul al dumneavoastră ? Și pentru totdeauna ?"

Deşi cuvîntul *dragoste* nu fusese pomenit în această scrisoare — capodoperă de afecţiune şi de delicateţe — dispărea acum orice îndoială : Paolo se gîndea la Elena, Paolo o iubea, intens şi profund, şi îşi sfîşia pieptul ca să-i arate rănile intime, despre care Elena nici măcar nu bănuia că ar fi putut să existe în inima lui.

O teribilă uimire faţă de toate astea, de ea însăşi, de ceea ce simţea, a cuprins-o. Imaginea lui Paolo îi apărea nobilă, luminoasă şi delicată, dar o profundă tristeţe a invadat-o din nou gîndindu-se că nu putea să răspundă iubirii acestui bărbat, care totuşi o atrăgea spre el cu atîta blîndeţe. Nu putea, nu putea să-l iubească !

Era un lucru imposibil, şi chiar el însuşi îşi dădea seama de asta, pentru că nu căuta iubirea, ci doar afecţiunea ei.

Toată seara a fost palidă şi absentă ; căuta întunericul, stelele, misterul nopţii înmiresmate ; a hoinărit prin grădină, şi parfumul trandafirilor o izbea puternic, confundîndu-se, printr-o inexplicabilă senzaţie, cu însăşi sentimentele ei.

Nu a putut să adoarmă decît tîrziu ; simţea o mare şi intensă bucurie, dar în adîncul sufletului încerca o neliniştе plăcută şi chinuitoare, şi laolaltă aceste două confuze sentimente îi dădeau un fel de ameţeală febrilă şi îmbătătoare.

Se gîndea : „Eu am să ţin totdeauna la el, n-am să-l uit niciodată — cum ar fi cu putinţă ? — dar niciodată n-am să-l pot iubi, niciodată !“

Şi i se părea că se înseninează gîndind aşa, dar totodată îi era teamă *că-l iubeşte,* pentru că, încet, încet, se simţea învinsă de o vrajă inefabilă. Ideea de a-şi pune capul pe inima lui, aşa cum dorea el, de a-şi ridica ochii spre ai lui, îi dădea o senzaţie atît de nespus de dulce, încît îi venea să plîngă ; şi se lăsa în voia visului, totuşi zicîndu-şi că *n-o să-l poată iubi niciodată.* Şi a amînat să-i scrie.

Zilele se scurgeau ; mereu o cuprindea nerăbdătoarea dorință de a-i scrie, de a arunca pe hîrtie, cu stilul ei bizar de fată meridională inteligentă, întreaga-i inimă, care fremăta și tremura în complicatul și inexplicabilul nou mister, dar rezista și număra zilele, așteptînd momentul fericit. Simțea că își și găsise soarele, cum scria el, dar nu voia să se lase aprinsă de razele lui, pentru că unirea lor i se părea mai mult decît imposibilă. Această prejudecată o întrista foarte mult, dar o convingea pe deplin.

Seara rămînea ore în șir la fereastră, urmărind norii lungi, arămii sau de un albastru-închis, care veneau, destrămîndu-se, dinspre miazăzi, și o tristețe, o dorință de lucruri necunoscute, confuze, o copleșea. Nu-și mărturisea că era dorința de a fi lîngă Paolo, de a-i ascunde fața la inima ei și de a plînge așa asupra lui. Dar cînd, învinsă în sfîrșit, i-a scris, a plîns, într-adevăr, cu multă duioșie.

Scrisoarea trebuie să fi fost emoționantă, pentru că răspunsul, de data asta așteptat cu o nerăbdare mărturisită, a sosit foarte repede.

Nu numai cu emoție, dar cu inima tremurătoare și cu fața palidă, Elena citi :

„Oh, nu, Elena, nu e cu putință ca eu să mă despart de dumneavoastră, micuțul meu soare strălucitor, care vine să-mi lumineze sufletul !

Vorbiți-mi mereu așa, și unda sfintelor dumneavoastră cuvinte îmi vor da, reînviorîndu-mă, încredere și curaj. Eu nu vă cer altceva decît să continuați. Știu că nu vă cer puțin ; fiindcă știu cine sînteți, și simt toate poeticele vibrații ale sufletului dumneavoastră. Fiți-mi o astfel de prietenă, pînă la sfîrșit. Dumneavoastră îmi înseninați fruntea, împrăștiați negura orizontului meu, care adesea se întunecă.

Dacă veți continua să-mi vorbiți așa, eu o să am un curaj de leu pentru orice lucru bun și frumos. Nimic, niciodată, nu-mi va fi mai drag decît să discut în felul

acesta cu dumneavoastră, și numai dumneavoastră să-mi destăinui tot sufletul.

Dar de ce a trecut atîta timp pînă să-mi răspundeți ? E drept că apoi am fost recompensat cu o scrisoare plină de o fermecătoare prospețime primăvăratică. Oh, adierea aceasta blîndă să ajungă mereu la sufletul meu obosit ! Să-mi treziți prin cuvintele dumneavoastră acele însușiri care lîncezeau în mine.

...Acum cînd mă gîndesc, prins în vîrtejul unei vieți teribil de ocupată, dar puțin plăcută, că undeva departe există o ființă în gîndul căreia eu sînt viu, că această ființă nobilă sosește uneori la mine, ca o floare delicată și parfumată, ca să-mi dăruiască desfătările, voluptatea, încîntarea unei prietenii curate și regeneratoare, cînd simt, Elena, sufletul dumneavoastră curat și frumos pătrunzînd într-al meu și înflăcărîndu-l, mă întreb dacă renasc, și încep să cred că soarta s-a împăcat cu mine și că Dumnezeu s-a milostivit să-mi dăruiască, la capătul drumului meu, un pic de bunătate. Atunci aș vrea să înalț un puternic imn de bucurie în văzduhurile albastre, să mă trîntesc din nou, ca atunci cînd eram copil, pe pajiștile înflorite, ca să sărut, una cîte una, margaretele, să urc împreună cu dumneavoastră, Elena, pe munți, să respir cu dumneavoastră, alături de dumneavoastră, aerul liber și curat, să redevin încă o dată poet, cum am mai fost, ca să vă închin numai dumneavoastră ultima mea cantonă. Dumneavoastră sînteți pentru mine dulcea poezie, vie și surîzătoare, pe care atingerea realității ar putea-o răni. Oh, veniți, veniți adesea la mine, răpiți-mă chiar, luați-mă din lumea aceasta urîcioasă, plină de viclenie și de minciună ; făceți-mă asemenea dumneavoastră, redați-mi seninătatea copilăriei ; aș vrea să redevin copil lîngă dumneavoastră și să-mi găsesc cuvintele cele mai dulci pe care să vi le șoptesc. Oh, Elena, dacă ați ști binele pe care mi-l faceți !

De mine să nu vă îndoiți niciodată ; eu nu știu să iubesc pe jumătate sau pentru scurt timp ; numiți-mă așa cum vă place mai mult, dar credeți-mă că v-am dat tot ce am mai bun în mine ; în preocupările dumneavoastră, în plimbările dumneavoastră, în visele dumneavoastră, gîndiți-vă că eu veghez lîngă dumneavoastră, mereu, și că atîta timp cît mă veți accepta, n-am să vă părăsesc. Și acum aș putea să îndrăznesc să vă mărturisesc ? Începe să-mi devină neplăcut acest ceremonios *dumneavoastră*, care caută parcă să împiedice orice intimitate și aș fi tentat să vă vorbesc așa cum vorbesc poeții între ei ; dar dacă nu începeți dumneavoastră, eu nu voi începe niciodată. Oricare ar fi modul în care vă va plăcea dumneavoastră să-și vorbească sufletele nobile, simțiți-mă în inima dumneavoastră așa cum doresc eu să vă simt în inima mea, și să fiu în viața dumneavoastră al dumneavoastră, tot, cu totul, și pentru totdeauna.

PAOLO"

Elena își apleacă fața pe scrisoare și se gîndi îndelung. Acum toate gîndurile sale, îndreptate către Paolo, erau de o nemărginită și inefabilă blîndețe : această ultimă scrisoare închise cercul vrăjit care o înconjura, și învălui realitatea într-o foarte fină pulbere trandafirie și înmiresmată de vise.

Niciodată nu se simțise atît de fericită ; Paolo i se părea omul cel mai nobil, cel mai bun și perfect din lume, și a fi iubită de un asemenea om i se părea cel mai prețios și mai gingaș dar al vieții.

I-a răspuns imediat, adresîndu-i-se cu *tu*, așa cum dorea el ; i se păru un lucru foarte firesc, și foarte simplu i se păru tot ceea ce-i scrisese cu blîndețe pe mica foaie galbenă, fină, ce degaja un suav parfum de trandafiri proaspeți.

Și toată ziua, și noaptea, și a doua zi, nu-și întrerupse plăcutele gînduri : avea impresia că devenise mai înaltă, mai subțire și mai delicată ; nu mai mergea, zbura, tre-

cea ușoară ca un vis peste orice. Gîndurile ei nu erau decît delicatețe și amabilitate ; era imposibil ca de acum încolo ele să se mai oprească asupra unor lucruri comune, sau ca vreun lucru mărunt, meschin, s-o mai poată atinge.

O altă scrisoare însă, sosită pe neașteptate după două zile, a tulburat-o, readucînd-o brusc la realitate.

Paolo îi spunea să nu se mire că-i scria iarăși, mai înainte de a fi primit răspuns la ultima lui scrisoare. Era ziua lui de naștere și, aflîndu-se singur, se gîndise la cei dragi ai lui de departe.

„...și întrucît printre ființele cele mai dragi, numai Dumnezeu știe cum și de ce, dumneavoastră ați ocupat un loc cu totul și cu totul excepțional, la dumneavoastră revin, ca albina la miere, înainte de a fi chemat."

Pînă aici era bine ; rău începea mai departe, unde, lăsîndu-se în voia amintirilor, făcea aluzie la o durere stinsă. Spunea că acum cîțiva ani suferise mult, primind tot felul de lovituri, încît adesea îi surîsese gîndul morții.

„...dar nu am murit, pentru că o femeie s-a rugat cu dragoste pentru mine, pentru că speranța de a fi găsit un suflet poetic pe drumul vieții m-a susținut, pentru că am nutrit un vis, acum, din păcate, pierdut, care mi-a fost sprijin în dureroasa luptă din anii aceia.

...V-am spus că visul meu s-a spulberat ; nu din vina mea ; femeia care se ruga pentru mine mi-e încă sfîntă în memorie, dar chiar ea a distrus idolul. O binecuvîntez și acum pentru binele pe care mi l-a făcut, dar n-o mai văd, și orice legătură dintre noi e ruptă.

Dar despre asta și despre alte cîteva scurte iluzii am să vă vorbesc într-altă zi, cînd relațiile dintre noi vor fi mai intime. Prevăd însă ceea ce o să-mi spuneți : «Poate că și în legătură cu mine vă faceți iluzii, și după ce mă veți fi ridicat foarte sus, mă veți lăsa să cad în uitare». Nu, Elena, niciodată, dacă dumneavoastră n-o să vreți asta ! În privința sentimentelor eu caut ceea ce ofer, deplina dăruire, totala sinceritate. Orice prefăcătorie mă îngheață

şi mă înspăimîntă. Despre mine nu ascund nimic, şi în sufletul care-l învăluie pe al meu caut lumina limpede; orice umbră mă tulbură. Psyche[1] trebuie să aibă zbor liber, să se scufunde în cerul azuriu ca în abisuri, cutezătoare şi sigură; mărunţele şi marile minciuni, subterfugiile, răutăţile, părerea plebei, prejudecăţile mă supără atunci cînd două suflete binecuvîntate de Dumnezeu se întîlnesc.

Dar eu, repet, m-am născut prea devreme pentru dumneavoastră; acum nu mă pot gîndi altfel la dumneavoastră decît ca la o zînă diafană, celestă, fantastică, invizibilă, sortită altora, dar care mi-a auzit glasul şi s-a oprit o clipă, cu noblеţe şi milă, să mă asculte. Aşa este, Elena, vorbeşti, vorbeşti, dar fără scop vorbeşti, fără speranţă!"

Da, totul era plăcut şi frumos, dar referirea la femeia iubită şi uitată nimicea visul Elenei, trezindu-i un crud simţ al realităţii. Nu-i venise niciodată în minte ideea clară, precisă că Paolo ar mai fi iubit cu pasiune puternică şi alte femei: el însuşi o lăsase să înţeleagă asta. Şi poate că acel gînd al ei de a-i stăpîni întreaga inimă, pentru trecut, prezent şi viitor, o măgulea, făcînd-o să-şi creeze o imagine grandioasă despre el. Acum această imagine se micşora, revenea la proporţiile firesti, şi ea suferea, iar nesiguranţa, îndoiala de care se temea Paolo începea s-o asalteze: „O să mă uite ca şi pe celelalte!"

Şi era geloasă pe iubirea aceasta îndepărtată şi trecută, pe femeia aceasta imploratoare şi iubită; i se părea că fantoma ei se interpunea, împiedica perfecta comunicare a sufletelor lor.

Cu un sentiment de indiferenţă orgolioasă şi dispreţuitoare regretă că se adresase lui Paolo cu *tu*, şi mai mult ca oricînd avu convingerea că nu-l poate iubi. Nu se gîndi nici măcar să-i răspundă la ultima scrisoare, mai mult,

[1] În mitologia greacă, personificare a sufletului omenesc; apare sub chipul unei fete gingaşe, de o neasemuită frumuseţe, de care s-a îndrăgostit zeul Amor (n.t.).

întrucît îi crea un sentiment neplăcut şi dureros, o ascunse fără să o recitească. Restul săptămînii se scurse astfel destul de trist.

În fiecare seară, Cosimo împreună cu soţia veneau la doamna Francesca. Peppina renunţase puţin la atitudinea ei rigidă, dar Elena nu izbutea încă să-i intuiască gîndurile şi caracterul. Era sau nu o soţie fericită ? Îşi iubea sau nu soţul şi noua familie ? Nu era uşor să i le intuieşti. Totdeauna nu vorbea decît despre fleacuri şi lucruri frivole, dovedindu-se ignorantă şi răutăcioasă, defecte pe care Elena le descoperise încă demult.

Chiar din primele zile de după nuntă, Cosimo începuse să-şi manifeste aversiunea faţă de soacră ; nu se ducea niciodată s-o viziteze, ba îi pretindea chiar şi Peppinei să treacă pe la ea cît mai rar. De aici au început neînţelegerile. Într-o seară s-a întîlnit pe drum cu un client, dar, întorcîndu-se cu el acasă, a găsit uşa încuiată, stăpîna şi slujnica absente, şi s-a simţit îngrozitor de prost. S-a dus înfuriat la soacră-sa şi i-a cerul Peppinei cheia într-un mod foarte nepoliticos :

— N-o am. O fi la menajeră, care s-o fi dus la fîntînă...

— Ah, frumos fel de a conduce casa ! i-a scăpat fără să vrea lui Cosimo. Casa unui avocat trebuie să stea tot timpul deschisă ! Vreau ca uşa mea să fie mereu deschisă.

Întrucît ţipa, soacra s-a impacientat, a încercat să-l potolească, dar el a plecat ca o furtună, pe drum zicîndu-şi : „La naiba ! Aş vrea ca nevastă-mea să mai stea şi pe-acasă !“ Neliniştită şi ea puţin, Peppina s-a întors imediat acasă, iar el a continuat cu protestele :

— Ai putea, la urma urmei, să te obişnuieşti să nu mai stai legată de fusta maică-ti ; sau cel puţin s-o faci pe slujnică să stea acasă ! Astăzi am fost pus într-o situaţie îngrozitoare... Aş fi dat nu ştiu cît s-o evit !

Cîteva minute ea l-a lăsat să vorbească, dar la un moment dat izbucni :

— Dar tu nu eşti tot timpul la mama ta ? Tu te duci chiar şi de cîte patru ori pe zi !

Cosimo strînse din dinţi de mînie, dar nu răspunse ; îşi vărsă însă năduful asupra slujnicei, pe care mai-mai s-o dea afară cu picioare în spate.

Peppina, care sub epiderma albă şi calmă ascundea taina unei mînii foarte rafinate, în seara aceea n-a vrut să meargă la soacra ei, ci s-a băgat repede în pat. Cosimo n-a venit acasă pînă la miezul nopţii ; de ciudă, ea a plîns, iar a doua zi n-a vrut să se scoale, prefăcîndu-se bolnavă ; cei doi tineri căsătoriţi s-au împăcat. Dar luna de miere fusese tulburată şi apusese.

Peppina a continuat să se ducă la mama ei în fiecare zi, neglijîndu-şi treburile noii ei case, şi Cosimo simţi cum creşte antipatia lui faţă de soacră şi de socru — un om de ispravă, dar bun doar să-şi îndeplinească obligaţiile de serviciu şi să se lase dominat de nevastă — părîndu-i-se că soţia lui era mai ataşată de ei decît de el. Peppina, iritată, a început la rîndul ei să nu-şi mai iubească soacra şi cumnăţelele ; nu mai voia să se ducă pe la ele.

Cît despre Cosimo, vai dacă te atingeai de mama sau de surorile lui ; de aici au pornit certurile — mult prea repede, din păcate ! — amplificate de fapt şi de alte motive mai serioase şi mai profunde.

Cosimo avea cumplite stări de proastă dispoziţie ; îşi neglija mai mult ca oricînd puţinele lui afaceri, reluîndu-şi viaţa uşuratică de burlac. Nu se mai gîndea la Maria şi la trecătoarea pasiune încercată pentru ea, dar cîteodată, cînd purtarea soţiei îl făcea nefericit, printre gîndurile tulburi îi revenea în minte, cu dulci nuanţe, imaginea luminoasă zărită în ultima noapte de carnaval, în timpul executării divinei muzici a lui Gounod.

Nu se simţea fericit. O iubea desigur pe Peppina, frumoasă şi sănătoasă, dar sufletele lor nu se întîlneau,

nu se contopeau ; şi întrucît el era înclinat uneori şi spre satisfacerea unor rafinate nevoi spirituale, se simţea neînţeles, decepţionat şi trist. Îl izbea ignoranţa şi vulgaritatea soţiei lui ; pînă şi eleganţa ei i se părea o goală şi mică vulgaritate.

Mama şi fetele Bancu ştiau despre aceste disensiuni, şi pe cînd doamna Francesca făcea tot posibilul ca să stingă aceste mici focuri, Elena şi Giovanna sufereau foarte mult.

— Ce ştiţi voi ! spunea mama ca să le încurajeze. Voi nu cunoaşteţi lumea. Nici vorbă, nu doar asemenea focuri de paie se aprind între soţi şi soţii !

Elena considera că între soţi cu suflet ales, care într-adevăr se iubesc, trebuie să domnească înţelegerea, stima şi liniştea ; şi suferea nespus pentru că presimţirile ei începeau să se adeverească, din păcate ! şi ar fi făcut orice sacrificiu ca să-l vadă pe Cosimo cu chipul mai puţin întunecat.

Totuşi, din faţa acestor neçazuri, ştia acum unde să se refugieze : era de-ajuns ca gîndul ei să se îndrepte pe o anumită cale pentru ca o încîntătoare fericire să i se reverse în suflet, şi grijile, presimţirile, mîhnirile să se îndepărteze şi să dispară, aşa cum dispăreau şi alte lucruri supărătoare sau apăsătoare, în faţa luminii care-i năpădea sufletul.

Într-o seară de mai i-au sosit două scrisori de la Paolo, aşteptate totodată şi din dorinţa de a vedea cît mai repede alungat sentimentul de gelozie şi răceală datorat ultimelor lui mărturisiri.

Ferestrele erau deschise, se lăsa o noapte minunată. La apus mai strălucea încă o fîşie verde-albăstrie, în ale cărei nuanţe strălucitoarea Venus scînteia ca un mărgăritar. Aerul mirosea a trandafiri şi a fîn proaspăt şi mii de zgomote confuze şi plăcute se stingeau în marea pace a crepusculului. Elena deschise scrisorile şi începu să o citească pe aceea care i se păru a fi scrisă prima. Paolo i

se adresa cu *tu*. O emoție puternică puse stăpînire pe ea ; începu să tremure toată și ochii i se umeziră de lacrimi inefabile : totul, totul dispărea în fața acelor lacrimi ; chiar și femeia *care se ruga*, care o făcuse să sufere atîta în zilele acelea, chiar și ea dispărea dintre ea și Paolo.

Rămîneau singuri : rămîneau ei singuri în fața înmiresmatei seri de mai, sub ochiul strălucitor al lui Venus, sub lumina sidefie a infinitului ; și sufletele lor se întîlneau, se strîngeau în îmbrățișarea divină a unei iubiri perfecte și supraomenești.

„Elena, Elena, — scria Paolo, și ea simțea fremătînd un poem de lacrimi, de sărutări, de mîngîieri, de cuvinte, de poezie și de muzică cerească — mulțumesc, mulțumesc, mulțumirea mea nemărginită ! Dacă *tu* ai ști, dacă *tu* ai putea simți ce val de bucurie nespusă m-a cuprins astăzi primind scrisoarea ta și văzîndu-te venind spre mine cu sufletul deschis, cu întreaga ta ființă, surîzătoare și senină !...

Mi-ai scris chiar în ziua aniversării mele ; simțeai poate că sufletul meu zbura la tine, învăluindu-te într-o nemăsurată mîngîiere ?

Elena, să nu te atingă niciodată vulgaritățile vieții. Ridicîndu-ne deasupra lor, alergînd la adăpostul sentimentelor noastre, al visurilor noastre nobile, al profundelor noastre păreri, n-o să mai simțim nimic din ceea ce ne împovărează și ne supără. Dar dacă vreo greutate a vieții te va apăsa, să nu mi-o tăinuiești, să nu-ți fie teamă că suferința ta m-ar putea îndepărta de tine ; nu, eu aș vrea ca toate gîndurile tale să fie ale mele, ca să împart cu tine bucuria ta și să-ți alin cu iubirea mea durerile.

...Iată, acum, dispărînd acel ceremonios *dumneavoastră*, acum mă simt mai mult al tău, cum și pe tine te simt mai mult a mea. Acum sufletele noastre pot să-și vorbească limbajul firesc, să se mărturisească în întregime.

Oh, senina primăvară pe care tu mi-ai îngăduit-o ! Oh, măreața renaștere pe care tu mi-ai dăruit-o ! Nespus de

gingaşa mea Elena, vorbeşte-mi aşa în continuare : eu închid ochii şi te ascult. Ce muzică sublimă e în cuvintele tale ! Cîtă lumină, cît parfum ! Şi dacă ai şti cîtă duioşie simt murmurîndu-ţi numele !

...Nu, să nu te îndoieşti niciodată de mine. Eu vreau mai întîi să ştiu cum e alcătuit sufletul fiinţei căreia doresc să-i aparţin ; cînd acest lucru îl ştiu, iubirea mea este de netăgăduit..."

Astfel, într-un minunat crescendo de expresii pline de pasiune şi delicateţe, continua prima scrisoare, dar în cea de a doua fremăta ceva şi mai viu, şi mai tulburător. Era scrisă la miezul nopţii ; se vedea destul de limpede că el nu se odihnise, dar că, gîndindu-se neîncetat la Elena, nu-şi găsea tihna decît revenind tot la ea.

„...Este zadarnic ; nu rezist ; mă simt cuprins de vrajă şi mă întorc la tine cu o dorinţă inefabilă. De ce ? Cum ? Ce elixir mi-ai dat ? De ce glasul tău mă cheamă în felul acesta ? De ce ochii tăi adînci mă caută de la atîta depărtare ? Iată-mă, aşadar, foarte aproape de tine !

...viaţa mea ar vrea să te împresoare toată într-o singură, mare, divină, nepieritoare dezmierdare. Dar întrucît sînt, din păcate, o fiinţă muritoare, foarte imperfectă, toate fierbinţile mele dorinţi nu pot să facă nimic pentru fericirea ta ; dacă tu ai putea însă să-ţi imaginezi ceva care să-mi stea în putinţă şi care să-ţi facă plăcere, ar trebui să mă pui la încercare, chiar şi la cea a focului.

Sufletul meu, adăpostit într-al tău, va putea să se înalţe într-un zbor fantastic. Primeşte-mă."

Scrisoarea se termina în felul următor :

„Dă-mi mîinile tale, şi pune-mi-le pe frunte, şi lasă-mă să te privesc adînc, intens : cînd o să ţi se pară că te privesc prea mult, închide-mi ochii, aşa cum eu aş vrea să ţi-i închid pe ai tăi ca să nu-mi vadă tulburarea.

Şi acum, Elena, cum să procedez ? În faţa Fecioarelor ar trebui să îngenunchez ; atunci de ce îndrăznesc, Elena,

să te înlănțui cu brațele mele și să-ți acopăr ochii cu nesfîrșite sărutări ? Sufletul meu a și trecut într-al tău și se simte fericit să rămînă acolo !"

Terminînd de citit, ea nu a putut nici să rîdă, nici să plîngă, dar tot sufletul îi strălucea în ochii adînci, deveniți acum nespus de mari ; încerca un sentiment greu de definit : bucurie și neliniște, dorință și rugăminte, mister adînc și radios coborînd din infinit și în infinit reînălțîndu-se. Toate stelele care începeau să tremure pe bolta cerului, nespus de pure și strălucitoare, ca niște lacrimi de diamant, îi încoronau fruntea ; toate proaspetele miresme ale lunii mai, ale înfloritorului pămînt, divine arome ale vieții și ale iubirii, îi îmbălsămau inima. Ce a mai făcut în restul serii nu și-a mai amintit apoi decît ca într-un vis.

A rătăcit prin grădină, și-a ascuns fața printre trandafiri, respirația ei povestindu-le că în petalele lor, în parfumul lor intens regăsea o palidă senzație a sărutărilor pe care prietenul ei de departe i le trimitea.

Dar prea mică era grădiniță, prin care răsfățatul și îndrăgostitul Lyly alerga nebunește, așezîndu-se la pîndă în fața doamnei lui și tăindu-i calea cu salturi fantastice, ca să-i atragă, dar în van, atenția. Ea ar fi vrut să străbată cîmpuri cît cerul de întinse, și să meargă... să meargă... pînă la el, care totuși îi era atît de aproape, încît cu adierea vîntului îi acoperea fața de nespuse sărutări.

Și se simțea ușoară ca adierea, se simțea înaltă pînă la stele, subțire și delicată ca tija florilor. Un suflet invizibil, pe care doar sufletul ei îl vedea, impalpabil încît doar sufletul ei îl putea atinge, o urma, o împresura, legînd-o într-un nod puternic pe care nimic nu-l mai putea desface, transportînd-o în imensitatea înălțimilor.

Îndelung, îndelung, a vegheat în noapte ; și tainica beție creștea cu strălucirea stelelor, cu intensitatea, umedă de rouă, a miresmelor nocturne. Orice lucru și orice întîmplare, trecutul, prezentul și viitorul dispăreau : rămînea

doar ora, clipa cea repede, care prețuia cît secole. Dacă Paolo ar fi fost aproape în realitate, cum îl simțea ea în vis, bucuria n-ar fi fost mai deplină și mai extraordinară decît era acum.

Tîrziu în noapte, mai mult decît somnul a învins-o un fel de vrajă nespus de dulce și adîncă. Numai atunci, biruită de vrajă, inima și-a mărturisit în sfîrșit sie însești taina.

Zise tremurînd :

— Îl iubesc !

Din ochii întredeschiși ai sensibilei ființe se prelinseră atunci două lacrimi ; dar *el* era mereu aproape, și buzele lui de vrăjitor au fost cele care au zvîntat cele două lacrimi și au închis ochii visători.

X

În casa Brindis evenimentele se precipitau. Într-o noapte de februarie, pe cînd sufla un vînt cumplit, ridicînd în vîrtejuri și spulberînd zăpada căzută în ultimele zile, Costanza a fost trezită brusc de puternice bătăi în poartă.

— Cicchedda ! strigă ea ridicîndu-se în pat.

— Ce-i ? întrebă fata trezindu-se speriată.

— N-auzi ? N-auzi ? Bate cineva în poartă.

Cicchedda ascultă, dar neavînd nici un chef să se scoale, zise :

— E vîntul.

— Ce vînt ! Scoală-te și du-te sus de-l trezește pe unchiul Salvatore.

Dar cealaltă, cuprinsă și de oarecare frică, nu vru să se miște ; Costanza, mînioasă, începu să blesteme ; cum însă bătăile continuau și mai puternice, se dădu jos din pat bombănind :

— Ah, pentru asta nu te scoli ? Pentru altceva sigur că te-ai fi sculat.

Pe Cicchedda o izbi atît de tare observația Costanzei, încît se ridică imediat, cutremurîndu-se de frig. Ce o fi vrut să spună ? Dăduse s-o întrebe, dar Costanza, îmbrăcată doar pe jumătate, desculță, ieși pe întuneric și, în loc să urce la Salvatore, bătu în ușa lui Alessio.

— Scoală-te repede ! Bat în poartă s-o dărîme.

— Cine ? strigă Alessio.

— Nu știu.

— Cine e ? Cine e ? Așteptați ! strigă Costanza din șopron spre cei care băteau. Vocea ei se rătăci în rafalele vîntului, dar imediat bătăile încetară și o altă voce răspunse :

— Sînt euuuu !

— Parcă ar fi vocea lui Antoni Canu. Ce s-o fi întîmplat, Dumnezeule mare ! zise ea cu voce îngrijorată.

Tremurînd de frig, se întoarse în cămăruță, unde Cicchedda aprindea lumina, apoi se încălță.

— Ce e ? Cine e ? o întrebă slujnica, dar ea nu catadicsi să-i răspundă.

Între timp, gălăgia îi treziră și pe Salvatore și pe Agada ; Alessio, numai în cămașă, traversă curtea acoperită de zăpadă și noroi și deschise poarta. Într-adevăr, era Antoni, unul dintre cei doi slujitori angajați să păzească porcii.

Bietul de el era mai mult mort decît viu, și în cîteva cuvinte povesti o întîmplare destul de obișnuită la Nuoro, dar ceea ce n-o făcea deloc veselă. Se petrecuse o *bardàna*[1], adică un grup de tîlhari, mascați și spoiți pe față, se strecuraseră în stînă în primele ore ale nopții, îi legaseră zdravăn pe paznici și furaseră porcii grași și frumoși. Noaptea era potrivită pentru asemenea ispravă, fiindcă zăpada acoperea urmele cinstiților excursioniști, iar vuietul vîntului îi ajuta să ducă la capăt isprava.

[1] Dialect sard ; în italiana literară : *razzia* = prădăciune, invazie (n.t.).

Numai după multe sforțări porcarii izbutiseră să-și rupă legăturile, și Antoni coborîse în sat, în timp ce celălalt pornise curajos după hoți ; dar drăgălașa gașcă era deja departe.

Alessio și Salvatore, albi la față de furie și necaz, întrucît paguba lor era foarte mare, începură să blesteme îngrozitor. Și-au înșeuat în grabă caii, iar porcarul s-a dus să le dea de știre jandarmilor și celor din asociația pazei private, din care Salvatore și Alessio făceau parte ; nepotul și unchiul plecară însă imediat, ca două suflete damnate, înarmați și cu glugă pe cap. Cicchedda vru să iasă să-i conducă pînă la poartă cu lampa, dar vîntul i-o stinse, răvășindu-i hainele de pe ea și smulgîndu-i basmaua de pe cap.

Noaptea era geroasă, bolta cerului joasă, de o albeață cețoasă și uniformă ; zăpada emana o licărire anemică și tristă, luminînd în mod straniu drumul, iar vîntul se dezlănțuise cu furie.

Caii, îmboldiți în mod barbar cu pintenii, porniră într-un galop rapid și disperat, fără să producă însă nici un zgomot pe drumul înzăpezit ; Cicchedda închise poarta clănțănind din dinți de emoție și de frig. Mai-mai că plîngea, atît de mult participa la durerea lui Alessio, într-atît suferea văzîndu-l plecînd așa, în toiul nopții, prin viscol și zăpadă, în întîmpinarea unei misterioase aventuri.

Deși mai era destul pînă la ziuă, femeile nu se mai gîndeau să se culce ; erau speriate, îndurerate și chinuite ; mai ales Agada și Cicchedda ; prima, fiindcă prin vînzarea porcilor nădăjduia să rezolve o serie de lucruri, multe neajunsuri, care acum îi veneau dureros în minte ; cea de a doua, pentru că se gîndea, tot timpul la necazul și la oboseala lui Alessio.

Costanza, mută și țeapănă, era totuși și ea îngrijorată și neliniștită : dacă n-ar fi fost vorba de unchiul Salvatore și de interesele sale, ar fi simțit o plăcere răutăcioasă și tainică văzînd-o pe Cicchedda cît de mult suferă.

Mătușa Agada se ghemui lîngă foc, albă la față și cu privirea pierdută ; o bîntuiau gînduri chinuitoare, și imaginea tîlharilor care, în viscolul și misterul munților, mînau turma de porci, precum și aceea a lui Salvatore și Alessio care goneau împotriva vîntului în grozăvia nopții, expuși tuturor pericolelor, o umpleau de un dureros zbucium. Și Cicchedda era cu gîndul la *el*, cuprinsă de frică, și presimțirea unor lucruri cumplite îi încleșta gura.

Deodată, înăbușit de vuietul vîntului, se auzi plînsul lui Domenico asemenea unui geamăt îndepărtat.

— Domenico e treaz ! Plînge ! zise Agada înălțînd capul. Vru să se ridice, dar Costanza interveni :

— Mă duc eu ! și plecă repede.

După puțin timp, cum plînsul copilului nu înceta, se duse și Cicchedda ; în cerdac se opri să asculte, și auzi vocea Costanzei care încerca să-l liniștească pe Domenico.

— Vreau Cicchedda... vreau ! țipa copilul zvîrcolindu-se.

— De ce o vrei ? zise Costanza enervată. Nu sînt eu aici, prostuțule ?

— Vreau Cicchedda, vreau Cicchedda ! repeta Domenico printre sughițuri.

Cicchedda, în durerea ei, simți o duioșie mai mare ca niciodată pentru micuț.

Acum cîtva timp, Costanza, vrînd să i-l ia Cicchedei din pat, încercase tot ce-i stătuse în putință ca să-l înduplece să doarmă cu ea sau cu mătușa Agada. Zadarnic. Domenico făcuse o zarvă infernală, și nici măcar ea, rugîndu-l s-o asculte pe Costanza, nu-l putuse convinge ; este de nespus tainica bucurie a Cicchedei, dar și furia tinerei stăpîne care începea să-și reverse ura și asupra copilului.

— Dormi ! îi zise acum cu asprime, văzînd că mîngîierile-i sînt inutile. Altfel o să-l chem pe bau-bau să te ia. N-o auzi pe muma-vîntului cum caută copiii ? Ei, să-i deschid ușa ?

Domenico se înfricoșă și plînse mai încet, gemînd deznădăjduit și spunînd cu disperare :

— Cicchedda... unde e Cicchedda ?..:

Ea, afară, se topea de mila copilului, dar nu îndrăznea încă să intre, pentru că Costanza o făcea de două parale :

— A luat-o muma-vîntului, fiindcă e rea, fiindcă e o diavoliță, o ticăloasă cum nu mai e alta !...

Era atîta ură și dispreț în cuvintele astea, cu care probabil că voia să-l impresioneze pe copil, încît Cicchedda, cu dinții încleștați de mînie, intră.

— Sînt aici ! Sînt aici, inimioara mea ! exclamă, stăpînindu-se și alergînd la micuț, care întinse spre ea mînuțele lui drăgălașe și, agățîndu-i-se de gît, cu fața luminată de un surîs, se potoli pe dată. Dovada aceasta de dragoste a liniștit-o și pe ea. Spuse cu blîndețe :

— Dormi, dormi, sufletelul meu !

Și Domenico își desprinse brațele și închise ochii.

Costanza se îndepărtă de pat plină de ciudă ; ar fi strîns-o de gît cu plăcere pe fată și i-ar fi dat cîteva palme zdravene lui Domenico, dar se mulțumi să se întoarcă în bucătărie bombănind. Mătușa Agada însă, care spunea rugăciunea către Fecioara Maria, avînd în fața ochilor imaginea hoților, a bărbatului ei, a lui Alessio, a paznicilor de cîmp, a jandarmilor, nu a luat-o în seamă.

Domenico a adormit imediat, iar Cicchedda, cu brațul strîns în jurul trupușorului lui, întinsă pe jumătate în pat, începu să plîngă în tăcere, scuturată toată de frig. Îl urma pe Alessio în goana nocturnă, și vedenii înspăimîntătoare o chinuiau ; o cuprinse un fel de amorțeală rece ca gheața și dureroasă ; avea impresia, cu o senzație spasmodică și confuză, că într-adevăr muma-vîntului voia să o ia, așa cum spusese Costanza, și se agăța disperată de copil, care i se părea o bucată de zăpadă înghețată ; vocea nesuferită a Costanzei șuieră, îndemnînd

vîntul în ameţitoarea lui forţă de atracţie... Şi jos, într-o prăpastie întunecată, Alessio cădea de pe cal, şi se auzeau împuşcături şi tunete.

În schimb, Alessio şi unchiul Salvatore stăteau în timpul ăsta foarte bine în şa, deşi caii urcau cu greu muntele. Vîntul devenea din ce în ce mai mînios, dar cu cît urcau, cu atît o lumină ciudată, albă, îi călăuzea pe cei doi cai. Nici chiar pe sub stejari, pe care vîntul vîjîind îi clătina, întunericul nu era adînc ; şi drumul devenea mai puţin dificil şi periculos, povîrnişurile fiind mai puţin prăpăstioase şi zăpada mai mică.

Cei doi drumeţi tăceau ; doar din cînd în cînd unchiul Salvatore, ud pînă la piele de zăpada care cădea din stejari, bufnea şi blestema.

Alessio, printr-o presimţire destul de uşor de avut în asemenea cazuri, aproape că ştia cine erau tîlharii acelei *bardàna* şi încotro se îndreptaseră ; şi tremura de furie, nu atît din pricina pagubei, cît din pricina afrontului adus ; dar îşi păstra un extraordinar sînge rece, ba chiar foarte rece, cu toată zăpada aceea care-i cădea în spate şi cu vîntul care, uneori, bătînd din faţă, îi oprea calul din loc.

Salvatore se simţea mai puţin sigur ; nu-i era frică, nici vorbă, dar nefiind atît de sprinten şi de stăpînit ca Alessio, suferea din pricina drumului obositor, şi gîndurile i se întunecau ; erau momente cînd strălucirea aceea albă şi uniformă, care prefăcea totul într-o ciudată şi impresionantă halucinaţie, îi producea o ameţeală periculoasă. Doar printr-un miracol şi-a păstrat echilibrul şi n-a căzut cu capul în jos în zăpadă ; de vreo cîteva ori a rîs în sinea lui, cu un rîs caracteristic, imaginîndu-şi figura caraghioasă pe care ar fi făcut-o căzînd, şi ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva, mormăi :

— Aşteaptă ! aşteaptă ! Acum ajungem !

Şi hai, şi hai, cei doi cai nemaipomeniţi, puternici şi răbdători, urcau resemnaţi, evitînd cu un miraculos instinct

fiecare pericol, regăsind drumul sub zăpadă, printre tufișurile pe care vîntul le descoperea de sub mantia albă, printre clonțurile de stîncă preschimbate în blocuri de marmoră, pe sub bogate horbote cărora vîntul le risipea, cu fiecare rafală, vraja.

Și au tot mers așa mult timp ; unchiul Salvatore își epuizase toate blestemele, și nu mai avea curajul să rîdă *văzîndu-se* de-a rostogolul, ci asuda de parc-ar fi fost într-o amiază de august, și-l lua într-adevăr cu ameteală. Nu mai deslușea nimic în toată acea efemeră viziune albă ; doar pata neagră a lui Alessio care-i deschidea calea ; o pată neagră care se alungea, se întindea, devenea cenușie și dispărea la răstimpuri în albeața aceea ametitoare.

Șuierături ascuțite, urlete, gemete, ropote, zgomote de cascade, de torente, de voci omenești și infernale vibrau în munți ; și totul, cer, pămînt, munți și copaci se contopeau într-un nor alb, într-un suflu puternic și misterios.

Dar un foarte deslușit lătrat de cîini, adus de vînt, avu forța să risipească puțin vraja ; unchiul închise ochii și, redeschizîndu-i, deslușì un zid acoperit de zăpadă și văzu o deschizătură luminoasă și își dădu seama că ajunseseră la stînă. Cîinii lătrau furioși ; Alessio scoase un strigăt și ei tăcură.

În colibă, înconjurată de zăpadă și sprijinită de o stîncă, se afla un băiat, fratele unuia dintre ciobani, pe jumătate încă năuc de frică. Era un băiat murdar, cu fața atît de neagră, cu buzele groase și nasul turtit, încît părea un maur ; iar în noaptea aceea, în starea în care se afla, la lumina focului aprins pe pietre, era într-adevăr de speriat. Lăsa impresia că ar fi în legătură cu hoții ; Alessio îl străpunse cu privirea.

— Nu s-a întors Sidòre ? întrebă.

— Nu, răspunse băiatul.

— Cum s-a întîmplat ?

Băiatul povesti, cu vorbe neduse pînă la capăt şi aproape plîngînd.

— Tu la ce oră ai venit ? îl întrebă Alessio cu asprime.

— Ieri, pe la trei.

— N-ai întîlnit pe nimeni ? întrebă celălalt cu accent sever.

Băiatul ridică ochii, atraşi parcă de privirea pătrunzătoare a lui Alessio, şi nu răspunse.

— Pe cine ai întîlnit ? răcni atunci Alessio, poate pe *Scoppetta ?*

Acesta era numele tîlharului pe care unchiul Salvatore şi nepotul îl întîlniseră într-o zi cînd urcau la stînă ; se învîrtea mereu prin partea aceea a muntelui, între bisericuţă şi muntele *Palas de Casteddu,* ba avea şi obiceiul să se ducă la stîna familiei Brindis şi să doarmă acolo. Ciobanii-l primeau bine, el li se arăta prietenos, dar cu toate astea bănuielile lui Alessio căzură imediat asupra lui.

— Da, răspunse cu timiditate băiatul, iar din ochii stăpînului ţîşniră flăcări şi îşi ridică un braţ ameninţător.

— Oh ! răcni, ce ţi-a spus ?

— Mie ? nimic... încercă băiatul să nege, dar celălalt îl fulgeră cu privirea şi cu vocea :

— Ce ţi-a spus ? Răspunde, nu minţi, că-ţi ard nişte palme de nu te mai vezi...

Atunci băiatul mărturisi. Da, Scoppetta îl întrebase dacă stăpînul avea să urce ori nu în seara aceea la stînă, dacă porcarii ar fi rămas singuri, dacă ar fi venit cineva în ziua aceea de la Nuoro.

Şi băiatul spusese tot ceea ce ştia.

— Vedeţi ? strigă Alessio întors către unchi-său, spuneam eu că el era, Scoppetta, suflet josnic, suflet bleste-

mat, nemernicul, mizerabilul ! *Su diaulu sa terra chi ti reghet !* [1] Dar acum o să ai de-a face cu mine, canalie ! Și animalul ăsta de aici — și-l luă pe băiat de ciuf — vita asta neagră și scîrboasă care tăcea chitic. De ce nu i-ai spus lui frate-tău, de ce n-ai căscat gura, nenorocitule, că altceva nu ești, pușlama ticăloasă ? Ori ți-au promis că o să-ți facă și ție parte din *bardàna,* pui de cățea... că dacă mi te iau acuma și-ți pun mutra pe foc ? ! Și ca un sălbatic, orbit de furie, era parcă gata să pună în practică amenințarea, și ar fi făcut-o dacă Salvatore nu l-ar fi apărat pe băiețașul care plîngea cu disperare. Alessio a continuat să urle tot felul de înjurături și ocări la adresa banditului și a băiatului, pînă ce au sosit paznicii și doi jandarmi conduși de Antoni ; după ce l-au interogat pe băiat — mai mult mort decît viu — au încălecat pe cai și, în urma celor spuse de porcar, care zicea că printre hoți recunoscuse niște țărani din Oliena, au hotărît imediat pe ce cale să o ia.

Timpul zbura ; dădură pinteni cailor pînă la sînge, Alessio deschizînd drumul. Acum coborau ; nu era vorba să găsească urmele hoților, lucru imposibil din cauza zăpezii căzute în primele ore ale nopții, ci să le taie drumul, căci, după instinctul paznicilor, oameni deprinși cu asemenea întîmplări, hoții trebuiau să fie între munții din Nuoro și cei din Oliena. Coborau, așadar, pe versantul sud-estic al muntelui Orthobene, iar grupul, alcătuit din oameni puternici și curajoși, înarmat pînă-n dinți, era mai legendar și mai bizar ca oricînd, pe fundalul geroasei nopți acoperită de zăpadă și al peisajului misterios.

Spre dimineață vîntul s-a potolit, cerul a devenit ceva mai limpede și mai diafan, dar frigul era mai pătrunzător. Cînd la răsărit, deasupra mării, peste vîrfurile muntelui Pizzinnu, ciudatul munte neexplorat, refugiu pentru bandiți și legende, a apărut o fîșie de cer senin,

[1] Al dracului pămîntul ăsta care te mai ține ! (dialect sard.)

verzuie, de o nespusă tristeţe, sol al aurorei, jos, la apus, spre muntele Gonare, orizontul s-a deschis puţin, aproape prin reflexie, lăsînd să se vadă luna la asfinţit, o lună albă, a cărei lumină, aşternîndu-se peste solemnul peisaj înălbit de zăpadă, părea o privire de o sfîşietoare melancolie. Şi era o nemăsurată, o inefabilă tăcere, o fantasmagorie de păduri, de clonţuri de stîncă, de piscuri, de largi văi făcute să devină marmoreene de către o vrăjitoare capricioasă şi stranie, pînă la orizont, unde ultimii munţi se pierdeau cenuşii şi reci.

În lumina aceasta gingaşă, albă şi vlăguită, faţa lui Alessio apăru de o paloare sumbră şi lividă, caii îşi afundau picioarele pînă la jumătate în zăpadă ; totuşi acum pericolele se distingeau, şi Salvatore Brindis, somnoros, melancolic şi prost-dispus, putea să le evite.

Lumina rece a zilei, destrămînd puţin cîte puţin pînza deasă a norilor, birui strălucirea lunii, care apunea ca un mic nor pal, şi Alessio, sosit primul pe cîmpul de la Oliena, zări, cu privirea lui ageră de şoim, figura îndepărtată a unui bărbat.

— Uite-l pe Sidòre, uite-l ! strigă.

Era, într-adevăr, porcarul care pornise plin de curaj pe urmele banditilor ; se întorcea într-o stare jalnică, ud pînă la piele ; abia-şi mai tîra picioarele. Cînd îşi văzu însă stăpînul, zîmbi plin de mîndrie.

— Ah, zise el simplu, mi-era teamă că aţi luat-o pe alt drum !

— Ei ? întrebă Alessio, aplecîndu-se în şa.

— Ăsta e, exact ăsta e drumul ! Vai şi văleleu dacă de data asta nu faceţi *iscaddura !* (exemplu care să trezească grijă şi spaimă) — zise porcarul, şi începu la rîndu-i să înjure îngrozitor.

Înconjurat de tot grupul, acolo, în mijlocul cîmpului alb, cu picioarele îngropate în zăpadă, cu părul ud lipit pe frunte şi cu faţa vînătă, în vorbe puţine şi cu gesturi

energice, el povesti toată tărăşenia din noaptea aceea: „Da, urmărise şi alergase după hoţi ; exact, exact pe drumul ăla o luaseră ; mergeau destul de repede, dar nu atît cît ar fi vrut ei, din cauza zăpezii. Şi el după ei. Voia să vadă pînă unde o să meargă, fiindcă e clar că într-un loc ar fi trebuit să se oprească, şi văzuse, cum să nu, pentru Dumnezeu ! Se opriseră acolo jos, la o stînă de ciobani olienesi — şi făcu semn spre stînga lui, în spatele unui pisc îndepărtat — şi el alerga acum spre Oliena ca să-i înştiinţeze pe jandarmi şi să trimită lume la Nuoro, cînd, din fericire, uite că şi-a întîlnit stăpînul."

— Repede, repede, hai, înainte ! termină el.

Alessio îl luă pe crupa calului şi grupul o porni din nou ; vorbeau toţi cu însufleţire, şi porcarul le arăta urma hoţilor, care se vedea destul de bine pe cîmp, unde zăpada era mică.

Lumina creştea ; munţii din Oliena apăreau ca un zid de alabastru pe paloarea azurie a cerului.

După un sfert de oră zăriră stîna, dar, contrar afirmaţiilor lui Sidòre, o găsiră goală ; coliba era dărăpănată, iar în jurul ei nici ţipenie. Hoţii, poate preveniţi, poate băgînd de seamă că sînt urmăriţi, îşi reluaseră goana spre pădurile din Orgosolo.

Urmărirea a durat aproape toată ziua ; o parte din porci, rătăciţi sau scăpaţi, a fost găsită pe drum, dar Alessio nu vru să renunţe. Era livid, devorat de o furie oarbă, toate păţaniile datorate acelei ciudate vînători obositoare îl îmboldeau la răzbunare.

Spre seară a început din nou să ningă. Ajunseseră în apropierea satului Orgosolo, într-o vale de munte îngustă şi sălbatică ; imense stînci perpendiculare, acoperite de zăpadă şi hăţişuri încurcate, printre care era imposibil să treci călare, îi opriră pe loc. Găsiră ultimii porci, iar Alessio împreună cu un jandarm, căţărîndu-se pe stînci, văzură trei sau patru indivizi împăştiindu-se printre hăţişuri şi traseră focuri de armă. Împuşcăturile ră-

sunară puternic ; ecoul lor se auzi de mai multe ori cu un zgomot surd, pierzîndu-se în tăcerea muntelui prin neştiute pasuri.

Pe jos, afundîndu-se în zăpadă, Alessio, jandarmii şi cei doi paznici îşi continuară vînătoarea, dar după foarte puţin timp avură o surpriză. Un foc de armă s-a auzit în spatele lor, fără nici o îndoială tras asupra lui Alessio ; glontele îl răni uşor în gamba stîngă şi sîngele coloră zăpada. El nu scoase nici un geamăt, cu atît mai mult cu cît la început nu simţi nici o durere, şi, transportat pe braţe pînă la cal, vru numaidecît să se reîntoarcă spre Nuoro, deşi unchiul Salvatore îl implora să înnopteze la Orgosolo ca să-şi îngrijească imediat rana.

Grupul o porni, aşadar, despărţit : porcarii strînseră porcii şi-şi continuară drumul spre Orthobene, Alessio şi unchi-său coborîră înspre şosea, iar jandarmii şi paznicii porniră mai departe în căutarea hoţilor, dar în van. Mai tîrziu s-a aflat că hoţul fusese rănit de primul foc de armă tras de Alessio, şi probabil că el fusese cel care îi întorsese împuşcătura ; cum după isprava aceasta banditul mai făcuse şi altele, deveni vestit, pentru prinderea lui oferindu-se un premiu de trei mii de lire.

Unchiul şi nepotul ajunseră la Nuoro spre miezul nopţii.

Femeile petrecuseră o zi tristă şi chinuitoare ; la lăsarea nopţii neliniştea lor deveni şi mai mare, şi mai apăsătoare ; mătuşa Agada plîngea, cu faţa albă ca varul, Cicchedda ieşea mereu în drum, tresărind la fiecare pas de cal, la fiecare voce.

Ce ce întîmpla acolo departe, ce se întîmpla oare ? De ce nu se întorceau, de ce nu trimiteau nici o veste ?

Presimţiri înfricoşătoare îi strîngeau beregata ; ar fi vrut s-o ia la fugă, să se ducă după Alessio, să-l vadă, să fie sigură de ceea ce i se întîmpla, chiar de-ar fi fost ceva trist. Mai bine certitudinea unui rău precis, decît

încertitudinea unui rău învăluit în mister, exagerat prin necunoaştere.

Răspîndindu-se vestea prin tîrg, multe persoane veniseră să se informeze, fiecare exprimîndu-şi părerea, făcînd pronosticuri şi prevestiri. O sîcîială cumplită, cu atît mai mult cu cît la cîţiva dintre vizitatori Costanza observase destul de bine o anumită satisfacţie tainică, o anumită dorinţă pioasă ca nenorocirea să devină şi mai completă. Pînă şi cumătra Franzisca nu se putuse abţine să nu-şi vîre nasul în povestea asta, rămînînd mai bine de un ceas, pălăvrăgind şi pîrjolindu-se în faţa vetrei. O întreba cu răutate pe Cicchedda :

— Vai, ce galbenă eşti ! ce ai ?

— Oh, ce am ? Oh, ce-aţi vrea acum, să rîd ?

Plecînd, cumătra Franzisca făcu cu ochiul şi, arătînd cu degetul spre Cicchedda, îi spuse încet Costanzei :

— Eh, nici chiar tu nu eşti atît de îndurerată !

Şi Costanza se gîndi că femeiuşca asta trebuie că ştia multe, era tare vicleană.

Veni chiar şi Cosimo Bancu în persoană, cu mîinile vîrîte adînc în buzunarele pardesiului şi cu pantalonii răsfrînţi peste cizmele pline de noroi şi de zăpadă.

Mătuşa Agada voia să-l primească în camera bună, dar el rămase în picioare în bucătărie, informîndu-se despre întîmplare, şi plecă foarte repede. Agada şi Costanza, tare mîndre de vizita asta, începură să vorbească despre femeile din familia Bancu şi despre logodnica tînărului.

— Alea chiar că sînt norocoase, alea chiar că o duc bine, alea chiar că sînt fericite... începu Costanza oftînd, cu o invidie abia ascunsă ; şi nu mai termina.

Cînd se făcu ora de stingere a focului, Costanza zise :

— Mătuşă, du-te la culcare. Poate că încă nu se întorc ; du-te, o să rămîn eu : dacă se întorc, sau trimit vreo veste, am să te trezesc.

Dar Agada nici nu vru s-audă ; cum credea ea că ar fi fost în stare să doarmă ? Îi trimiseră, aşadar, la culcare

doar pe Cicchedda și copilul ; fata, însă, după ce-l puse în pat pe Domenico, se așeză, își înfășură mîinile în șorț, și, cu capul aplecat peste pături, închise ochii, frîntă de oboseală. Se lăsă biruită de un somn ușor și febril, din care o trezire dintr-o dată bătăi puternice în poartă ; se ridică speriată, cu mîinile și picioarele reci și amorțite, în timp ce de la lampa stinsă, din cauză că nu mai avea ulei, fitilul roșu fumega, răspîndind un miros greu. Își duse chinuită mîinile la cap și dădu să iasă ; aducîndu-și însă aminte că stăpîna o credea adormită, se opri tremurînd lîngă ușă. Auzi zgomot de cai intrînd în curte, dar nici o voce ; ce se întîmplase ? Cine se întorcea ? de ce tăceau ? Nu, nu putea să stea ferecată aici ; deschise ușa și se uită : la lumina roșcată a unei torțe nu văzu decît umbrele cailor agitîndu-se în curte. Și nimeni încă nu vorbea.

Imediat o izbi însă vocea speriată și mîhnită a Agadei.

— Alessio, tu ești rănit !

Alessio rănit ? Cicchedda țîșni în curte, o traversă în goană și intră în bucătărie în urma Costanzei. Dar ce-i mai păsa ei de Costanza și de ceilalți dacă Alessio era rănit ? Putea să-i mai stea gîndul la altcineva în afară de el ? La început îl văzu ca prin ceață, cu un picior înfășurat în niște fețe pătate de sînge ; apoi îl privi în față ; o față cenușie și descompusă. Și scoase un țipăt.

El simți atîta neliniște în țipătul acesta, încît vibră de emoție pînă-n adîncul sufletului ; se înduioșă și, uitînd și el de prezența Costanzei, îi spuse Ciccheddei cu blîndețe :

— Nu-i nimic, nu-i nimic, nu te speria !...

— Ce-are nebuna aia ? De ce țipă așa ? întrebă Salvatore Brindis, scoțîndu-și pușca de pe umăr. Imită glumeț și zeflemitor vocea lui Alessio : Nu-i nimic, nu-i nimic, nu te speria, comoara mea : e un mărăcine care ne-a zgîriat picioarele. Și rîse.

Din veselia lui, Agada înțelese că se făcuse treabă bună, și inima i se ușură ; dar fața Costanzei deveni în-

tunecată, iar sentimentul de ură pe care-l încercă văzîndu-şi confirmate bănuielile fu atît de puternic, încît începură să-i tremure genunchii.

— Era mare nevoie să te scoli tu ! îi strigă Cicchedei cu ironie. Hai, du-te şi bagă caii în grajd !

Cealaltă nu răspunse, luă lumînarea, ieşi afară şi plînse lacrimi amare trăgînd de frîu iapa lui Alessio.

Simţea că se trădase, şi dacă glasul şi vorbele bune ale *lui* îi potoliseră ca un balsam zbuciumul, acum un nou chin o tortura gîndindu-se că Costanza şi stăpînii *băgaseră de seamă*. Ce avea să se întîmple cu ea ? Şi plîngea, şi ar fi vrut să cadă la picioarele *lui* şi, cu lacrimi şi sărutări, să-i spună negrăita durere, zbuciumul trăit în acea nesfîrşită şi înspăimîntătoare zi. De ce nu putea s-o facă ? Cine o oprea, cine ?

„Asta, aşadar, situaţia mea ?“ se gîndi cu o dureroasă umilinţă, scoţînd frîul de pe capul iepii şi agăţîndu-l de iesle. Totuşi, văzînd cum animalul istovit îşi bagă cu lăcomie botul printre paie, se gîndi plină de duioşie că Alessio o călărise, că îl însoţise şi îl purtase pe Alessio şi, luîndu-i şaua, o mîngîie pe crupa din care ieşeau aburi.

Intrînd iar în bucătărie, văzu că Salvatore voia să se ducă după un medic ; dar Alessio se opunea :

— Pentru ce ? Sînt cumva pe moarte ? Lăsaţi doctorul pe mîine dimineaţă ; deocamdată o să mă îngrijească mătuşa Agada...

Şi cu toate că simţea nişte dureri cumplite, o luă spre uşă ţopăind, strîngînd din dinţi ca să nu geamă ; mătuşa îl urmă şi, ajutată de Costanza, îi obloji rana cu o alifie făcută de ea din sămînţă de in, untdelemn şi gălbenuş de ou, bună pentru răni făcute de armă de foc. Cicchedda rămase în bucătărie. Salvatore mînca, luîndu-şi pîinea şi mîncarea dintr-un coş, aşezat în faţa vetrei ; veşmintele-i fumegau de la căldura focului şi faţa lui îşi relua culoarea sanguină.

— I-aţi găsit pe toţi ? se hazardă, cu timiditate, Cicchedda.

— Ce să găsim pe toţi ?

— Porcii...

— Sigur.

— Ah, da ? Şi unde ? şi cum ? întrebă ea cu ochi luminoşi, pe care a trebuit să şi-i plece, fiindcă Salvatore, fixînd-o pătrunzător, şi într-un fel destul de ciudat, în loc să-i răspundă la întrebare, îi zise :

— Ce te-a apucat să ţipi văzîndu-l pe Alessio ? De ce n-ai ţipat văzîndu-mă pe mine ?

Între timp înfuleca zdravăn ; fata exclamă :

— Oh, asta-i bună ! Fiindcă el e rănit, iar dumneavoastră nu. Eh, uite, nici măcar poftă de mîncare n-aveţi !...

— Că tu nu poţi să mai mănînci ! Rănit ! Rănit ! Rănit pe naiba ! O zgîrietură acolo, şi tu aproape că mureai de frică, împieliţato ! Mie să nu-mi îndrugi baliverne !

Şi continua s-o privească insistent în adîncul ochilor, în adîncul sufletului. Tremura inima în ea, dar rîse şi zise :

— Ce nebun sînteţi !

O ciudată melancolie apăru pe faţa şi în ochii piezişi ai lui Salvatore ; spuse dînd din cap :

— Cicchedda, Cicchedda ! Eu sînt nebun, eu sînt bătrîn, şi cînd vorbesc, supăr. Cel puţin aşa zice Agada, nevastă-mea, fie-i-ar pielea afurisită. Altfel, femeie bună ; şi tu trebuie s-o asculţi în tot ce-ţi spune, că e spre binele tău. Fii cuminte, fată ! Te iubim ca pe o fiică a noastră şi vrem să te vedem pe calea cea bună. Ascultă sfaturile bătrînilor ; nu te lăsa ispitită de nimeni.

— Dar ce tot spuneţi ? Eu n-am pe nimeni să mă ispitească... răspunse ea din vîrful buzelor, plecîndu-şi capul.

Stăpînul continuă s-o dăscălească, tot mîncînd și bînd ; la un moment dat o văzu plecîndu-și fruntea tot mai mult, pînă-și ascunse cu totul fața pe brațele încrucișate, și crezu că o plictisise ; dar îndată își dădu seama că plîngea. De ce se mîhnise ca un copil ? Dădu la o parte coșul cu bucate și rămase să o privească uluit.

De ce plîngea neghioaba aceea ? o jignise sau o atinsese poate în punctul sensibil ?

Continuă să o fixeze pătrunzător, cu o umbră întunecată pe chip. Plîngea încet, încet, dureros, dar nu mai era plînsul ei neghiob, prostesc și infantil de altădată. Era plînsul celui care suferă profund, și Salvatore cunoștea prea bine lumea ca să nu-și dea seama de asta. Cum stătea așa îndoită, în penumbra gălbui-închisă a bucătăriei, i se reliefau umerii largi și frumoși ; sughițurile înăbușite făceau să tremure pe ea și să arunce reflexe strălucitoare catifeaua roșie a hainei ; la capul ei, deasupra vetrei, *la cannitta* se legăna, scîrțîind ușor.

Salvatore privi în sus și izbucni :

— Ce naiba ai tu, fato ? Dac-ai asculta poveţele celor care-ți vor binele, n-ai plînge niciodată.

Ea își ridică pe neașteptate și cu îndrăzneală fața, roșie de plîns, dar auzindu-le pe Costanza și pe Agada intrînd, un murmur slab i se opri pe buze.

După ce s-au dus toți să se culce — în noaptea aceea Salvatore nu s-a mai spălat nici măcar pe picioare — Agada îl întrebă iritată :

— Ce i-ai spus Ciccheddei de plîngea ?

El, care se zvîrcolea și pufăia mai mult ca de obicei, negăsindu-și o poziție potrivită după toată oboseala din ziua aceea blestemată, nu răspunse.

— Nu mă mai bate la cap, zise mai apoi. Dacă azi plînge, mîine o să rîdă.

Părea să fi adormit, dar deodată începu să se răsucească iar și să ofteze.

— Dacă nu dormi, zise el, vreau să-ți spun ceva. Ai face foarte bine să o supraveghezi pe fata aia! — și în șoaptă începu să-i vorbească despre bănuielile lui.

Agada, pe jumătate adormită, se miră foarte tare că el, după o astfel de zi, se mai gîndea la anumite lucruri, și i se părea de-a dreptul o nerozie să se ocupe de Cicchedda, cînd avea pe cap destule alte necazuri.

— Dormi, îi zise ea cu voce învăluită de somn, și nici măcar nu mai auzi ultimele cuvinte ale bărbatului.

A doua zi, Alessio nu se sculă din pat. Avusese o noapte cumplită, cu junghiuri în gamba rănită și cu un început de febră, din care cauză somnu-i fusese chinuitor, agitat, plin de impresiile și imaginile din timpul zilei, dar transformate în vise confuze și monstruoase. Toată noaptea o așteptase pe Cicchedda, dorind-o lîngă el, deși simțea că nici măcar prezența ei nu l-ar fi alinat; ea nu venise, fiind sigură că Costanza o pîndește. Spre dimineață, auzind pași în curte, Alessio strigă :

— Cicchedda !

Intră, în schimb, Costanza ; îi atinse fruntea cu vîrful degetelor și, privindu-l drăgăstos, îl întrebă plină de solicitudine :

— Ce dorești ? Cum ai petrecut noaptea ? Cicchedda s-a dus după doctor. O să-ți aduc imediat un pic de cafea.

Dar el nu voia nici doctor, nici cafea : voia s-o vadă pe Cicchedda, și spuse :

— Cînd se trezește Domenico, să vină Cicchedda cu el la mine...

Glasu-i era tînguitor ; în lumina cenușie a zorilor de iarnă i se vedea fața trasă din cauza suferințelor din timpul nopții, și ochii, lipsiți de strălucire, păreau vlăguiți ca de o lungă boală.

Costanza ieși gîndindu-se cum de-l fermecase vrăjitoarea aceea de olienesă și hotărî mai mult ca oricînd să n-o scape din ochi.

În toate zilele acelea a fost un neîntrerupt du-te-vino de lume, fiindcă se răspîndise chiar și zvonul că Alessio fusese ucis.

Curioșii o întrebau pe Cicchedda cînd o întîlneau pe drum, dar ea, tristă și serioasă, refuza să le răspundă. Salvatore, agitat și tulburat, chemat la tribunal să depună mărturie în legătură cu acea *bardàna*, nu-i mai stătu capul la față, ba părea că o și uitase.

Alessio a rămas șase zile în pat, îngrijit cu multă afecțiune ; apoi s-a sculat, dar fără să iasă din cameră, fără să se miște, așezat în fața unui vas cu jăratic pentru încălzit.

Domenico îl distra, dar asta nu era de-ajuns ; se simțea cumplit de trist și nervos, slăbiciunea fizică iritîndu-l atît de mult încît adesea îi venea să iasă, să se arunce pe cal și să-și reia treburile.

Oprindu-se ninsoarea, a apărut un soare aproape primăvăratic, dînd cerului limpezime și profunzime, dar în camera puțin cam umedă și întunecoasă domnea frigul și tristețea, iar jăraticul părea stins în reflexul îndepărtat al acelui cer călduț și senin. Alessio nu trebuia să se miște ; dar nefiind deprins să contemple, suferea cumplit, și nu știa cu cine să vorbească, să-și deschidă sufletul.

Cicchedda intra și ieșea din cînd în cînd, aducîndu-i vasul cu jăratic, de mîncare și de băut, dar el o privea absolut indiferent, fără s-o bage deloc în seamă.

În nesfîrșita-i adorație, credea că el se comporta așa din prudență, și îl privea cu timiditate, mulțumindu-i chiar pentru această răceală.

Între timp, cu intuiția lui fină de bolnav nervos, începuse să-și dea seama de două lucruri, neobservate cum trebuie pînă atunci : în primul rînd atașamentul lui Domenico față de Cicchedda, ceea ce-i provocă un senti-

ment oarecum de supărare, de neplăcere, fiindcă avea impresia că dacă copilul n-ar mai fi fost lîngă ea, micuțul ar fi suferit.

Pentru Domenico, mai răsfățat și mai drăgălaș ca niciodată, părea că nimeni din casă nu mai conta, nici măcar tatăl lui. Era de un egoism fantastic și de o independență irezistibilă : țipa și plîngea adesea pînă la epuizarea micilor lui forțe, și numai Cicchedda izbutea să-l stăpînească.

Cealaltă descoperire dezgustătoare pe care Alessio o făcu era pînda asiduă și josnică a verișoarei lui ; chiar dacă era oarecum edificat în privința asta, nu credea ca lucrurile să ajungă chiar pînă aici ; vedea, își dădea seama, *simțea* cînd spiona Costanza, invizibilă, în spatele ușii sau al ferestrei ; cînd dădea buzna în cameră pe neașteptate, înțelegea veninoasele aluzii pe care ea i le adresa Ciccheddei, și intuia toate persecuțiile a căror țintă era fata.

La început simți o ușoară și ascunsă mînie, care mai apoi deveni puternică și sfîșietoare. Oh, ce-i tot dădea tîrcoale neghioaba aia ? De ce-l spiona ? Nu putea oare să facă el ce credea și ce îi plăcea ? Se simțea umilit și se întreba ce ar fi făcut sacul acela de venin de verișoară-sa dacă ar fi descoperit ceea ce căuta să descopere. Ar fi dezlănțuit poate un scandal, sau poate i-ar fi poruncit să nu facă ce credea și ce-i plăcea lui ? Să-i poruncească ? Cui ? Lui ?

Rîse în sine și, enervat. Se gîndi că, de fapt, Costanza putea să o alunge pe Cicchedda. Dar ce, parcă el nu putea s-o vadă și în afara casei ăsteia ? Ba putea să plece și el de aici, dacă mai continuau să-l supere ! Nu trăia pe spinarea lor, pînă și-un dușman ar fi putut să vadă dacă el era cel care mînca dintr-ale lor, sau ei cei care trăgeau foloase de pe urma lui !

„Și cum, Dumnezeule !“ Își aminti de sfaturile și de amenințările unchiului Salvatore din ziua aceea cînd urcau

muntele și se întîlniseră cu pungașul de Scoppetta. Dar lui nici că-i păsa de bătrînul ăla de unchi Brindis, cum de altfel de nici o altă rubedenie.

Începu iar să rîdă în sinea lui și, simțind o nervoasă pornire de antipatie față de Costanza, care probabil că-l spiona în înțelegere cu bătrîna vrăjitoare de mătușă Agada și cu bătrînul ăla ramolit de unchi Salvatore, simți o vie dorință de a le face cu tot dinadinsul în ciudă. Începu să o vorbească de rău pe verișoară-sa către Cicchedda, ceea ce pe slujnică o mulțumi, dar o și înspăimîntă.

Prima oară Costanza răbdă, deși se simțea umilită ; a doua oară însă înțelese mașinația lui Alessio, și ieși din bucătărie plîngînd de furie și de umilință. În ziua aceea în bucătărie a fost un adevărat infern pentru Cicchedda. Biata fată înghiți otrava cu sorbituri mari, dar nu scoase o vorbă, de frică, avînd presimțirea unor nenorociri și pătimiri și mai grele. Nu se gîndea să plece, dimpotrivă, spaima că va fi alungată o neliniștea : îi era teamă că, plecînd în altă parte, lui Alessio n-avea să-i mai pese de ea, avea poate s-o uite ; și ea voia să rămînă lîngă el, chiar cu prețul celor mai mari și mai umilitoare sacrificii.

Dar în ziua aceea chiar și Agada, care uneori îi lua apărarea împotriva invectivelor Costanzei, o certă, făcînd-o să înțeleagă că o s-o dea afară.

Iar, ea, nu, nu voia, nu voia să plece, nu voia. Oh, de ce se purta Alessio în felul ăsta ? De ce nu era mai prudent ? Și pînă una alta, îmboldită de durerea ei, deveni și ea imprudentă.

Cînd, după cină, a intrat să-l ia pe Domenico, l-a găsit adormit pe scăunel, cu capul sprijinit pe genunchii tatălui, care era dus pe gînduri și cu chipul atît de întunecat cum nu-l mai văzuse niciodată, deși medicul îi permisese ca a doua zi să iasă din casă.

Aplecîndu-se asupra copilului, Cicchedda spuse cu voce joasă și rugătoare :

— De ce procedezi așa, Alessio ? De ce o vorbești de rău ? Fiindcă din pricina asta se răfuiește cu mine, oh, și dac-ai ști cum !...

Lacrimile îi învăluiră ochii și vocea-i tremură : el simți o mare durere, o profundă indignare și, cu dinții strînși, spuse :

— Îmi vine s-o iau la palme !

— Nu, să nu faci asta, fie-ți milă de mine ! gemu ea și, cum stătea aplecată, ridică spre el ochii plini de lacrimi, cu atîta durere, umilință și pasiune, încît el simți cum ura lui împotriva verișoară-si devine și mai mare.

Chiar atunci *simți* că Costanza spiona în spatele ușii și se gîndi că, dacă s-ar fi convins în sfîrșit de ceea ce căuta să afle, ar fi crăpat de furie.

— Ce-ți pasă de neghioaba aia ? strigă și, întinzînd mîinile, prinse aproape cu violență capul Cicchedei și o sărută. Atunci, tremurînd de mînie, cu ochii tulburi, Costanza împinse ușa și intră.

XI

Dacă Cicchedda ar fi văzut una din fantomele acelea de care-i era mereu atît de frică să nu le întîlnească noaptea, nu s-ar fi speriat mai tare.

Costanza începuse să-i trezească un fel de spaimă fizică, spaimă care în clipa aceea o paralizâ ; parcă i s-ar fi oprit sîngele în vine ; fața-i deveni ca varul, dar făcu gestul instinctiv de a se strînge lîngă Alessio, căutînd parcă ocrotire. El își dădu seama de totul ; începu să tremure de mînie dar, stăpînindu-se, spuse cu voce liniștită :

— Cicchedda, du copilul în pat.

Cicchedda se aplecă să-l ia, dar Costanza se aruncă asupra ei, o îmbrînci şi luă copilul ; fata se lovi cu fruntea de masă şi gemu.

Atunci mînia lui Alessio izbucni, ochii-i scăpărau înspăimîntător :

— Lasă-mi copilul în pace ! urlă cu o voce cumplită, repezindu-se după Costanza şi smulgîndu-i copilul ; ea se sperie, Domenico se trezi tremurînd şi plîngînd sfîşietor, iar la plînsul lui, Cicchedda, care văzuse stele verzi şi-şi strîngea fruntea de durere, începu şi ea să plîngă cu sughiţuri. Era o jale, o sfîşiere, un chin nemaipomenit în acele sughiţuri dezlănţuite, în acel plînset amar, care umplea camera de gemete. Şi Domenico, văzînd-o plîngînd, îşi amplifică ţipetele, plînsul lui fără lacrimi.

— Pleacă de aici ! îi strigă Alessio Costanzei.

— De ce să plec ? sări ea ca o viperă. Sînt cumva în casa ta ?

— Ah, aşa-i ! zise el cu amărăciune, ca lovit. Şi se răsti la copil şi la Cicchedda, care continuau să plîngă.

— Isprăveşte, drăcuşorule, că te bat. Ia-l, Cicchedda, du-l în pat ; şi tu, fiinţa lui Dumnezeu, termină şi tu odată, fir-ar să fie ! Gata !... conchise ameninţător, întinzîndu-i copilaşul.

Se potoliră amîndoi şi plecară cu sughiţuri înăbuşite ; dar indignarea Costanzei, văzîndu-l pe Alessio punînd copilul în braţele iubitei, după ce i-l smulsese ei, a fost atît de mare, încît a început s-o insulte cumplit pe Cicchedda. Aceasta a ieşit fără să răspundă, începînd din nou să plîngă ; Alessio ridică atunci mîna să o lovească pe verişoară-sa.

— Nu ştiu ce mă opreşte ! zise cu dinţii încleştaţi.

Ea nu se feri ; îşi încovoie doar uşor umerii şi spuse :

— Da, nu mai lipseşte decît asta, Alessio Piscu ! Toate celelalte le-ai făcut ! Ah, nu credeam niciodată că ai să-ţi baţi joc în asemenea hal de casa noastră !

El vru să vorbească, dar ea nu-l lăsă să deschidă gura

— Ah, îți închipui că eu am intrat aici în seara asta pentru altceva ? Am intrat pur și simplu ca să te fac să vezi că ne dăm seama de toate, și că nimeni nu poate să-și bată joc de noi, în spatele nostru. De altfel, fă așa cum vrei ; ești liber să-ți frîngi gîtul, dar nu-i drept să acoperi de rușine casa lui Salvatore Brindis, cea mai cinstită din Nuoro...

Vorbea cu asemenea mîndrie îndrăzneață, cu un ton între supărare și tristețe, încît Alessio se simți profund lovit. Furia lui păru să se potolească ; își dădu seama că verișoara, indiferent care ar fi fost sentimentele ce o îndemnau să procedeze așa, avea dreptate ; încercă o anumită ciudă, o senzație de rușine și remușcare, dar nu se dădu bătut. Spuse :

— O să vă scutesc repede de rușinea asta, oh, o să vă scutesc ! Dar poate că o să regretați !

Costanza înțelese, cu o tresărire de spaimă, că el avea de gînd să plece. Nu se gîndise niciodată la asta ; și acum, chibzuind la repezeală paguba pe care le-ar fi adus-o plecarea lui, deveni mai conciliantă. Cu toate astea, cearta nu se isprăvi curînd ; Cicchedda plîngea în camera cealaltă, și nici măcar mîngîierile lui Domenico, care-și trecea mîinuțele pe fața ei, spunîndu-i încet : „De ce plîngi ? de ce ?“ nu o calmară.

O dată deschise ușor ușa ca să asculte, dar se retrase îngrozită văzînd-o pe mătușa Agada spionînd în cerdac. Simțea ea foarte bine că a doua zi aveau să o alunge în mod rușinos ; poate că aveau să-l convingă pe Alessio să o uite... și mii de gînduri îngrozitoare îi frămîntau mintea. Se gîndi să fugă, să se omoare, dacă Alessio o va uita ; și apoi îi era teribil de frică, teribil de rușine să mai dea ochii cu Salvatore Brindis... Cufundîndu-și fața în pat ca să-și înăbușe sughițurile convulsive de plîns, vedea fața aprinsă și ochii roșii ai stăpînului, fixîndu-o în-

tens, cu expresia din noaptea trecută, şi-i auzea vocea, cuvintele severe şi afectuoase care o făcuseră să plîngă în faţa lui.

În noaptea asta, din fericire, el era plecat la cîmp ; altfel e clar că n-ar fi avut răbdare să aştepte pînă a doua zi ca să o dea afară. Dar a doua zi se întorcea, şi numai Dumnezeu ştia ce scandal avea să fie.

A doua zi însă, cînd se întoarse, el nu-şi dădu seama de nimic, şi ea văzu cu uimire nu numai că nu o alungau, dar că nu făceau nici cea mai mică aluzie la cele petrecute seara trecută. Alessio putu, în sfîrşit, să iasă, ba chiar se făcu şi o mică petrecere în cinstea însănătoşirii lui şi a vînzării porcilor, vînzare încheiată în ziua aceea cu un negustor din Cagliari ; au venit cîţiva prieteni, au băut, şi Salvatore a tras un chef clasa-ntîi.

După cîteva zile, Cicchedda află de la Alessio că femeile, speriate de ameninţarea lui cu plecarea, se potoliseră, cerîndu-şi chiar şi scuze, şi spunîndu-i că procedau aşa spre binele *ei* şi pentru onoarea casei ! Le smulsese însă promisiunea să nu o mai terorizeze pe biata fată.

Dar după scena aceea, în casa Brindis intră vrajba. Alessio nu-şi ţinu promisiunea, ba chiar ajunsese pînă acolo încît nici nu-i mai păsa de Agada şi de Costanza. Cicchedda stăruia pe lîngă el să fie prudent, îl ruga, îl ocolea, înspăimîntată de un nou scandal ; şi ducea o viaţă cumplită, maltratată mai mult ca oricînd de către cele două stăpîne, care făceau tot ce le stătea în putinţă ca s-o determine să plece de la sine, altfel fiindu-le teamă să nu provoace furia lui Alessio. Dar oricît ar fi suferit, ea nu se gîndea să plece, şi ar fi suportat orice, numai să nu se îndepărteze de el.

Un lanţ fatal de convenienţe, de interese, de egoisme îi lega strîns pe unii de alţii ; timp de trei luni s-au chinuit între ei, cu amărăciuni, meschinării, josnicii şi ran-

chiune de tot soiul ; simțeau că această situație insuportabilă nu mai poate dura, și totuși încercau s-o prelungească.

Doar Domenico și unchiul treceau senini prin neîncetata furtună ; în fața lui Salvatore furiile și scandalurile amuțeau, iar el, crezînd chiar că Cicchedda, după predica lui, își scosese gărgăunii din cap, și că Agada o supraveghea, era liniștit.

Dar într-o seară de mai, întorcîndu-se îngîndurat de la cîmp, o ajunse din urmă pe șosea pe cumătra Franzisca, ce se întorcea și ea din vale, cu niște verdețuri furate legate într-o basma murdară și cu o legătură de vreascuri pentru foc.

Drumul era pustiu, nu se auzeau decît roțile carelor în depărtare, și seara se lăsa senină și liniștită.

Calul lui Salvatore, care înțelesese că se întoarce spre iesle, mergea sprinten, cu capul sus, și cumătra Franzisca, de cum îl zări, avu un zîmbet răutăcios. Era atîta timp de cînd dorea să-i vorbească așa, întîmplător, cumătrului !

— Bună seara, zise ea cu voce insinuantă. Te întorci de la țarc, cumetre ?

— Așa se pare ! spuse el, fără a-și pierde cumpătul, și își văzu de drum ; dar femeia strigă :

— Așteaptă, așteaptă, că mi-am adus aminte ceva. Trebuia să vin la dumneavoastră acasă, dar uite că dumneata mă scuteși de drum.

„Ce naiba vrea ?" își zise el, trăgînd de frîu.

— Spune-mi, cumetre, eu trebuie să caut o slujnică : e adevărat că o dați afară pe Cicchedda ? O vrea o familie bună...

— Dar de ce am da-o afară ? Cum s-o dăm afară ? o întrerupse Salvatore cu violență.

— Păi... asta o știți dumneavoastră ! Eu am auzit vorbindu-se..., zise femeia malițios.

Pentru Salvatore Brindis puteau să treacă trei luni fără să observe ce se întîmplă în casa lui, dar acum își dădu foarte bine seama că, de fapt, cumătra făcea o aluzie răutăcioasă la ceva. Și zise cu voce aspră, privind înainte :

— Ce vrei să spui ? Ce ai avut de gînd să spui ?

— Eh... nimic ! Doar că o dați afară pe Cicchedda fiindcă se ține cu Alessio ! Asta vorbește tot tîrgul.

— Tot tîrgul ? Auzi, tîrgul ! Ce-ai vrea să spună tîrgul dacă nu prostii și bîrfe ?...

— Nu te-nfuria așa, cumetre Salvatore... îi zise zeflemitor femeia.

Dar cumătrul Salvatore dădu pinteni calului, care era cît p-aci să o lovească pe femeie cu copita în față, și se îndepărtă pufăind nervos.

Ea rămase descumpănită. „Să mai încerci să le deschizi ochii chiorîlor, să le faci bine proștilor ! E ca și cum ai vrea să dărîmi o stîncă cu capul !“ își zise ea abătută, și nici nu mai băgă de seamă că îi cădeau rămurele din basmaua plină cu verdețuri furate.

Salvatore Brindis intră în casă cu o înfățișare întunecată, și Agada, care-i cunoștea bine supărările astea tăcute, temîndu-se de ele mai mult decît de izbucnirile lui violente, îl privi fără să-l întrebe nimic, așteptînd să vorbească el.

Agada, după ce a pus ceaunașul cu apă călduță în mijlocul camerei, a început să-și dezlege șorțul. Văzîndu-și bărbatul umblînd în sus și-n jos pufăind, îl întrebă :

— Ce ai ?

Atunci el se propti în fața ei și, fixînd-o în ochi și ridicîndu-și un colț al gurii cu un dispreț amar, zise :

— Ce am ? O să-ți spun acum. Am două lucruri. Primul, că sînt amenințat cu moartea...

— De cine ? întrebă ea neliniștită.

— Asta știu eu bine de cine ! Adică, da, știu chiar foarte bine, dar ghicești și tu singură. Lîngă coliba de la țarc am găsit astăzi o groapă săpată și lîngă ea înfiptă o cruce [1].

— Și tu ce-ai făcut ? întrebă Agada cu ochii înspăimîntați.

Salvatore începu să rîdă, dar un rîs amar, cu gura închisă.

— Ce am făcut ? Am umplut groapa și am îngropat crucea acolo. Fii liniștită, femeie, Salvatore Brindis n-o să moară decît de mîna lui Dumnezeu, și cît mai tîrziu cu putință. Mă doare-n cot de Scoppetta, mînca-l-ar pușcăria ! (Agada își dăduse seama că era vorba de bandit.) Dar e o altă tărășenie care mă interesează. Ți-aduci aminte, într-o noapte ți-am spus să fii cu ochii pe slujnica ta. Ai fost tu cu ochii pe ea, Agada Brindis ?

„A descoperit !" se gîndi ea, dar zise :

— Sigur !

— Și ce ai de spus ?

— De ce-mi pui întrebarea asta ?

— De ce ? — zise Salvatore ridicînd vocea și făcîndu-se mai roșu ca de obicei — fiindcă eu sînt ultimul care află ce se întîmplă în casa mea !

Și întrucît nevastă-sa, care se aplecase să-și scoată pantofii, nu protesta, furia lui izbucni. Nu strigă, dar accentul lui răstit și dur, gesturile-i furioase lăsau să se înțeleagă hotărîri drastice.

— O să vadă el mîine ! N-aș fi crezut niciodată că Alessio e atît de josnic. Și doar i-am spus : Las-o în pace pe fata asta, nu te juca cu ea, e ca și fiica noastră ! Iar lui, așadar, nici nu i-a păsat ? Dar acum o să-i reamintesc eu ! Ah, își închipuie că aici nu se poate trăi fără el ? În schimb, o să-i arăt eu contrariul, o să-i arăt cum...

[1] Mod prin care dușmanul sard te înștiințează : „Am să te ucid !" (n. ed. orig.).

— Ce spui, ce spui, Salvatore ? exclamă Agada cu blîndeţe. Nu-i nevoie să faci scandal, o să se aranjeze totul ; sînt fleacuri.

Dar el n-o luă în seamă ; vorbea singur, bătînd cu călcîiul în podea de se cutremura totul.

— E o josnicie pe care o s-o plătească scump ! Afară din casa mea, imediat ! Dacă-i datorez şase sute de lire o să-i restitui şapte sute. Dar afară din casa mea, imediat !

— Salvatore, Salvatore, ascultă...

— Nu vreau s-ascult nimic ! Şi tu, femeie afurisită, nu eşti în stare să veghezi în casa ta ! Ha ! Ha ! rîse el cu amărăciune. Ah, văduvul care nu-şi mai găsea tihna ! Şi după un an — cînd poate că nevasta lui nici n-a început să putrezească în groapă — el umblă să ademenească fetele care...

— O slujnică ! zise Agada cu dispreţ.

— O slujnică ! strigă el cu ochi fulgerători. Tocmai pentru asta trebuia s-o lase în pace. O copilă nenorocită !...

Agada, agasată, începu s-o bestelească pe Cicchedda.

— Ea era cea rea ; Alessio n-avea nici o vină : el era bărbat, şi bărbaţii, se ştie, sînt bărbaţi...

Blestemată ziua, ceasul şi clipa cînd pusese năroada aia piciorul în casa lor. Mîine avea s-o spînzure de smochin...

— Ce tot bombăni acolo, femeie nătîngă ? zise Salvatore. Era de datoria ta să veghezi asupra casei. Frumoasă faimă o să-ţi mai cîştigi acum !

— Faima mea ? sări Agada. Faima mea o să fie totdeauna bună ; mai rău e de ăl care şi-o pierde pe-a lui ! Şi tu, bătrîn înfumurat, tu nu eşti bun decît să-i aperi pe ticăloşi şi pe neisprăviţi, tu...

Se certară-n lege, şi Agada prinse prilejul ca să se descarce de toată amărăciunea şi nefericirea ei, repro-

şindu-i bărbatului toată viaţa lui, greşelile, slăbiciunile ; îl blestemă şi-l ocărî. Atunci el îşi ieşi cu totul din fire şi ridică glasul.

În liniştea nopţii, scandalul se auzea pînă în curte. În picioare, sub şopron, Costanza asculta ; nu deslușea toate cuvintele, dar îşi dădea seama despre ce era vorba şi, înţelegînd că în sfîrşit insuportabila situaţie era pe punctul de a se clarifica, încerca o răutăcioasă senzaţie de bucurie dar şi de neliniște. Urcă încet-încet scările şi se duse să tragă cu urechea la uşa odăii unchiului şi a mătuşii ; atunci Cicchedda, palidă şi tremurînd, ieşi, la rîndu-i, în şopron şi încercă să asculte.

Ce se petrecea oare acolo sus ? Vocile deveneau exasperate şi răguşite ; se auzi un zgomot ca de bătaie, un obiect greu căzînd pe jos, şi răzbătu un ţipăt ascuţit şi înspăimînta — al Costanzei : — Mătuşa mea ! mătuşica mea !...

Cicchedda se repezi pe scări ca ieşită din minţi şi apăru în uşa dată de perete ; văzu podeaua inundată de apă şi, în timp ce privea rătutită, Costanza se repezi la ea cu pumnul întins, strigîndu-i :

— Din cauza ta, otreapă !

Slujnica se dădu înapoi speriată, dar imediat îşi dădu seama că răul nu era ireparabil. Salvatore îi arsese pur şi simplu o palmă nevesti-si şi răsturnase fără să vrea tuciul cu apă caldă. Ca urmare a acestor două întîmplări, mătuşa Agada se potolise ca prin farmec ; începu pe dată să caute nişte zdrenţe cu care să şteargă apa de pe pardoseală, în timp ce Costanza, tremurînd toată de nervi, nu mai ştia să zică decît : — Otreapă ! otreapă — valabil atît pentru Cicchedda cît şi pentru unchiul Salvatore.

El, stînd în picioare în mijlocul acelei mici mări, oarecum năucit de bravura lui (în douăzeci de ani era prima bătălie cîştigată decisiv împotriva soţiei), roşu de remuşcare, văzînd faţa răvăşită a Cicchedei, se descărcă imediat pe ea. O insultă cumplit, apoi întinse un braţ, strigînd :

— Afară, afară în clipa asta ! Ochii îi scăpărau ca ai unei pisici turbate, şi pe Cicchedda o cuprinse frica.

Zise şi ea ceva, dar nu şi-a mai amintit niciodată ce anume zisese. O văzu pe mătuşa Agada care, strîngîndu-şi fustele între genunchi, se apleca să şteargă pe jos, şi pe Costanza învîrtindu-se ca un titirez şi repetînd întruna :

— Otreapă ! Otreapă !

Apoi fu izbită de ameninţările lui Salvatore Brindis, care o făcură să coboare scara sărind cîte patru trepte deodată. Şi fără să ştie cum, nici de ce, se pomeni în uliţă, hohotind într-un plîns fără lacrimi.

În înaltul cerului de un azuriu palid şi transparent, stelele tremurau ca nişte îndepărtate focuri argintii ; un cîntec sard se înălţa melancolic şi sonor ; iar ea, desculţă şi numai în cămaşă, fără pat, fără familie, începu să rătăcească fără ţintă, fără adăpost, mergînd în tăcere pe uliţele strîmte, aproape atingînd căsuţele mute cufundate în somnul nefericirii. Simţea vechiul zbucium, gîndindu-se la ceea ce pierduse pentru totdeauna, şi i se părea că pierduse viaţa.

Hoinări aşa, cu şorţul dus la ochi şi cu pleoapele arse de lacrimi de sînge, pînă cînd o femeie, care mergea desculţă ca şi ea, o ajunse întîmplător din urmă. Se opriră amîndouă, şi cu toate că Cicchedda îşi ascundea faţa în şorţ, cealaltă o recunoscu şi îşi dădu seama că plîngea.

— Tu eşti, Cicchedda ?

— Mătuşa Franzisca ? Unde te duci ?

— Ce ai ? De ce plîngi ? La ora asta ! Ce s-a întîmplat ? întrebă femeia trăgîndu-i un capăt de şorţ.

— M-au alungat ! zise fata, începînd iar să plîngă.

— Oh, biata de tine, oh, biata de tine ! porni să exclame cumătra Franzisca. Îţi spusesem eu să n-ai încredere în ei ! Sînt oameni răi şi fără inimă ; îi cunosc eu destul de bine. Şi doar îţi spusesem : Cicchedda, pleacă mai înainte de a te da ei afară, caută-ţi un rost, Cicchedda ! Dar nu m-ai ascultat !

Și consolînd-o în felul acesta, o luă cu ea ; fata o urmă plîngînd încet și povestindu-i totul.

Cumătra Franzisca o duse în căsuța ei tristă și dărăpănată, de lîngă cimitir ; voia s-o culce în culcușul ei, dar fata preferă să se întindă pe jos, pe un sac. Și bineînțeles că nu dormi.

Femeia îi promitea s-o bage imediat slujnică în casa Bancu ; dar ce importanță avea asta ? Nici o casă nu putea să o facă s-o uite pe cea a lui Salvatore Brindis !

S-a sculat înainte de revărsatul zorilor și a ieșit afară : stelele mari străluceau încă, un cocoș cîntă răgușit în depărtare, alții-i răspunseră, mai aproape, împrejur, la răstimpuri ; și în cîntecul lor răgușit, puternic în răcoarea tăcută a dimineții, i se păru că aude plînsul tînguitor și îndurerat al lui Domenico, și fu năpădită de dorința chinuitoare de a-l îmbrățișa, de a-l săruta pe obrajii trandafirii.

Apoi privi ultimele stele și se gîndi la Alessio cu o nemărginită tristețe.

Unde era el la ora asta ? Ce avea să se întîmple la întoarcerea lui ? Cui o să-i dea el dreptate ? Se gîndi că poate cei din familia Brindis o să-l convingă să o uite, și tristețea ei deveni o tristețe de moarte.

Dar spre prînz cumătra Franzisca, care fusese la Brindis să ceară hainele Ciccheddei și să mai iscodească despre cele întîmplate, îi aduse vești ciudate.

— E un iad, cu toți demonii dezlănțuiți.

— Ce este ? întrebă ea tremurînd.

— Eh, nimic ! răspunse cealaltă zeflemitoare. Salvatore Brindis l-a alungat din casă pe nepotu-său. Mai să se omoare !

— Dumnezeule ! Sfîntă Fecioară ! gemu ea.

Franzisca turnă o strachină de apă peste o pîine de orz și, dregînd-o cu o fărămiță de brînză ce arăta ca o bucățică de var în vechiul și rosul coșuleț, o invită să mănînce.

Între timp, reconstitui faptul, așa cum putuse să-l priceapă. Alessio se întorsese acasă pe la nouă, iar Salvatore,

fără să-l lase nici măcar să-şi ducă în grajd calul, începuse să-l ocărască îngrozitor, făcîndu-l laş, josnic.

La început Alessio răspunsese calm, ba chiar în glumă.

— Oh, unchiule Salvatore, oh, unchiule Salvatore, de ce te oţărăşti aşa ? Şi îl privea ironic, negînd faptele, însă cu aerul unui cuceritor.

Dar cînd află că Cicchedda fusese alungată şi că chestiunea era serioasă, se mînie. Unchiul continua să-l împroaşte cu insulte, cu reproşuri violente, printre altele amintindu-i şi de cuvintele pe care i le spusese toamna trecută, în ziua cînd urcau la stîna de la munte.

— Eu nu-mi aduc aminte ! zise Alessio cu dispreţ. Cum vrei să-mi amintesc toate neroziile dumitale ?...

Se amestecară şi femeile, ceea ce a însemnat un rău ireparabil, fiindcă, firește, în loc să potolească spiritele, ele le învrăjbiră şi mai tare. Şi întrucît se pare că Alessio voia să-i reproşeze lui Salvatore ajutorul pe care i-l dăduse, unchiul îi spuse să plece din casa lui.

Şi el plecă.

Femeile plîngeau, blestemînd-o pe Cicchedda, dînd toată vina pe Salvatore şi făcîndu-l scandalagiu şi nebun. Costanza se alese cu două palme zdravene care o ameţiră. Salvatore părea într-adevăr că înnebunise ; niciodată nu mai folosise argumente atît de hotărîtoare împotriva femeilor sale ; şi cum invectivele lor continuau să-l enerveze, ca să înlăture ispita de a le mai arde cîteva palme, înşeuă calul şi plecă furios.

Femeile credeau că totul o să sfîrşească cu bine, că el o să se calmeze, că Alessio o să se întoarcă. Dar Alessio nu se întoarse, nici Salvatore nu se calmă.

Pe la ora unu după-prînz, cumătra Franzisca veni iar după hainele Ciccheddei, şi atunci o văzu ieşind pe o rudă bătrînă de-a Brindisilor, cu micuţul Domenico de mînă. Izbuti să afle că Alessio o trimisese cu poruncă răspicată de a lua copilul ; spre seară urma să-şi ia hainele şi iapa. Apoi n-avea să mai pună piciorul în casa Brindis !

Avuseseră loc o mulțime de argumentări, explicații, istorisiri și tînguieli între Agada și ruda aceea. Agada începuse chiar să plîngă cu disperare, spunînd că nu-i dă copilul, dar cealaltă, femeie foarte înțeleaptă și serioasă, o înduplecase.

— Dă-mi copilul, altminteri s-ar putea isca un nou scandal. Lasă să se stingă focul, și o să se rezolve toate.

Dar focul nu se stinse ; o furie surdă și neînduplecată rodea inima lui Alessio ; fiecare insultă a unchiului îi răsuna într-una în minte, iar ultima cumplită jignire, aceea de a-l fi alungat din casă ca pe o slugă, îi răscolea sîngele în vine. Căci, în nici un loc din lume vrajba și ura dintre rude nu e mai cruntă ca la Nuoro, unde zicala populară spune : „Familia ta, moartea ta".

Reîntorcîndu-se în căsuța lui, unde fusese fericit, unde murise Maria, încercă o nesfîrșită tristețe. Nu mai pusese piciorul aici de un an ; nici un obiect nu fusese atins ; îl năpădiră amintirile, aerul închis al odăilor întunecoase îi învălui fața, inima, cu senzația vie a lucrurilor trecute, ce păreau îndepărtate, dar care în schimb erau cu toatele aici, aproape, împresurîndu-l, strîngîndu-l dureros.

Amintirea Mariei îl cotropi chinuitor, răul săvîrșit după moartea ei îi apăru clar în minte ; toate faptele din anul acela de văduvie căpătaseră un alt aspect ; tot ceea ce i se păruse firesc și inevitabil îi trezea acum un chinuitor sentiment de vinovăție și de lașitate.

Și totuși avea impresia că amintirea Mariei îl purifică, ajutîndu-l să devină ca mai înainte, cînd fericirea îl făcea bun și îngăduitor.

Crezu că o să se calmeze, că o să judece cu îngăduință întîmplările ; dar nu putu să se întoarcă în casa Brindis, deși simțea cît rău material și moral avea să întîmpine. Ieșind din ambianța emoționantă a casei lui, îl cuprinse din nou furia și, reintrînd, impresia îndurerată și blîndă a trecutului deveni mai slabă, mai vagă, pînă ce dispăru cu totul.

Petrecu însă o noapte tristă. Domenico plîngea întrebînd de Cicchedda ; Alessio se revoltă împotriva ei, care-i pricinuia atîtea nenorociri, dar apoi își dădu seama cît de mult trebuie că suferă și ea, și o iertă. Încercă să potolească copilul, îl amenință, îl lovi ușor ; dar numai oboseala și somnul îl calmară pe Domenico, și chiar dormind, cu obrazul încă scăldat de o lacrimă, buzele lui de coral tremurau și un suspin ușor îl făcea să tresară.

Tatăl îl privi îndelung, zîmbi văzîndu-i fețișoara atît de drăgălașă, dar apoi se întristă : în zbuciumul ușor al insomniei, amintirile cele mai amare, amănuntele cele mai umilitoare și triste ale vieții lui îl năpădiră.

A doua zi dimineața, Domenico începu să plîngă iar, nevăzînd-o pe Cicchedda, și nici pe mătușile lui. Unde erau ? De ce totul în jurul lui era altfel ? Chiar și creierașul lui se tulbura și se întrista.

Alessio îl duse iar la ruda cea bătrînă, care-i ținu lui Alessio o lungă și măgulitoare predică, spre a-l convinge să se întorcă la familia Brindis.

— Dumneata ai dreptate, zise Alessio, dar cum vrei să mă întorc dacă am fost alungat ?

— O să se aranjeze totul ; dar tu fii chibzuit, fii înțelept. Căci oare nu de aici se trage cearta și tot necazul ?

El îi dădu dreptate, dar chiar în dimineața aceea hotărî să-și aducă de la familia Brindis proviziile și vinul. Persoanele trimise i-au spus că, în legătură cu asta, Salvatore rîsese și glumise zeflemitor, cu o ușurință jignitoare.

Alessio nu zise nimic, dar în sinea lui tremura de ură și orice urmă de bună dispoziție se topi.

Așa că rămase în casa lui, cu o slujnică, pe care o căutase aproape fără tact și cu totală lipsă de pricepere. Nu era bună de nimic, și-l întreba și-l plictisea cu fiecare mărunțiș domestic ; după trei zile, în care ea vedea de casă ca vai de lume, iar Domenico nu mai înceta cu țipetele și plînsul, Alessio ajunse la disperare. Trebuia să-i dea el

de mîncare copilului şi să stea mult timp de vorbă cu el, încercînd să-l liniştească ; dar în van ; doar somnul îl mai biruia pe Domenico, care în cîteva zile îşi schimbă înfăţişarea, slăbi şi cearcăne vineţii îi înconjurară frumoşii ochi verzi.

Alessio, chinuit şi de alte mici mizerii gospodăreşti, nu putea să plece la cîmp, nici să-şi vadă de treburile lui ; de fapt dorea ca Salvatore să facă un singur pas ca să-l cheme : spunea că n-o să se plece niciodată, dar *simţea* că dacă unchiul avea să-i ceară scuze şi l-ar fi chemat, ar fi acceptat asta ca pe o mare fericire.

Dar nimeni din casa Brindis n-a făcut nici un pas spre el, şi nici el nu s-a clintit ; chiar şi Agada, văzîndu-i comportarea orgolioasă, se menţinea într-o rezervă glacială ; căuta, împreună cu Costanza, să afle orice amănunt despre noua lui viaţă, prin intermediul femeilor care o ţineau la curent cu tot ce se vorbea prin tîrg, dar nu arăta nici un fel de dorinţă de împăcare. La rîndu-i, Alessio avea ştire despre toate astea, şi suferea, ura lui crescînd şi mai mult.

Le găsea oarecare scuză femeilor, dar se întreba cu uimire de ce oare proceda aşa Salvatore. Că unchi-său nu era tobă de înţelepciune o ştia, firește, dar se mira că ciudăţeniile şi încăpăţînarea lui ajunseseră atît de departe ; şi tristeţea-i plină de ciudă creştea.

O vedea în fiecare seară pe Cicchedda, dar asta îl întrista şi-l irita şi mai mult, fiindcă fata, într-o dispoziţie întunecată şi tragică, plîngea mereu şi vorbea de moarte cu o disperare sinceră. Stătea tot la cumătra Franzisca, care zicea că îi caută o stăpînă, fără să izbutească însă să i-o găsească vreodată. Doamna Francesca îşi găsise deja o altă slujnică, dar numai pentru cîteva zile. Cicchedda s-a dus să lucreze în casa Bancu. Elena o întrebă în legătură cu motivul pentru care plecase de la familia Brindis, dar, văzînd-o că suferă, o alină cu vorbe bune şi blînde. Cîtă gingăşie simţea ea în vorbele astea, şi cu ce privire timidă şi de adînc respect se uita ea la Elena, al cărei chip delicat,

cu fața albă și bună, i se părea al unei adevărate sfinte. Ar fi vrut să îngenuncheze în fața ei și să o roage în tăcere să o aline în continuare ; simțea marea distanță dintre ele, și cît de jalnic de diferită era ea față de Elena.

Într-o zi Elena o întrebă :

— Stai tot la femeia aceea ?

— Da, doamnă.

— Dar cum e cu putință să nu găsești o stăpînă ?

— Nu izbutim să găsim.

— Îți caută cumva femeia aceea ?

— Da doamnă.

Elena se gîndi o clipă, apoi zise cu blîndețe :

— Ar fi bine să nu mai locuiești la femeia aceea. Caută-ți tu singură o nouă stăpînă ; o să găsești. Uite, există cutare doamnă care caută o slujnică.

Cicchedda făgădui că se duce la doamna aceea ; s-a dus, și au aranjat ; numai că urma să-și ia serviciul în primire peste cincisprezece zile. Și amintindu-și cuvintele Elenei, s-a întors la Franzisca în silă, care s-a mîniat auzind de noua stăpînă.

Cicchedda, liniștită și aproape veselă, l-a așteptat pe Alessio ca să-i vorbească, stăpînită de respect și parcă temîndu-se să nu-i profaneze numele, de Elena Bancu și de fermecătoarea atracție pe care o simțea față de ea ; dar în ziua aceea Alessio era mai trist și mai furios ca niciodată. Ca și cum nu i-ar fi ajuns necazurile gospodărești — servitoarea care-l otrăvea cu niște feluri de mîncare îngrozitoare, care începuse deja să-i fure din provizii și-i maltrata copilul — către orele unsprezece, în dimineața aceea, i se adusese o veste cît se poate de rea : trei dintre cei mai buni cai ai lui fuseseră găsiți înjunghiați în țarc, cu glezne retezate și cu limbile smulse. În afară de grava insultă, faptul mai însemna și o amenințare cu pagube ce aveau să urmeze : Alessio înțelese că era vorba de banditul Scoppetta, persecutorul său și al unchiului Salvatore ; nu mai zăbovi nici o clipă și porni călare împreună cu paz-

nicii de cîmp. Pe îngrăditura ţarcului găsi desenată o cruce cu sîngele animalelor înjunghiate ; cutremurătoare ameninţare cu moartea. Nu se sperie, dar sîngele îi clocoti în vene ; drept, nemişcat, lîngă gardul acela rudimentar, în mijlocul nemărginitelor păşuni verzi scăldate în soare, între splendoarea naturii şi a cerului, simţi în clipa aceea un sentiment cumplit de ură împotriva întregii lumi, o silă apăsătoare de viaţă şi de sine însuşi.

Prea multe nedreptăţi suferea, de un an încoace, din partea tuturor, a lui Dumnezeu, a rudelor, a duşmanilor şi chiar a lui însuşi !

Galopînd peste pajiştile ţarcurilor, unde iarba începea să îngălbenească printre lujerele înalte ale crinilor de pădure, dădu fără milă pinteni iepei şi, cu fruntea încruntată, simţi cum toate sentimntele lui cele mai rele îi iau în stăpînire fiinţa ; i se revărsau în sînge ca fierea, şi cu sîngele ajungeau chiar în creier, în inimă, în toate fibrele, în toţi nervii.

Apropiindu-se de oraş, străbătînd şoseaua, fixă cu privirea clădirea rotundă a închisorii, care-şi desena cu claritate silueta albă în apusul cald, apoi îşi ridică încet ochii spre munţi.

Îi veni în minte noaptea aceea cumplită şi înspăimîntătoare cînd se petrecuse *bardàna*, şi izbi cu pumnul în şa ; şi pumnul acela însemna hotărîrea lui de al-l înfrunta pe tîlharul vrăjmaş, de a-l preda, viu sau mort, cum glăsuia anunţul legiuitorilor, justiţiei umane.

Ajuns acasă, găsi copilul foarte bolnav, iar mojica de slujnică îi spuse că Domenico nu mîncase nimic toată ziua.

— Nu ţi-am spus să-l duci la mătuşa Annarosa ? strigă el plin de furie.

— N-a vrut să rămînă acolo ! răspunse femeia, şi începu să spună vrute şi nevrute.

Alessio o lăsă în plata Domnului şi, alintîndu-şi copilul, îl determină să mănînce ; dar cînd deschise dulapul să ia

ceva de mîncare, îl cuprinse groaza, într-atît de greţoasă era dezordinea care domnea acolo ; zdrenţe îmbibate de ulei peste pîine şi cîrpe murdare peste brînză ; tacîmurile zăceau mînjite de grăsime şi de lapte prins uscat, farfuriile erau murdare de vin, iar solniţa era plină cu apă ce da pe dinafară. Nu exista decît un ou fiert şi o rămăşiţă de ciorbă ca să-i dea copilului.

Mînia mută şi profundă care-l stăpînea pe Alessio în momentele lui cele mai negre îl năpădi. Se gîndi cu cîtă răutate ar fi rîs Costanza în faţa spectacolului oferit de dulapul acela şi, chemînd-o pe slujnică, întinse mîna şi o întrebă :

— Ce-i cu toată împuţiciunea asta ?

— Ce-i ? Ce-i ? zbieră femeia, fără să catadicsească să se întoarcă. Nimic, nu-i nimic !

— Nu-i nimic ? Îţi dau eu ţie nimic ; întoarce-te şi uită-te bine înăuntru !

Dar ea nu catadicsi să se întoarcă şi continuă să bombăne :

— N-o să mă împart în zece ; n-au cum să fie toate cum trebuie !

— Dar întoarce-te şi te uită, pentru Dumnezeu !

— Nu-i nevoie să ridicaţi tonul...

Şi deocamdată n-avea chef să se uite. Domenico plîngea cu disperare, iar el, enervat la culme de plînsetele acelea şi de îndărătnicia slujnicei, urlă, făcîndu-se roşu ca focul.

— Aha, nu vrei să te întorci, diavoliţă împieliţată ? O să te fac eu să te uiţi !... Şi o prinse cu violenţă de cap, ca să o facă să-şi întoarcă faţa spre dulap.

— Ajutor, ajutor, stăpînul mă strînge de gît ! începu să ţipe slujnica.

Atunci el nu se mai putu stăpîni, simţi că avea într-adevăr un chef nebun s-o strîngă de gît, şi urlînd :

— *Su diaulu chi tinch'a carrau !* [1] Nu știu ce mă oprește să nu... Fă-mi sfînta plăcere și pleacă, pleacă de-aici, și cît mai repede ! altfel o să ai de ce țipa ! — și îi dădu un brînci spre ușă.

— Nu cu mine aveți ce-aveți ! strigă ea învrăjbită. Cu Salvatore Brindis aveți, fiindcă v-a gonit din casa lui ! Și cu ăi de v-au omorît caii. Acum, zise ea plecînd, acum puteți să v-o aduceți pe olienesă : ea o să știe să facă rînduială în toate...

Vorbele astea însă nu numai că nu l-au înfuriat, dimpotrivă, l-au potolit. De altfel, se și gîndise s-o convingă pe Cicchedda să locuiască cu el ; și numai un scrupul tardiv, și gîndul că asta i-ar fi învrăjbit toate rudele și ar fi făcut imposibilă pacea cu familia Brindis îl determinaseră să nu mărturisească deschis dorința lui. Cuvintele veninoase ale slujnicii își făcuseră efectul : evenimentele zilei îl aduseseră într-o stare de spirit încît să poată uita de orice scrupul, rîvnind la o brumă de bine. Cicchedda era o bună gospodină ; i-ar fi ținut casa în ordine, l-ar fi liniștit și îngrijit pe Domenico.

Astfel gîndea el în mod egoist, așezat lîngă patul copilului, care, cuprins de friguri, era pe punctul de a adormi, continuînd să plîngă încet. Doar teama că rudele aveau să se supere îl mai ținea încă în cumpănă ; și în seara aceea, ducîndu-se la Cicchedda, nu-i spuse nimic, arătîndu-se trist din cauza nenorocirii cu caii și a faptului că starea copilului era proastă.

— Te cheamă tot timpul ; cred că e bolnav fiindcă îți simte lipsa ; dacă ai veni să-l vezi, poate că i-ar face bine, îi zise.

Ea se roși, refuzînd categoric să-l viziteze, deși simțea dorința chinuitoare să-l vadă. Alessio înțelese atunci că poate era zadarnică încercarea de a o ispiti să locuiască cu el ; dar cumătra Franzisca, aflînd despre ce e vorba, se

[1] Luate-ar dracu' să te ia ! (Dialect sard.)

duse a doua zi dimineaţa la el, întrebîndu-l dacă avea nevoie de vreun ajutor. Şi a picat la ţanc.

Domenico, după ce petrecuse o noapte chinuitoare, acum era agitat, avea ochii cu cearcăne vineţii, pulsul neregulat şi abdomenul tare şi fierbinte.

— N-o fi avînd limbrici ? întrebă fătarnic femeia, privindu-l.

— Nu ştiu, zise Alessio disperat. Nu înţeleg nimic. De cînd sîntem aici a dus o viaţă mizerabilă, nici n-a mîncat, nici n-a dormit aşa cum ar fi trebuit.

— Poate că Cicchedda ar putea..., începu femeia, pe un ton indiferent, neluîndu-şi ochii de la copil.

Alessio o fixă cu privirea, nelăsînd-o să continue. Cu o seară înainte i se povestise că cei din familia Brindis se bucuraseră de nenorocirile lui ; ial el, toată noaptea chinuit de plînsetul lui Domenico, fierbînd din nou de ură, se întrebase dacă nu proceda ca un prost, păstrînd faţă de ei o anumită consideraţie.

Prezenţa Ciccheddei în casa lui i se părea necesară pentru sănătatea copilului ; iar gîndul împotrivirii ei îl îmboldi şi mai mult. Prinse din zbor intenţiile cumetrei Franzisca şi-i zise :

— Oh, ia vezi dumneata dacă n-o poţi convinge să vină să vadă copilul...

— Uh ! ... e imposibil... dar o să fac tot ce pot, cu toate că nu prea-mi vine...

Plecînd după doctor, femeia nu uită să-l informeze în amănunt despre cauzele bolii lui Domenico ; astfel că doctorul, deşi constată la micuţ un început de friguri gastrice, consideră că e şi un fel de nostalgie după persoanele care obişnuiau să-l îngrijească şi să-l alinte.

Atunci Alessio simţi nevoia absolută de a o face pe Cicchedda să vină.

— Dacă nu vine de bunăvoie, spune-i că o s-o fac să vină cu forţa ; spune-i să aibă un dram de milă ! îi zise cumetrei Franzisca, ameninţînd şi implorînd totodată.

Şi aşteptă plin de nelinişte, uitînd de toate celelalte nenorociri, în dorinţa lui de a o vedea sosind pe Cicchedda ca să-i îngrijească copilul : cînd văzu însă că apare numai muieruşca aceea, îngălbeni şi-l cuprinse un tremur nervos.

— A crezut că eu sînt aia care stăruie să vină, şi n-a venit ! zise femeia cu ciudă.

— Dar i-ai spus că Domenico e bolnav ? .

— Ba mai mult : că e foarte bolnav şi că doctorul a spus că trebuie să vină ea.

— La drept vorbind, asta doctorul n-a spus-o, dar e totuna, zise Alessio, plimbîndu-se prin cameră.

— Te-aş sfătui să te duci tu, dar poate că şi aşa ar fi tot degeaba...

— Oh, dacă mă duc eu !... ameninţă Alessio.

Apoi începu s-o roage să facă tot ce-i stă în putinţă.

— Nu vrei să mă crezi ? zise femeia întorcîndu-se la Cicchedda. Atunci, uite, hai să-l întrebăm pe doctor cînd iese de la copil.

Şi spre seară, fata se lăsă condusă ; tremura toată, şi în drum, în aşteptarea doctorului, începu să plîngă.

— Proasto ! îi zicea din cînd în cînd femeia, înghiontind-o cu cotul.

Cînd ieşi doctorul, îi tăiară calea, întrebîndu-l :

— Bună seara, domnule doctor ; ce face copilul lui Alessio Piscu ?

— Rău.

— Acum ai auzit ? o întrebă cumătra Franzisca pe Cicchedda.

— Da, dar n-a zis că e nevoie de mine.

— Dar tocmai d-asta e bolnav ! exclamă cealaltă împreunîndu-şi mîinile. Hai ; e o faptă milostivă, la urma urmei. Intrăm doar să-l vedem. Nu ne zăreşte nimeni.

Şi o convinse să intre. Cînd îl văzu pe Domenico slab şi suferind, Cicchedda se puse pe plîns.

Copilul, în schimb, îi zîmbi, şi lui Alessio i se păru că vede cum din ochii lui mari, verzi, dispare expresia de suferinţă sfîşietoare, cum prind viaţă şi strălucesc.

Era iluzie sau realitate ? Fără îndoială însă, din mîinile Ciccheddei copilul luă cu drag, la fel ca în trecut, grişul şi medicamentele ; şi, de fapt, ceea ce a determinat-o pe Ciccheddа să rămînă, mai mult decît rugăminţile şi ameninţările lui Alessio, au fost micuţele braţe slăbite ale copilaşului.

Cînd cei din familia Brindis au aflat că ea s-a instalat în casa lui Alessio, aveai impresia că au înnebunit : Salvatore era furios, femeile trimiseră tînărului solii amare şi insultătoare, dar el, prudent, nu răspundea.

Într-o zi însă, întorcîndu-se acasă, cînd să dea colţul drumului zări o pulpană a paltonului lui Salvatore Brindis dispărînd pe uşa casei lui.

„Ce-o fi căutînd ?“ se întrebă el mirat.

Se opri uluit în drum, pregătindu-şi cuvintele pe care avea să i le spună unchiului ; şi negăsindu-le potrivite, se gîndi s-o ia din loc, sau să-l aştepte pe Salvatore acolo, în drum.

Între timp, văzînd că nu mai iese, se întrebă de ce o fi zăbovind. Poate fiindcă Domenico era încă în covalescenţă ? Curios să ştie ce anume le spunea el copilului şi Ciccheddei, intră fără să facă zgomot ; strecurîndu-se pe uşă într-o dungă, ca să n-o deschidă prea mult, urcă scăriţa, tresărind la fiecare scîrţîit al pantofilor, şi reuşi să se pregătească să asculte fără a fi văzut.

Ciccheddа apăru totuşi în uşă şi, uitîndu-se pe scări, strigă :

— Cine e ?

Nerăspunzînd nimeni, ea se întorsese şi zise rîzînd :

— Credeam că o fi Alessio, fiindcă Alessio e în oraş, ştiţi, unchiule Salvatore ?

— Şi ce mă priveşte pe mine dacă e în oraş, pe cîmp, sau la dracu'? zise el cu voce aspră. Eu am venit la tine, nu la el.

— Aşezaţi-vă, unchiule Salvatore, spuse ea cu dezinvoltură, apropiindu-i un scaun.

Dar el umbla de colo pînă colo, îndreptîndu-şi împrejur, jos, sus, ochii lui roşii.

Domenico, într-o cămăşuţă albă de barchet, aşezat în pat, jucîndu-se cu un căluţ de tablă, se uita din cînd în cînd la unchiul Salvatore cu ochi mari, uimiţi ; iar Cicchedda, în ciuda dezinvolturii ei, simţea o anumită frică, şi tare ar fi vrut să sosească Alessio.

Îndelunga tăcere şi înfăţişarea fostului ei stăpîn o nelinişteau ; şi neştiind ce să spună, îi tot repeta :

— Dar aşezaţi-vă, unchule Salvatore...

— Nu-i nevoie să mă aşez ; am să-ţi spun doar cîteva vorbe, exclamă el în cele din urmă, plecînd şi apoi ridicînd capul, fără să se oprească din mers. Ţi-aduci aminte cînd te-am găsit pe şoseaua de la Oliena ?...

— Ca să-mi spuneţi asta aţi venit, unchiule Salvatore ? îl întrerupse ea.

În definitiv, fostul ei stăpîn n-avea nici un drept s-o insulte...

— Asta şi alta, dar s-o lăsăm la o parte. Eu credeam atunci că fac o faptă bună, credeam că salvez o făptură, în schimb...

— În schimb ?...

— Ce faci tu în casa nepotului meu ? strigă el făcîndu-se mai roşu ca de obicei. Crezi cumva că o să te ia de nevastă, toanto, că altceva nu eşti !

— Unchiule Salvatore ! zise ea albă ca varul şi tremurînd. De ce veniţi să mă jigniţi ? Vă caut eu cumva ? Nu v-ajunge că m-aţi alungat în toiul nopţii...

— Ai fi putut să te-ntorci în casa mea ziua, dacă ai fi vrut... Acum însă...

— Eu ? strigă ea, împlîntîndu-şi un deget în piept. Eu să mă întorc în casa dumneavoastră ! Mai degrab-ar pîrjoli-o focul !

— De ce-mi blestemi casa ? Casa care ţi-a dat de mîncare şi de băut ?...

— ... Şi venin...

— Veninul ţi l-ai dat tu ! Ar fi fost spre binele tău dacă-ai fi ascultat de cel care ţi se părea duşman, pe cînd... Venin ne-ai dat tu nouă, nerecunoscătoareo...

— În sfîrşit ! zise ea roşindu-se. Ce vă datorez ? Mi-aţi dat de mîncat şi de băut, dar mi-aţi rupt oasele cu munca. M-aţi învăţat să vă slujesc, dar nu şi să vă iubesc. M-aţi...

— Destul ! strigă Salvatore ; şi Domenico, care uitase de căluţ, urmărind curios scena, repetă şi el, bătînd cu mînuţele în pat :

— Destul !

Salvatore se întoarse brusc spre el, îl privi fix şi se înduioşă. Dar Cicchedda continuă cu amărăciune să-şi reverse tot focul şi, poate exagerîndu-le, depănă toate jignirile, necazurile şi umilinţele suferite în tăcere.

Salvatore o ascultă, privind-o atent, apoi îşi exprimă uluiala.

— Că ai devenit o fată frumoasă ştiam ; dar că ţi s-a dezlegat limba în asemenea măsură, asta n-o mai credeam... Şi totuşi, nu te uram ; oh, dacă ne-ai fi ascultat ! Nu-ţi lipsea nimic ! În schimb !...

— În schimb ? repetă ea cu îndrăzneală, iritată.

Atunci Salvatore îi adresă nişte cuvinte atît de usturătoare, că Alessio fu cît p-aci să dea buzna în cameră şi să-l ia la goană.

— Unchiule Salvatore ! strigă Cicchedda cu ură, o să se-ntîmple ce-o vrea Dumnezeu şi toate sînt în mîna Domnului. Dar dacă femeile dumneavoastră v-au trimis să mă insultaţi, aţi făcut rău că aţi venit ! Şi dacă nu voiaţi să pierdeţi foloasele pe care le aveaţi din partea lui Alessio Piscu, nu trebuia să-l alungaţi din casa dumneavoastră !...

— Ah, cum ! Cum aşa ? începu el să strige, îndreptîndu-se agitat spre ea, încît fata se sperie iar Domenico în-

cepu să plîngă. Tu crezi că asta e ceea ce mă supără ? Așa crezi tu ? Nu crezi că l-am alungat fiindcă nu-i mai puteam suferi prezența, fiindcă-l uram ? Și nu crezi că-l uram de dragul tău ?

— De dragul meu ? zise ea surprinsă, privindu-l cu multă seriozitate.

— Crezi că nu puteam să nutresc și eu față de tine aceleași sentimente ca și Alessio ?...

— Ah, zise ea cu ironie, de asta îl urîți, așadar ?...

Salvatore o țintui cu privirea, o clipă tăcu, apoi o apucă de mîini strigînd :

— Uită-te în ochii mei, fată ! Am fost eu vreodată necuviincios cu tine ?

— Niciodată, asta e drept ! răspunse ea.

— Ah, o recunoști, deci, și tu ! Și crezi că Salvatore Brindis, rău, nebun, zeflemitor, ți-ar fi spus vreodată ceea ce-ți spune astăzi, dacă nu s-ar fi petrecut ceea ce s-a petrecut ?

— Asta nu știu ! zise ea cu un zîmbet sever.

Era, fără să vrea, emoționată și tulburată, iar Salvatore, dîndu-și seama de asta, se simțea cuprins de o puternică emoție, de o nestăvilită dorință de a-i spune cît de mult suferă. Mînia, dorința și suferința îi tulburau mintea.

Afară, Alessio avea pe buze un surîs ironic și răutăcios ; dar chiar și el se simțea ușor tulburat ; înțelegea în sfîrșit toată comportarea ciudată și violentă a lui Salvatore Brindis, și îl compătimea, dar dorea ca acesta să plece cît mai repede din casa lui și să nu-i mai calce niciodată pragul.

Domenico, speriat de vociferările unchiului, începu să țipe, împiedicîndu-l pe tatăl lui să deslușească continuarea discuției. Alessio nu putea să audă decît rîsul Cicchedei, puțin emoționată, și imboldul de a năvăli în cameră îl făcu să înainteze cu un pas.

De ce rîdea, de ce nu-l dădea imediat afară pe noul și straniul ei adorator ?

— Potolește-l pe copilul ăla, zise Salvatore. Și adio.

Cicchedda rămase în ușă pînă cînd el coborî, greoi și cu zgomot, scările ; și de îndată ce Salvatore ieși, Alessio îi apăru în față pe neașteptate.

— Ah ! m-ai speriat ! exclamă ea băgîndu-și un deget în gură și apoi ducîndu-și-l la gît. Erai aici ?

— Sigur, zise el scurt.

Și ea zîmbi, dîndu-și seama că Alessio era gelos pe unchiul Salvatore Brindis.

XII

De două luni Elena trăia într-o continuă și misterioasă încîntare : parcă vibrația unei melodii îndepărtate, ajungînd la ea din bolțile cerești ale acelei splendide primăveri, cu miresmele trandafirilor, cu aromele și glasurile muntelui, o legăna pe o mare de beții spirituale. Nu-i scrisese niciodată lui Paolo că îl iubea ; se temea să nu destrame nespus de dulcea vrajă mărturisindu-i deschis iubirea ei ; simțea că în curînd avea să sosească ziua în care marea destăinuire ar fi izbucnit din inima ei ca un strigăt, ca o notă sublimă, dar i se părea că, de atunci încoace, senzațiile delicate ale inefabilului ei extaz s-ar fi transformat într-o beție poate mai intensă, dar mai puțin supraomenească. Voia ca el să continuie tot așa, cum îi vorbea, dintr-o lume de vise și de sublimă lumină ; voia ca el să înțeleagă doar prin intuiție spirituală iubirea ei, și să nu o întrebe nimic, și să continue să-i vorbească un limbaj care să nu aibă nimic pămîntesc.

Şi el, într-adevăr, trebuie că pricepea, înţelegea rafinata ei delicateţe, şi încerca o pură fericire supraomenască, pentru că scrisorile lui devenau din ce în ce mai luminoase, mai pătrunse de spirit ; nu mai atingeau pămîntul, zburau, fulgi miraculoşi, fără să mişte aerul, ajungeau la cer, îl atingeau uşor, îi furau lumina cea mai pură şi mai albastră, şi coborau în casa, în grădina Elenei, împrăştiind aici vraja supremă care o învăluia.

Un tînăr n-ar fi ştiut şi n-ar fi putut să scrie aşa. În noua misterioasă tinereţe pe care el zicea că o simte, observa poate o mare separare, distanţare, între cruzimile realităţii şi vis. Era un ultim vis, purificat de timp, de experienţă şi de durere.

Astfel, din săptămînă în săptămînă, scrisorile lui deveneau mai delicate, mai profunde : erau înflăcărate, dar pure ca focul, şi ele nu cereau decît ca vraja să continue. După ce le citea, Elena îşi apleca faţa asupra foii, şi lacrimi de nespusă bucurie, de mistuitoare iubire îi şiroiau din ochii mari, visători. Era atît de cuprinsă de vrajă, încît nu se putea gîndi niciodată în mod limpede la viitor ; întreaga adevărată fericire o simţea în prezent şi încerca să o absoarbă ca pe o mireasmă.

Totuşi nu-şi găsea pacea : ceva de necuprins, infinit, întocmai ca o mireasmă, o extazia fără să o îmbete complet. În fericire simţea dorinţa chinuitoare a unei alte fericiri, şi mai mari, şi mai intense ; dar cum bucuria ei se revărsa în lacrimi, îi era teamă că, dacă ar fi atins suprema fericire avîndu-l pe Paolo alături, vraja s-ar fi putut risipi.

Într-o zi Paolo îi trimise fotografia lui cu aceste cuvinte:

„Aşadar, scumpa mea Elena, doreşti să ai chipul meu, spunînd că o să-l acoperi cu flori. Da, aşterne trandafiri, copilă.

Eu nu sînt bătrînul Anacreon [1] ; dar am inima încă tînără şi plină de iubire precum cîntăreţul din Teos, şi simt graţia ca şi el : voi simţi, aşadar, gingăşia florilor tale, dar cu mult mai mult delicateţea îndepărtată a mîinilor pure şi adorate care le vor presăra..."

Ea aşează fotografia în salon, împreună cu altele, într-o ramă de catifea albă brodată, agăţată pe perete cu două panglici azurii, şi o împodobi cu trandafiri şi iasomie. De cîte ori trecea, se oprea zîmbind şi, îndepărtîndu-se, se mai întorcea o dată, tot surîzînd, ca şi cum Paolo ar fi văzut-o. Deseori se întorcea mijind ochii, surprinsă de o vagă sugestie optică, fiindcă în penumbra peretelui, printre trandafiri şi iasomie, fotografia căpăta linii şi culori vii ; carnaţia palidă se însufleţea, privirea ochilor adînci şi blînzi devenea încărcată de o nemărginită dragoste.

Paolo îi scrisese că se fotografiase gîndindu-se la ea, încercînd să fixeze intens imaginea ei îndepărtată ; poate că acesta era motivul pentru care simţea ea cum privirea aceea o învăluie acum într-o vrajă irezistibilă, cum o învinge chiar şi de departe, reprodusă de imaginea aceea rece de hîrtie.

Şi această inefabilă sugestie făcea, cu fiecare zi, să devină şi mai intensă dorinţa ei de a-i scrie deschis lui Paolo cît de mult îl iubea ; într-o seară îi scrise cu mai multă gingăşie decît de obicei, mărturisindu-i cu inocenţă despre zîmbetul pe care-l adresa fotografiei.

El ar fi simţit-o fremătînd toată, şi absorbind-o, aşa cum portretul absorbea parfumul trandafirilor şi al iasomiei, ar fi fost cuprins de o nemărginită bucurie ; şi în beţia lui, strîngînd tot mai mult în cercul puternicei

[1] Poet grec, născut la Teos, în Ionia (560—478 î.Ch.). Lirica sa epicureică muzicală, cu ecouri în epoca elenistică (poezia anacreontică), a influenţat şi începuturile poeziei româneşti (poeţii Văcăreşti, C. Conachi). (N. t.)

lui pasiuni pe mult adorata copilă, i-ar fi cerut în sfîrşit să-i vorbească deschis, să-i spună că-l iubea şi că voia să fie a lui pentru eternitate.

Elena nu aştepta acum decît această întrebare ca să-i lipească, spiritual, fruntea de inimă şi să-i spună că era deja a lui ; şi în timpul acesta, din zi în zi, schimbînd florile la fotografie, simţea cum vraja o învăluia şi mai mult ; nu se mai mulţumea cu visul ; avea nevoie de realitate, pentru ea şi pentru el, care adesea o făcea să audă o notă de pustiitoare tristeţe şi de profundă singurătate. Şi voia să-i aducă o neasemuită fericire marelui, bunului şi nobilului ei Paolo, faţă de care, în afară de iubire, nutrea şi o atît de nemărginită veneraţie încît nu mai îndrăznea să-i pronunţe numele.

Nici măcar cu Giovanna nu mai vorbise despre el ; iar Giovanna, dîndu-şi seama de scrisorile pe care Elena adesea le scria şi le primea, credea că sînt de la vechiul ei adorator, care fusese numit judecător într-un mic tribunal sard.

Chiar şi Cosimo şi Peppina credeau că Elena reînnodase vechea prietenie ; tot oraşul vorbea de această apropiată căsătorie ; Giovanna se plîngea de faptul că soră-sa îi arăta prea puţină încredere, şi în fiecare zi insista să afle cîte ceva.

Elena tăcea şi zîmbea fără să nege, la fel procedînd şi faţă de cumnată-sa, care adesea îi vorbea cu subînţelesuri de Giovanni Carta-Selix şi de vechea lor iubire.

Peppina le lua deseori la plimbare pe cumnăţelele ei ; Giovanna creştea cu fiecare zi, devenind înaltă şi frumoasă, zveltă şi elegantă, în timp ce Elena rămînea subţire, delicată şi palidă. Totuşi şi faţa ei părea mai expresivă şi mai drăguţă în comparaţie cu anul trecut ; ochii-i erau mai limpezi şi mai profunzi ; un gingaş surîs de fericire, trimis parcă unei imagini luminoase, o însenina.

Acum nu se mai simţea complexată între frumoasa cumnată şi nespus de graţioasa ei soră, nici măcar nu mai

băga de seamă lucrul acesta, nu mai căuta compania unor persoane scunde şi urîte pentru ca astfel ea să pară mai arătoasă ; ba chiar zîmbea amintindu-şi de asta.

Nici o frumuseţe, nici o distincţie nu mai puteau s-o umilească acum cînd un suflet atît de mare, de nobil şi de poetic descoperea şi adora în ea adevărata şi nepieritoarea graţie feminină. Acum privea chiar cu orgoliu, cu infinită compătimire la fetele frivole şi vaporoase care-i treceau prin faţă ca nişte banali fluturi pestriţi. Care dintre ele avea un suflet ? Care dintre ele fusese sau ar fi vreodată iubită şi ar iubi ca ea ? Îl aşeza pe Paolo atît de sus, şi cu atîta temeinicie, încît, înălţîndu-se pînă la el în visul unei iubiri ce i se părea unice, tot ceea ce vedea dedesubtul şi în afara acelei sfere miraculoase îi apărea mic, neînsemnat de mic.

Şi simţea o fericire profundă, creată poate şi dintr-o fărîmă de orgoliu, dar care totuşi o făcea bună, pură şi superioară.

„Cît eşti de bună, îi scria Paolo, şi cum ştii tu să faci să devină mai bun sufletul norocosului care va putea spune că eşti a lui !"

Dar răspunsul la ultima ei scrisoare întîrzie, şi Elena era neliniştită şi nervoasă. Venise căldura lui iulie ; aerul parcă se oxidase, muntele îngălbenea sub arşiţă ; vegetaţia, exuberantă şi proaspătă după ploile căzute la sfîrşitul lui iunie, începea să se plece şi să se întristeze sub razele soarelui. De căldură, petalele trandafirilor şi ale glicinei se scuturau, acoperind aleile ; noaptea emana o stranie beţie de miresme fierbinţi.

Elena simţea cum ceva din ea se risipeşte odată cu prospeţimea aerului şi a trandafirilor ; cum ceva din visele ei se destrăma dimpreună cu acele parfumuri fierbinţi pe care le exalau florile muribunde.

De ce primăvara nu se oprise în loc, de ce munţii nu rămăseseră în auriul lor blînd de mai înainte, de ce ce-

rul își pierdea transparența lui proaspătă, răcoroasă, de ce Paolo întîrzia să-i răspundă, și de ce, în sfîrșit, într-un amurg cald de iulie, sosise o scrisoare de la el atît de profund și misterios de tristă ? Începea cu aceste cuvinte :

„Aș fi vrut să-ți scriu de îndată ce am primit și citit cu nesaț mult adorata scrisoare de la tine, dar din motive urgente și triste am fost obligat să fac o călătorie, în timpul căreia, dacă nu am putut să-ți răspund, ea mi-a ținut totuși o scumpă și dulce companie. Și chiar tu, Elena, dacă e adevărat că adesea ți se întîmplă să mă regăsești în acel plan al spiritului, cred că erai cu mine și că-mi șopteai cuvinte gingașe ; toate acele cuvinte pe care nu le găsesc în scrisoarea ta, fiindcă simt că peniță ta se oprește de multe ori la jumătatea drumului. Te temi poate să nu devin vanitos ? Aș avea de ce. Să nu mă amăgești, creîndu-mi iluzii ? Nu cred că stă în firea ta. Să nu mă faci prea fericit, pentru ca apoi, peste cîtva timp, să-mi hărăzești o dureroasă trezire ? Poate. În orice caz, cum nu prea cred în viitorul meu, și cum în privința asta simt că nu mai am nici măcar dorința de a crede, spun : să ne bucurăm de clipa fericită a prezentului ; dacă este o amăgire această milostivă datorie morală ce îndeamnă o grațioasă tînără liană să împresoare cu brațele ei fragede și verzi bătrînul trunchi care se despoaie și se întunecă, eu renunț la gingașa strîngere, și cer șoptitoarelor adieri să-ți murmure din partea mea un dulce cîntec... aș vrea să spun de iubire, dar e un cuvînt față de care tu pari să încerci un sentiment de teamă, aproape de spaimă ca nu cumva eu să-l repet într-o zi, cînd nu vei mai fi liberă, cînd între sufletele noastre se va interpune, prin forța firească a timpului și a evnimentelor, bărbatul norocos căruia-i vei aparține !“

După două pagini pe acest ton, scrisoarea atingea note de o neliniște aproape disperată. Elena tremura toată, devenind albă ca și cum ar fi fost cuprinsă de o ascuțită durere.

„...primul care va dispărea voi fi desigur eu, și poate că nu peste mult timp ; sînt zile cînd mă simt cumplit de deprimat, profund dezolat, zile în care chem moartea, fiindcă viața mi se pare cînd un deșert steril, cînd o babilonie odioasă ; aș vrea să fug, sau să mă sting într-o pace adîncă. Nu am trăit cum aș fi vrut și ar fi trebuit ; eram născut să iubesc intens, și n-am putut să iubesc ; eram născut poate pentru lucruri mari, și n-am făcut nimic ; n-am făcut niciodată pe nimeni fericit, nimănui nu i-a fost de folos existența mea, și adesea mă întreb dacă nu era mai bine să nu mă fi născut !"

Și dureroasa scrisoare se termina așa :

„Iar tu iartă-mă, Elena ; eu astăzi nu trebuie să mai continui, ba chiar ar fi trebuit nici să nu încep. Te-am lăsat să observi mai mult decît trebuie din existența mea dureroasă. Caut, deseori, pe boltă steaua mea călăuzitoare, dar steaua aceasta pare să se întunece la orizonturile mele. Poate că am visat prea mult ; și acum mi-e teamă, și cîteodată mi se pare că mă prăvălesc amețitor într-un abis adînc și tenebros. Dau din aripi, încercînd din nou să zbor în sus, dar acolo sus mi se pare că toate astrele se sting. Tu ai putea încă, Elena, să mă înalți, cîntîndu-i bătrînului copil suavul tău cîntec de leagăn ; dar cînd glasul tău tace, și deschid ochii, mă înspăimînt și gem."

În ciuda tuturor acestora, Elena simți că ea conta destul de puțin în misterioasa deprimare a lui Paolo : și o teamă rece și ascuțită îi fereca atît de puternic inima, încît nu-i îngădui nici măcar să plîngă.

Și Paolo De-Cerere, în egoismul durerii lui, nu-și dădea seama cît de mult o făcea să sufere ; i se părea o făptură puternică și minunată, care pătrunsese în inima lui ca să-i smulgă cei mai dureroși spini și să-i îngrijească rănile.

Poate din cauză că ea nu-l lăsase încă să înţeleagă întreaga măsură a iubirii ei, Paolo nu-şi imagina acum cît de mult putea ea să sufere.

Dacă ar fi ştiut, poate că nu i-ar fi sfîşiat inima dezvăluindu-i cu atîta cruzime motivul durerii care-l apăsa.

„Elena sfîntă, Elena adorată,

Nu ştiu de unde să încep ca să-ţi mulţumesc, ca să-ţi spun tot ce am pe suflet, şi nici nu mi-ar fi cu putinţă să dau cuvintelor mele toată acea profundă intensitate, dumnezeiesc de pătrunzătoare, pe care am observat-o în cuvintele tale dragi, cuvinte pe care îngerul Domnului trebuie să ţi le fi dictat.

Dacă ai şti, adorata mea, în ce clipă de sfîşietoare tristeţe îmi soseşte scrisoarea ta, ai înţelege binele ce mi-l faci şi pe care într-adevăr Dumnezeu, numai Dumnezeu ţi l-a inspirat.

Sînt copleşit de o mulţime de treburi juridice chinuitoare şi n-am timpul necesar ca să-mi manifest simţămintele ; dar tu, care acum mă cunoşti, poţi singură să înţelegi cît de mult sufăr. Scrisoarea ta soseşte la timpul potrivit şi vine să mă salveze de răul pe care eu însumi mi-l făcusem prin încrederea mea oarbă. E un adevărat roman pe care nimeni nu-l cunoaşte şi a cărui victimă sînt eu. Numai tu, poate, l-ai presimţit ; numai tu ai dreptul să-l cunoşti, şi va fi cea mai mare pedeapsă a mea îndatorirea pe care mi-o impun de a ţi-l încredinţa. O fac cu sufletul curat, aşa cum aş fi făcut-o faţă de propria-mi preasfîntă mamă."

Pe douăsprezece pagini cu rînduri dese, scrise cu febrilitate, îşi depăna trista poveste.

Era de religia ebraică ; asta pentru că aşa fuseseră şi strămoşii lui, mama lui, tatăl lui, încă în viaţă, şi pe care îl adora. Avusese o tinereţe tristă, lipsită de raza luminoasă a iubirii, cînd de fapt toată fiinţa lui poetică şi înflăcărată tînjea după iubire. Dar nici o femeie, pînă la o vîrstă tîr-

zie, nu-l iubise așa cum știa el să iubească și cum visa să fie iubit. Totuși, într-o zi apăruse în calea lui o femeie tînără și frumoasă, și el crezuse că își întîlnise în sfîrșit visul. Era femeia despre care îi mai vorbise o dată, destul de vag, Elenei, dîndu-i de înțeles că o uitase, *femeia care se ruga* pentru el, cînd el trecea prin tot felul de nenorociri. Se numea Sara, și ea evreică, era singură, blondă și grațioasă.

Îi unise o mare pasiune, acum cinci sau șase ani, dar tatăl lui Paolo se împotrivise cu hotărîre la căsătoria lor, întrucît Sara nu i se părea demnă de fiului lui. Atunci Paolo, ca să nu-și îndurereze bătrînul tată, se căsătorise în secret, în ritul ebraic, cu tînăra femeie. Deși ținînd în taină relațiile lor, se scurseseră doi sau trei ani de nedescrisă fericire pentru ciudata pereche. Într-o zi însă De-Cerere comisese fără să vrea o greșeală la birou și, drept pedeapsă, fusese trimis în Sardinia. Sara n-a vrut să-l urmeze, motivînd că dacă bătrînul De-Cerere avea să afle că pleacă împreună ar fi fost îndurerat și poate că ar fi descoperit și faptul că erau căsătoriți, așa că Paolo, deși cu inima strînsă, găsind just argumentul ei, plecase singur. Rămasă departe, Sara începuse să devină din ce în ce mai rece față de soțul ei, și el petrecuse doi ani foarte triști la Nuoro, înseninat abia cînd întîlnise amabila prietenie a familiei Bancu, spre care simțea o irezistibilă atracție. Reîntorcîndu-se pe continent, o revăzu pe Sara, dar primirea ei rece, refuzul ei permanent de a-l urma la noul domiciliu îi strecuraseră în suflet otrava unor chinuitoare îndoieli ; și după un îndelung calvar, el, în zilele acelea, se convinsese cu propriii lui ochi de tristul adevăr : Sara îl înșela !

Dezolanta, cruda scrisoare se încheia în felul următor :

„Am trecut prin suferințe de neînchipuit, dar acum mă simt mai liniștit, iar scrisoarea ta mi-a revărsat în inimă roua cerească. Cred că ultima mea scrisoare te-a făcut deja să simți cît de mare nevoie am de o altă lumină, mai bună, de vise mai înalte și senine.

Nu-ți fie teamă, n-am să-ți cer niciodată acea iubire pe care mi-a dat-o Sara. Dar întrucît din această mare și mistuitoare durere eu ies purificat, îi mulțumesc lui Dumnezeu că te trimite în întîmpinarea mea, ca o dulce salvatoare a sufletului meu. Cîte n-aș mai vrea să-ți spun, Elena, dar ceva mă apasă. Emoționat de scrisoarea ta, o citesc de mai multe ori, așa cum spui o rugăciune. Binecuvîntată de Dumnezeu, Elena mea perfectă, înalță-mă acolo unde știi că vreau să zbor ; aceea este lumea mea, regatul meu. Și scrie-mi fără întîrziere, fiindcă mi-e sete de cuvîntul tău."

Elena nu putu nici măcar să plîngă, atît de neașteptată și fatală era lovitura. Își aminti mult timp recea și ciudata senzație pe care o încercase în seara și în noaptea aceea.

Ca întotdeauna, cînd primea scrisori de la Paolo, începea să amurgească, ferestrele erau larg deschise și din grădină se înălța vocea veselă și fericită a Giovannei care, împreună cu două fetițe, prietene și vecine ale ei, rîdea și cînta în peristil.

Sub ochiul vigilent al doamnei Francesca, slujitoarele intrau și ieșeau din casă, pregătind cina, iar Lyly o fugărea pe Lisbet, ascunzîndu-se în spatele ușilor ca s-o atace mai bine, întreaga existență a casei desfășurîndu-se ca de obicei, în dulcea și firava lumină metalică a amurgului de vară.

Cu toate acestea, Elena simți că tavanul i se prăbușește în cap, că întreaga lume se năruie, risipindu-se, transformîndu-se într-o mare de durere fără fund și fără hotare.

Se duse la fereastră, dar nu văzu nimic și nu putu să plîngă.

Începutul și sfîrșitul scrisorii o lăsau rece și indiferentă ; ceea ce o îndurera însă, și o îndurera nespus, era

doar gîndul că el o înşelase, o dezamăgise, tăcînd, el, pe care-l crezuse atît de deosebit, el, pe care-l crezuse atît de nobil.

Asta era de-ajuns pentru a face ca idolul să se prăbuşească din înălţimea ameţitoare în care ea îl situase. Dar cădea şi ea în abis.

Abia după un timp ideile ei se limpeziseră ; atunci înţelese mai bine situaţia şi putu să se gîndească.

N-avea nici o importanţă că faţă de ea şi de religia ei, Paolo era absolut liber : ideea că el aparţinea unui alt cult şi că, potrivit acestuia, trebuia să se căsătorească cu altă femeie, îi dădu, dimpotrivă, o senzaţie şi mai chinuitoare, o spaimă rece ca gheaţa, profundă. Cel puţin dacă ar fi putut să spună :

„Dacă el într-adevăr mă iubeşte, şi vrea să se salveze, se va converti la religia mea şi va fi liber !"

Dar în nemiloasa, cruda lui confesiune, Paolo nu lăsa prin nimic să se înţeleagă asta : invoca ajutor, încurajare din partea ei, dar nu-i dădea nici o speranţă, nu-i oferea nici un ajutor pentru durerea pe care i-o pricinuia.

De ce ? Aceasta şi multe alte întrebări le strigă Elena în sinea ei, dar nu-i veni nici un răspuns ; şi nici măcar atunci nu putu să plîngă, aproape paralizată de zbucium şi de dezamăgire.

Petrecu o noapte chinuitoare, fără să-şi găsească în nici un fel liniştea. Rămase pînă tîrziu la fereastră, în faţa adîncii nopţi înstelate, ale cărei miresme misterioase îi aduceau parcă suflul unor amintiri neştiute.

Îi veneau în minte mii de amănunte, mereu scăpate din vedere în oarba ei adoraţie, şi se gîndea la permanenta ei teamă, care o împiedicase să-i dezvăluise lui Paolo întreaga-i iubire ; se gîndea la ocultul, invizibilul obstacol care o despărţise tot timpul de el.

Era, aşadar, o presimţire, un avertisment al lui Dumnezeu ? Era *cealaltă* care se interpunea, spiritual, între ei şi acum îi despărţea pentru totdeauna, pentru veşnicie ?

Şi stelele, magnificile stele care din înaltul bolţii priviseră cu seninătate vraja poemului său, acum vărsau lacrimi de aur peste suferinţa ei, iar grădiniţa visa în obscuritatea caldă a nopţii, învăluită într-un mister de durere.

Spre zori adormise, mai bine zis căzuse într-o toropeală chiar şi fizic dureroasă, chinuită de vise confuze.

A doua zi, o zi de o căldură sufocantă, rătăci prin casă, ca un suflet torturat, fără a-şi găsi pacea, palidă, cu ochii încercănaţi : ascunsese scrisoarea şi ar fi vrut să n-o mai vadă niciodată, pentru ca nici măcar să nu-şi mai amintească zbuciumul sfîşietor pe care-l simţise citind-o, şi îşi purta paşii repetînd în sinea ei cu o stranie insistenţă autosugestivă : „Totul s-a sfîrşit !"

Amărăciunea sfîrşitului o urmărea la fiecare pas : ce avea să facă acum, după ce meditase, ce avea să facă mîine, poimîine, mereu ?

Între timp umbla în neştire prin casă gîndindu-se la Sara, la femeia rea, desfrînată, lîngă care Paolo îndrăznise să o aşeze pe ea şi iubirea ei curată. Se simţea jignită şi umilită ; era de-ajuns doar gîndul la viaţa Sarei, ca să simtă cum iubirea ei pură se viciază, se destramă. Dar chiar ea însăşi nu fusese oare acoperită de nelegiuire iubind un bărbat care nu era nici liber, nici creştin ?

Numai durerea avea s-o purifice, dar deocamdată nu putea s-o suporte cu resemnare ; şi pe măsură ce trecea timpul, rana se mărea, sîngerînd, sfîrşiindu-i inima.

Nu intră în salon ca să nu-şi mărească suferinţa, fiindcă prea multe vise erau închise aici, sub privirea portretului lui, în dulcea penumbră.

N-ar fi vrut să coboare nici în grădină, dar după asfinţit coborî, simţind că se sufocă.

Cerul era acoperit, dar apusul ardea, parcă prin reflexul unui foc îndepărtat, şi în aerul nemişcat apăsa un parfum greu şi amar de mirişti incendiate. Ea privi în jur

înspăimîntată, de parcă de mult n-ar mai fi pus piciorul acolo.

Ca și în sufletul ei, totul ardea împrejur ; ultimii trandafiri se scuturaseră, cîteva flori, care luptaseră cu soarele, acum își plecau capul, obosite și fără viață, adormite pentru totdeauna în pacea apăsătoare a acelei seri stranii ; în frunziș vibra un reflex dur de aramă și pulbere ; în cascadele de verdeață o flacără invizibilă răsucise frunzele, tighelindu-le și ornamentîndu-le cu bronz.

Rîndunelele se odihneau mute în vîrful trestiilor uscate, priveau în sus aproape înfricoșate să nu întrerupă grava tăcere a apăsătorului crepuscul, apoi dispăreau în zbor, cu pieptul cenușiu argintat de arzătorul reflex al apusului.

Sughițuri de plîns uscate și spasmodice îi strîngeau gîtul ; plecă din grădiniță luînd-o la fugă și, împinsă de propria-i fatalitate, se învîrti prin casă, pînă cînd intră în salonaș. Era ultima licărire a amurgului, și o lumină roșie sugestivă se stingea încet pe pereți.

El privea tot spre ușă, parcă așteptînd cu nerăbdare să intre Elena ; și deschizînd ușa, printr-un fugar reflex de lumină care sclipi viu pe suprafața albă a cadrului fotografiei, ea zări imediat ochii lui, care străluceau de parcă ar fi fost plini de lacrimi.

Atrasă în mod irezistibil, se apropie, amintindu-și cu o dureroasă strîngere de inimă de florile cu care-i înconjurase totdeauna fotografia, și întrebîndu-se iară dacă el le merita ; o verbină veștejită, de un roșu întunecat, atîrna și acum în fața portretului : Elena își ridică încet ochii, și *îl* privi, și în ultima rază de lumină a acelei zile dureroase i se păru că în ochii lui zărește nu obișnuita blîndă vrajă de iubire, ci un licăr cenușiu de o devastatoare neliniște, de implorare și de plîns.

Atunci, cu un val de miloasă blîndețe o năpădiră toate cuvintele bune din ultima scrisoare, și pornind de la chi-

nul ei la al lui, înțelese în sfîrșit cît de mult trebuia să sufere el.

Pentru o clipă apoi, în umbra invadatoare a salonului, unde imaginea vechiului portret se întunecase ca în bezna unei nopți foarte triste, figura odioasă a Sarei dispăru, și Elena se simți încă o dată singură cu Paolo, care o privea implorator.

Simți atunci că nu-l iubise niciodată atît de intens și de uman ca în ziua aceea ; dar continuînd să creadă că totul se sfîrșise, putu în sfîrșit să plîngă, pentru el, pentru ea, pentru trecut și pentru viitor, cu o nemărginită durere, cu toată solemna și inefabila voluptate a durerii.

XIII

În toate zilele acelea scrisorile lui Paolo se succedară cu febrilitate ; suferea și, datorită tăcerii Elenei, după liniștea relativă pe care i-o adusese ultima ei scrisoare, un chin neîndurător îl cuprindea mistuindu-l. Arăta o încredere nelimitată în Elena, și în zbuciumul lui disperat se agăța de ea ca de o ultimă speranță de salvare ; părea că nu se îndoiește deloc de îndurarea, de mila ei, și își deschidea față de ea întreaga lui inimă sîngerîndă.

Ea tăcea însă.

Cînd primea scrisorile de la el, devenea palidă, nu îndrăznea să le deschidă, șovăia ; chiar înainte de a le citi, simțea cum i se strînge inima, și, citindu-le, trăia o sfîșietoare durere, apoi plîngea, rămînea sleită și suferindă, dar nu răspundea.

Cu toate acestea le aștepta cu nerăbdare ; simțea că în ziua în care Paolo ar fi încetat să-i mai scrie — și asta trebuia în mod obligatoriu să se întîmple, dată fiind tăcerea ei — n-ar mai fi rezistat durerii.

Dar el îi relata cu prea multă cruzime întîmplările sale, îi povestea trădarea Sarei cu prea multe amănunte, prea mult își sfîșia pieptul ca să-i arate inima zbătîndu-i-se de ură, de pasiune și de chin.

Îi scria : „Sufeream, mă îndoiam de mult, ba chiar erau aproape sigur de crudul adevăr, dar refugiindu-mă în tine ca într-un port al salvării, ca într-un azil sfînt unde să mă pot salva și mîntui la nenorocire, nu îndrăzneam să-ți mărturisesc nimic din povestea mea și din durerile mele, din respect pentru puritatea ta, pentru candoarea ta, pentru sfințenia ta", dar acum, parcă uitînd de puritatea, de candoarea, de sfințenia ei, prea multe lucruri dureroase îi povestea. Poate că era o descărcare a sufletului, inconștientă și involuntară, poate o mare pedeapsă pe care el și-o aplica ; dar din cauza asta Elena era înspăimîntată și uneori jignită.

Trăia, de cîteva zile, ceea ce nu mai trăise niciodată ; din colțul ei singuratic și simplu vedea lumea într-o lumină întunecată și apăsătoare, plină de josnicie și de răutate.

Și totuși îl iubea și mai mult ; se părea că iubirea devenea mai umană, mai puternică pe măsură ce obiectul ei se apropia de pămînt, de realitate ; și în infinita-i milă față de această iubire, sufletul ei bun ierta, compătimea și reabilita imaginea dragă.

Dar cu fiecare zi, cu fiecare ceas, figura Sarei se interpunea, între ea și imaginea dragă, despărțindu-i cu viclenie.

Elena se gîndea la evreica îndepărtată și necunoscută cu o stranie și dureroasă insistență ; ea, atît de bună și indulgentă cu toți, nu izbutea, deși încercase, să-i ierte nici o greșeală, ba chiar i le punea în cîrcă și pe cele ale lui Paolo, și o disprețuia și o ura cu o înveninată gelozie.

Niciodată, chiar dacă Paolo ar fi dat-o cu totul uitării pe soția lui, despărțindu-se de ea și moral, separîndu-se

de religia ei, chiar dacă tot restul vieţii şi l-ar fi consacrat Elenei, imaginea odioasă a Sarei n-ar fi dispărut dintre ei.

Aşa trecură primele zile înăbuşitoare ale lui iulie.

„Doamne, Doamne, ajută-mă să uit ! — se ruga Elena — ajută-mă să iert, fă-mi inima de piatră !"

Şi dorea ca Paolo să renunţe, să nu-i mai scrie, sau să-i scrie într-un fel care s-o jignească, s-o rănească, s-o îndurereze, încît iubirea ei să se stingă cu desăvîrşire.

Îi scrise, în cele din urmă lui Paolo, o scrisoare foarte rece şi i se păru că totul, definitiv, se sfîrşise.

Dar în zilele următoare fu din nou cuprinsă de nelinişte şi regretă că scrisese, simţind că acum, cu acea primă scrisoare, pusese piciorul în abis.

În sfîrşit, cînd după cinci zile Paolo îi trimise o scrisoare sfîşietoare ce se încheia cu :

„Sînt într-o stare proastă, proastă, proastă, iar dacă tu mă părăseşti, dacă tu mă dispreţuieşti, Elena, simt că aş fi capabil să fac o faptă necugetată mai înainte ca moartea eliberatoare să vină să mă salveze", — ea plînse şi, de milă, de teama unei nenorociri, din iubire şi din amabilitate îi scrise din nou.

Şi aşa mai trecu un an.

Treptat, treptat, scrisorile lui Paolo deveniră mai calme, mai senine. Se părea că opiniile Elenei, care, deşi se considera pentru el doar „prietenă şi nimic altceva decît prietenă", îl înseninau şi-l făceau să uite.

Într-o zi îi scrise că acum o socotea pe Sara ca şi moartă ; într-adevăr, nu mai pomeni de ea, părînd să o fi uitat cu desăvîrşire şi, punînd capăt oricărei uri, devenise parcă acel Paolo de dinainte, cu sufletul profund poetic, deschis celor mai frumoase vibraţii ale vieţii.

Şi începu din nou să o învăluie pe Elena în vraja pătimaşă a unei ultime iubiri, curate şi sublime ca un apus de toamnă.

Dar Elena nu mai era aceeaşi.

Continua şi ea să iubească, şi în anumite zile retrăia bucuria misterioaselor stări sufleteşti de altădată, pline de vise şi de extaz, dar nori mari se abăteau asupra-i, tulburînd-o şi înghețînd-o.

Dăinuia tot timpul umbra *celeilalte*, impalpabilă şi întunecoasă ca un nor, care se interpunea, se întindea, acoperind tot infinitul visului ei ; în spatele tristului obstacol Elena simţea că-l pierde pe Paolo, cînd de fapt ea era cea care se îndepărta de el. El uita, dar ea nu putea să facă acelaşi lucru ; senzaţia amară, rece şi neîncrezătoare a primei zile de durere îi rămăsese în sînge şi în nervi ca o otravă, şi reînvia la cea mai mică lovitură.

Cosimo, puţin din pricina lui, puţin din pricina soţiei şi mult din pricina fatalităţii, devenea tot mai nefericit ; certurile dintre cei doi soţi, după un an de căsnicie, se succedau în mod vulgar, cu multă violenţă şi mult scandal.

Negăsind tihnă în cuibul lui domestic, Cosimo ducea o viaţă dezordonată ; îşi petrecea nopţile în afara casei, ziua dormea şi nu lucra ; se îngloda în datorii pînă peste cap, se înjosea cu tot soiul de aventuri, părea să-şi fi ieşit din minţi. Soţia lui, apărată şi instigată de maică-sa, îmboldită de firea ei vulgară, ridicîndu-şi mereu capul ca o viperă, în loc să-l împiedice, îl împingea în prăpastie. Nu toate greşelile erau ale Peppinei, şi puţin o scuza şi propria-i nefericire, comportarea şi violenţa lui Cosimo ; în orice caz, se părea că o inevitabilă fatalitate îi aruncase într-un vîrtej năucitor.

Ecoul neînţelegerilor lor ajungea în casa Bancu, şi Elena suferea foarte mult din cauza asta, amintindu-şi de presentimentele ei, şi era cuprinsă de o uimire dureroasă văzînd că se adeveresc.

Plîngea adesea, cuprinsă de strania şi apăsătoarea impresie că nenorocirea căzuse asupra casei lor atrasă de pasiunea ei, pe care o considera vinovată, şi atunci o învăluia o beznă profundă.

de religia ei, chiar dacă tot restul vieţii şi l-ar fi consacrat Elenei, imaginea odioasă a Sarei n-ar fi dispărut dintre ei.

Aşa trecură primele zile înăbuşitoare ale lui iulie.

„Doamne, Doamne, ajută-mă să uit ! — se ruga Elena — ajută-mă să iert, fă-mi inima de piatră !"

Şi dorea ca Paolo să renunţe, să nu-i mai scrie, sau să-i scrie într-un fel care s-o jignească, s-o rănească, s-o îndurereze, încît iubirea ei să se stingă cu desăvîrşire.

Îi scrise, în cele din urmă lui Paolo, o scrisoare foarte rece şi i se păru că totul, definitiv, se sfîrşise.

Dar în zilele următoare fu din nou cuprinsă de nelinişte şi regretă că scrisese, simţind că acum, cu acea primă scrisoare, pusese piciorul în abis.

În sfîrşit, cînd după cinci zile Paolo îi trimise o scrisoare sfîşietoare ce se încheia cu :

„Sînt într-o stare proastă, proastă, proastă, iar dacă tu mă părăseşti, dacă tu mă dispreţuieşti, Elena, simt că aş fi capabil să fac o faptă necugetată mai înainte ca moartea eliberatoare să vină să mă salveze", — ea plînse şi, de milă, de teama unei nenorociri, din iubire şi din amabilitate îi scrise din nou.

Şi aşa mai trecu un an.

Treptat, treptat, scrisorile lui Paolo deveniră mai calme, mai senine. Se părea că opiniile Elenei, care, deşi se considera pentru el doar „prietenă şi nimic altceva decît prietenă", îl înseninau şi-l făceau să uite.

Într-o zi îi scrise că acum o socotea pe Sara ca şi moartă ; într-adevăr, nu mai pomeni de ea, părînd să o fi uitat cu desăvîrşire şi, punînd capăt oricărei uri, devenise parcă acel Paolo de dinainte, cu sufletul profund poetic, deschis celor mai frumoase vibraţii ale vieţii.

Şi începu din nou să o învăluie pe Elena în vraja pătimaşă a unei ultime iubiri, curate şi sublime ca un apus de toamnă.

Dar Elena nu mai era aceeaşi.

Continua şi ea să iubească, şi în anumite zile retrăia bucuria misterioaselor stări sufleteşti de altădată, pline de vise şi de extaz, dar nori mari se abăteau asupra-i, tulburînd-o şi înghețînd-o.

Dăinuia tot timpul umbra *celeilalte*, impalpabilă şi întunecoasă ca un nor, care se interpunea, se întindea, acoperind tot infinitul visului ei ; în spatele tristului obstacol Elena simţea că-l pierde pe Paolo, cînd de fapt ea era cea care se îndepărta de el. El uita, dar ea nu putea să facă acelaşi lucru ; senzaţia amară, rece şi neîncrezătoare a primei zile de durere îi rămăsese în sînge şi în nervi ca o otravă, şi reînvia la cea mai mică lovitură.

Cosimo, puţin din pricina lui, puţin din pricina soţiei şi mult din pricina fatalităţii, devenea tot mai nefericit ; certurile dintre cei doi soţi, după un an de căsnicie, se succedau în mod vulgar, cu multă violenţă şi mult scandal.

Negăsind tihnă în cuibul lui domestic, Cosimo ducea o viaţă dezordonată ; îşi petrecea nopţile în afara casei, ziua dormea şi nu lucra ; se îngloda în datorii pînă peste cap, se înjosea cu tot soiul de aventuri, părea să-şi fi ieşit din minţi. Soţia lui, apărată şi instigată de maică-sa, îmboldită de firea ei vulgară, ridicîndu-şi mereu capul ca o viperă, în loc să-l împiedice, îl împingea în prăpastie. Nu toate greşelile erau ale Peppinei, şi puţin o scuza şi propria-i nefericire, comportarea şi violenţa lui Cosimo ; în orice caz, se părea că o inevitabilă fatalitate îi aruncase într-un vîrtej năucitor.

Ecoul neînţelegerilor lor ajungea în casa Bancu, şi Elena suferea foarte mult din cauza asta, amintindu-şi de presentimentele ei, şi era cuprinsă de o uimire dureroasă văzînd că se adeveresc.

Plîngea adesea, cuprinsă de strania şi apăsătoarea impresie că nenorocirea căzuse asupra casei lor atrasă de pasiunea ei, pe care o considera vinovată, şi atunci o învăluia o beznă profundă.

În timpul acesta termenele sechestrului scădeau, iar Cosimo, puțin și cu ajutorul familiei, reușise să-și procure doar patru mii de lire.

Peste opt zile trebuia să plătească celelalte trei mii, neapărat, și neputînd să facă rost de ele, și gîndindu-se că peste o săptămînă mobilele și dota Peppinei aveau să fie scoase la licitație, simțea că înnebunește.

Într-o seară însă *donna* Francesca se gîndi că Alessio Piscu avea probabil bani, și-i spuse lui Cosimo. El se agăță de speranța asta și-l căută imediat pe Alessio.

— N-am, îi răspunse tînărul, cu atîta sinceritate încît Cosimo îl crezu.

Între ei exista o legătură foarte amicală ; așa că Alessio îl întrebă pe Bancu despre nefericitele lui întîmplări.

Cosimo îi povesti din fir-a-păr, și în ciuda faptului că se sforța să pară tare, lăsă să se întrezărească atît de mult necazurile sale, încît Alessio se înduioșă.

— Ai făcut o căsătorie proastă ! spuse el cu simplitate, trăgîndu-și pe frunte boreta ce-i aluneca pe părul negru ca pana corbului. Și pentru o clipă își opri mîna pe frunte, biruit parcă de o idee decisivă.

Cînd să se despartă, își puse mîna dreaptă pe brațul lui Cosimo :

— Ascultă, zise. Eu n-am banii, dar dacă vrei pot să-ți fac rost de cele trei mii de lire, și poate chiar fără dobîndă...

Și surîse, un surîs ciudat, care-i desenă o cută pe frunte și-i dezveli dinții albi și puternici.

— Dacă vreau ! exclamă Cosimo. Drace ! Dacă vreau !

— Fii atent la mine. Unde te duci mîine ?

— Mîine ? făcu Cosimo parcă întrebîndu-se. Nicăieri. De ce ?

— Eu mă duc la cîmp. Trebuie să mergi cu mine, ca să vezi persoana care o să-ți dea banii.

Rămaseră înţeleşi, şi Cosimo se însenină. A doua zi dimineaţa încălecă şi plecă să-l caute pe Alessio. De mult timp nu mai călărise şi nu mai fusese pe cîmp Cosimo, şi cînd, împreună cu ţăranul, care era înarmat cu o puşcă şi călărea o iapă albă, părînd foarte bine dispus, ieşiră la şosea, el se simţi cuprins de un sentiment reconfortant şi plăcut, dătător de viaţă şi speranţă.

I se păru că renaşte, uitînd orice suferinţă ; orizontul se lărgea, limpede şi adînc, în afara şi înlăuntrul lui ; sub soarele de august, cîmpurile acoperite de mirişti încadrau cu fîşii de aur viile de un verde intens ; potecile erau pustii, şi doar lătratul răguşit al dulăului cenuşiu al lui Alessio, cu ochii roşii şi pîntecele supt, se pierdea în singurătatea locurilor, trezind ecoul printre tufişurile aurii încîlcite în scaieţii de culoarea bronzului, cu măciuca argintie.

Spre amiază ajunseseră la o stînă a lui Alessio, aşezată într-un loc foarte pitoresc şi misterios, într-un hăţiş des de goruni pitici şi răsuciţi, care lăsau să se iţească din trunchiurile despicate şmocuri de frunze tari, de un verde metalic, şi proiectau umbre întunecate pe fînul uscat şi galben.

Cosimo credea că o să întîlnească vreun bătrîn cioban avar, cu care să aranjeze împrumutul celor trei mii de lire. În schimb, Alessio, după ce legară caii şi luară un prînz cu lactate şi pîine, îl conduse mai departe.

Tufişuri de cistus[1], foarte viguroase, se învălmăşeau cu gorunii pitici, împrăştiind în aerul nemişcat şi luminos al amiezii o mireasmă fierbinte ; stînci cenuşii, acoperite de muşchi ruginii, se îngrămădeau în jur ; vaci negre, bălţate în frunte şi pe spinare cu pete lăptoase, păşteau liniştite şi somnolente, cufundîndu-şi botul în iarba uscată şi scuturîndu-şi încet coada ; o coţofană şuiera din vîrful unui stejar de plută, şi şuierul ei ascuţit, care părea sau era un strigăt de chemare, răsuna departe, amplificînd senzaţia acelei stranii singurătăţi.

[1] Specie de arbust mediteranian (n.t.).

Pe Cosimo îl impresionă fiecare lucru, și simți un vag sentiment de mister și de neliniște. Alessio îi spuse să urce pe stînci și să se uite, printr-o crăpătură destul de largă, în jos, la ciudatul *dolmen ;* ca să vadă mai bine, Cosimo, aplecîndu-se, privi cu un singur ochi, și sprîncenele, încruntîndu-i-se, se mișcară într-un tremur rapid de groază și înfiorare. Văzu în adînc, sub stînci, un om mort : purta costum de vînător și, după poziția în care era, se vedea bine că, după ce fusese ucis, fusese aruncat cu violență în văgăuna aceea.

— Ei, cine o fi, Alessio ? Cine o fi ? întrebă Cosimo, ridicîndu-se ; și Alessio zise că mortul acela era Sebastiano Murta, poreclit *Scoppetta,* din Nuoro, bandit pentru capul căruia se oferise un premiu de trei mii de lire. Viu sau mort, înțelegi ?

Cosimo înțelegea perfect, dar imediat îl dezgustă, și chiar foarte tare, ideea de a-și însuși cele trei mii de lire mergînd la autorități să le spună : „Domnilor, eu sînt în măsură să vă predau corpul urmăritului de lege Sebastiano Murta !"

Se întoarse să se mai uite o dată, atent, în crăpătura din fundul stîncilor, strîngîndu-și cu mîna dreaptă bărbuța roșie, și întrebă :

— Dar e chiar el ! Ești sigur ?

— Drace ! zise Alessio, rîzînd ca pentru sine. Te-aș fi adus aici, dacă n-aș fi fost sigur ?

— Cine l-a omorît ? Poate tu ? întrebă celălalt, ridicîndu-se din nou și fixînd ochii albaștri ai țăranului. Erați dușmani și-ți făcea multe necazuri...

— Acum, e clar, n-o să-mi mai facă ! exclamă Alessio, evitînd prima întrebare, pe care celălalt n-o repetă. Te-am adus aici, zise apoi, în timp ce se îndepărtau de stînci, pentru ca tu să poți să dai lămuriri precise. Acum descurcă-te, Cosimo.

— Nu ! Nu ! Eu n-am să fac nimic, răspunse Cosimo cu aprindere ; și rămase un timp pe gînduri, privind vacile,

ascultînd chemarea coţofenei, care se pierdea departe în pădure.

— Ce s-ar spune despre mine ? zise la un moment dat, cu un surîs amar. S-ar spune că eu l-am omorît !

— Nici vorbă ! Nimeni n-ar avea cum să ştie asta ! răspunse Alessio cu indiferenţă.

Atunci Cosimo îl întrebă de ce nu se duce el însuşi să ia recompensa.

— Mie mi-e de-ajuns că nu mă mai supără, că nu-mi mai omoară vitele şi că nu mai e în pericol viaţa mea şi a unchiului Salvatore Brindis, răspunse Alessio cu mîndrie.

Bancu se simţi cuprins de un sentiment de indignare şi umilinţă, şi cuvinte amare îi veniră pe buze, dar tăcu ; şi în timp ce se întorceau, sub arşiţa soarelui de după-amiază, căzu într-o tristeţe adîncă.

La intrarea în oraş, se despărţiră cu răceală, dar după ce se îndepărtară cîţiva paşi, Alessio întoarse iapa şi, cu un zîmbet care-i destindea faţa, zise :

— Ei, Cosimo, spune-i sorei tale Elena că într-una din zilele astea trebuie să vin să stau de vorbă cu ea.

„Ce o fi vrînd ăsta de la Elena" ! îşi zise Cosimo cu dispreţ.

Întorcîndu-se în şa, făcu un semn din cap, ca şi cum ar fi zis cu indiferenţă : „Da, o să-i spun", şi se îndepărtă dînd pinteni calului.

De cum intră în casă, o căută pe Elena, şi tristeţea lui deveni şi mai apăsătoare găsind-o în pat şi cu febră.

— Ce ai, Elena ? o întrebă cu sfială.

— Oh, n-am nimic ! zise ea, dar tremura din cauza febrei, iar pe faţă i se citea atîta suferinţă fizică şi sufletească, încît el se nelinişti şi mai mult.

— Alessio mi-a spus că într-una din zilele astea vrea să stea de vorbă cu tine. De ce ?

Elena zîmbi, dar foarte vag, ca pentru sine, zicînd :

— Îmi închipui eu de ce. Ați rezolvat ceva în problema ta ? întrebă ea apoi cu atîta interes și neliniște încît Cosimo răspunse :

— Da, da. Fii liniștită.

Elena se însenină, dar mai mult decît în alte zile simți cum o infinită tristețe apasă asupra casei lor.

Donna Francesca și Giovanna erau și ele palide și îndurerate ; mergeau în vîrful picioarelor, și o tăcere adîncă domnea în camere la ceasul luminosului amurg de august ; nimeni nu vorbea și, așezată pe tocul unei ferestre, Lisbet, cu ochii verzi, indiferenți, întredeschiși, privea spre munte.

Cosimo veni să se sprijine de aceeași fereastră, privi și el muntele, gîndindu-se că pricina întregii tristeți din casă era el ; ba chiar i se păru că el însuși emana tot reflexul sumbru al greșelilor și al josniciilor sale.

Chipul palid și suferind al Elenei i se înfățișa ca un reproș ; și acestei imagini dureroase i se alătura în mod straniu amintirea șuierului ascuțit al coțofenei, chemarea ei vibrantă din pădurea de stejari de plută, pe care i se părea că încă o aude clar.

Se îndepărtă de fereastră și, dezbrăcîndu-se de straiele de drum, scoase din buzunarul hainei masivul revolver „Warnant", pe care-l purta totdeauna cu el. Îl ținu o clipă în mînă, privindu-l cu ochii mijiți. Umbra genelor lungi, blonde, îi cădea pe obrajii trași, și puțin cîte puțin umbra aceea păru să se întindă pe toată fața. Mînerul oțelit și țeava revolverului aveau sclipire rece și vineție ; de multe ori Bancu, privindu-și cu tristețe arma, simțise o ușoară senzație de frig și de spaimă ; de data asta însă, rămase aproape indiferent.

Avea tot timpul înaintea ochilor chipul palid al Elenei, surîzînd îndurerată, și auzea strigătul ascuțit al coțofenei singuratice ; la un moment dat, i se păru că cele două senzații se contopiseră într-una singură, într-o voce care

se înălța din adîncul ființei lui, strigînd : „Schimbarea sau moartea !"

Ca să redea liniștea, prestigiul și seninătatea familiei, trebuia ca el să se schimbe, clădindu-și o viață nouă, împăcîndu-se cu soția, făcînd-o să devină bună și fericită, muncind, smulgîndu-și din carne, din sînge, din suflet, orice viciu, orice josnicie.

Ori, altfel, să moară ; fiindcă, trăind așa, persoana, existența lui ar răspîndi tot timpul în casă, în viața soției, a mamei, a surorilor și a lui însuși un suflu de durere.

În schimb, dacă el ar dispărea odată pentru totdeanua, după prima durere liniștea s-ar întoarce în casă, în inima mamei sale, a surorilor și a soției.

Ba chiar avu impresia că moartea lui ar fi avut efectul acelor explozii de pulbere care se practică pentru purificarea aerului. Și întrucît simți imediat neputința de a se modifica, hotărî să moară.

În această hotărîre simți cu indiferență toată marea lui oboseală și lașitate, dar asta nu făcu decît să-i sporească și mai mult disperarea, și atunci i se păru firesc și simplu pasul la care-l îndemna Alessio. Pierzîndu-și cu totul nădejdea în el însuși, *văzîndu-se* mai slab decît era, se întrebă cu mirare de ce, după tot răul și faptele demne de disprețuit pe care le săvîrșise în viață, își făcea acum scrupule în a urma îndemnul lui Alessio. Și în sinea lui simți parcă un hohot de rîs sardonic, mărturisindu-și că reținerea, scrupulul acela nu se datora unui rafinament de conștiință, ci vulgarității faptului însuși, care repugna instinctului său de om bine crescut, superior anumitor josnicii prea evidente.

Atunci examină îndelung care dintre cele două josnicii era mai vulgară : să încaseze recompensa pentru banditul ucis pe la spate, sau să lase să fie scoasă la licitație, pentru o sumă derizorie, dota soției lui. Învins și de gîndul de a nu crea necazuri surorilor lui, împotriva cărora

Peppina ar fi putut mai tîrziu să se ridice, alese prima alternativă a dilemei.

În zilele următoare corpul banditului fu adus la Nuoro, și Cosimo putu să-și mulțumească creditorii.

Elena se simțea ceva mai bine.

Văzînd inutilitatea sacrificiului ei, îi scrisese din nou lui Paolo, învinsă de o mare tristețe, de o acută nevoie de alinare ; și un pic de încurajare îi adusese scrisoarea de răspuns.

Paolo îi scria că tremurase de emoție primindu-i scrisoarea, și ea vărsă lacrimi nespus de dulci pe foaia sosită de la el ; simți că rîndurile ei fuseseră așteptate cu multă nerăbdare și neliniște de către Paolo ; acum cînd ea revenea, Paolo o primea tremurînd în brațele lui, în inima lui întristată din cauza nedreptei ei absențe.

Elena simți în sfîrșit cît era de iubită, și plînse, căindu-se pentru îndoielile ei chinuitoare ; dar în bucuria oarecum reținută a scrisorii lui Paolo, fremăta parcă o undă de tristețe gravă și profundă.

„Nu, zise Elena în sinea ei, sărutînd scrisoarea, n-am să te mai las, n-am să mai dezertez. Iartă-mă, Paolo, iartă-mă, adoratule."

Și din nou simți un strop de fericire ; i se păru că însuși Dumnezeu o îndemnase să iubească și că, binecuvîntîndu-i marea iubire tămăduitoare, i-o trimisese ca o mîngîiere pentru suferințele ei familiale.

Dar într-o zi, spre sfîrșitul lui august, se petrecu un fapt destul de dureros.

Era o după-amiază înăbușitoare și tăcută ; în aer răzbătea mirosul înăbușitor de miriști pîrjolite, iar cerul era atît de arzător, încît părea cenușiu. Toți se odihneau ; Elena, neputînd să doarmă din cauza zăpușelei aceleia apăsătoare, citea un roman straniu, pe care i-l adusese Cosimo cu o zi înainte : *Taras Bulba* de Gogol.

Era spre sfîrşitul cărţii, dar citea fără chef, şi ultimele scene ale bizarei epopei căzăceşti o lăsau indiferentă, în timp ce, noaptea trecută, citind cum sfîrşiseră fiii bătrînului Taras, fusese foarte impresionată.

Cînd termină, închise cartea, se sculă, şi îşi aduse aminte că, dîndu-i-o, Cosimo îi spusese : Imediat după ce-o termini tu, am să o citesc şi eu.

Luă volumul. „Nu, poate doarme", îşi zise, şi-l puse la loc. Dar parcă împinsă de o voce tainică, luă iar volumul şi coborî încet scările, repetînd inconştient în sinea ei : „Poate doarme, poate doarme". Ajungînd la parter, pe lungul culoar în care da cabinetul lui Cosimo — căci după trista lui întoarcere în casa părintească, pentru a nu deranja noua ordine a camerelor, folosea cabinetul şi ca odaie de dormit, Elena vru să se îndrepte spre bucătărie să facă o cafea ; dar încă o dată instinctul acela tainic o împinse spre cabinet ; mergînd, îşi repeta : „Poate doarme".

Din culoarul abia luminat de sus, cufundat într-o răcoare tăcută. Elena înaintă în vîrful picioarelor pînă la uşa gri, lucioasă, a cabinetului, unde pe o mică plăcuţă de alamă era gravat numele lui Cosimo, şi răsuci mînerul de porţelan.

Uşa se deschise : Cosimo Bancu îşi îndrepta pistolul spre inimă : şi Elena îl văzu. Dumnezeu, care îngăduie ca aştrii să se întîlnească în drumul lor, ca navele să se izbească de stînci şi să se scufunde cu mii de fiinţe nevinovate, ca oceanul să se zbucime şi măruntaiele pămîntului să se cutremure, ca de un singur cuvînt să depindă exterminarea unor naţiuni şi de o uneltire ascunsă să atîrne soarta omului, Dumnezeu e totdeauna atotputernic în tainicele lui vreri.

Şi era atîta durere în ţipătul Elenei, încît Cosimo lăsă jos arma înfiorîndu-se, şi se simţi mîntuit. Dar din seara aceea Elena şi-a pierdut iremediabil sănătatea. N-a exi-

stat nici o criză periculoasă, sau cel puțin vreun semn exterior care să o indice ; dar a simțit cum înlăuntrul ei ceva se frînge, ca o trestie care, deși firavă, pînă atunci rezistase.

Febra a început să o chinuie întruna ; o permanentă amețeală îi întuneca ochii și ideile ; simțea o profundă indiferență pentru orice lucru, și totuși orice lucru o dezgusta, o plictisea și o irita.

Deveni ca o fetiță suferindă, capricioasă și incomodă ; dar orice dorință îi era satisfăcută, iar Cosimo o veghea tot timpul. Acum el se simțea de o mie de ori mai vinovat și mai nefericit ca înainte, dar suporta viața ca pe o ispășire ; ca să-și mulțumească mama și surorile, făcu anumiți pași spre a se împăca cu soția și-i trimise o scrisoare înțeleaptă ; răspunsul ei însă sosi orgolios, rece și negativ. În realitate, asta îl mai ușură, dar nu lăsă să se observe.

XIV

Într-o seară de septembrie Cosimo veni acasă cu o veste interesantă :

— Știți, Carta-Selix este transferată la Nuoro !

O privi pe Elena, așezată lîngă fereastra larg deschisă, dar observă că ea rămîne indiferentă, legănîndu-se pe scaun și cu fața îndreptată spre grădină.

„Poate că știe"", își zise Cosimo.

În timp ce Giovanna punea o mulțime de întrebări în legătură cu vestea, o slujnică intră și spuse :

— A venit Alessio Piscu, care vrea să stea de vorbă cu dumneavoastră, *signoricca* [1].

[1] Domnișorică (dialect sard).

— Cu mine ? întrebă Elena întorcîndu-se brusc ; dar imediat păru să-şi amintească, şi făcu un gest de plictiseală.

— Spune-i să vină aici.

— Ce naiba vrea ? întrebă Cosimo, amintindu-şi şi el cuvintele lui Alessio.

— Aşteaptă şi o să vezi, spuse Elena.

Intră Alessio, cu o jumătate de zîmbet pe buze, şi, întrebîndu-i pe toţi ce mai fac, o privi atent pe Elena ; văzînd-o însă atît de indiferentă şi reţinută, încetă să mai zîmbească ; avu apoi o senzaţie de frig şi de teamă şi, dîndu-şi seama de toată falsitatea pasului său, care mai înainte i se păruse foarte simplu, se căi că venise.

— Ia loc, zise Giovanna, oferindu-i un scaun.

El se aşeză, nu scoase nici o vorbă, şi urmă un moment de tăcere stînjenitoare. Elena îl privea şi, înţelegîndu-i tulburarea, îi veni în ajutor cu dezinvoltură.

— Vii din partea Cicchedei, probabil ?

— Da, răspunse Alessio roşindu-se, apoi adăugă repede : Se simte foarte rău, s-ar putea să moară ; eu am venit ca să-i fac pe voie. Avem o fetiţă şi Cicchedda doreşte să o botezi tu, Elena...

Dona Francesca îl privi fix, uluită şi scandalizată ; de fapt era ciudat ca un om cu firea lui Alessio să facă asemenea propunere. Se vorbea totuşi că el se căsătorise cu Cicchedda în secret, iar *donna* Francesca se întrebă dacă o fi adevărat.

Elena se uită spre maică-sa, şi Alessio, urmărindu-i privirea, observă că ochii *donnei* Francesca îl fixau pe el ; se simţi mai tulburat ca niciodată şi strigă în sinea lui : „Ce am făcut ?"

Nu auzi clar ce-i răspundeau, dar înţelese un refuz rece şi demn, iar pe faţa lui Cosimo zări un surîs ironic care-i spunea ? „Ce om ciudat mai eşti şi tu !"

Imediat însă în sufletul lui mîndru se petrecu o reacție rapidă. De ce se rușina, la urma urmei ? Nu pentru *fiica lui* venea să caute o nașă ?

— Am s-o recunosc ! zise cu îndrăzneală orgolioasă ; ochii lui își recăpătară limpezimea. Așadar, adăugă, revenindu-i pe chip surîsul vag cu care intrase : N-o să ne vadă nimeni ; o s-o botezăm mîine-seară cînd o să înceapă să se întunece. *Vrea* să o cheme Elena, ca pe tine, Elena...

Elena se înduioșă, își aminti că mai demult Cicchedda îi spusese : „O să-i pun numele Elena copilei mele, dacă o să-mi dați voie, și dumneavoastră o s-o botezați". „Dacă o să fiți căsătoriți", îi răspunsese ea. „Să dea Dumnezeu ; iar dumneavoastră să vă rugați pentru mine."

Și uneori Elena se rugase pentru umila ei admiratoare ; acum în demersul lui Alessio vedea o cale deschisă spre bine, și nu-l judeca nici cu asprimea doamnei Francesca, nici cu ironia usturătoare a lui Cosimo.

La început, datorită proastei ei dispoziții, se iritase, dar acum se înduioșa și o privea pe mama ei rugător, vrînd parcă să zică : „Lasă-mă să mă duc, mamă..."

Dar mama spuse nu ; Alessio se ridică rigid, și Elena văzu umbra întunecată din ochii lui.

— Atunci, scuzați-mă, zise el trăgîndu-și bereta pe frunte, cu un gest mîndru, scuzați-mi, îndrăzneala.

— Scuză-ne tu, spuse Elena, însoțindu-l pînă pe palier. Dacă s-ar fi putut, mie mi-ar fi făcut multă plăcere.

— Da, e adevărat, nu-i cu putință ! zise el cu un zîmbet amar, punînd un picior pe penultima treaptă a scării și oprindu-se. Dar ar fi fost o faptă milostivă... era dorința unei muribunde...

Pe Elena o străbătu un tremur ușor și se simți mai rău decît de obicei, iar a doua zi, răspîndindu-se zvonul că Cicchedda murise, se tulbură și se întristă, nefiind sigură că refuzul din seara precedentă nu agravase starea muribundei.

Doamna Francesca, ca să-i fie pe plac şi să o liniştească, spre seară trimise o slujnică să afle dacă zvonul era adevărat.

Slujnica se duse acasă la Alessio şi, întorcîndu-se, cu un aer misterios şi solemn spuse :

— N-a murit, dar e gata să intre în agonie, şi Alessio se căsătoreşte cu ea...

— Alessio se căsătoreşte cu ea ? întrebă Elena cu nerăbdare, şi slujnica începu să povestească scena cu lux de amănunte. Era acolo cumătra Franzisca, acasă la Alessio, şi ţinea fetiţa în braţe, o fetiţă foarte frumoasă, albă ca un crin şi cu un smocuşor de păr bălai pe frunte. Micuţul Domenico, ridicîndu-se pe vîrful picioarelor, voia morţiş să o atingă, şi cîteodată izbutind, îi punea uşurel mînuţa pe feţişoară, mînuţa lui roz cu degeţelele răsfirate ca un evantai. „Piu... piu !..." striga el.

Cumătra Franzisca, bună prietenă cu slujnica, avusese bunăvoinţa să o conducă pînă la o uşă întredeschisă, de unde se vedea emoţionantul tablou. Alessio se căsătorea cu prietena lui muribundă ; îngenunchiase lîngă patul pe care zăcea Cicchedda cu faţa ca de ceară şi cu ochii foarte măriţi, şi plîngea ca un copil. Preotul oficia în şoaptă şi repede, parcă temîndu-se că n-o să termine la timp ; unul dintre martori era Salvatore Brindis.

— Ei, dar cum oare ? zisese slujnica uluită.

Şi cumătra Franzisca, trăgînd-o de poala şorţului :

— Încet ! Află că chiar el l-a convins pe Alessio să o ia de nevastă. A venit la ea, şi văzînd că e pe moarte, a început să strige la Alessio : „Ascultă, creatura diavolului, nu vezi că femeia aia moare ? De ce nu te însori cu ea, de ce nu-ţi uşurezi conştiinţa ?"

Elena asculta uimită povestea asta, iar doamna Francesca zise :

— Domnul fie lăudat !

Din ziua aceea trimiseră tot timpul pe cineva să afle ce mai e cu soţia lui Alessio, care, după o săptămînă, se

afla în afară de pericol, așa că botezul noii Elena a fost stabilit pentru prima zi în care naşa s-ar simți mai bine.

— Cine este naşul ? întrebă Elena.

Îi spuseră că, dacă nu-i displăcea să fie văzută lîngă un țăran (întrucît la întoarcerea de la botez naşa trebuia să meargă între preot și naș), avea să fie Salvatore Brindis.

Dar de ce ar fi trebuit să-i displacă ?

Și ceremonia a fost stabilită pe întîi octombrie, la ora cinci după-amiază.

În dimineața acelei zile a apărut Alessio, îmbrăcat în haine noi, cu jachetă colorată, pantaloni albi ca neaua și cu barba rasă.

— Cumătră, a zis el zîmbind, vin să vă avertizez de ceva : unchiul Salvatore n-o să mai fie naș ; cînd au aflat mătușa și verișoara mea de intenția lui, au făcut un tărăboi cumplit. Unchiul Salvatore ținea cu și mai multă încăpățînare să fie, tocmai fiindcă ele se opuneau, dar noi, ca să evităm orice scandal, l-am convins să renunțe... Și am căutat altul.

— Cine ?

Alessio zîmbi iar, își duse două degete la gît, ca să-și potrivească bentița brodată din jurul gulerului cămășii, și întorcînd puțin capul zise :

— Carta-Selix.

Elena se posomorî, gata să protesteze, dar fiind obișnuită să nu dezvăluie nimănui sentimentele ei tainice, se stăpîni și zise cu răceală :

— Bine !

Spre seară îl întîlni pe tînăr, sosit de cîteva zile, și cu care toți credeau că încă se iubește ; dar Cosimo, care-și însoțea sora, a fost primul care să-și dea seama că ea nu-l mai iubea pe vechiul îndrăgostit. Îl găsiră în biserică, așteptînd : era un tînăr înalt și slab, cu o anume distincție, dar palid, cu bărbuța în unghi, ochi castanii, ușor adînciți și puțin obosiți.

Elena îl revăzu cu indiferență, aproape ca și cum nu l-ar fi cunoscut niciodată, și senzația aceasta creștea pe măsură ce, privindu-l, îl găsea complet schimbat la chip și în comportare.

Și el o găsea schimbată ; era subțire și palidă, iar rochia de mătase de un violet-deschis și umbra pălăriei negre îi dădeau un aer foarte misterios.

Biserica era goală, dar de la una din ușile principale, în mod neobișnuit deschisă la perete, un fluviu de lumină puternică se revărsa pe pardoseala cenușie. Puțin mai înainte ploase ; acum norii se duceau, destrămîndu-se, spre orizont ; în cadrul acela luminos de ușă, printre rupturile argintii, metalice, ale norilor, cerul apărea ca un cristal ce picură apă strălucitoare. Esplanada și treptele de granit, scăldate de ploaie, scînteind în reflexul orizontului, păreau de argint topit și de oțel.

Un mister solemn de lumină metalică invada biserica pustie și sonoră, și pe fondul lichid al acelei uși deschise, chipul Elenei, ușor conturat de violet, cu părul încrețit care se pierdea într-o aureolă strălucitoare sub borul pălăriei, părea să se evapore, să se dizolve în lumină.

În timpul ceremoniei Carta-Selix n-o slăbea din ochi, căutîndu-i în zadar privirea, și avea sentimentul tulbure și chinuitor că pentru el Elena dispăruse, dispăruse pentru totdeauna.

Doar la ieșirea din biserică, mergînd lîngă tînăr, al cărui cap serios și distins domina deasupra capului ei, Elena, în lumina aceea intensă de perlă cenușie scînteind pe străzile ude, descoperi parcă o amintire îndepărtată, dar se întristă mai mult ca oricînd. Simțea că tînărul continua să o iubească și că suferea văzînd-o atît de schimbată ; sosise însă prea tîrziu. Dacă l-ar fi revăzut *înainte*, poate că l-ar fi iubit din nou ; acum nu simțea, nu mai putea să simtă nimic pentru el ; misterul

celei mai adînci uitări se lăsase peste vechea iubire moartă.

Octombrie înainta încet, călduț și melancolic ; aerul, spălat de primele ploi, avea o profundă transparență blîndă, iar în depărtări, la marginile priveliștei, străbătînd printre ramurile copacilor de pe care se răreau frunzele, se opreau tainice vise cenușii.

Să-l revadă pe Paolo și să nu-l mai părăsească, era ultimul înveliș al visului Elenei, continuu și persistent, care nu-i ieșea din suflet, nici chiar în momentele de ușoară ameteală provocată de febra chinuitoare.

Duminicile, și atunci mai cu seamă după-amiezile, erau pentru ea mult mai dureros de triste decît celelalte zile. Totuși cîteodată ideea unei plimbări pe cîmp, a unei vizite, a unei recreeri care ar fi ajutat-o să petreacă seara, îi surîdea și era de-ajuns ca să o liniștească pe moment. Și într-adevăr, ducîndu-se pe la prietene, plimbîndu-se sub razele soarelui, flecărind, îi revenea veselia, rîdea și uita ; viața ei intimă lua o altă înfățișare, gîndurile ei obișnuite, suferințele ei, subtilele și chinuitoarele sentimente ale întregii ei existențe se estompau ușor, fără să dispară cu totul, ca norii de toamnă, ai acelei toamne tîrzii și nespus de dulce.

Cosimo, care printre alte delicate atenții, acum o însoțea deseori în afara orașului, într-o seară o duse pînă la micuța gară de curînd inaugurată.

Aspectul gării era mai mult decît trist și mizer, iar priveliștea celor mai apropiate cartiere din Nuoro, foarte sărăcăcioase și murdare, sporea senzația de neplăcere. Dar privind în depărtare, în după-amiaza călduță și azurie de toamnă, te bucurai de un peisaj foarte pitoresc.

Nuoro apărea parcă rezemat de poalele muntelui Orthobene, ale cărui stînci cenușii, blîndele coline verzui și pădurile de un brun-închis, în urma răcorii și ploilor de toamnă, se deslușeau clar în lumina după-amiezei însorite.

În dreapta catedralei, colina Sant'Onofrio, acoperită de acel verde gingaş al toamnei ce te îndeamnă spre visare, se lăsa în voia mîngîierilor razelor de soare, ca o fată friguroasă şi bolnavă, ca însăşi Elena care, stînd nemişcată pe esplanada neîngrijită şi tristă a gării vineţii, privea în sus cu ochii întredeschişi, puţin obosiţi din cauza luminii strălucitoare şi difuze a soarelui.

Strigată de Cosimo, Elena se întoarse şi îl urmă pe o cărăruie îngustă care, pornind de la gară, mergea spre nord, strecurîndu-se printre ultimele grădini ale oraşului de deasupra cîmpului din vale. Priveliştea era cu totul alta, şi Elena se opri din nou să privească ; şi întrucît Amiel [1] are mare dreptate cînd spune că *chaque paysage est un etat d'âme* [2], simţi cum o uşoară tristeţe ia locul blîndei seninătăţi care o învăluise privind orizontul inundat de albastru.

Elena continua să se gîndească la Paolo.

Privind peste valea Manna şi lăsînd în urmă tabloul trist şi solitar al povîrnişurilor stîncoase ce coborau cu sălbatica poezie a fisticului şi a pietrelor pînă la Valverde, Elena şi Cosimo o luară pe cărarea ce ducea la Nuoro.

Soarele ce se lăsa către apus bătea blînd pe feţele lor, pe inima lor şi pe tufişurile potecii.

Cosimo se gîndea la tatăl lui, mort şi îngropat în pămînt îndepărtat, mort în căutare de avere cinstită pentru copiii lui — şi, întinzînd mîna albă şi subţire, îşi privea inelul care, scînteind viu în soare, părea să aibă un glas tainic de amintire şi dojană.

---

[1] *Henri Frédéric Amiel* (1821—1881), scriitor elveţian de limbă franceză, analist subtil al sufletului omenesc (n.t.).

[2] Fiecare privelişte este o stare sufletească (fr.).

Şi în timp ce în ochii lui profunzi fulgera reflexul diamantului montat la inelul patern, Cosimo murmură încet, încet, parcă în sinea lui, aceste versuri de Gautier :

„Va, va l'umana caravana e vede
Qualche cosa di verde a l'orizzonte..." [1]

XV

De a doua zi norii au început să se îngrămădească la orizont, închipuind, ca în balada lui Gautier, miraje stranii de plumb, ornate cu miniaturi de foc sau nuanţate în tonuri cenuşii, ceţoase şi umede. Erau oraşe de ceaţă, palate şi turnuri subţiri, transparente ca vălurile de ploaie, şi catedrale fantastice, cupole de granit ud, parcuri şi grădini pictate în nuanţe pastelate, punţi de oţel aruncate peste fluvii largi stătătoare şi livide, şi cîmpii inundate de aburi roşcaţi, şi nedefinite lacuri sticloase, şi păduri viorii ce tremurau mergînd şi destrămîndu-se spre ţărmuri necunoscute — şi, în sfîrşit, mări de pietre, stînci albastre şi munţi semeţi, munţi de bronz ce închideau şi întunecau tot orizontul.

Elena nu mai cobora în grădiniţa casei, unde copacii despuiaţi *acum* complet îşi plecau ramurile roşcate, presărate cu mărgăritare galbene de răşină aproape lichidă, la bătaia vîntului rece care aducea de la munte valuri mari de vapori cenuşii şi amari ca fumul.

Ochii luminoşi ai Elenei se stingeau treptat, învăluiţi parcă de ceaţa toamnei ce-şi trăia sfîrşitul ; o imensă tristeţe îi apăsa inima, şi avea sentimentul că trebuie

[1] Şi tot mergînd umana caravană întrezări la orizont o oază de speranţă... (it.).

să moară ; voința de a se răzvrăti împotriva tristului gînd nu o mai susținea.

Petrecea zile întregi în pat, într-o imobilitate îngrijorătoare, aproape letargică ; primea vizitele medicilor și lua medicamentele cu docilitatea unei fetițe cuminți.

Cînd se gîndea că trebuie să moară, toate amănuntele legate de existența ei senină de copilă, toate gingășiile deprinderilor ei, toate obiectele familiare îi veneau în minte, și ideea de a părăsi totul o făcea să plîngă acel plîns care înseamnă cea mai sfîșietoare milă față de noi înșine, atunci cînd simțim că ne paște o mare nenorocire.

Teama misterioasă și solemnă a morții pusese stăpînire pe ea ; se gîndea la durerea pe care ar fi trăit-o mama, sora și fratele ei, la mîhnirea lor după dispariția ei din casă și din viață, și cele mai mici amănunte ale existenței ei de pînă acum i se înfățișau cu o duioșie chinuitoare. De la Lyly la morișca de vînt de pe peristil, de la fotografia lui Paolo din salon la ultima petală de trandafir, fiecare lucru îi amintea și-și povestea o bucurie intimă și profundă de care n-avea să mai aibă parte niciodată.

Adio ! Adio !

De la o vreme, cu acest trist cuvînt își încheia scrisorile către Paolo, cuprinsă de teama că fiecare dintre ele ar fi putut să fie cea din urmă.

În casă era o mare tristețe ; Giovanna devenise și ea palidă și serioasă ; nu se mai auzeau pălăvrăgelile vesele de atlădată, glumele, rîsetele, nici discuțiile intime, plăcute, din mica lor sufragerie.

Cînd doamna Francesca se retrăgea, Giovanna rămînea singură și, amintindu-și și ea de frumoasele zile trecute poate pentru totdeauna, plîngea în taină ; se părea că tinerețea s-ar fi sfîrșit pentru cele două fete, că regretul pentru un bine pierdut în mod inexorabil ar fi apăsat asupra gîndurilor lor, în fața imaginii morții.

Într-o zi în care Elena se simțea ceva mai bine se petrecu un fapt neobișnuit : i se aduse o citație de la Tribunal, ca să depună mărturie într-un proces penal.

— Ce înseamnă asta ? zise neliniștită. Poate că e o eroare de nume.

— Nu, e chiar pentru tine. Mi-a spus Carta-Selix, zise Cosimo.

Elena a petrecut o zi mai tristă decît de obicei ; își bătea capul cu privire la tot ceea ce putuse să vadă sau să audă, dar nu-și amintea nimic care să explice motivul citației. Era pentru cincisprezece ianuarie.

— Eu nu mă simt bine, n-am să mă duc, zise Elena.

Cosimo îi scoase un certificat medical, și se stabili să fie interogată acasă.

În dimineața zilei de cincisprezece ianuarie aprinseră focul în șemineul din salon, și Elena, îmbrăcată în alb, se așeză în fața lui, tremurînd ușor și întinzîndu-și mîinile subțiri spre flacără.

O mare curiozitate amestecată cu o anume teamă pusese stăpînire pe ea, scoțînd-o din indiferența obișnuită. Ziua era foarte senină și friguroasă, iar lumina ascuțită a soarelui — un soare iernatic pe care nuorezii îl numesc *soare cu dinți* — sporea senzația glacială a aerului tăios, în care se simțea un îndepărtat miros de zăpadă.

Salonul era însă călduț și vesel ; prin geamurile luminate de soare tremura priveliștea azurie a munților Oliena, conturați de zăpadă, și se zăreau, umede, grădinile de zarzavaturi, unde iarba iernatică, înghețată și strălucitoare ca smaraldul, tremura în vînt.

Elena aștepta cam de o oră cînd sosiră judecătorul de instrucție și vicegrefierul său, însoțiți de Cosimo.

— Vin, anunță Giovanna, întredeschizînd ușa salonului.

— Bună ziua, domnișoară, îi zise judecătorul Giovannei, privind-o fix. Era Carta-Selix, îmbrăcat elegant într-un macferlan gri.

Giovanna răspunse la salut roşindu-se, cu toate că vocea magistratului era rece şi aspră şi privirea aproape severă.

— Poftiţi, zise Giovanna îndreptîndu-se spre uşa salonului, şi în timp ce domnii intrau, îi examină mai bine, cu toată atenţia ei curioasă, căreia nu-i scăpa nici un amănunt, de la acul de cravată pînă la mărimea picioarelor. Într-adevăr, nu-i scăpară proporţiile înspăimîntătoare ale picioarelor enorme ale vicegrefierului ; un om uscat, cu o faţă ce părea sculptată în unt, cu părul zbîrlit pe frunte, dar căruia nu-i lipsea totuşi o anume distincţie şi un aer de frumuseţe antică. Era Peppe Spina.

Elena stătea în picioare lîngă şemineu ; îşi plecă ochii cînd văzu şi simţi privirea lui Carta-Selix fixînd-o cu aviditate ; tînărul îi strînse mîna şi i-o reţinu, întrebînd-o cu amabilitate cum se simte.

— Nu prea bine, răspunse ea cu răceală. Luaţi loc.

O măsuţă liberă fusese aşezată lîngă şemineu ; Spina puse pe ea dosarul şi, după exemplul judecătorului, îşi permise să se informeze şi el de sănătatea Elenei.

— Nu prea bine, repetă ea, fără să zîmbească, fără să-şi piardă cumpătul.

Părea că ea este judecătorul, dar în scurt timp răceala ei se extinse asupra tuturor ; Spina se aşează impasibil, cu faţa lui de marmură gălbuie-închis pecetluită de o enigmatică indiferenţă şi, cu un pumn pe măsuţă, aştepta.

Carta-Selix rămăsese în picioare.

— Luaţi loc, îi zise Elenei ; iar lui Cosimo, care voia să iasă din salon, îi făcu semn să rămînă.

Cosimo se apropie de pian, se sprijini de el şi luă în mînă o partitură, prefăcîndu-se că o examinează, în timp ce cu mîna cealaltă îşi strîngea barba ; dar la fiecare bătaie a pleoapelor îşi arunca privirea spre Elena. Ea observă acest lucru, se simţi mulţumită, şi se aşeză, rigidă şi serioasă, cu un umăr întors spre şemineu.

Judecătorul luă dosarul lui Peppe Spina, îl răsfoi privind prin el şi, îndreptîndu-se spre Elena, i se adresă cu bruschețe, întinzîndu-i-l :

— Domnişoară, recunoaşteţi scrisoarea asta ?

Elena cercetă emoţionată scrisoarea prinsă la dosar şi o recunoscu imediat : era scrisoarea scrisă de Giovanna ca răspuns la cea privitoare la faimoasa comoară.

— Ah ! comoara ! zise, cu un zîmbet de uimire şi surpriză ; şi obrazul dinspre foc i se făcu trandafiriu. Ridică ochii şi-l privi repede pe Cosimo, vrînd parcă să-l întrebe : „Trebuie să spun ?"

„Da !" zise Cosimo printr-un semn din cap, fixîndu-şi imediat ochii pe partitură.

— Recunosc scrisoarea asta, zise Elena, ridicînd braţul ca să înapoieze hîrtiile judecătorului, care continua să stea în faţa ei.

Deşi rămase impasibil, Elena observă o rapidă mişcare de uimire între sprîncenele stufoase ale lui Giovanni Carta-Selix, căruia îi era foarte cunoscut scrisul ei.

— E scrisă de sora mea Giovanna, la dictarea mea.

— Recitiţi-o, zise judecătorul, şi povestiţi faptul.

Elena îşi aruncă o privire arogantă şi mînioasă asupra scrisorii, şi văzînd-o atît de mototolită, plină de ştampile judiciare franceze, se gîndi :

„Ce drum ai făcut ! Unde ai fost ? Cum te-ai întors ? Cîte lucruri s-au petrecut în timpul călătoriei tale !"

Într-o fulgerare îi trecură prin minte toate evenimentele întîmplate din ziua în care fusese scrisă ; multe chipuri defilară printre rîndurile neregulate ale caligrafiei Giovannei, şi dintre toate, forme precise luă profilul lui Paolo, şezînd în apropierea pianului, într-o seară înăbuşitoare şi ceţoasă de vară.

Peppe Spina, cu gîtul puţin întins, asculta atent, părînd să-l intereseze foarte mult chestiunea asta ; în schimb judecătorul începu să se plimbe în sus şi în jos prin sa-

lon, privind pereții. Cînd Elena termină, el se opri din nou în fața ei, spunîndu-i să studieze bine dosarul.

Era scris în franceză, și Elena, înroșindu-se și în obrazul celălalt din cauza efortului mental de a-l descifra, reuși cu greu să înțeleagă că era vorba de o escrocherie, așa cum Salvatore Brindis calificase chiar de la început această poveste.

Scrisoarea semnată Elena Bancu fusese confiscată de la madam Bargil, împreună cu alte documente pentru delicte asemănătoare, și fusese expediată la Nuoro spre a se verifica dacă escrocheria se consumase. Carta-Selix o întrebă pe Elena, afundîndu-și mîinile în buzunarele macferlanului căptușit cu atlaz albastru-închis.

— Nu, zise Elena.

— Fiți bună și dictați, zise Carta-Selix, arătîndu-i-l cu un semn pe Spina, și începînd din nou să se plimbe cu mîinile în buzunar.

„De ce s-o fi plimbînd așa ? își zise Elena continuînd să cerceteze hîrtiile. La ce se gîndește ? E impasibil, e rece ca un sloi de gheață. A uitat sau își amintește ?" I se păru că Giovanni uitase și, în ciuda indiferenței pe care și ea o simțea față de el, încercă un sentiment de ușurare.

— Cîți ani aveți ? întrebă Spina, scriind.

Elena nu-l auzi. Deși se uita pe hîrtiile cu ștampile franțuzești, îl văzu totuși pe judecător oprindu-se o clipă în fața ferestrei. Și la fereastra aceea, alte dăți, într-un timp îndepărtat și nedefinit, ca în amintirea unui vis, ea abișnuia să-l aștepte pe primul ei îndrăgostit, care trecea pe strada aflată dinapoia grădiniței lor.

Se revăzu în cadrul ferestrei și revăzu silueta înaltă și slabă a *lui* pe străduța aceea ; pentru o secundă, într-o zvîcnire mai accelerată a inimii emoționate, retrăi în trecut și intui gîndul, sentimentul pe care-l încerca probabil și *el* în momentul acela.

— Cîți ani aveți ? întrebă la rîndul său judecătorul, întorcîndu-se brusc.

— Douăzeci și trei, răspunse ea, înălțîndu-și energic capul.

Privirile lor se întîlniră.

„Își amintește ! suferă !" se gîndi Elena.

El continuă să se plimbe și începu să o interogheze cu voce rece și indiferentă.

Elena răspundea ironic, aproape glumeț, și la un moment dat aveai impresia că totul nu era decît o farsă ; puțin cîte puțin Cosimo se apropie și își permise comentarii nostime, iar în timp ce Peppe Spina scria răspunsul martorei, el și judecătorul făceau schimb de observații. Carta-Selix, fără să se oprească din mers, își păstra aerul rece și aspru, dar spunea cuvinte atît de hazlii, încît îl făcea pe Cosimo să rîdă.

Întrucît Elena atrăgea atenția că acționase din însărcinarea Agadei și a Costanzei Brindis și asta numai din dorința de a le vedea mulțumite, glumele ironice se făceau pe seama celor două femei, dar uneori Elenei i se părea că vorbele judecătorului și zîmbetul mut al palidului grefier o vizau și pe ea.

Un gînd straniu îi veni în minte. „Probabil că el crede că l-am părăsit în așteptarea acestei bogății !" Și privi atît de concentrată portretul lui Paolo, încît nu răspunse la ultima întrebare. Carta-Selix îi urmări privirea, și după ce ea semnă și se ridică, îl văzu pe tînăr oprit în fața tabloului.

„Pe cine caută ?" se gîndi roșind.

— Vă rog să o chemați pe domnișoara Giovanna, zise judecătorul.

Cosimo ieși, o informă repede pe Giovanna și o aduse, foarte tulburată, în salon. Ceea ce nu o împiedică să rîdă grațios, depănînd la rîndu-i, spiritual și cu dezinvoltură, toată povestea.

Judecătorul, tot cu mîinile în buzunare, se oprise, în sfîrşit, şi o asculta cu interes ; Elenei îi era teamă ca Giovanna să nu spună vreo prostie şi o privea puţin neliniştită, dar după scurt timp băgă de seamă că o uşoară maliţiozitate îi sclipea în ochi, şi la un moment dat trebui să se întoarcă spre foc ca să-şi ascundă zîmbetul.

După ziua aceea Cosimo începu să-l aducă deseori în casă pe tînărul magistrat, şi în fiecare seară erau văzuţi împreună la plimbare ; astfel că se răspîndi din nou şi cu insistenţă zvonul că Elena şi Carta-Selix s-ar fi logodit.

Aproape în fiecare seară Giovanni trecea pe străduţa de lîngă grădiniţa Elenei, dar ea nu se arăta niciodată la fereastra cenuşie şi tăcută a salonului.

Atunci tînărul se ducea să bată la uşa casei Bancu şi întreba de Cosimo ; dacă el nu era acasă, o întreba pe slujnica venită să-i deschidă, cum se mai simţea domnişoara Elena.

— Ceva mai bine, i se răspundea invariabil. Dar Elena nu se făcea niciodată văzută, nici la fereastră, nici la biserică, nici la plimbare, şi probabil că starea ei, în loc să se amelioreze, se înrăutăţea.

Într-o seară Carta-Selix o zări pe Giovanna la plimbare, şi deşi ştia că de fapt Cosimo e la vînătoare, s-a dus să întrebe de el.

— Nu-i acasă, e la vînătoare.

— Şi domnişoara cum se simte astăzi ? întrebă, frecînd o ţigară de poartă ca să o stingă.

— Ceva mai bine.

— E acasă ? Aş putea să-i fac o vizită ?

— Intraţi, zise slujnica zîmbind maliţios, sigură că Elena l-ar fi primit cu plăcere. Îl conduse în salon, dar Elena se supără.

— Vino aici, mamă, zise aproape rugător.

Dar doamna Francesca se gîndi cu naivitate că de fapt Carta-Selix — față de care toată familia, în afară de Elena, nutrea o simpatie profundă — s-ar fi simțit, jignit dacă i-ar fi ținut companie fiicei ei.

Așa că Elena a trebuit să-l primească singură. L-a găsit contemplînd în fața portretului cu ramă de atlaz alb ; de cum o văzu, se emoționă și-i veni în întîmpinare, întrebînd-o :

— Cum vă simțiți ?

— Așa și-așa ! răspunse ea întinzîndu-i cu răceală mîna.

El se întristă, ca și cum ar fi văzut-o pe Elena pe moarte, dar întrucît venise, voi să mai încerce încă o dată, deși în ultimele săptămîni — după dimineața aceea friguroasă și senină în care simțea renăscînd, mai puternică acum ca niciodată, iubirea lui ațipită — îi scrisese de două ori, fără să primească vreun răspuns. Îi luă mîinile și o privi insistent.

— Elena ! zise încet.

În numele acela vibră toată amărăciunea lui, durerea lui, pasiunea lui, și totodată o dojană încărcată de mîhnire, o extremă rugăminte.

— Luați loc, murmură ea, încercînd să-și elibereze mîinile. El nu i le lăsă.

— Iartă-mă, Elena, dacă am îndrăznit să vin. De ce nu răspunzi la scrisorile mele ? Nu, nu rămîn ; vreau de la tine un singur cuvînt, apoi plec.

Ea, care intrase în salon cu intenția să se supere dacă el făcea vreo aluzie la trecut, nu mai simți nici o indignare ; dar întrucît el nu voia să stea mult, nu mai încercă să-l rețină, nici măcar din falsă politețe.

Rămaseră așa, în picioare, în mijlocul salonului.

Prin fereastră, de unde se zărea străduța bătută de el, pătrundea o lumină cenușie și de o blîndețe tristă a amurgului iernatic.

— Care e acest cuvînt ? întrebă Elena, ocolindu-i mereu privirea.

— Elena, zise el, nu-ţi aminteşti nimic din trecut ? Ferastra aceea, străduţa de lîngă grădina voastră... nu-ţi mai amintesc nimic ? Eu nu ştiu ce s-a întîmplat. Desigur, ceva foarte trist pentru mine...

„Şi pentru mine !“ îşi zise Elena.

— Îmi amintesc totul, spuse apoi.

— Dar în zadar ! Numai eu singur îmi amintesc. Eu am trăit pentru tine, mereu pentru tine, dar simţeam că o vrajă ocultă te ţinea departe, mi te răpea, poate făcîndu-ţi rău...

„Aşa-i !“ se gîndi Elena, şi îşi aminti cît de mult suferise pentru ultima ei iubire, dar imediat aducerea aminte şi a bucuriilor pe care le trăise îi alungă chinuitoarea amintire şi o năpădi un sentiment de tristă duioşie. Îşi aminti, pe lîngă toate acestea, că încetase să-l mai iubească pe Giovanni cu mult înainte de a-l cunoaşte pe Paolo De-Cerere.

— Răspunde, Elena ! zise tînărul, apropiind de umerii lui mîinile Elenei. Răspunde-mi, spune-mi un singur cuvînt ! Se poate rupe această vrajă, se poate, Elena ? spune-mi...

Şi vocea lui devenă dezmierdătoare, şi ochii lui îi căutau mereu pe cei ai Elenei. Văzu cîteva lacrimi scăldîndu-i genele plecate ; crezu că o emoţionase, şi repetă cu o nouă implorare sfîşietoare dulcele cuvînt :

— Elena !

— Nu, nu se mai poate rupe... zise ea, şi lacrimi mari, limpezi şi fierbinţi, după ce sclipiseră între lungile gene tremurătoare, coborîră pe obrajii palizi.

El o privi ; simţi imediat adeverită supărătoarea bănuială a unei noi iubiri a ei, dar nu o exprimă, nu vru nici măcar să-şi provoace durerea de a-i fi confirmată

printr-o mărturisire. Își creă iluzia, deși știa că e o iluzie, că Elena se referea la starea sănătății ei.

— O să te faci bine, Elena, nu-ți pierde speranța. O să te faci bine moral și fizic, și atunci numai de tine singură va depinde să fii fericită...

Dar vocea lui, devenind tristă și rece, nu mai reproducea sentimentul tainic din gîndul său ; totuși Elena simți în mod uimitor ceea ce gîndea el, și era mulțumită că discuția se termina așa. Cu toate acestea, cuvintele lui i-au dat o vagă speranță de însănătoșire, de o îndepărtată reîntremare.

— Dacă o să mă însănătoșesc... zise ridicînd fața înseninată și întîlnindu-i in sfîrșit privirea. Lui Giovanni i se păru că simte o făgăduială în aceste cuvinte și visă să recîștige sufletul ei în privirea aceea.

— O să te însănătoșești... zise sărutînd-o pe frunte.

Începînd din seara aceea, Giovanni reveni zilnic în casa Bancu ; îl primeau cu familiaritate, ca pe un logodnic, și după cîteva săptămîni se obișnuiră să-l considere astfel, cu toate că nu făcuse nici o cerere oficială în căsătorie. Dar exista printr-un tacit acord între el și familie ; înțelegeau cu toții că hotărîrea situației depindea de un singur cuvînt al Elenei.

Dar ea mergea din ce în ce mai rău și tăcea, primindu-l pe Giovanni cu o politețe rece. În prima zi, și chiar și în următoarele, încercase un sentiment nou de viață, de întoarcere în trecut ; chipul lui Carta-Selix, tînăr, puternic, liber și iubitor răsărea lîngă ea, împiedicînd-o să se mai cufunde în imaginea îndepărtată care o fascina. Și această imagine, chipul lui Paolo, se îndepărtase aproape dizolvîndu-se într-o fantasmă vaporoasă, fără să dispară însă cu totul.

Dar după numai cîteva zile, obișnuită să-l vadă pe Carta-Selix, să-l audă urcînd scările, intrînd cu familiaritate, întrebînd-o cum se simte, așezîndu-se, începînd

să discute despre lucruri inutile, uneori frivole și spirituale și superficiale, Elena a fost din nou cuprinsă de o profundă indiferență față de el. I se păru chiar că nu-l iubise niciodată, fiindcă nu era bărbatul acela încă tînăr, ci cu ochii obosiți, cu înfățișarea gravă, acel magistrat care în intimitatea conversației păstra ceva din afectarea, din poza pe care și-o lua în timpul exercitării funcției sale.

Tînărul care străbătea străduța de lîngă grădina lor nu era acela ; era timid, dar sincer și poetic, și nu vorbea așa cum vorbea acum Carta-Selix, judecătorul de instrucție.

Și, la rîndu-i, se îndepărta și imaginea lui Giovanni, se dizolva, dispărea cu totul, pe cînd cea a lui Paolo se recompunea și devenea apropiată, în omnipotența, inefabila și indestructibila măreție a visului.

*

Într-o seară de martie, blîndă și călduță, învăluită într-o ceață lăptoasă prin care străbătea vag mireasma ierbii crude a pășunilor, Elena primi o scrisoare cu chenar negru.

Era la pat, și acum trimetea o servitoare credincioasă să ia scrisorile de la poștă și, după ce le citea de nenumărate ori, le punea într-un săculeț de catifea pe care-l brodase în ultimele luni ale anului.

Paolo îi scria cu o simplitate nespus de tristă că tatăl lui murise ; ea aștepta de mai multe zile vestea.

Rămase pe gînduri, îndelung, cu cotul sprijinit în pernă și cu scrisoarea deschisă sub ochi.

În casă era o liniște desăvîrșită, toți crezînd că bolnava se odihnește ; lumina firavă și albă se stingea blînd pe pereți, ferestrele reflectau pacea cenușie și vaporoasă a serii, și în pacea aceasta solemnă, vibînd în tăcerea și în transparența sidefie a ferestrelor, ajungeau zgomotele

străzii : paşi uşori, voci, strigăte îndepărtate de copii şi lătratul unui cîine, pasul unui cal şi, mai departe încă, zgomote nedesluşite, haotice.

Elena asculta, şi o tristeţe nespusă i se lăsa pe inimă ; zgomotele străzii îi dădeau o puternică senzaţie de viaţă, perceperea celor care erau sănătoşi, care se mişcau, pe care nici o durere, nici o amorţeală, nici o letargie fizică, cum era a sa, nu-i chema spre o fixă şi chinuitoare idee de moarte.

Îi veni în minte bătrînul gentilom israelit, care murise atît de tîrziu, pe cînd ea murea atît de curînd ; îşi aduse aminte de glumele pe care le făcuse mai demult pe seama bătrînului domn, şi pentru o clipă retrăi zilele acelea, şi părîndu-i-se că doar intuieşte ceea ce într-adevăr se întîmpla acum, o cuprinse o profundă uimire. Dar se trezi repede, şi revenind la realitatea prezentului, simţi că-l iubise destul de mult pe tatăl lui Paolo, fiindcă era tatăl lui, pe cînd acesta murise fără să ştie de existenţa ei.

Nu încerca nici o bucurie la gîndul că acum Paolo era în sfîrşit liber să se convertească ; cu o stăruinţă tainică, nu se gîndea decît la moartea bătrînului, la misterul profund şi solemn care se apropia şi de ea.

Şi în timp ce din adîncul inimii izbucnea, evocat de zgomotele străzii şi de senzaţiile vieţii, un plînset de teamă, o ascunsă chemare la existenţă, raţiunea, în toropeala febrei uşoare şi persistente, readucea în vis imaginea blîndă şi cenuşie a orizontului acela tomnatic, a acelui hotar al pămîntului şi al mărilor, şi al cerurilor, spre care o fascinaţie supraomenească atrăgea spiritele, şi unde acum se odihnea, contopit în însăşi esenţa nemărginitei imagini, sufletul bătrînului gentilom evreu.

Să mori la douăzeci de ani, sau la nouăzeci de ani, ce importanţă avea, întrucît tot trebuia să mori ?

Îşi aminti că-i scrisese odată lui Paolo, într-o zi a unei magice primăveri îndepărtate, la începutul iubirii lor :

„Aş vrea să-mi aplec faţa pe scrisorile tale, ascultînd melodia tainică a cuvintelor tale profunde, şi să adorm şi să visez şi să mor aşa, sub binecuvîntarea ta şi a cerului albastru, printre miresmele trandafirilor înfloriţi."

Visul, dorinţa misterioasă se împlinea : de ce, aşadar, i se tînguia inima ? Şi Elena se rugă în sinea ei : „Binecuvîntat fie Domnul în tot ce face !"

O pace suverană se înălţa odată cu umbra cenuşie a serii de martie ; zgomotele piereau, geamurile fumurii tăceau, adormind pe măsură ce orizontul îşi pierdea licărirea. Elena îşi retrase braţul şi îşi lipi faţa de scrisoarea lui Paolo, închizînd ochii şi părîndu-i-se că se cufundă în adînca somnolenţă a cerului şi a lucrurilor.

Dar mintea ei continuă să lucreze ; contactul cu scrisoarea pe care obrazul ei o încălzea o făcu să vadă într-o imagine confuză capul lui Paolo, aplecat asupra chipului mort al tatălui cu o profundă şi tăcută durere. Şi chiar şi în ochii lui străbătea misterul morţii.

S-ar fi aplecat oare aşa şi asupra căpşorului ei, cînd avea să se odihnească, alb şi mut pentru totdeauna, asupra însuşi sloiului de gheaţă ? Avea să sufere ? Mai mult decît mama ei ? Mai mult decît sora ei, decît fratele ei ?

I se păru că-l vede, şi un glas lăuntric o striga cu întreruperi, cu o cumplită spaimă : „Elena, Elena mea dragă !"

Şi fără să-şi dea seama, scăldă cu lacrimi scrisoarea, ultima scrisoare a lui Paolo, iubind şi binecuvîntînd.

Dar el, timp de opt, de zece, de cincisprezece zile, aşteptă în zadar răspunsul, şi cum în ultima ei scrisoare Elena îi spusese că se simte rău, a fost cuprins de o nelinişte tristă şi nervoasă. Să se fi înrăutăţit starea iubitei lui fetiţe ? Sute de alte îndoieli chinuitoare îl năpădiră, dar extraordinara încredere pe care o avea în Elena biruia prima temere.

Începu zeci de scrisori, dar ajungînd la al treilea rînd al fiecăreia, se oprea, absorbit de un gînd apăsător și dulce care de două săptămîni îl stăpînea : să plece. Să se întoarcă acolo, în locul acela trist și misterios care-l rechema cu voce solemnă.

Era o voce care-l chema de mult timp, dar niciodată nu fuse mai puternică și mai imperioasă ca acum. Elena își auzi numele înlăuntrul ei, șoptit de inima lui Paolo, și Paolo asculta vocea tainică a lucrurilor îndepărtate și a destinului care o înpresura pe Elena.

Într-o zi de aprilie a plecat.

Toată noaptea, în timpul traversării, a rămas pe puntea navei, ca un tînăr poet îndrăgostit ; i se părea că bătrînul vapor tăcut îl duce spre o altă viață, spre un vis îndepărtat, și simțea tot nemărginitul mister al acelei nopți pe mare reflectîndu-se în ființa lui.

Pe bolta cerului senin, ce avea transparența incoloră și luminoasă a unei oglinzi nemărginite, stelele mari, necunoscute, palpitau ca niște smaralde, iar pe nețărmurita mare, alte stele tremurau în apa de un liliachiu stins.

În zori, în paloarea lichidă a zării, pe cînd ultimele stele se topeau în lumină, înspre apus apăreau coastele viorii ale Sardiniei.

Paolo privi într-acolo ca spre un loc sacru și nețărmurit ; zorile aduceau o briză foarte răcoroasă și pură ; marea, reflectînd lumina cristalină a răsăritului, începea să strălucească, cum și în ochii lui Paolo apăru lumina și reflexul zorilor. Părăsi pentru puțin timp puntea, petrecîndu-și ultimele momente ale traversării scriindu-i Elenei.

„Vin, vin, mă auzi, mică zînă ? Noaptea asta, în timpul traversării, am vegheat gîndindu-mă la tine, la marea taină care ne-a unit, care mă atrage și mă aduce în mod inefabil pînă la tine. Vin ca să citesc în ochii tăi acest

mister de nespus, ca să-l citesc așa cum l-am citit în noaptea asta în marea nesfîrșită, în cer, în stele, în infinit. Se ivesc la orizont coastele insulei tale, iar eu, privindu-le acum cîteva clipe cu profundă emoție, m-am gîndit că acolo este portul Credinței, al Speranței, al Luminii, spre care, toată viața mea, am rîvnit pînă acum în zadar.

Elena, Elena, vin, mă auzi ?

Întinde-mi brațele tale gingașe și puternice, primește-mă în sufletul tău. Vin la tine purificat și mîntuit ; voi fi al tău și al Dumnezeului tău, dar ia aminte, Elena, că sublima Credință a mea, noua mea religie, misterul sublim al noii mele vieți vei fi tu..."

În tren, singur într-un compartiment de clasa întîi, încercă să se odihnească, să doarmă puțin ; dar ceea ce el numea misterul întregii lui stări sufletești, la care se adăugau neliniștile precise și omenești privind modul în care Elena avea să-l primească în realitate, privind starea în care s-ar fi găsit ea, îl țineau treaz și plin de neliniște.

Căută să alunge, să abată cursul gîndurilor, și începu, în sine, să spună versuri, evocînd imaginea materială ce corespundea fiecărui cuvînt. Izbuti. Sute de lucruri diverse, imagini de nave, de flori, de inele, de amulete, de sirene, de munți, de femei, de nori, de statui și de multe alte lucruri numite de versuri îi trecură cu repeziciune în percepția silită la asemenea îndeletnicire, dar căreia pînă la urmă gîndul i se supuse cu blîndețe.

Încet, încet senzația neplăcută ce i-o dădea lumina și zgomotul trenului dispăru ; alte imigini, nechemate, îi apărură, printre care aceea a unei fetițe frumoase în costum nuorez, a unui zid ruinat acoperit de mușchi, pe care soarele cădea blînd, atît de blînd încît gîndul i se pierdu, tremură puțin și se stinse.

Ajunse la Nuoro la cinci după-amiază. Ca să nu întîlnească persoane care, recunoscîndu-l, ar fi putut să-l oprească și să-l rețină, ieșind de la hotel se îndreptă spre casa Elenei pe străzi mai puțin aglomerate.

Era o după-amiază tihnită și luminoasă ; pe străzile însorite nu se vedea nimeni, în văzduh se simțea o ușoară mireasmă de iarbă caldă, de pămînt reavăn, de pășuni ațipite în aerul călduț și în lumina apusului.

Paolo merse liniștit pînă la cotitura străzii, la jumătatea căreia se înălța casa Elenei ; cînd ajunse lîngă poartă, simți însă o mare tulburare, aproape un sentiment de tristețe. Pentru cîteva clipe inima încetă să-i mai bată, apoi, pe cînd mîna apuca ciocănelul de la ușă iar ochii zăreau toate ferestrele închise ermetic, începu să-i bată puternic. Iar mîna bătu în ușă aproape la fel de puternic.

Veni să-i deschidă o servitoare, cu ochii roșii și umflați și cu capul înfășurat într-o basma neagră.

— Cu doamna Bancu, se poate ? întrebă Paolo, știind că în orice caz ar fi apărut Elena să-l primească.

— Poftiți, zise femeia conducîndu-l cu pași gravi pe scara semiîntunecoasă.

În salon, aceeași penumbră.

Paolo rămase în picioare lîngă ușă, privind-o stăruitor ; un tremur ușor, pe care el căuta în van să-l domine, îi agita mîna stîngă.

Era o vibrație nedefinită, care pornea de la inimă, o vibrație de bucurie, de așteptare și de neliniște.

Pierzînd noțiunea timpului, în penumbra aceea tăcută, cele cîteva minute de așteptare i se părură nespus de lungi ; tremurul devenea mai puternic, transmițîndu-i-se la puls, în tot brațul. Mișcarea ușii care se deschidea îl făcu și mai intens, dar în loc de Elena apăru Peppina Marchis, și de îndată ce Paolo o recunoscu, simți că mîna nu-i mai tremură.

Peppina înaintă cu pasul ei elegant, aristocratic, cu capul puțin pe spate, fixîndu-l pe Paolo.

— Scuzați-mă, domnule, zise ea cu vădită surpriză, cum, dumneavoastră sînteți la Nuoro ?

Paolo știa că e soția lui Cosimo, dar știa totodată și că se despărțiseră, și deși întrebase de doamna *Bancu*, acum, văzînd-o, se intimidă.

— Dumneavoastră sînteți soția lui Cosimo ? zise atingîndu-i cu răceală mîna. Mă bucur să vă cunosc. Am sosit astă-seară ; mi-ar face plăcere să-l revăd pe Cosimo... pe domnișoara...

Peppina nu răspunse, dar îl privi aproape plîngînd, și el observă ; o privi cu insistența cu care, cu cîteva momente mai înainte, privise ușa.

— Elena... ce face ? rosti, și mîna începu să-i tremure din nou ; dar el nici măcar nu-și dădu seama de asta.

— Elena ? Oh, e foarte bine, acum ! răspunse tînăra doamnă, și un suspin de plîns se strecură în glasul ei plin de amărăciune.

— Doamnă, ce s-a întîmplat ?

Paolo avu impresia că strigase, dar apoi, pentru un timp, nu pricepu, nu înțelese, nu mai văzu nimic, ca și cum obscuritatea din salon ar fi devenit mai densă, iar pardoseala, scufundîndu-se, ar fi devenit adîncul unui nemărginit abis.

Cînd, cu un extraordinar efort de voință, și-a revenit, o văzu pe tînăra doamnă plîngînd, și o ascultă povestindu-i ultimele clipe ale Elenei, care-și dăduse sufletul acum cîteva ore, liniștită, binecuvîntînd împăcarea lui Cosimo cu soția. Rugată în numele Elenei, Peppina venise să o vadă, și blîndul suflet muribund o reținuse ; apoi ea nu mai avusese curajul să plece.

Paolo se gîndi la scrisoarea pe care o scrisese pe vapor, la noaptea petrecută pe mare. Tăcea, fără să rostească vreun cuvînt de condoleanțe, fără să-i treacă prin minte să se clintească.

În salon umbra se îndesea ; și la un moment dat tînăra doamnă tăcu și ea ; Paolo înțelese că Peppina dorea ca el să plece. Se ridică, dar cu glas rugător zise :

— Iertați-mă, doamnă, dar șa vrea *să o revăd...*

Peppina, uluită, abia reuși să înțeleagă, și se ridică la rîndul ei.

— Poftiți, zise, luînd-o înainte, cu același mers maestuos, elegant și grav.

Deschise ușa, și Paolo intră înclinîndu-se. Înaintară tăcuți, el cu capul descoperit și foarte palid, într-o adîncă reculegere, ca și cum ar fi străbătut o biserică.

În camera Elenei ardeau lungi lumînări în candelabre de metal, și lumina blîndului amurg, pătrunzînd prin jaluzelele întredeschise, tremura cu dungi alungite pe ușă, contopindu-se cu strălucirea roșiatică și liniștită a lumînărilor.

Giovanna, îngenuncheată lîngă pat, plîngea în tăcere, înghițindu-și lacrimile în suspine rare de plîns.

Peppina o atinse pe umăr.

— Giovanna, zise cu afecțiune, cu reproș blînd, iar ai venit aici ? Pleacă, ridică-te, fii tare, hai, Giovanna !

Fata își ridică fața înroșită de lacrimi, și văzîndu-l pe Paolo De-Cerere, se opri din plîns ; se ridică repede și, retrăgîndu-se la capul patului, îl privi pe vechiul prieten cu ochii mari, larg deschiși, de copilă mirată și curioasă.

Dar el nu o vedea.

El o privea pe Elena, nemaivăzînd nimic altceva.

„Micuța zînă" era îmbrăcată toată în alb ; avea pantofi de atlaz alb, mănuși albe, părul strîns într-un pieptene de argint cu briliante care străluceau în lumina lumînărilor.

Fața ei, deși trasă și galbenă ca ceara, i se păru lui Paolo mai frumoasă decît cea pe care o păstra în memorie. Un săculeț de catifea neagră brodat cu trandafiri mari era așezat lîngă ea ; și Paolo (fiindcă-i spusese ea

odată într-o scrisoare), ghici că acolo erau scrisorile de la el, şi că, prin dorinţa ei cea din urmă, trebuia să-i slujească de pioasă pernă în patul viselor eterne.

Privea intens lungile gene coborîte ale „micuţei zîne" şi din nou se gîndi la scrisoarea scrisă în zori, la marele mister întrevăzut şi dispărut.

Din nou pierdu noţiunea timpului, a locului, a gesturilor sale ; i se păru doar că se apleacă, chemînd cu nespusă duioşie :

— Elena ! Elena !

Giovanna începu iar să plîngă de disperare, gemînd şi hohotind.

Cumnata se apropie atunci de ea, o cuprinse uşor de umeri şi o conduse afară din cameră.

— Giovanna, Giovanna, îi zise Carta-Selix, care, cu toată marea lui durere, căuta să-i consoleze pe ceilalţi. Fii tare, nu te lăsa doborîtă ! Pentru mama dumitale !

Desigur, în clipa aceea nu se gîndea că, mai tîrziu, el şi Giovanna aveau să se consoleze unul pe altul, şi nici că bucuria iubirii lor, nici surîsul unei alte Elena — floare plăpîndă a fericirii lor — aveau să aline durerea mamei, şi cu atît mai puţin o altă durere îndepărtată, chiar şi mai sfîşietoare.

În atenția cititorilor „Bibliotecii pentru toți"

În volumul *Avanpostul* de Boleslaw Prus, B.P.T., 1992, nr. 1371, s-a strecurat o gravă greșeală de tipar. Textul din „Tabelul cronologic", de la p. XXII, rîndul 7 de sus, pînă la p. XXIII, rîndul 4 de sus se va citi la p. XXIV, după rîndul 3 de sus.

Îi rugăm pe cititorii noștri să facă îndreptarea cuvenită.

Redacția
„Biblioteca pentru toți"

Lector : TRAIAN RADU
Tehnoredactor : GEORGETA CÎRSTEA

Bun de tipar : 9.07.1992
Coli ed. 19,35. Coli tipar 8,5

Tiparul executat sub comanda nr. 20228
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI" București
ROMÂNIA

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026